# Riksdagens protokoll 1990/91:124

Måndagen den 3 juni

Kl. 10.00–17.51
19.00–23.00

Protokoll 1990/91:124

## 1 § Anmälan om återtagande av plats i riksdagen

*Miljöpolitiken*

Förste vice talmannen meddelade att *Sonja Rembo* (m) denna dag återtagit sin plats i riksdagen, varigenom Anne-Marie von Essens tjänstgöring som ersättare upphört.

## 2 § Justering av protokoll

Justerades protokollen för den 27 och 28 maj.

## 3 § Förnyad bordläggning

Föredrogs men bordlades åter
Konstitutionsutskottets betänkanden 1990/91:KU30 och KU43
Försvarsutskottets betänkanden 1990/91:FöU9, FöU10 och FöU12
Jordbruksutskottets betänkande 1990/91:JoU26
Näringsutskottets betänkanden 1990/91:NU37 och NU48

## 4 § Miljöpolitiken

Föredrogs
jordbruksutskottets betänkande
1990/91:JoU30 Miljöpolitiken (prop. 1990/91:90 delvis och prop. 1990/91:100 delvis).

Anf. 1 KARL ERIK OLSSON (c):

Fru talman! Finns det något viktigare att tala om än livet? Mänskligt liv och livet självt? Hela livets överlevnad. De fantastiska samspel som är grundförutsättningarna för liv. De samspel som vi hotar med vårt sätt att leva.

Svaret är enkelt! Det finns inget viktigare än miljön. Det vet alla när de tänker efter. Och ändå tar man mer hänsyn till kortsiktiga ekonomiska och tekniska fördelar vid valet av politik och individuell livsstil.

Men varför är det så tyst? Varför är den politiska miljödebatten så lam? Varför finns det inga åhörare i kammaren denna måndagsförmiddag?

Valrörelsen och valet 1988 kom i stor utsträckning att präglas av säldöden i Nordsjön. Rapporteringen i media trängde via TV-apparaterna rätt in i svenska vardagsrum. Miljöproblemen blev mycket påtagliga. Opinionen för de politiska krafter som prioriterar miljön stärktes.

Kraften i detta från havet förmedlade budskap var t.o.m. så stark att socialdemokraterna tvingades lova "att bli ett miljöparti i ordets rätta bemärkelse".

Det är lätt att dra paralleller de till opinionskonsekvenser som de två stora kärnkraftsolyckorna, i Harrisburg 1979 och Tjernobyl 1986, medförde. I det första fallet föranledde det socialdemokraterna att helt svänga i frågan om folkomröstningen. Efter Tjernobyl kom så småningom förslag till en annan energipolitik, där 1995 utmålades som år för första reaktorns avstängning.

I energipolitiken dröjde det emellertid ända till den senaste vintern, efter förslaget om det som felaktigt kallats "förtida avveckling", innan centern kunde förmå socialdemokraterna till en uppgörelse – inkluderande även folkpartiet – som konkret är ett steg på vägen till förverkligande av svenska folkets avvecklingskrav.

Tillbaka till frågan. Handlar den politiska, passiva miljödebatten om fel saker? Har detaljrikedomen och teknokratiseringen blivit så stor att dramatiken i miljöförändringarna skyms?

Jag är allvarligt oroad för det. Miljöpropositionen är ett exempel på ett ambitiöst detaljerat – men även fragmenterat – arbete som motverkar ett folkligt deltagande och engagemang.

Som utskottsordförande kan jag inte undå att starkt reagera mot det otillständiga av regeringen, att i riksdagsperiodens och valperiodens elfte timme lägga fram en proposition som till sin karaktär nästan är helt omöjlig att behandla på ett anständigt sätt.

Var strävan från regeringen att dölja sig bakom en mur av detaljer? Detaljrikedomen i propositionen var sådan, att den jämte de direkt sakliga bristerna, föranledde över 900 yrkanden i motioner från partier och enskilda ledamöter. Jordbruksutskottets personal gick på knä och arbetade både nätter och helger. För att över huvud taget få fram ett betänkande värt namnet måste jag som ordförande konstatera att riksdagens utskott för miljöfrågor var *tvunget avstå från att analysera Öresundsbron ur miljösynpunkt i ett yttrande till trafikutskottet.*

Bara detta sistnämnda är i sig en skandal. Det ligger ingen prestige från min sida i denna kritik. Det är sakallvaret som är vägledande för kritiken. Det är milt uttryckt oansvarigt mot svenska folket att behandla miljöfrågorna som regeringen och Birgitta Dahl nu gjort.

Miljöbeslutet borde ha föregåtts av en principiell debatt om de stora miljöproblemen och hur de skall åtgärdas. Centern vill föra in en helt ny, mer principiell syn på miljöpolitiken.

Centern anser att samhället skall styras mot en livsstil där hänsyn tas till naturen och till våra medmänniskor. I ekohumanismen, som är grunden för centerns politik, förenas ekologi och humanism. Ekohumanismen innebär en helhetssyn på människa och miljö, byggd på respekt för livet. Kvalitet

skall bli viktigare än kvantitet. Ekonomin skall baseras på att bruka, inte förbruka. Genom ekonomisk styrning och klara spelregler kan marknad och teknisk utveckling leda till ett samhälle där ekologi och ekonomi står i samklang med varandra.

Centern vill bygga samhället för en varaktig och hållbar utveckling. Sverige måste fungera som en del i ett uthålligt globalt system. Genom ökad kunskap, personligt ansvar och internationellt samarbete är en sådan förändring möjlig.

För att göra miljödebatten mer begriplig har vi från centern föreslagit fyra principer – grundregler – att testa dagsläget, ambitioner och lagstiftning mot. Jag skall säga några ord om de principerna.

1. Slut kretsloppen.

I det ekologiska systemet går allt material runt i kretsloppet, alla rester är nyttiga. De bryts ned och används på nytt. Det är inte längre tillräckligt att bara skärpa utsläppsnormer, utan för att få en uthållig utveckling krävs totala lösningar som bygger på systemförändringar. Grundfelet i vår nuvarande resurshantering är att resurser hämtas från ett ställe, förädlas, används och sedan blir sopor på soptippen eller utsläpp i luft och vatten i ett linjärt system.

Nyckeln till ett uthålligt samhälle ligger i att skapa slutna kretslopp, cykliska system, också inom industrisamhället. Målet måste vara att resursförbrukningen upphör, att vi använder resurser utan att förbruka dem – precis som sker i ett moget ekologiskt kretslopp.

Ju effektivare produktionsmetoder vi lyckas införa, desto mindre råvaror behöver tillföras och desto lättare kommer det att bli att utveckla fungerande kretslopp. Allt avfall skall antingen återföras till naturens kretslopp eller till ny användning. Ett framgångsrikt utvecklingsarbete kommer att kunna mätas genom att avfall och utsläpp minskar. Detta måste avspeglas också i vårt sätt att mäta samhällets effektivitet, som vi anser bör göras i en s.k. grön bruttonationalprodukt, kanske produktionsvärdet dividerat med avfallsproduktion.

2. Ren produktion.

Ren produktion och resurssnål teknik följer principen om slutna kretslopp, där både avfall vid produktionen och varan efter användning återförs antingen till ny användning eller tillbaka till naturens kretslopp. Med en sådan teknik kan produktionen ökas utan att miljön påverkas. Därmed skapas verkliga möjligheter för såväl uthållig utveckling som uthållig tillväxt.

Ren produktion och resurssnål teknik är strategiska utvecklingsområden, med hela världen som möjlig marknad.

3. Hushållande samhällsstruktur.

Samhällsplaneringen skall syfta till att skapa fullständiga lokala miljöer, fungerande lokalsamhällen, i såväl storstäder som andra tätorter och på landsbygd. Miljöhänsyn måste ingå i all planering. Produktion, boende och service kan då vävas samman till en lokal mångsidighet, som begränsar transporter och föroreningar. Decentralisering är därför ett medel för att skapa ett miljövänligt samhälle som är effektivt och samtidigt ger livskvalitet.

I ett decentraliserat samhälle utvecklas livsmönster som ger förutsätt-

ningar för en fullvärdig miljö. Det bygger på de enskilda människornas egna insatser och egen vilja att ta personligt ansvar i samverkan med andra. Miljöansvaret stimuleras när besluten decentraliseras och man ser samband mellan beslut och handlande.

4. Livsstil och överlevnad.

För att klara miljöproblemen är det nödvändigt att utveckla en ny livsstil som tar hänsyn till sambandet natur–människa–samhälle.

I vardagens konsumtion måste man göra en kostnad–nytta–bedömning, inte bara med hänsyn till privatekonomin utan även till miljö och samhälle. Miljöavgifter, panter och individuellt försäkringsansvar och miljömärkning av produkter kan hjälpa den enskilde till bättre totalbedömning och möjligheter att ta ett eget och större personligt ansvar.

Livskvaliteten avgörs inte endast av materiell konsumtion, i varje fall inte av mängden producerade sopor, utan mer av på vilket sätt människans materiella och immateriella behov tillgodoses.

Det är de många människornas attityd till sin konsumtion som styr produktionen. Med ökad kunskap, ökat ansvar och med etiska regler för hänsynen till medmänniskor och miljö påverkas efterfrågan på ett för miljö positivt sätt. Attityden klorblekt papper är ett bra exempel på detta. Människans syn på livskvalitet och livsstil påverkar därigenom också produktionen.

Vi anser att miljölagstiftningen måste förändras så att den genomsyras av kretsloppstänkande. Utskottsmajoriteten har avvisat våra förslag om inriktningen av miljöpolitiken och kravet att regeringen måste ge miljölagutredningen tilläggsdirektiv att utforma miljölagstiftningen utifrån de principer som vi här redovisat. Jag yrkar bifall till reservation nr 3 om miljöpolitikens inriktning.

Ekonomiska styrmedel måste i en miljöanpassad marknadsekonomi användas i ökad utsträckning för att ge de rätta signalerna. Miljöavgiftsutredningen påbörjade ett viktigt arbete med att ge ett politiskt hanterbart underlag för att införa miljöavgifter. Regeringen och utskottsmajoriteten tar enbart fasta på ett fåtal av miljöavgiftsutredningens förslag. När det bränner till och när regeringen möter motstånd från starka påtryckningsgrupper, som skogsindustrin, då törs man inte införa miljöavgifter. Centern vill införa miljöavgifter på klor. Det är ett av de mest naturvidriga ämnen som släpps ut i naturen, och därför är det angeläget att se till att man snabbt upphör med dessa utsläpp.

Centern vill gå vidare med att både införa internationella miljöavgifter och miljöavgifter i Sverige. Jag anser att Sverige kan och bör visa vägen för hur miljöavgifter kan utformas.

Miljöhoten är globala. Utsläpp i luft och vatten känner inga nationsgränser. Växthuseffekten, som följer av ökade utsläpp av koldioxid och andra gaser till atmosfären utgör, liksom angreppen på ozonskiktet, ett allvarligt hot mot vår överlevnad. Det krävs internationellt samarbete och internationella lösningar. Överstatliga bindande beslut kan bli nödvändiga på miljöområdet.

De internationella åtgärderna för att reducera de gränsöverskridande föroreningarna i luft och vatten måste innefatta ekonomiska styrmedel. Det är nödvändigt med överföring av resurser för att möjliggöra investeringar i

bl.a. reningsteknik i ekonomiskt svagare länder. Världen över behövs också ett utbyte av information mellan länder om miljövänliga produktionsmetoder och fungerande regelverk för miljöarbetet.

När järnridån i Europa rasat har miljöproblemen i den östra delen av Europa blivit allt tydligare. Människor mår dåligt och på vissa håll minskar medellivslängden. Det krävs enorma investeringar i miljöteknik för att åtgärda problemen. Men i många fall är skadorna obotliga.

Situationen i tredje världen glöms lätt bort, när miljöeländet i Öst- och Centraleuropa tornar upp sig. Problemen med ökenutredning och försaltning, regnskogsavverkning och dumpning av miljöskadliga avfall i tredje världen ökar. Fattiga länder tvingas av ekonomiska skäl att våldföra sig på naturen.

För att radikalt ställa om kursen – både i Öst- och Centraleuropas länder och i fattiga u-länder – behövs därför internationella miljöfonder, som fogar kapital till kunskap om trygg miljöteknik. Vi i de rika industriländerna har råd att göra investeringar för den globala miljöns skull. Det är vår återbetalning på den skuld till miljön som vårt levnadssätt har orsakat.

Centerinitiativet till en internationell luftvårdsfond 1985 var en logisk uppföljning av vårt engagemang för Genèvekonventionen. Luftvårdsfonden skulle möjliggöra konkreta åtgärder. Förslaget fick riksdagens stöd, men den svenska regeringen har saknat engagemang i ärendet. Efter åratal av väntan och tjat fördes det svenska initiativet fram i ECE.

Men nu tycks den socialdemokratiska regeringen tro att idén kan bytas bort mot miljöåtgärder i Östeuropa. Men luftvårdsfonden är inte utbytbar. Den är en del i ett omfattande internationellt åtgärdsprogram, där rader av initiativ måste komplettera varandra.

Det är anmärkningsvärt att inte samma princip som råder i biståndspolitiken också kan få bli gällande på miljöpolitikens område. Centern föreslår inrättandet av en global miljöfond, där industriländerna står för finansieringen, genom att avsätta en del av sin BNP, så småningom 0,5 %. Fullt utbyggd skulle fonden förfoga över 500 miljarder kronor per år. Det låter som mycket pengar, men är ändå en droppe i havet. Helsingforskommissionens estniske ordförande gjorde för några dagar sedan i Stockholm beräkningen att det bara i Estland skulle krävas insatser i storleksordningen 600 miljarder kronor för att restaurera miljön efter planekonomins och kommunismens misshushållning.

Fru talman! Med vad jag nu sagt har jag velat visa på grunddragen i centerns miljösyn både nationellt och internationellt. Jag har – för att sträva efter en inledande principiell debatt – endast yrkat bifall till vår första princip-reservation.

Det paradoxala i vårt betänkande är emellertid – och här måste jag få en förklaring från majoriteten, dvs. socialdemokraterna stödda av moderater och/eller vänsterpartister – att man avvisar centerns grundläggande principer med hänvisning till att man inte har någon grundläggande avvikande mening i propositionen. Men sedan, då vi behandlar konkreta förslag för att möjliggöra slutna kretslopp på avfallsområdet eller i industriprocesser, då blir även dessa förslag avslagna.

Därmed vågar jag påstå att debatten om principerna inte är slutförd, och

den majoritet som står bakom utskottsbetänkandet i dessa delar saknar en nödvändig helhetssyn på miljön för att garantera en uthållig utveckling.

Karin Starrin och Lennart Brunander kommer i den fortsatta debatten att mera i detalj gå in på områden som föroreningar, lagstiftning och naturvård och beröra några av de 249 reservationerna och vårt särskilda yttrande till detta mastodontbetänkande.

Avslutningsvis: Låt oss besinna vårt ansvar som politiker! Vi har den dubbla uppgiften att vara de många människornas lyssnande företrädare och samtidigt centralt placerade opinionsbildare.

Vi skall fånga upp signalerna om krav på förändringar. Vi skall också föra en debatt och besluta på ett sätt som folk begriper och kan engagera sig för.

Tyvärr tar den miljödebatt vi nu för inte vara på de många människornas stora miljöengagemang. Bl.a. därför att den är så detaljrik, fragmenterad och oöverskådlig. Ansvaret för detta vilar naturligtvis på oss alla, men mest på regeringen och Birgitta Dahl.

Vi behöver både rena miljön och rensa debatten och därigenom få stöd för en ansvarsfull politik för framtiden. Centerns miljöprinciper ger underlag för detta.

Anf. 2 IVAR VIRGIN (m):

Fru talman! Att skydda och förbättra miljön är en av vår tids viktigaste uppgifter. Vi moderater är övertygade om att detta endast är möjligt i en fri marknadsekonomi med mångfald och pluralism och med fria, ansvarstagande medborgare. Det är därför beklagligt – och där håller jag med utskottets ordförande att behandlingen av regeringens miljöproposition och oppositionspartiernas motioner har skett under mycket hård tidspress. Utskottets möjlighet att på djupet tränga in i de ofta mycket kloka förslagen från oppositionen har varit nästintill obefintlig.

Det är faktiskt inte regeringens förslag som vållat bekymmer. Till stor del är ju miljöpropositionen ett senkommet fullföljande av riksdagens miljöbeslut 1988. Många av dessa beslut togs med starkt socialdemokratiskt motstånd. Detta är kanske den psykologiska förklaringen till att förslagen kommer först tre år senare. Nu presenterades de dessutom som fräscha socialdemokratiska idéer. Självgodheten och det ohämmade skrytet över de egna insatserna blir mot den bakgrunden direkt pinsamma.

Vanskligheten att behandla miljöfrågorna i treårsintervall framstår tydligt. De är för viktiga för att integreras i den socialdemokratiska valplaneringen. Riksdagens möjlighet att på djupet analysera alla de motionsförslag som propositionen givit anledning till och som till en del väcktes i januari och ännu tidigare har varit minimal. Detta är otillfredsställande, särskilt som det ju erfarenhetsmässigt visar sig att det är i oppositionsförslagen vi finner de nya idéerna och de nya greppen inom miljöpolitiken.

I en viktig miljöfråga – kanske den viktigaste – backar regeringen in i framtiden. Växthuseffekten utgör vår tids största och allvarligaste miljöhot. Brundtlandkommissionen placerade den på topplats och rekommenderade nationella och internationella åtgärder.

Sveriges riksdag var det första parlament som med sitt beslut om koldioxiden tog ett första steg för att uppfylla kommissionens krav. Riksdagen biföll

ju 1988 en centermotion och en moderatmotion och tillkännagav att "regeringen bör kartlägga energianvändningens effekter på koldioxidhalten i atmosfären och utarbeta ett program för att minska utsläppen till vad naturen tål. Som ett nationellt delmål bör anges att koldioxidutsläppen icke bör ökas utöver den nivå de har idag." Socialdemokraterna reserverade sig mot detta beslut.

Under valrörelsen 1988 inträdde emellertid en märklig förändring. På sitt karakteristiska sätt uppträdde Birgitta Dahl som om hon själv drivit igenom det viktiga koldioxidbeslutet. Efter valdagen blev attityden en annan. Då var det mer andan i en replik till Lars Ernestam i en annan miljöfråga som gällde. Hon sade då: Valet är över nu, Lars Ernestam.

Miljöminister Dahl har ägnat mycket tid åt att misstänkliggöra beslutet. Ena dagen har hon kallat det "stolligt", andra dagen har hon felaktigt hävdat att koldioxidtaket var genombrutet. Hon har dessutom antagit att 1988 är utgångsåret för beslutet. Detta är ologiskt. Riksdagen antog målet i juni 1988. En handlingskraftig regering hade alltså redan då kunnat vidta mått och steg för att minska koldioxidutsläppen. Det gjorde förvisso inte den socialdemokratiska regeringen. Men det visar ju ändå att det självklara basåret är 1987. Detta år har också använts av naturvårdsverket.

Fru talman! Torontokonferensen sommaren 1988 med vetenskapsmän och politiker från hela världen utfärdade rekommendationen att i-länderna skulle minska sina utsläpp av koldioxid med 20 % till år 2005. Även här utgår man från basåret 1987. Nu föreslår Birgitta Dahl att riksdagen skall fatta beslut om ett nytt koldioxidmål. Sverige skall verka för att utsläppen i Västeuropa år 2000 inte får överskrida dagens nivå för att därefter minska. Vårt lands egen roll i det klimatvårdande arbetet preciseras inte. Det är i sanning att dra sig undan ansvar. Skillnaden i vårt uppträdande på detta område och på freonområdet är iögonfallande.

EG- och EFTA-länderna beslutade redan förra året att verka för en stabilisering av utsläppen till år 2000. Ett halvår senare träder den svenska regeringen fram och kräver att Sverige skall verka för en stabilisering av utsläppen, trots att alla beslut redan är fattade. Många stora länder i Västeuropa har dessutom beslutat att minska sina utsläpp med 20–25 % till år 2005.

Sanningen är att Sverige – med socialdemokraternas goda minne – intar bakåtsträvarens roll i den globalt viktigaste miljöfrågan. Det ger ett förödande lågt betyg åt Birgitta Dahls miljöministertid.

Det är däremot glädjande att centerpartiet i en reservation sätter upp en målsättning om en 60-procentig minskning av kodioxidutsläppen. Centern skriver också i sin reservation att "det är viktigt att Sverige verkligen driver på arbetet på en klimatkonvention inför Brasilienkonferensen 1992 och inte drar på sig kritik för att vara bromsare, vilket skedde vid klimatmötet i Genève". Just så var det, och just så är det.

Man kan undra varför socialdemokraterna i denna helt avgörande miljöfråga intar en så felaktig hållning. Jag kan tänka mig en förklaring. Socialdemokraterna vill kunna splittra en borgerlig regering genom att t.ex. föreslå en kärnkraftsavveckling som startar 1997. Vi har sett politiskt falskspel av detta slag tidigare.

I den moderata reservationen om atmosfären och klimatet föreslår vi att

Sverige skall följa riksdagens tidigare beslut om att de svenska koldioxidutsläppen inte får överstiga 1987 års nivå och att de dessutom skall minska med 20 % till år 2005. Moderata samlingspartiets krav är tufft men nödvändigt. Det handlar om Sveriges internationella ansvar.

Fru talman! Vi saknar prioriteringar i miljöpropositionen. Det är faktiskt en förutsättning för att miljöarbetet skall bli framgångsrikt. I vår motion tar vi upp utvärderingar som gjorts på andra håll i världen. Det amerikanska naturvårdsverkets analys utgick från naturens krav, cancerrisker och andra hälsorisker och välfärd. I denna utvärdering kom luftföroreningarna högst och uttunningen av ozonskiktet på andra plats. Växthuseffekten fick en topplacering när det gäller ekologisk fara men utgör däremot inte någon omedelbar hälsorisk. FN-kommissionen för miljö och utveckling – som jag har talat om tidigare – sätter växthuseffekten främst, följt av hotet mot ozonskiktet, luftföroreningarna och hotet mot våra vatten.

Jag anser att Sverige bör göra en egen studie, som naturvårdsverket bör samordna, med förslag till hur miljöfrågorna bör prioriteras. Med en sådan studie skulle vi kanske slippa att en del miljömässigt betydelselösa symbolfrågor togs upp och presenterades som viktiga miljöinsatser. Sagan om PET-flaskan är bara ett exempel.

Vi moderater har i ett par reservationer pekat på hur vi vill driva på utvecklingen i miljövänlig riktning genom att använda ekonomiska styrmedel. Det var inte länge sedan socialdemokraterna motsatte sig borgerliga förslag om olika miljöavgifter. Socialdemokraterna försökte då använda det felaktiga argumentet att miljöavgifterna innebar att industrin skulle kunna köpa sig fri från miljövårdande insatser.

1988 svängde socialdemokraterna. Svängningen hade sin grund främst i statsfinansiella skäl; man hade funnit en ny lukrativ mjölkko. Från moderat sida säger vi nej till skattehöjningar. Vi vill därför att miljöavgifterna skall användas för att förbättra miljön. Vi vill t.ex. att svavelskatten ändras till en svavelavgift och används för att minska försurningsskadorna, exempelvis genom ökad kalkning. Vi har på det viset velat tillföra kalkningsanslaget 50 miljoner. Kompromissen i utskottet stannade på en höjning med 20 miljoner.

Fru talman! Vi vill även använda ekonomiska stimulanser för att göra miljön bättre. Massaindustrin fick ju ett tufft beting av riksdagen 1988. Senast år 1992 skulle utsläppen av organiska klorföreningar ner till 1,5 kilo TOCl per ton massa. För att ytterligare minska dessa utsläpp vill moderata samlingspartiet införa en skatterabatt på 50 kr. per kilo AOX – som är det nya sättet att mäta detta – i intervallet 1 kilo till 0,3 kilo AOX per ton massa. Så länge vår omvärld, med ofta lägre krav än de vi har på svensk industri, inte har infört miljöavgifter tycker vi att stimulansmodellen är den enda möjliga. Vi får annars en orimlig skattebelastning på vår egen industri. Vi tror att denna metod kan ge goda miljöeffekter även på andra områden. Vi har här en delvis annan inställning än centerpartiet. Vi är rädda för att miljöavgifter på svensk industri i detta avseende kan medföra oacceptabla risker.

Vi vill också pröva ett nytt miljöpolitiskt instrument i Sverige, s.k. utsläppsrätter. Ordet leder egentligen tanken fel. Det är ju i själva verket fråga om att sätta så låga utsläppsvärden för ett område att man vet att inga miljöskador uppkommer. När detta väl är gjort får de anläggningar som står för

utsläppen anpassas så att kraven uppnås. Det visar sig då mycket ofta att denna anpassning sker till en betydligt lägre kostnad än med andra metoder. Man får därigenom en stor miljöförbättring för pengarna.

Vi har i en reservation tillsammans med folkpartet liberalerna givit ett exempel på hur metoden skall kunna användas på ett aktuellt område. I propositionen föreslås att kustbaserade reningsverk för mer än 10 000 personer från norska kusten till Stockholms norra skärgård skall ha en 50-procentig kvävereduktion. Den svenska miljöskyddslagen föreskriver att varje anläggning skall bedömas för sig och alltså få egna villkor. Kommunförbundet har uppvaktat jordbruksutskottet och redovisat investeringskostnaden för detta alternativ till ca 4 miljarder kronor. Man har också varnat för att den höga kostnaden kommer att leda till kraftigt höjda vatten- och avloppsavgifter.

Eftersom kväveutsläppen påverkar miljön i större områden skulle systemet med utsläppsrätter kunna användas för att radikalt minska investeringskostnaderna. Det räcker ju att indela kusten i lämpliga zoner och inom dessa kräva kväveminskningar med minst 50 %. Kommunerna kan då förhandla med varandra om hur målet skall uppnås. Om kväveutsläppen kan minskas på andra sätt, exempelvis genom anläggande av våtmark som kvävefälla, skall detta också kunna användas och inräknas i denna målsättning. Våtmarkerna kan ju dessutom tillföra nya naturvärden.

Jag är övertygad om att Sverige skulle spara åtskilliga miljarder i minskade investeringar om denna metod kunde tillämpas. Dessa besparingar skulle då till en del stå till förfogande för andra viktiga miljöinsatser. Det har tyvärr i utskottet inte funnits möjligheter att få gehör för denna tanke.

Fru talman! Enligt vår uppfattning kommer i framtiden de största miljöinsatserna att komma till stånd i ett nära samarbete med EG och förhoppningsvis från 1995 med vårt land som en del av EG. EG kommer att driva på demokratiseringsprocessen i Öst- och Centraleuropa. Om de gigantiska miljöproblemen i Öst- och Centraleuropa skall kunna lösas fordras en övergång till marknadsekonomi och politisk pluralism.

Vi vill att Sverige som medlem av EG verkar pådrivande i miljöfrågorna. I en rad reservationer har vi angivit områden för detta. Vi bör t.ex. verka för att likvärdiga ekonomiska styrmedel på miljöområdet införs i Europas länder. Det pågår för närvarande ett omfattande arbete i EG-kommissionen för att undersöka möjligheterna att införa just miljöavgifter. Vi vill samordna vårt miljömärkningssystem med det som nu tas fram inom EG. Vi tycker att Sverige skall verka för skärpta avgasreningskrav för tunga fordon från 1996. EGs krav är för närvarande något lägre än de amerikanska. Det finns möjlighet att verka för en förändring på detta.

Även på jordbrukets område är det viktigt att vi får till stånd en anpassning av våra regler till dem inom EG. I de fall vi tycker det är motiverat av miljö- eller djurhälsoskäl skall vi självfallet också verka för skärpta bestämmelser inom EG. Vi tycker också att vi i Sverige på vissa områden skall kunna införa miljökvalitetsnormer för luft och vatten på samma sätt som man gjort i EG. Vi uppskattar utskottets skrivning, att vi utgår från att Sverige skall bli fullvärdig medlem i EGs miljövårdsbyrå EEA.

Fru talman! Jag vill till slut beröra en fråga som vi har reserverat oss emot. Den kom upp i samband med naturvårdsverkets inköp av skogsmarker.

Många skogägare har haft idéer om att skapa ett mer mångfasetterat skogsbruk, med stor hänsyn till skogens skönhetsvärden. De har ofta hindrats av Sveriges stelbenta, byråkratiska skogsvårdslagstiftning. Regleringarna har därigenom skapat ett allvarligt hot mot många unika biotoper. Samma politiker som tidigare i detalj styrt markanvändningen i skogen vill nu råda bot på detta problem genom nya regleringar. Man vill inskränka ägande- och brukanderätten. I det betänkande som vi nu behandlar har socialdemokraterna stött en motion från vänsterpartiet som har denna inriktning. Utskottsmajoriteten vill att ersättningsvillkoren skall försämras. Markägaren skall i framtiden tvingas acceptera större intrång utan ersättning.

Birgitta Dahl har i en artikel nyligen förklarat att hon helhjärtat stöder dessa tankegångar. Socialdemokraterna har åter valt den socialistiska vägen. På samma sätt som löntagarfonderna var ett försök till socialisering av företagen med företagens och löntagarnas pengar, är detta ett sätt att socialisera naturvården med markägarnas tillgångar.

I en tid när svensk naturvård är i kris och krisen till stor del beror på de starka socialistiska inslagen i vår naturvård föreslår vänstern och socialdemokraterna åtgärder som kommer att cementera krisen. Detta är ett allvarligt förslag i en tid när alternativ i form av ökade ideella insatser krävs för att bryta den onda cirkeln och då vårt behov att tillvarata markägarnas engagemang är stort. Man kommer att betrakta jordbruksutskottets skrivningar som en kraftig örfil. Majoritetens beslut hotar att trasa sönder det personliga engagemang som finns inom naturvården.

Vår kände författare Vilhelm Moberg har vältaligt berättat om svenska bönders frihetskrav och vilja att vara befriade från förmynderi, föreskrifter och regler, påhittade av folk som inte på samma sätt som de levt med naturen. Begränsningar i äganderätt och förfoganderätt ökar klyftorna mellan brukare och andra grupper i vårt samhälle.

Jag är övertygad om att ett avskaffande av de flesta detaljregler i skogsvårdslagstiftningen skulle skapa de bästa förutsättningarna för en fin utveckling av det spontana naturvårdsintresse som finns hos de flesta skogsägare. Vetskapen om att de inskränkningar som kan krävas för att skydda vissa biotoper kommer att ersättas på ett rättvist sätt ger en stimulans även för egna insatser. Konsekvensen av inskränkningar i äganderätten kommer alltid att bli en minskning av det personliga ansvaret. Det gäller på alla områden. Naturvården är inte ett undantag.

Fru talman! Med det anförda vill jag yrka bifall till reservation nr 1.

Anf. 3 KARL ERIK OLSSON (c) replik:

Fru talman! Jag beklagar egentligen att jag tvingas begära replik på Ivar Virgin, som jag bedömer som en ärlig miljö- och naturvän och som dessutom vanligtvis är ganska förståndig.

Mot den bakgrunden ter sig de senaste uttalandena som ovanligt oförståndiga. Ivar Virgin talar först om att det hos varje skogsägare finns en vilja att ta ett ansvar, och det tror jag stämmer. En sådan vilja finns, och detta skall man naturligtvis ta vara på och inte störa med onödig lagreglering. Å andra sidan skulle jag kunna citera vad en av Virgins egna partivänner sade i ett annat sammanhang, men jag skall i varje fall inte återge det ordagrant.

Denne sade att man kanske också måste hålla efter dem som är litet för egoistiska och för gnidna, eftersom man annars kan ta viljan att göra något från de ambitiösa.

Mot den bakgrunden tror jag att det är rimligt att utskottsmajoriteten i dag skriver i betänkandet att man skall ta normal naturvårdhänsyn, att en markägare måste ställa upp på det. Samtidigt är det utomordentligt viktigt att vi i de skrivningar som majoriteten ställde sig bakom tillförde att detta skall ske inom ramen för det beslut som fattades 1987 om intrångsreglerna i plan- och bygglagen. Det är alltså inte fråga om någon ändring i de principerna, vilket är mycket viktigt. Det är också angeläget att inte moderaterna springer runt och sprider några villoläror på det här området, eftersom det då kanske kan komma surt efter en annan gång.

Vi ställer alltså upp på ett ökat ansvar. Det ligger nämligen i tiden att varje företagare, alla bönder och alla skogsbrukare måste vara beredda att ta ansvar när det gäller miljöfrågorna. Men det är inte fråga om någon ny debatt om intrångsreglerna, som centern och socialdemokraterna kom överens om 1987. Jag hoppas att detta härmed kan vara klarlagt.

Anf. 4 IVAR VIRGIN (m) replik:

Fru talman! Jag tror att Karl Erik Olsson och jag har exakt samma utgångspunkt i det här resonemanget. Naturvårdshänsyn skall självfallet tas, och det skall tas på det sätt som bönder alltid har gjort. Däremot är jag utomordentligt oroad över de signaler som har kommit från den socialdemokratiska regeringen på detta område. Kan Karl Erik Olsson medverka till att mina farhågor inte går i uppfyllelse är jag naturligtvis utomordentligt tacksam för det.

Anf. 5 SÖREN NORRBY (fp):

Fru talman! Hotet mot miljön växer ständigt och får allt större spännvidd. Det finns nu klara samband mellan t.ex. den samlade effekten av enskilda människors vardagsbeteende och storskalig påverkan på jordens klimat. Det gemensamma ansvaret inför kommande generationer blir allt tydligare.

Jag kan här inte avstå från mitt favoritcitat, indianhövdingens ord till de vita som ville köpa stammens mark: Vi har inte ärvt naturen av våra förfäder, vi har lånat den av våra barn. De visdomsorden framstår som ännu angelägnare i dag än för 200 år sedan.

Hotet mot miljön är också det kanske allvarligaste hotet mot mänsklighetens framtid. Den viktigaste uppgiften, inte minst för oss politiker, är kampen för en bättre miljö. Därför är miljöpolitiken egentligen riksdagsårets viktigaste ärende. Men just nu verkar det som om miljöfrågorna har kommit litet på mellanhand i den politiska debatten. Symptomatiskt är att dagens debatt hålls en måndag utan voteringar. Det betyder att vi debatterar för oss själva med få åhörare, men förhoppningsvis inte med lika svagt intresse utifrån, från våra uppdragsgivare.

Beredningen av jordbruksutskottets betänkande om miljöpolitiken har skett under stor tidspress. Sakbehandlingen har genomförts på mindre än en månad. Regeringens miljöproposition omspänner till stora delar en treårsperiod och bygger på ett oerhört omfattande underlag. Den är en impone-

rande lägesrapport. Om man lägger underlagets alla rapporter, betänkanden och utredningar i en stor hög med rapporten Hav 90 överst, är det nätt och jämt att man kan hålla näsan över vattnet.

Propositionen var på många punkter en besvikelse, inte minst mot bakgrund av de förväntningar som regeringen hade byggt upp. Prutningarna på naturvårdsanslagen, nonchalansen mot riksdagens krav på en samlad aktionsplan mot buller och återhållsamheten med ekonomiska styrmedel var det som folkpartiet liberalerna såg som de största svagheterna. En hel del av detta har nu utskottet rättat till. Störst tillfredsställelse känner vi över att anslaget till markinköp för naturvård höjts med 60 milj.kr. enligt vårt förslag. Att ytterligare 20 milj.kr. satsas på kalkning och att utskottet gör ett – tyvärr nödvändigt – ännu skarpare tillkännagivande om aktionsplanen mot buller är andra framgångar för oss. Utskottet ställer nu, med tre års fördröjning, upp på folkpartiets reservation från 1988 om en höjning av bilskrotningspremien till 1 500 kr. och en förstärkning av informationen. Vi tackar men vill nu ta också nästa steg, nämligen en extra höjning för de äldsta bilarna, de som helt saknar avgasrening. 2 milj.kr. till Naturskyddsföreningens internationella försurningssekreteriat står också på pluskontot.

På många andra för miljön viktiga punkter nådde vi inte ända fram utan måste reservera oss. Det gäller t.ex. ekonomiska styrmedel, återvinningslag, information och kampanjer, miljöinsatser i barnomsorgen, miljöanpassat transportsystem och en rad naturvårdsanslag.

Vi har alltså tvingats till en delvis summarisk behandling av propositionen, de många följdmotionerna och en rad fristående miljömotioner i det även i övrigt mycket arbetstyngda jordbruksutskottet. Till vår tidigare arbetsmetod med förenklad motionsbehandling har vi nu också fått lägga förenklade reservationer. Samordningen med andra utskott som bereder delar av miljöpropositionen och motionerna har inte kunnat ske i tillräcklig omfattning. Under de här omständigheterna har utskottskansliet gjort ett enastående arbete under mycket kompetent ledning av kanslichefen. Jag uttrycker min stora beundran.

Riksdag och regering måste i fortsättningen eftersträva arbetsformer som gör det möjligt att ge miljöfrågorna den förtur som alla i dag är eniga om att de måste få. Ett inslag kan då vara den årliga miljörapport som regeringen nu aviserar. Jag erinrar mig att den idén framfördes från folkpartiet redan i början av 70-talet.

En annan åtgärd är att successivt omvandla jordbruksutskottet till ett miljöutskott. Det är också nödvändigt att regeringen visar en tydlig respekt för riksdagens arbetssituation. Propositionsanhopningen under årets vårriksdag med bl.a. en lång rad från miljöpolitisk synpunkt viktiga propositioner har varit påfrestande. Det tyder, i bästa fall, på en dålig planering i kanslihuset.

I miljöpolitiken har de politiska partierna i stor utsträckning en mer eller mindre samstämmig uppfattning. Det finns anledning att understryka det när vi i debatten tar fram det som vi inte är eniga om. Den gemensamma basen är en styrka när det gäller att med kraft genomföra nödvändiga åtgärder eller hävda Sveriges uppfattning internationellt. Varje parti har givetvis en ideologisk grund för sin miljöpolitik. Jag skall nu redovisa den miljöpolitiska grunden för folkpartiet liberalerna och ge några exempel på hur det

kan översättas till konkreta förslag. Jag passar först på att yrka bifall till reservation 2, där riktlinjerna för vår miljöpolitik redovisas.

Folkpartiet liberalernas miljöpolitik utgår från den enskilda människan, hennes överlevnad och önskan om en god miljö. Den bygger på vad vi kallar förvaltarskapstanken, dvs. att människan har rätt att bruka naturens resurser men inte förbruka dem, att utveckla men inte utarma dem. Gränsen sätts av vad naturen tål. Oförstörd miljö och biologisk mångfald utgör en förutsättning för överlevnad och valfrihet även för kommande generationer. På få områden är den enskilda människans engagemang och medverkan så viktig som inom miljövården. Ingen kan undandra sig sitt ansvar för det gemensamma arvet.

Hittills har svensk miljöpolitik alltför ofta inneburit att ekonomiska och tekniska faktorer har fått väga tyngre än miljökraven. Man kan säga att vi har köpt vår materiella standard på kredit, där krediten är den miljöskuld som vi har byggt upp. Nu måste vi sätta hänsynen till miljö framför andra intressen. Demokrati och marknadsekonomi, ekonomisk tillväxt är avgörande förutsättningar för en framgångsrik kamp för miljön. Eftersom miljöproblemen i dag i stor utsträckning är internationella och globala måste vi i olika former samverka med och påverka andra länder. Ett svenskt medlemskap i EG skulle t.ex. förstärka de krafter både inom EG och i Sverige som vill föra en radikal miljöpolitik.

Utvecklingen i Östeuropa och i den tredje världen visar tydligt att diktatur och fattigdom hotar miljön. På nära håll ser vi miljösituationen i Baltikum, där vi som framgår av fp-motionen Jo720 måste känna ett särskilt ansvar. För miljöns skull måste nu den liberala revolutionen i de kommunistiska länderna följas av en demokratisk frigörelse också i de allra fattigaste länderna. De nödvändiga miljösatsningarna kräver att Sverige och andra rika länder liksom FN ställer upp med särskilt bistånd och massiv kunskapsöverföring och även stöd till demokratisering. De mycket stora resurserna är nödvändiga för att trygga vår överlevnad och som ett slags försäkringspremier mot miljöbetingade folkvandringar och revolutioner i fattiga länder som gör anspråk på sin rättmätiga del av jordens resurser. Den svenska biståndspolitiken måste få en starkare inriktning på miljön och sina resurser för det ändamålet.

Inför FNs miljökonferens i Brasilien 1992 är förhållandet mellan fattiga och rika länder särskilt aktuellt och kommer uppenbarligen att påverka möjligheterna att nå resultat. Vid konferensen är vidare tre konventioner särskilt angelägna. De avser jordens klimat, den biologiska mångfalden och jordens skogar. För den fortsatta debatten här i dag är det värdefullt om miljöministern kunde lämna en lägesrapport om förberedelsearbetet och sin egen bedömning av hur långt konferensen kan väntas nå. Jag vill också fråga Birgitta Dahl om när den svenska nationalrapporten till konferensen kan väntas föreligga.

Luftföroreningar är i dag lokalt ett allvarligt hot mot människors hälsa. Luftföroreningar försurar, övergöder och förgiftar också mark och vatten i vårt land och andra länder. Mest är det då fråga om gränsöverskridande föroreningar, vilket gör att kraftfulla åtgärder måste ske i internationell samverkan som dessa förosakar. Utsläpp och de kemiska processer som dessa föror-

sakar i luften utgör nu mycket allvarliga hot mot jordens klimat och mot det skyddande ozonskiktet i stratosfären. Den här hotbilden ställer snabbt ökande krav på miljöanpassning av bl.a. energiproduktion, energianvändning, industriprocesser, transporter, kemikalieanvändning och avfallsbehandling.

Den strategi för minskad klimatpåverkan som är en del av den enerigpolitiska överenskommelsen mellan socialdemokraterna, folkpartiet liberalerna och centerpartiet innebär ett stort steg framåt. Jag vill särskilt understryka den uppmärksamhet som strategin riktar mot även andra växthusgaser än koldioxid. Framför allt vill jag peka på att kväveoxider på medellång sikt kanske är de viktigaste föroreningarna att begränsa. De bedöms i t.ex. ett 20-årsperspektiv med nuvarande utsläppsnivåer ha ungefär lika stark växthuseffekt som koldioxid men därutöver en rad andra skadliga effekter. De bidrar också till försurning, kvävemättnad i mark och vatten och därmed övergödning, bildning av marknära ozon som skadar växtlighet och förstärker växthuseffekten samt, vad gäller särskilt dikväveoxid, nedbrytning av det stratosfäriska ozonskiktet. Koldioxiden har betydelse inte bara som växthusgas utan också som symbol i den internationella klimatvården. Vi måste se till att våra utsläpp inte överstiger den nivå de hade under det valda basåret. Om basåret är 1987, som moderaterna vill, är det inga svårigheter med utgångspunkt i tillgänglig, ej temperaturkorrigerad statistik. Mot den här bakgrunden har folkpartiet liberalerna i reservation 10, som jag yrkar bifall till, begärt en konsekvensbeskrivning av en mer ambitiös minskning av kväveoxidutsläppen, men instämmer i övrigt givetvis i propositionens klimatstrategi,

En miljöstörning som också sprids genom luften är buller. Vi måste vara rädda om tystnaden, den är en del av vår livskvalitet. Därför var det en betydelsefull markering som riksdagen på initiativ av folkpartiet liberalerna gjorde i höstas med uppdraget till regeringen att skyndsamt utarbeta en samlad aktionsplan mot buller. I utskottet fick vi då veta att det arbetet redan pågick. Trots det tillgodoser inte propositionen riksdagens krav. Regeringens åtgärder mot buller sker tydligen i det tysta. I stället för en samlad aktionsplan väljer regeringen att fördela ett sektorsansvar för bullerfrågorna, något som vi utgått från som en etablerad självklarhet. En bullerstörd människa frågar inte vilken sektorsmyndighet som har ansvar för den upplevda störningen utan kräver med all rätt samlade åtgärder mot störd nattsömn, nedsatt arbetsförmåga eller svårigheter att kommunicera.

Buller är ett av de mest försummade miljöproblemen. Åtgärder mot buller är väldigt dyra kanske någon invänder. Ja visst, men samhällsekonomiskt är det förmodligen ännu dyrare att inte ta krafttag mot buller, som miljontals människor drabbas av. Många människor är t.o.m. handikappade av överkänslighet för buller. De måste mötas med samma respekt som rörelsehindrade och allergiker. Om regeringen saknar idéer om bulleråtgärder så går det bra att läsa folkpartiet liberalernas motioner. Där bjuder vi på underlag för den samlade aktionsplan som riksdagen nu på nytt kräver.

I miljöpolitiken förfogar vi över en arsenal av styrmedel. Där finns hela skalan från förbud och tillståndsprövning via ekonomiska styrmedel till internationellt samarbete, planering, det nya styrmedel som nu lanseras – mil-

jökvalitens normer – forskning, teknisk utveckling, utbildning, administrativa och inte minst information som är ett ofta förbisett, konstnadseffektivt styrmedel. Låt oss i stället använda benämningen styrinstrument och konstatera att de – liksom instrumenten i en symfoniorkester – måste vara samstämda för att resultatet skall bli harmoniskt. Partituret för miljösymfonin är den miljöpolitik som vi genomför här i Sverige och internationellt. Den symfonin får inte bli ofullbordad.

Ekonomiska styrmedel kan vara styrande, finansierande och informerande. Finansieringen kan avse särskilda åtgärder eller vara en del av skattebasen. Styrande avgifter syftar enkelt uttryckt till att bli överflödiga, medan informerande avgifter översätter samhällsekonomiska kostnader till företagskostnader eller privatekonomiska kostnader.

Ekonomiska styrmedel bygger på att vi kan sätta pris på miljön. En sådan prissättning utgår från värderingar, och den måste därför ytterst bygga på politiska beslut. Målet är att priset på en vara skall avspegla hela den resursuppoffring som krävs, inte bara för att producera och distribuera varan utan också för att ta hand om varan när den har blivit avfall. Konsumenternas efterfrågan skall sedan styra produktionens inriktning, varför det är viktigt att priset ger en rättvisande bild av den samlade resursuppoffringen.

För oss liberaler, som i över 20 år funderat på ekonomiska styrmedel, står det helt klart att tillämpningarna ofta är svåra. Det får inte hindra användningen. Tvärtom måste vi utveckla användingen av ekonomiska styrmedel, såsom folkpartiet liberalerna föreslagit i många år och nu framhåller i en rad motionsyrkanden och reservationer, bl.a. reservationerna 14 och 60, som jag yrkar bifall till.

Miljölagstiftningen är det grundläggande styrmedlet, som miljöskyddskommittén nu utreder. Det första delbetänkandet fick en både glädjande och förvånande behandling av regeringen, som gav den socialdemokratiska kommittémajoriteten rejäl bakläxa och i stället tog upp reservanternas förslag på en rad viktiga punkter. I en samordnad miljölagstiftning, i en miljöbalk, skall naturresurslagen, vattenlagen och lagen om kemiska produkter kunna ingå. Frågan om talerätt och miljöombudsman skall utredas vidare. Det innebär att regeringen på en rad punkter stöder den reservation i kommittén som bl.a. folkpartiet liberalerna står bakom. Nu har jordbruksutskottet enhälligt sagt att också strålskyddslagen och lagen om kärnteknik verksamhet skall tas upp i det fortsatta utredningsarbetet. För att använda ett populärt ord: Bingo! Det blev alltså full utdelning för den linje vi har följt i detta utredningsarbete.

Folkpartiet liberalerna har länge förordat en återvinningslag med generella krav på återvinning och begränsning av avfall. Den skulle kunna påskynda utvecklingen mot en nödvändig resurssnål teknologi samt slutna system vid tillverkning och produktutformning, som underlättar återvinning och avfallsbehandling.

På hemmaplan liksom globalt är naturvården en hjärtefråga för folkpartiet liberalerna. Den biologiska mångfalden, änglamarkerna, de orörda älvarna, urskogarna och kulturlandskapet måste bevaras för framtiden. Då duger det inte att, som regeringen, pruta på anslaget till markförvärv. Den prutningen fick inte ens stöd av regeringens egna företrädare i utskottet. Det behövs

mer kunskap, ökade anslag och striktare regler. Det här kommer Lars Ernestam att säga mer om senare i dagens debatt. Jag nöjer mig nu med att yrka bifall till reservationerna 164, 168 och 227.

I reservation 227 kräver vi bl.a. att naturvårdsverket skall slippa pruta 15 milj.kr. på miljöforskning om bl.a. kalkning. På regeringens förslag skall vi nu införa miljökonsekvens beskrivningar. Man skall ju leva som man lär. Därför vill jag be miljöministern om en konsekvensbeskrivning av den prutningen. Vilka angelägna forskningsprojekt måste läggas ner? Vilka forskare är det som på grund av brist på pengar får sparken om en månad?

Avslutningsvis, fru talman, vill jag upprepa och komplettera folkpartiet liberalernas yrkanden om bifall till reservationerna 2, 10, 14, 29, 60, 164, 168 och 227. Av hänsyn till kammarens arbetssituation avstår jag från yrkanden på våra övriga reservationer.

Anf. 6 ANNIKA ÅHNBERG (v):

Fru talman! Vad tjänar det till om någon vinner hela världen men förlorar sin själ. I den rika delen av världen håller vi på att förlora vår själ och inte bara vår själ utan också vår framtid, och inte bara vår framtid utan hela världens framtid. I den rika delen av världen, som ju vi tillhör, drunknar vi i materiell välfärd och i avfallet som denna materiella välfärd ger upphov till utan att vi för den skull blir så mycket lyckligare. I den fattiga delen av världen kämpar människor för att överleva från en dag till en annan. Naturligtvis är det här en generalisering. Det finns givetvis också inom varje land stora skillnader. I tredje världens länder finns det rika människor som konsumerar mer än vad vi gör, och det finns fattiga människor i vår del av världen, i vårt land, som ännu inte har nått upp till en materiell välfärd som kan anses vara rimlig. Egentligen tycker jag att detta är ett uttryck för att miljöfrågor, miljöpolitik, i sig också handlar väldigt mycket om de gamla vanliga frågorna, om hur vi fördelar jordens resurser, om vem som är fattig eller rik och vem som har makten. Den har som har makten över ekonomin och andra resurser i ett samhälle är den som kan förbruka världens resurser och missbruka miljön.

Från 1950-talet och fram till nu har vi lyckats förbruka lika mycket av världens resurser som alla mänsklighetens generationer innan dess hade gjort av med. Detta är någonting som vi har all anledning att fundera över.

Jag tror att det hos människor i vår del av världen finns en mycket stor beredskap att vara med och dra sitt strå till stacken för att åstadkomma ett bättre förhållningssätt när det gäller miljön och för en jämnare fördelning av världens resurser. Men detta förutsätter att det som man gör för egen del har en mening, att det verkligen hjälper. Man kan samla in papper eller återvinna glas eller batterier för att sedan upptäcka att det ändå hamnar på soptippen. Det är ju inte ett meningsfullt bidrag till miljökampen utan någon sorts terapi, där vi intalar oss själva att vi gör någonting bra, trots att det i själva verket inte är så. Därför tror jag att människor känner maktlöshet i vår del av världen. Man ser problemställningarna och vill göra någonting åt dem, men man känner maktlöshet, man tycker att det är så litet som man kan göra själv. Jag tror att det som människor egentligen begär av sina politiska makthavare är att makthavarna skall åstadkomma de strukturer som möjlig-

gör för den enskilda människan att ge ett meningsfullt bidrag till skapandet av en bättre värld.

Om vi betraktar den hittills förda miljöpolitiken i det perspektivet, måste vi konstatera att den är ett misslyckande. Naturligtvis har det parti som utövat regeringsansvaret det största politiska ansvaret, men ett mycket tungt ansvar vilar enligt min mening på de ekonomiska makthavare inom näringslivet som ständigt protesterar vid varje försök att ställa hårdare krav och införa strängare restriktioner. Ofta vinner dessa protester gehör inom den politiska högern.

Alla vackra ord, utredningar och pappersmassor kan faktiskt inte dölja att vi inte har kommit särskilt långt när det gäller att åtgärda miljöproblemen. Vi har uppnått en medvetenhet om att problemen finns. Denna medvetenhet saknades för bara 20 år sedan, men så mycket längre har vi faktiskt inte kommit. Ett enda exempel: Om utsläppen minskas i enlighet med de uppgjorda planerna, vilket inte är särskilt troligt, kommer markförsurningen i Europa enligt nya undersökningsresultat ändå år 2040 att leda till kraftigt försurad mark på en yta som är fyra gånger så stor som den i dag. Det talas om mycket låga pH-värden, bortåt 3,8, i många områden. Undersökningarna visar att utsläppen av svaveldioxid på kort sikt måste reduceras med 60–80 %. Nästan halva Europa tar i dag emot utsläpp av försurande ämnen som är mer än vad naturen tål.

Jag vet naturligtvis att om man står tillräckligt länge och ropar att vargen kommer, orkar ingen reagera den dagen vargen är här. Kanske är det därför som regeringen valt att i sin proposition måla med glada färger och tala mycket om det som vi faktiskt har uppnått i vårt land och mindre om de oerhörda problem som återstår. Men jag menar att vi inte heller kan ställa oss och sjunga Ingen rädder för vargen här, när vargen faktiskt hela tiden nafsar oss i hasorna. Kanske nafsar den inte oss i hasorna i så hög utsträckning som den nafsar människor i tredje världens länder. Vi ser och hör varje dag i media hur fruktansvärd situationen är i många länder.

Den avskalade sanningen är att vi inte har lyckats vända utvecklingen. Miljöfrågorna handlar om mål och vi har ägnat lång tid i utskottet åt att diskutera mål i termer av siffror och procentsatser. Men det handlar också om medel. Vi har tyvärr inte i utskottet hunnit föra en ingående diskussion, som vi borde ha gjort, om de medel som numera diskuteras alltmer, t.ex. miljöavgifter. Men jag kan se när jag studerar alla de motioner som innehåller förslag om miljöavgifter, att om man skulle använda miljöavgifter på det sättet, kommer vi att få en samhällsbyråkrati och ett regleringssystem som överskrider allt vi hittills har skådat. Vi kommer dessutom inte att ha en aning om vilka de sammantagna effekterna av alla dessa skilda avgifter skulle bli. Hur man skall använda miljöavgifter för att ge dem styrande effekter och hur man skall återföra de medel man tar in via miljöavgifter för att ge också dem en styrande effekt är någonting som jag å det djupaste beklagar att vi inte har hunnit föra en ingående diskussion om. Det är detta som jag tycker är en av de viktigaste frågorna, som vi borde diskutera.

Frågan om utsläppsrätter har tidigare tagits upp. Inte heller dessa har vi egentligen hunnit diskutera. Vi har inte i utskottet hunnit ta reda på vilka erfarenheter man har gjort i de länder där man har börjat försöka tillämpa

utsläppsrätter. Jag är inte så övertygad som moderaternas Ivar Virgin om att resultatet alltid har varit positivt, därmed inte sagt att man totalt skall döma ut den här metoden. Men vi skulle ha behövt diskutera den mer genomgående.

Inte heller har vi, trots den oerhörda mängd arbete vi har lagt ner på miljöpolitiken och trots de oerhörda papperskvantiteter vi har haft att försöka ta oss fram igenom, diskuterat de viktigaste miljöfrågorna. Vi vet alla att en del av dem behandlas vid helt andra tillfällen i den här församlingen, t.ex. Öresundsbron, som enligt min mening är en av de viktigaste miljöfrågor vi har att ta ställning till. Den tog vi i jordbruksutskottet oss inte ens tid att bereda för riksdagens räkning, så att riksdagen när beslutet om Öresundsbron skall fattas kunde ha ett underlag som rör miljöeffekterna av detta projekt. Ändå är miljöeffekterna de som har diskuterats mest. Jag tycker att det är skandalöst att vi under sken av att behandla viktiga miljöpolitiska frågor inte hinner behandla de verkligt aktuella och viktiga miljöpolitiska frågorna.

Inte heller energipolitiken, som också har viktiga miljöaspekter, har vi diskuterat i vårt utskott. Den frågan kommer att bli föremål för diskussion en annan gång här i kammaren.

Jag tror att det här sättet att spalta upp verkligheten, att ena dagen slå på stora trumman här i riksdagen och tala om hur oerhört viktig miljöpolitiken är och nästa dag diskutera sådana projekt som Öresundbron som om problemen inte fanns, bidrar till att förstärka känslan av maktlöshet, av obönhörlighet inför utvecklingen, som många människor i vårt samhälle känner.

Att målet för kvävereduktionen inte uppfyllts har vi också konstaterat i utskottet. Men vi har inte heller där hunnit ha en ingående diskussion, som vi borde ha haft, för att skaffa oss ett eget faktaunderlag och verkligen tränga in i och analysera den här problematiken. Enligt vänsterpartiets mening beror det problemet i vårt land i mycket hög grad på vägtrafikens utsläpp. Det är därför helt otillräckligt att ha en diskussion enbart om hårda mål och inte diskutera hur vi skall nå dem, vilka medel vi skall använda när det gäller trafikpolitiken. Jag tycker att det borgerliga blocket, åtminstone moderaterna, som har föreslagit detta, vill slå blå dunster i ögonen på människor, när man talar om att sätta mycket hårda krav på en kvävereduktion samtidigt som man, i nästa mening säger att detta kommer att uppnås därför att tekniken kommer att bli så mycket bättre, motorerna kommer att bli så mycket energisnålare. Därför kan vi fortsätta med den typ av trafiksystem som vi har. Vi kan fortsätta att åka bil, för det kommer att lösa sig ändå. När man konstaterar faktum faller de vackra blå illusionerna ihop som en sprucken ballong, till en liten blå trasa och det visar sig att de inte höll för verkligheten.

Vi är över huvud taget ofta överens. Alla är överens om hur viktig miljöpolitiken är. Men när man skrapar på enigheten, visar det sig att den inte är särskilt djup. Jag tycker att det sätt som vi hanterar miljöpolitiken på i vårt samhälle speglar avsaknaden av visioner av det samhälle man vill bygga. Det speglar en sorts nyttomoral, där man säger att det faktum att det blev på ett visst sätt också är ett bevis på att det var det enda riktiga. Det faktum att vi åker så mycket bil, att vi har ett sådant trafiksystem, skulle också bevisa att det är det riktiga.

Men det finns alltid val. Vi måste göra de grundläggande valen och vi

måste börja nu. Det finns alltid olika tänkbara lösningar som avgör vilka val vi kommer att ha i framtiden. Det kommer aldrig att vara konfliktfritt att välja de lösningarna, precis som det aldrig var konfliktfritt när den sociala välfärden växte fram i vårt land. Näringslivets toppar sade aldrig att nu har vi tjänat tillräckligt med pengar, nu kan ni få ta resten och göra litet social välfärd för. Det var en utveckling som tvingades fram, för det fanns en vision om ett annat samhälle. Det fanns en politisk styrka och en kraft att arbeta i den visionens riktning. På samma sätt menar vi i vänsterpartiet att man måste se miljökampen som en förlängning av den kamp för social välfärd som arbetarrörelsen en gång inledde. På samma målmedvetna sätt måste miljöförbättringarna drivas fram, i konflikt med dem som har den ekonomiska makten.

Arbetarrörelsens urspungliga kamp var i hög grad en kamp för en bättre livssituation. Men det var också en kamp för människans värdighet, för att hon skulle få utrymme att utveckla sin kreativitet, sin fantasi och sin mänskliga förmåga, samt för att alla människor skulle mötas av respekt. Vi nådde det ena i övermått. Men vart tog den andra dimensionen av kampen vägen? Jag vill påstå att vi inom arbetarrörelsen i hög grad har förlorat vår själ. Konsumtionen kommer aldrig att vara nog. Vi kommer aldrig att kunna döva den längtan vi har inom oss efter någonting bortom bergen, som Dan Andersson skrev. Vi kommer aldrig att kunna mätta denna längtan med konsumtion, för den handlar i grunden om någonting annat. Den handlar om att vara delaktig i skapandet av en bättre värld, inte bara var och en för sig själv, utan för oss alla, en värld som inbegriper solidaritet också för människorna i de fattiga länderna och som inbegriper framtiden.

Men vårt samhälle erbjuder inte så många möjligheter för människorna att uttrycka denna längtan. Hur skall vi kunna hävda denna längtan mot t.ex. en reklam- och marknadsföringsbudget som i detta samhälle tangerar 30 miljarder per år? Vi kan som vuxna, när vi betraktar barnens värld, se att barnen blir utsatta för reklam och lurade till en konsumtion som egentligen inte ger dem någonting. Varje år lanseras nya leksaker som finns i tusentals olika varianter. Men varför genomskådar vi det inte när det gäller vuxenvärlden? Varför ser vi inte att vi är utsatta för precis samma mekanismer? Varför orkar vi inte motstå dem? Jag tror att det är här det politiska ansvaret kommer in, ansvaret att formulera bärkraftiga visioner som gör människor delaktiga i det grundläggande arbetet för en bättre värld.

Det är mycket i det som rör miljöpolitiken som nu är i stöpsleven i vårt samhälle; lagstiftning, det internationella samarbetet. På många områden har vi i utskottet kunnat konstatera att det sägs att den ena eller den andra frågan just nu utreds eller bearbetas inom kommitté. Detta gör det också svårt att komma till klara ställningstaganden i miljöpolitiken.

Utredningar kan naturligtvis vara banbrytande. De kan leda till att vi slår in på nya vägar. Men det kan också vara så, att man när det gäller dessa utredningar egentligen bara lägger locket på. Under en tid för man undan en viktig diskussion från dagordningen och sedan blir det aldrig något klargörande beslut.

Jag känner en viss oro för att det som kommer att hända med de många miljöfrågor som för närvarande behandlas i olika kommittéer är just det se-

nare. Jag är alltså orolig för att utredningarna kommer att urvattnas och förvanskas och för att de aldrig kommer att leda till den brytning med detta samhälle som vi nu måste få till stånd för att det skall vara möjligt att bearbeta miljöproblemen.

Den grundläggande uppgift som vi står inför är att vi bryter med denna maktlöshet, denna kollektiva ansvarslöshet. Det gäller att få till stånd en vändning, så att det i stället blir ett gemensamt ansvarstagande, en solidaritet, inför framtiden.

Det är bl.a. därför, men också maktfrågorna är viktiga, som vi i vänsterpartiet har motionerat om en utökad talerätt i miljöärenden såväl för enskilda som för organisationer.

Det är också därför som vi har krävt större resurser och ett mera intensivt arbete från naturvårdsverkets sida när det gäller att informera människor. Kunskapen om miljöproblem utgör ju också en del när det gäller detta med att skaffa sig makt över hanteringen av miljöproplemen.

Det är också därför som vi har krävt att kemikalieinspektionen skall få utökade resurser. Dessutom behövs det en tuffare lagstiftning. När man från kemikalieinspektionens sida ger sig på myggmedel är det inte utan att människor känner att man då verkligen silar mygg och sväljer elefanter. Väljer man den typen av områden därför att det är lättare att rå på dessa än det är att rå på de riktigt stora makthavarna?

Det är också därför som vi har krävt utökade fackliga befogenheter, och då inte bara när det gäller den inre arbetsmiljön utan också när det gäller den yttre miljön. Att vara arbetare, t.ex. på en fabrik där en produkt tillverkas som är skadlig för miljön, och att stå i fabriken dag ut och dag in och tillverka denna produkt utan att ha sådan makt att man kan ifrågasätta tillverkningen, det är verligen detsamma som att ta ifrån människan hennes grundläggande möjligheter att vara med och förbättra miljön.

Mot den bakgrunden vill jag gärna säga, fru talman, att jag känner mig djupt upprörd över att vi inte har fått något gehör för den motion där det krävs utökade fackliga befogenheter, där det krävs möjligheter för de anställda inom industrin och andra verksamheter att påverka inte bara sin egen arbetsmiljö utan också vad som produceras, där det talas om hur detta påverkar den yttre miljön samt där det talas om hur det kommer att fungera när produkten en gång skall hanteras som avfall.

I maktperspektivet tycker jag att också frågan om den internationella anpassningen t.ex. till EG kommer med i bilden. Enligt min mening visar man från svensk sida ofta en sorts uppgivenhet. Någon har sagt, och det tycker jag är bra sagt, att Sverige i själva verket är mera EG-anpassat än vad många EG-länder är. Även här tycker jag mig märka en tydlig attitydskillnad mellan den politiska högern och den politiska vänstern. Den politiska högern säger gärna att vi måste ansluta oss till EGs system, med hänvisning till den eller den anledningen. Moderaterna har här t.ex. föreslagit att Sverige skall invänta EGs system för miljömärkning och att vi sedan skall ansluta oss till detta. Men det är uppenbart att EG-länderna inte hanterar den saken på det sättet. I västra Tyskland finns det sedan länge ett miljömärkningssystem. Man har ett märke med en blå ängel. I många av EG-länderna har man inte ansett sig hindrade av att EG arbetar på ett system. Man har inte ansett sig

hindrade i det egna arbetet att gå snabbare fram. Jag tycker att EG-anpassningen misstänkt ofta används som ett skäl för att fördröja det egna svenska arbetet när det gäller att åstadkomma större miljöambitioner.

När det gäller de globala perspektivet – som ju är oerhört viktigt, eftersom det inte är möjligt att lösa miljöproblemen inom ett lands gränser – handlar det naturligtvis om det som jag har talat mycket om. Vi måste alltså ställa om vår egen konsumtion. Men vi måste också bidra till en utveckling när det gäller teknik och kunnande i andra länder. Självfallet handlar det också om att vi måste arbeta för skärpta internationella konventioner och för att kraven på övervakningen av dessa uppfylls.

Men i mycket hög grad handlar det också om handelspolitik. Det är en aspekt som vi hittills har diskuterat alldeles för litet. Vi i vänsterpartiet anser att det i en tid då den internationella handeln ökar är nödvändigt att miljödiskussionen i detta sammanhang får en väsentligt större tyngd. Vi menar att Sverige har ett stort ansvar när det gäller att driva på den diskussionen.

Jag sade tidigare att det kan finnas en stor enighet kring miljöpolitiken. Naturligtvis finns det också en djup enighet om det nödvändiga med att vidta åtgärder beträffande miljöproblemen. Men det finns också en skenbar enighet, och denna borde vi i utskottet ha hunnit diskutera mera. Man använder samma begrepp. Men egentligen avses helt olika saker. Substitutionsprincipen är ett sådant exempel. För ett parti, moderaterna, innebär det här begreppet att det är samhällets myndigheter som har ansvaret för informationen om vilka produkter som är bättre eller sämre och om vilka som bör bytas ut. Men enligt oss i vänsterpartiet innebär detta begrepp självfallet att ansvaret fullt ut vilar på den som producerar eller importerar en produkt. Det är denne ansvarige som själv skall se till att en produkt byts ut. Det faktum att naturvårdsverket och kemikalieinspektionen nu får arbeta väldigt mycket med det s.k. begränsningsuppdraget är ju ett bevis på att denna princip långt ifrån har kommit att tillämpas.

Ja, det är mycket som vi i jordbruksutskottet inte har hunnit diskutera. Jag måste instämma i den kritik som har framförts i det här sammanhanget. Om propositionen inte hade varit utformad som den är och om man hade låtit bli att ta upp så oerhört många viktiga frågor samtidigt, skulle vi i själva verket ha haft mycket större möjligheter att arbeta med miljöpolitiken. Miljöfrågornas betydelse kan ju inte mätas utifrån tjockleken på de buntar som föreläggs riksdagen, utan den måste mätas i förhållande till hur ofta miljöperspektivet finns med i de diskussioner som vi för i samband med riksdagsarbetet. Tyvärr är det fortfarande så, att miljöfrågorna föses undan och buntas ihop för att sedan behandlas i ett sammanhang. Därigenom får man alltför litet tid för miljöfrågorna i förhållande till den tid som avsätts för andra diskussioner här i kammaren.

De många yrkandena och reservationerna är naturligtvis i hög grad ett uttryck för ett missnöje med förslagen i propositionen. Men de är också, det vill jag påstå, ett uttryck för att det saknas en helhetssyn – en brist som kommer sig av att vi har tvingats hantera miljöfrågorna på det här sättet.

Jag hoppas, fru talman, att riksdagen aldrig mera skall behöva uppleva att ett ärende på miljöpolitikens område är utformat på detta sätt.

I detta mitt första anförande i den här debatten yrkar jag bifall till reserva-

tionerna 4, 47 och 50. Men givetvis står vi i vänsterpartiet bakom alla de reservationer som vi har varit med om att underteckna. Vi kommer dock inte att yrka bifall till alla på grund av tidsbristen. Våra andra företrädare kommer senare i debatten att återkomma till olika områden. De kommer då att yrka bifall till de reservationer som vi finner att det är särskilt viktigt att lyfta fram.

Avslutningsvis, fru talman, vill jag säga följande. Naturligtvis kan man gripas av en känsla av uppgivenhet inför de oerhört stora miljöproblemen. Om jag skulle våga mig på att göra en alldeles oerhört förenklad indelning av människorna – det är då inte fråga om ett försök att göra en ny klassanalys – i förhållande till miljöproblematiken, måste jag säga att jag tycker mig finna å ena sidan pessimistiska optimister och å andra sidan optimiska pessimister. De senare är fullkomligt övertygade om att vi i rasande takt närmar oss undergången. Men de senare är optimistiska i den meningen att de ständigt finner bekräftelser på denna sin undergångsteori. Den förra kategorin därmot, som jag själv gärna vill räknas till, dvs. de pessimistiska optimisterna, är alla vi som tror att människan kan förändra denna värld, att människan kan få bukt med miljöproblemen, och som samtidigt vet att detta är oerhört svårt att åstadkomma.

Tanken på att alla miljöproblem som vi står inför är effekter av det mänskliga handlandet leder naturligtvis till en kollektiv känsla av skam. Men den leder också till att vi ser en strimma av hopp. Om miljöproblemen vore effekter av opåverkbara naturkatastrofer, skulle det kanske finnas skäl för den allra mest grundläggande pessimismen. Men vi vet ju att miljöproblemen är orsakade av människan. Då måste vi nästa sekund ha klart för oss att människan kan åtgärda detta. Dessutom vet vi att tekniken, kunnandet och resurserna finns. Vidare finns det nu också en medvetenhet, något som ännu är ganska nytt. Det som återstår för oss och som inte är lätt men som är möjligt är att samla allt detta och göra det till den bärande grunden för vårt fortsatta arbete för att förändra detta vårt samhälle och för att förändra världen.

Anf. 7 IVAR VIRGIN (m) replik:

Fru talman! Annika Åhnberg tillhör de stimulerande debattörerna här i riksdagen. När hon talar om personligt ansvar och om engagemang i olika frågor, får man ibland en känsla av att hon är en sann konservativ. Men någon mening efteråt kommer det tal om starka politiska beslut, och då manas ändå bilden av socialismen fram. Med tanke på Annika Åhnbergs partitillhörighet tror jag nog att det är en mera korrekt bild.

Vad socialismen har lyckats åstadkomma på miljöområdet har vi utomordentligt tydliga exempel på. Annika Åhnberg var inne på svavelutsläppen i olika delar av Europa. I södra delarna av Polen är nedfallet 1 700 kilo svavel per hektar. Vårt högsta värde ligger på mellan 20 och 30 kilo. I det området vet vi att barn föds med missbildningar och sjukdomar som är direkt miljörelaterade. Det finns oerhörda effekter av miljöproblemen i det området. Vi kan konstatera att det är en direkt följd av valet av ekonomiskt system. Därför måste jag säga att jag tycker att det är oansvarigt att ändå i den politiska debatten framföra tanken att man vill ha ett annat ekonomiskt system. Det är den fria marknadsekonomin som ändå på något sätt har lyckats tackla mil-

jöproblemen och som ändå visar på möjligheter att fortsätta att tackla miljöproblem på ett rimligt sätt. Detta är möjligt genom den ekonomisk-tekniska utveckling som sker inom marknadsekonomin. Man kan förstärka effekten genom ekonomiska stimulanser och olika typer av åtgärder.

Annika Åhnberg var också inne på vårt miljömål när det gäller vägtrafiken. Man kan bara ge det mycket enkla exemplet att skulle alla bilar i dag ha katalytisk avgasrening, hade vi redan nått det miljömål som är uppsatt. Det visar ändå att det ligger väl inom våra möjligheter att uppnå de miljömål som är angivna i den reservation som Annika Åhnberg hänvisade till.

Anf. 8 ANNIKA ÅHNBERG (v) replik:

Fru talman! Egentligen uppskattar jag väldigt mycket försöket att bygga på den mera ideologiska delen av miljödebatten. Det är någonting som jag tycker att vi tar oss alldeles för liten tid med.

Jag har ingen annan mening än Ivar Virgin när det gäller de fruktansvärda konsekvenserna av de ekonomiska system som har tillämpats i Östeuropa. Men jag har naturligtvis en annan mening när det gäller det ideologiska perspektivet. Vi kan hålla på så här och lägga tyngder i varandras vågskålar. Jag kan säga att skövlingen av regnskogarna i Amazonas minsann inte är någon följd av en socialistisk planhushållningsekonomi utan av en ohämmad kapitalism, som också innebär att fackföreningsledare såsom Chico Mendes, som försöker förena kampen för bättre sociala förhållanden med kampen för regnskogarna i Amazonas, mördas. Åtskilliga hundra personer har mördats i den delen av världen.

Jag tror egentligen, fru talman, att vi inte gagnar vare sig miljön eller den ideologiska debatten genom att på det här sättet hålla på att lägga tyngder i varandras vågskålar för att försöka komma fram till vems elände som är störst. Vad vi måste inse är att det finns en politisk tomhänthet i dag. Det finns ingen renodlad marknadsekonomi som klarar miljöproblemen. Det finns inte heller någon renodlad planhushållningsekonomi som klarar miljöproblemen eller många andra problem.

Vad vi har att försöka trassla oss fram i är ett ekonomiskt system, som visst kräver ett starkt samhälle – det är jag alldeles övertygad om. Miljöavgiften, som moderaterna är väldigt förtjusta i, är uppenbart ett ingrepp i den fria marknadsekonomin, ingenting annat. Vi måste trassla oss fram i ett samhälle, som försöker bevara marknadsmekanismer och förena dem med ett starkt samhälle, som sätter ramar och gränser. Men till syvende og sidst står vi inför den fråga som är grundläggande för oss alla: Var går gränsen för hur mycket vi egentligen skall producera? Kan vi acceptera ett samhälle, som i sig har som mål att ständigt öka produktionen? Eller måste vi inte försöka ta steget över till ett samhälle, där man i någon mening bevarar resurserna och också försöker sätta upp andra mål och försöker få dessa mål att tränga in i det på marknadsekonomin baserade samhället? Annars kommer vi aldrig att kunna lösa problemen.

Det här tycker jag är en viktig diskussion. Vi borde egentligen föra en sådan diskussion i mycket större utsträckning för att se i vilken mån den kan föra oss framåt och hjälpa oss att utveckla medlen för att tackla miljöproblemen.

Anf. 9 IVAR VIRGIN (m) replik:

Fru talman! Annika Åhnberg frammanar bilden av en tillväxt, som är hämningslös, som hela tiden syftar till att åstadkomma nya produkter, fler produkter och som innebär ett ökat avfallsproblem. Det här är faktiskt en felaktig beskrivning av den utveckling som vi ser för närvarande. Tillväxten i de flesta av industriländerna har för närvarande en mycket kvalitativ inriktning. Det är förutsättningen för att vi skall få råd att satsa på katalytisk avgasrening av bilarna. Det är förutsättningen för att vi skall kunna lösa alla de miljöproblem som vi står inför. Jag är helt övertygad om att tillväxten under 80-talet har varit inriktad på just dessa områden. Under 90-talet kommer det att bli så i ännu högre grad. Men förutsättningen för att det skall kunna ske är att vi ger styrsignaler på det sätt som Annika Åhnberg talade om. Här har vi politiker ett ansvar att ge stimulanser, införa miljöavgifter i vissa fall och använda andra styrmetoder för att så att säga kompensera för de miljöeffekter som ekonomin åstadkommer. Det skall vi göra, det är rätt. Dock är jag helt övertygad om att den tillväxt som Annika Åhnberg är så rädd för i själva verket kommer att ta helt andra banor i en mycket mer miljövänlig riktning.

Vi ser i dag möjligheter att i stort sett lösa varje miljöproblem. Det är bara så att kostnaden i vissa fall är så orimligt hög, att vi inte för närvarande klarar av att göra en sådan övergång som krävs. Vi måste göra det i en takt som ekonomin så att säga tål. Det här är en mycket viktig diskussion, men jag tycker att Annika Åhnberg gör en beskrivning av dagsläget som är felaktig.

Anf. 10 ANNIKA ÅHNBERG (v) replik:

Fru talman! Det är uppenbart att här finns en skärningspunkt. Här skär sig åsikterna. Jag delar inte Ivar Virgins uppfattning.

Med hänvisning till det enda exempel som jag själv gav just när det gäller stegringen av konsumtionen, att vi från 1950-talet och fram till nu har förbrukat lika mycket av jordens resurser som alla generationer dessförinnan har gjort, vill jag betona att det är helt uppenbart att vi inte kan fortsätta på detta sätt. Det är helt uppenbart att vi måste hitta mekanismer, som styr över från denna masskonsumtion till en mer immateriell konsumtion, där det är andra värden som vi får råd att konsumera, värden som vi i dag inte i särskilt hög grad längre har i vårt samhälle, därför att de har ätits upp av den ohejdade materiella konsumtionen.

Den stora fråga som vi står inför är hur vi skall kunna skapa dessa mekanismer och hur vi skall kunna länka in det här kapitalistiskt dominerade samhället – detta inte sagt som ett skällsord utan som en beskrivning av det produktionssystem som vi har – i en sådan process. Lyckas vi inte hitta svaret, kommer vi aldrig att lyckas med att tackla miljöproblemen. Vi kommer heller aldrig att lyckas med att skapa en social utveckling, som är rimlig för människor i de länder som i dag är de fattiga länderna i världen.

Anf. 11 MARIANNE SAMUELSSON (mp):

Fru talman! Det var en intressant liten debatt som nyss hölls om marknadsekonomi kontra planekonomi. Min uppfattning är att vår enda chans att klara den miljösituation som vi står inför är att införa en grön ekonomi.

Ivar Virgin berättade tydligt att om man skall klara detta, behöver man en stark ekonomisk tillväxt. Jag förmodar att vad han avsåg med marknadsekonomi fortfarande är den lilla begränsade del av världen där vi rika bor.

"Varje människa i västvärlden måste se sig själv som en säkerhetsrisk. Vår slösaktiga och resurskrävande livsstil är ett hot mot hela jordens miljö." Så säger doktor Maurice Strong, generalsekreterare för FNs konferens i Rio de Janeiro nästa år om världens miljö och utveckling. Han beskriver Riomötet som "kanske mänsklighetens sista chans att styra in på en ekologiskt hållbar kurs".

Maurice Strong säger vidare: "Miljön måste in i centrum för den ekonomiska politiken, och vi måste börja tänka på miljön vid vartenda beslut som vi fattar med anknytning till ekonomi, det kan gälla bilkörning eller kylskåp med freoner som förstör ozonlagret."

Maurice Strong rekommenderar också "ett liv i avancerad anspråkslöshet".

Dessa uttalanden från Maurice Strong är mycket intressanta och väldigt viktiga. Jag anser att han har rätt.

Jag upplever egentligen den här dagen som litet av en sorgens dag. Varför? Jo, i dag begraver 1988 års miljöriksdag miljöpolitiken, och det gör man genom att hantera miljöfrågorna på ett sätt som är helt oacceptabelt för en riksdag. Vi har tidigare krävt att det skulle inrättas ett särskilt miljöutskott. Detta krav fick vi inte gehör för. Om vi hade fått gehör, hade vi naturligtvis i detta miljöutskott kunnat behandla miljöpropositionen och alla nästan 900 yrkanden på ett betydligt mer seriöst sätt än vad jordbruksutskottet nu har gjort.

Jag blir litet förvånad när jordbruksutskottets ordförande så kraftfullt talar om att han anser att hanteringen i utskottet var dålig. Med mitt naiva och nya sätt – jag har ju inte varit med här så länge – trodde jag att vice ordföranden och ordföranden i utskottet tillsammans hade att planera utskottsarbetet så att det blir en seriös behandling av de motioner och de betänkanden som läggs på riksdagens bord. Det är därför mycket förvånande när man både i massmedia och här i kammaren får höra att just utskottsordförandena är missnöjda med hanteringen av ärendet.

Jag misstänkte nämligen att det var precis så här som majoriteten i riksdagen ville att miljöfrågorna skulle hanteras, exakt så här: hafsigt och utan någon som helst möjlighet att höja ribban. Vid ett flertal tillfällen försökte jag att trycka på för att ribban skulle höjas när det gäller miljöfrågorna, men vi fick ingen majoritet för detta.

Det är lätt att säga att man har avgett motioner på område efter område. Men var finns viljan? Propositionen i sig var väl inte riktigt det som vi på miljösidan hade förväntat oss. Det är därför kanske inte så konstigt att det blev så många motionsyrkanden i anledning av propositionen.

Det framgår klart och tydligt att när en proposition från regeringen inte innehåller det som riksdagen förväntar sig, blir det många motioner. Vi har ju också skjutit på en mängd seriöst behandlade ärenden som tidigare har legat på bordet. Dessa ärenden skulle ha en förenklad behandling i utskottet för att senare behandlas mer djupgående i samband med denna proposition. Så blev tyvärr icke fallet.

Propositionen innehåller bl.a. regeringens förslag när det gäller den miljöpolitiska inriktningen: "Arbetet för att trygga en livsmiljö för oss själva och kommande generationer påkallar nya konsumtionsmönster och en omläggning av livsstil." Det låter ju mycket bra, tycker jag. Men det är klart att om detta skall kunna förverkligas, måste också övriga beslut som skall fattas stämma överens med denna inriktning.

Jag vill fråga regeringens representant vad man egentligen menar med en omläggning av livsstil. Är det en omläggning till mer bilåkande? Det har ju tidigare lagts fram förslag om höjd moms på järnvägstrafik och kollektivtrafik. Det har också fattats en rad nedläggningsbeslut vad gäller järnvägen. Detta kan knappast ses som en allvarligt menad omläggning av livsstil. Likaså framförs i tillväxtpropositionen förslag om nya kringleder runt storstäderna, vilket naturligtvis också stimulerar bilåkandet och gör det näst intill omöjligt att lägga om livsstil och åka kollektivt. Nu senast kom ett nytt förslag om en Öresundsbro. Är det också ett förslag som underlättar för oss att lägga om livsstil? Eller är det den nya jordbrukspolitiken som innebär en ny livsstil?

Den nya jordbrukspolitiken leder till allt färre och större gårdsenheter med skogsplantering över stora delar av vårt kulturlandskap. Det står visserligen i propositionen att det kommer att ta tid innan effekterna av insatta åtgärder bli påtagliga. Ja, det är förvisso sant. Vi vet t.ex. att det tar lång tid innan man ser effekterna av en eventuell Öresundsbro. Det kan ta 10–15 år innan man märker att torskens reproduktionsförmåga har försvunnit. Likaså vet vi att ökningen av cancerfrekvensen inte märks omedelbart.

Var det detta som regeringen ville med sin miljöpolitiska inriktning? Vi i miljöpartiet de gröna anser att det är just dessa felsatsningar som måste stoppas omedelbart om de miljömål som regeringen uppger innebär att regeringen vill förbättra miljön.

Om vi människor i i-världen menar något med vår internationella solidaritet, som vi ofta talar varmt för, måste vi förändra vår livsstil.

Utskottet anför att man som utgångspunkt skall ha kritiska belastningsgränser för miljön. Inte heller i detta sammanhang får man någon klar bild av vad som menas. Återställningen av Östersjön skall prioriteras. Jag skulle vilja veta hur.

Jag hade en debatt med biståndsministern angående de 300 miljonerna som vi årligen satsar för att, som jag trodde, förbättra miljön i våra grannländer runt Östersjön. Det visade sig att ingenting av dessa pengar hade gått till miljösatsningar.

Beträffande gränsöverskridande luftföroreningar vill jag säga följande:

Svavelutsläppen skall minskas kraftigt, sägs det i propositionen. Detta får mig att tänka på den debatt som jag hade med Rune Molin angående utförsäljningen av beredskapsolja till Polen. Vi i Sverige hade beredskapsolja som hade så höga svavelhalter att den inte fick användas i Sverige. Vad hände då? Mitt under pågående Gulfkris, när oljepriset var som högst, såldes oljan till Polen. Jag tycker att detta är ett mycket inkonsekvent handlande.

Vår motion om den s.k. 13-listan avfärdas med att den är orealistisk. Vi anser inte att den är orealistisk. Vi anser snarare att det måste vidtas åtgär-

der i enlighet med de krav som miljöpartiet ställer och med de tidsmarginaler som vi anger, för att man över huvud tagets skall klara av miljösituationen i världen.

Trots att frågor som rör hänsynen till miljön och hushållningen med naturresurserna är klart övergripande behandlas de inte som sådana av riksdagen som beslutsfattande organ. Många håller med oss i miljöpartiet de gröna om att naturen faktiskt sätter gränser för samhällets verksamhet. Själva basen för välstånd är en god hushållning med naturens resurser. Ofta märks det inte omedelbart att miljöförstöringen leder till fattigdom. De negativa effekterna kommer många gånger långt efter det att naturens gränser har överskridits. Det tar, som jag sade tidigare, långt tid innan miljöförstöringen slår igenom i form av en försämrad hälsa och ett sämre materiellt välstånd.

Försurningen av skogsmarken har pågått i decennier. Till att börja med kan skogsmarken försvara sig genom sin buffringsförmåga. Men till slut faller pH-värdet tvärt, och aluminium, som är giftigt för trädens rötter, löses ut. Nästa steg är de ekonomiska skadorna i form av minskad produktion av skogen. Vi märker den redan. Försaltning av bevattnad mark är också en smygande process. Saltkoncentrationen stiger, markstrukturen försämras, och skadorna blir till slut så svåra att marken måste överges som odlingsmark. På samma sätt är det med de globala miljöproblemen: växthuseffekten och förstörelsen av ozonskiktet. När processen inleds märks den inte så mycket. Men på sikt blir de negativa konsekvenserna mycket stora.

Men trots att det är lätt att se att miljön faktiskt sätter gränser för samhällets verksamhet, får vi i propositionen inte tillräckligt med konkreta gränser för när saker och ting skall vara åtgärdade.

Samma problem finns när det gäller energiprocessen. Om miljöfrågan hade behandlats som en övergripande fråga hade regeringen lagt fram förslag om avveckling av kärnkraften och om stopp för användningen av fossila bränslen. Men eftersom andra intressen anses viktigare, skall kärnkraften i stället börja avvecklas när det går med hänsyn tagen till annat som anses viktigare.

Vi anser att förståelsen för att miljöförstöringen är ett hot mot hälsa och bra levnadsstandard för kommande generationer saknas i det beslut som riksdagen har fattat. För att få miljöfrågorna att bli behandlade som överordnade och övergripande frågor måste miljön få sätta gränser för politik och samhällsutveckling på samma sätt som finanspolitiken gör. Det är därför som det är så viktigt att riksdagen inrättar ett särskilt miljöutskott. Det måste till någon som har det överordnade ansvaret. Det märks mycket tydligt när man läser jordbruksutskottets betänkande hur många områden miljön går in på och hur många utskott som har varit berörda av de motioner som har väckts på miljöområdet. Om vi hade haft ett övergripande miljöutskott som hade haft ansvaret för dessa frågor hade den här miljöpropositionen och detta betänkande inte varit så svårlästa som de är. Men framför allt hade vi hunnit få en seriös behandling av frågan.

Vi har i ett otal motioner ställt krav som vi anser behöver ställas för att vi över huvud taget skall klara av överlevnadsfrågorna. I stort sett alla har mer eller mindre avstyrkts av utskottets majoritet. Det är dock glädjande att vi på några få punkter har lyckats lägga ned så pass mycket tid att vi har kunnat

enas i utskottet om skrivningar som är annorlunda än skrivningarna i propositionen.

Vi i miljöpartiet de gröna anser att de här frågorna inte kan hanteras på det sättet som nu har skett. Vi yrkar därför på att detta ärende återremitteras till utskottet för vidare behandling. Det skulle ge utskottet möjlighet att, precis som har efterlysts av föregående talare, behandla ärendet mer seriöst och mer djupgående.

Det finns i betänkandet en del ärenden som berör ekonomin. Därför anser vi att talmannen skall inkalla en urtima riksdag som skall behandla åtminstone ekonomifrågorna.

Jag hoppas på att jag kan få en majoritet i kammaren för förslaget och att miljöfrågorna får den seriösa behandling som ett miljöutskott borde vara förtjänt av att kunna åstadkomma.

Jag har förstått, i samband med de yrkanden som har lagts fram, att utskottet inte heller anser att riksdagen skall rösta och bestämma i dessa frågor. Bifall har yrkats till endast en eller två reservationer. Jag tycker att det är ytterst otillfredsställande. Jag tänker höra mig för litet om det går att få en återremiss av ärendet. I annat fall tänker jag ta upp frågan till diskussion med mina partikollegor, huruvuda inte riksdagen borde få ta ställning till varje enskild punkt i betänkandet. I så fall är det fråga om att yrka bifall till samtliga reservationer.

Vi är fler talare på listan som kan göra samma yrkande vid ett senare tillfälle. Jag kommer att ta upp frågan så att vi återigen kan diskutera den. Den behandling som den absolut viktigaste frågan för denna riksdag faktiskt har fått i utskottet är helt otillfredsställande. Det har fler talare gett uttryck för.

I detta anförande instämde Eva Goës, Anna Horn af Rantzien, Åsa Domeij, Paul Ciszuk, Krister Skånberg, Lars Norberg, Kaj Nilsson, Kjell Dahlström, Eva Bengtsson, Elisabet Franzén, Carl Frick, Inger Schörling och Roy Ottosson (alla mp).

Anf. 12 KARL ERIK OLSSON (c) replik:

Fru talman! Man kan bedriva miljöarbete på olika sätt i den här världen. Detta kverulerande anförande hade inte föranlett mig att begära replik om det inte hade varit för att utskottets personal och presidium blev direkt angripna.

Jag har i mitt anförande kritiserat hanteringen av miljöfrågan. Jag menar att vi inte kan ha så här stora betänkanden i slutet av en mandatperiod. Vi måste fundera på hur det hela skall gå till, dela upp frågorna och ha en återkommande behandling av miljöfrågorna.

Beträffande förslaget om återremiss kan jag garantera, jag tror att jag har hela riksdagen bakom mig, att vi kommer att fortsätta debatten om miljöfrågor även utan en återremiss. Detta är inte den sista gången som dessa frågor behandlas.

Jag blev mycket upprörd när Marianne Samuelsson sade att detta arbete har utförts slarvigt och hafsigt. Vi har haft för kort tid, och det har varit för mycket att behandla. Vi behöver säkert, där kan jag hålla med Marianne

Samuelsson, fundera över organisationen av utskottet och vårt sätt att hantera frågor både här i kammaren, i utskotten och i regeringskansliet.

Men vad har miljöpartiet bidragit med under den tid ni har suttit i riksdagen? Har ni lagt några nya förslag? Knappast ett enda. Så gott som alla frågor som har diskuterats de tre senaste åren, diskuterades även innan ni kom in i riksdagen. Ni har tagit upp fler detaljer, skapat längre debatter, fler reservationer och, som Marianne Samuelsson sade, i ett otal motioner presenterat er syn. Det har ni också gjort i ett otal reservationer. Nu vill ni dessutom att vi skall använda en hel del tid till ett otal voteringar i kammaren.

Jag vill gärna säga att jag inte kritiserar era ambitioner, men jag kritiserar sättet och förmågan att hantera dem. Man får inte förlora sig i detaljer. Ni har i det här sammanhanget hjälpt regeringen att komma bort från helhetssynen och de principiella ställningstagandena.

Anf. 13 ANNIKA ÅHNBERG (v) replik:

Herr talman! Det händer onekligen ibland att man längtar efter att det skall inträffa oväntade saker i kammardebatten. Det gör det ju ganska sällan. Men det är inte precis den här sortens oväntade saker som jag går och längtar efter. Vad jag förstår måste detta med att begära återremiss vara ett hugskott som Marianne Samuelsson hastigt och lustigt i sista minuten kommit på. Det har annars funnits åtskilliga möjligheter att i utskottet under hanteringen ta upp denna fråga till diskussion.

Jag kan i efterhand beklaga att vi inte inledde hanteringen av propositionen med att fundera över om det fanns möjligheter att skjuta upp delar av den till hösten och att behandla bara vissa delar nu. För min del beror det på min bristande erfarenhet. Jag hoppas att det inte kommer att bli så i framtiden. Men att nu i det här läget komma och begära återremiss anser jag vara mindre genomtänkt. Det finns ändock många punkter i detta betänkande som handlar om medel till myndigheter. Vi har t.ex. anslagit ytterligare pengar till naturvårdsverket för inköp av mark. Det är min bestämda uppfattning att vi gör miljöpolitiken och naturvården den största tjänsten genom att se till att myndigheterna får de resurserna, så att de fortast möjligt kan börja arbeta.

Visst finns det mycket som vi borde ha diskuterat igenom mer noggrant. Det är ingenting som hindrar att vi tar upp diskussionen på nytt och för den vidare. Men att återremittera ärendet under ett förtäckt hot av att annars skall minsann miljöpartiet begära votering på alla sina reservationer . . . Jag skall inte riktigt säga vad jag tycker! Vi kommer inte från vänsterpartiets sida att yrka bifall till detta.

Anf. 14 MARIANNE SAMUELSSON (mp) replik:

Herr talman! Miljöpartiet är ett nytt parti och kom in i riksdagen på grundval av att valet 1988 var ett miljöval och att miljöfrågorna bland folket ansågs vara viktiga. Jag tycker inte att det är så underligt om vi i miljöpartiet anser att detta inte har fått den seriösa behandling som det borde ha fått. Det är klart att jag borde ha yrkat tidigare. Men jag tror inte att jag hade fått utskottet med mig. Jag har inte suttit i utskottet så länge. Men vad jag har fått höra sedan jag kom in i utskottet är hur överbelastat utskottet är, hur sliten

personalen är och hur snabbt vi måste behandla ärendena. Vi har nogsamt fått reda på att vi kan få 36 sekunder på oss för varje yrkande som läggs fram. Som jag ser det innebär det naturligtvis att dessa viktiga frågor inte har fått den seriösa behandling som de borde ha fått.

Det förvånar mig att Karl Erik Olsson kan påstå att vi inte har bidragit med något på miljösidan. I så fall är det ju underligt att det plötsligt blivit så många miljömotioner i riksdagen att vi inte ens hinner arbeta med dem seriöst. Vi har faktiskt lagt fram lagförslag som i stor utsträckning gäller den övergripande sidan och inte alls koncentrerat oss så mycket på detaljerna.

Men vi har också skjutit på just dessa frågor ett flertal gånger genom en förenklad behandling. Utskottsordföranden och jag hade en annan gång en debatt här i kammaren, när jag ville skicka med vår biotoplag som ett yttrande. Jag skulle inte få ha med ett yttrande som såg ut på det sättet, för utskottet hade bestämt sig för att vi bara skulle skriva några få ord och tala om att vi snabbehandlade detta ärende.

Hur skall man över huvud taget få upp miljöfrågorna i Sveriges riksdag, om man hanterar dem på detta vis? Detta är ju förvånande. I stort sett alla människor i landet anser att miljöfrågorna är mycket viktiga, men utskottet anser att det skall vara förenklad behandling, att man inte skall votera om reservationer. Och snart skall vi väl inte ens debattera frågorna i kammaren.

Anf. 15 ANNIKA ÅHNBERG (v) replik:

Herr talman! Jag måste säga att jag tycker att det här delvis är en rätt pinsam diskussion. Det är pinsamt att se miljöpartiet reducera den oerhört viktiga miljödebatten till någon sorts procedurfråga.

Jag delar uppfattningen att man mycket noga i utskottet – och också från regeringens och kammarkansliets sida – måste fundera över hur man kan förbättra hanteringen av miljöpolitiken. Jag tror att man inte kan beta av så många områden på en gång. När man tänker efter, visar det sig också att det som finns i denna proposition och i detta betänkande ändå sönderfaller i delar som mycket väl hade kunnat behandlas självständigt. Naturvården hade kunnat vara ett ärende som vi kunnat ägna mycken tid åt. Varuhanteringen – kemikaliehanteringen – hade kunnat vara ett ärende, och det internationella och övergripande miljöarbetet hade kunnat vara ett. Jag tror att vi nu tillsammans måste föra en konstruktiv diskussion om hur vi i framtiden skall förbättra hanteringen av de miljöpolitiska frågorna.

Men det är fel att nu väcka förslaget, efter det att hela våren har gått. Vi kunde ju ha diskuterat detta i utskottet, och jag förstår inte varför miljöpartiet inte där har väckt dessa frågor. Jag kom inte själv på att göra det, men jag hade välkomnat en sådan diskussion, och jag tror att också flera andra i utskottet hade gjort det.

Att nu återremittera ärendet får ju ingen annan konsekvens än att det som vi ändå faktiskt har beslutat försenas; genomförandet av verksamheten försenas och myndigheternas arbete försvåras ytterligare. Vi gör inte miljöfrågorna någon tjänst genom att i det här skedet återremittera ärendet till jordbruksutskottet för en ny hantering. Däremot gör vi miljöfrågorna en tjänst genom att konstruktivt diskutera hur vi i framtiden skall kunna undvika den här typen av hantering.

Anf. 16 KARL ERIK OLSSON (c) replik:

Herr talman! Vi visste naturligtvis i början av behandlingen av denna proposition, och alla motioner, att det skulle bli ett mycket stort arbete och att vi egentligen hade för litet resurser till det.

Efteråt kan man fundera över om man har valt den riktiga vägen. Jag tror att vi alla, och inte minst personalen, har gjort så gott vi har kunnat. Det har gjorts mycket stora insatser under de gångna månaderna. I det sammanhanget vill jag gärna understryka vad Annika Åhnberg säger. Det är mer angeläget att vara konstruktiv för framtiden än att nu obstruera i slutskedet av den här debatten.

Miljödebatten är naturligtvis nyare än debatten på andra politiska områden i riksdagen. Därför har vi inte den slutliga formen för att hantera dessa frågor. Vi har också i miljödebatten svårare at skilja mellan principer och detaljer. Vi skulle kunna göra en jämförelse med socialutskottet. Det är ju sällan som man där diskuterar medicineringen vid olika sjukdomar; man håller sig till principiella ståndpunkter. Jag tror att det hade varit nyttigt om vi också kunde lära oss att göra det.

Jag uppskattar i och för sig mycket av de ambitioner som ligger bakom miljöpartiets agerande – inte i den här kammaren men i allmänhet. Det som är bekymmersamt för mig och för många andra miljövänner är ju att miljöengemanget i dag är mindre ute i samhället än före 1988 års val, när vi inte hade miljöpartiet i riksdagen. Men läget kan kanske ordnas upp igen så småningom.

Anf. 17 MARIANNE SAMUELSSON (mp) replik:

Herr talman! Ja, man kan fråga sig varför miljöengagemanget är mindre ute i samhället i dag. Det kan ju möjligen vara just därför att vi i denna kammare inte ägnat miljöfrågorna den stora andel av tiden som de faktiskt bör ha. Vi har här i kammaren debatterat små detaljer som i och för sig kan vara viktiga, men inte på långt när så viktiga som just miljöfrågorna.

Annika Åhnberg minns, hoppas jag, att hon i likhet med mig blev mycket upprörd över att vi i utskottet inte hade tid att yttra oss över Öresundsbron, när trafikutskottet bad oss göra det.

Det är klart att jag i utskottet skulle ha kunnat begära den här förlängningen av hanteringen, om jag hade tänkt på det. Men det vore väl i så fall mer rimligt att de som suttit här i kanske 20 år hade tänkt på att det hade gått att förlänga riksdagsarbetet än att jag, som var ny i utskottet, skulle veta detta.

Nu är det så att man tänker förlänga hanterandet av Öresundsbron i Danmark. Då började jag läsa vad som stod i riksdagsordningen, och därvid kom jag fram till att det går mycket väl att återremittera det här ärendet till utskottet, som hanterar och behandlar det under sommaren, varefter man inkallar en urtima riksdag. Det skulle ju vara ypperligt, och det kunde t.ex. utskottets ordförande ha föreslagit, så hade jag sluppit göra det nu.

Dessutom har jag inte begärt att få en debatt om sakhanteringen i det här ärendet. Jag har begärt en återremiss. Det är ni andra som har tagit upp debatten om återremissärendet.

Anf. 18 JAN FRANSSON (s):

Herr talman! Jag får väl börja med att yrka avslag på återremissyrkandet. Jag vill också helt instämma i ordförandens synpunkter å kansliets och presidiets vägnar när det gäller Marianne Samuelssons inlägg. Man kan ju inte förneka att den här omfattande propositionen har inneburit en väldig press i vårt arbete. Vårt kansli har slitit hårt, och det finns all anledning att ge kansliet en eloge för detta. Det finns naturligtvis också anledning att för framtiden ifrågasätta formerna för hanterandet. Jag vet att man har haft det jobbigt också på departementet. Även ledamöterna har ändå ställt upp i det här jobbet.

Jag tror att det finns en förklaring till att vi nu bör se en samlad miljöproposition 1991. År 1988 framlades också en heltäckande miljöproposition. Med tanke på vad Karl Erik Olsson i dag efterlyser vill jag säga att den propositionen gav möjligheter att ta upp de principiella diskussionerna. Riksdagens beslut 1988 innebar att man gav klartecken för framtagande av ett underlag som skulle ge riksdagen möjlighet att ta ställning till den fortsatta inriktningen av miljövårdsarbetet.

I den förda debatten har det något framskymtat att detta skulle vara en ursäkt för att man avslöjar svårigheterna med att presentera en alternativ politik, men jag tror inte att det kan skyllas på vare sig formerna eller regeringens proposition. Det är väl så dags att försöka skapa en genomtänkt miljöpolitik i samband med utskottsbehandlingen. Vi kan väl så här efteråt se att det i den process som jordbruksutskottet genomgått vid behandlingen av en sådan här proposition har funnits en vilja att markera en samsyn i frågorna. Men miljöpartiet inkl. Marianne Samuelsson har helt ställt sig utanför den process som förekommer i ett parlament där inget parti har majoritet.

Som en liten personlig kommentar till de förutvarande replikskiftena måste jag säga att miljöpartiet blivit en besvikelse sedan det kom in i riksdagen. Det kan inte vara lätt för miljöpartiet att nu gå ut och presentera för väljarna vad man har åstadkommit i riksdagen. Ofta har man ställt sig långt utanför en realistisk diskussion om hur vi steg för steg reformerar ett sådant här stort arbete. Man har litet grand sig själv att skylla för att man nu i slutet på riksdagsåret i miljödebatten hamnar i en procedurdiskussion. Det är litet symptomatiskt.

Alla partier har goda ambitioner för en bättre miljö, och vi socialdemokrater hyser stor respekt för detta. Det har också kommit till uttryck i det miljöpolitiska betänkandet. Det finns en bred uppslutning bakom regeringens förslag till huvudlinjer för hur miljöarbetet skall drivas vidare. Ingen ifrågasätter att det internationella samarbetet blir alltmer betydelsefullt. Vi måste förbättra kunskapsuppbyggnaden och ha en bättre övervakning och uppföljning av miljötillståndet, så att vi kan få ett bra underlag för att genomföra den förebyggande principen i miljöarbetet, ett ökat sektorsansvar och en ökad decentralisering för att få en så bred förankring av miljöarbetet som möjligt. Såvitt jag förstår föreligger det nu en stor samsyn om tagen och om färdvägen i det fortsatta miljöarbetet.

Det är svårt att hitta några skillnader i de första reservationerna, som handlar om inriktningen av miljöpolitiken – möjligen beroende på att de som

åtminstone jag tycker intressanta synpunkter som Annika Åhnberg anförde i sitt inlägg inte har kommit till uttryck. Men vi har naturligtvis olika utgångspunkter. Den stora ideologiska skiljelinjen i miljöpolitiken går mellan dem som har den synen att naturen egentligen inte tillhör någon, utan att vi alla måste ta ett gemensamt ansvar för den, och dem som är beredda att sätta särintressen av olika slag framför det gemensamma intresset.

Rolf Edberg har i sin bok Årsbarn med plejaderna skrivit några tänkvärda ord, som jag som socialdemokrat känner starkt för:

"Ingenting på ett virvlande klot kan finnas för någon enskild, någon samfällighet eller generation att fritt förfoga över, inte den bärande myllan eller de strömmande vattnen, inte skogar eller annat liv. Allt är ett lån till varje generation att gemensamt förvalta."

Men det är när de målsättningarna skall omsättas i praktisk handling som det blir litet svårare för vissa, och det är naturligtvis det som är orsaken till den mycket stora mängden av reservationer.

När olika intressen skall vägas mot varandra och när obekväma beslut skall tas väger miljön olika tungt. Skall något bli gjort måste man ha medlen och instrumenten, och då går det naturligtvis inte att, som moderaterna gör, först tala om ekonomiska styrmedel, t.ex. miljöavgifter, och sedan när det kommer till praktisk politik undanta område efter område från politisk styrning.

Herr talman! Vi socialdemokrater är stolta över Sverige och det välfärdssamhälle som arbetarrörelsens politiska och fackliga grenar och folkrörelser har varit med om att skapa. Ivar Virgin gjorde ett försök att här i kammaren nedvärdera den svenska miljöpolitiken. Det är därför som jag säger att vi socialdemokrater även när det gäller miljöpolitiken är stolta över vad vi hittills i politiskt ledande ställning har uträttat. Socialdemokratin har en lång tradition och erfarenhet av arbete med miljöfrågor.

Anna Lindhagen, Fredrik Ström, Fabian Månsson och många andra var aktiva miljökämpar på 30-talet, långt innan begreppet miljökamp var uppfunnet. Gösta Netzén skrev oförtröttligt om miljön i tidningen Arbetet på 40-talet. Redan på 50-talet inleddes det reformarbete som har gjort Sverige till ett föregångsland i kampen mot miljöförstöringen.

Jag bejakar naturligtvis den parallell som Annika Åhnberg, någon generation yngre än jag, drog när hon framhöll hur den sociala tryggheten för alla människor byggdes upp i vårt land. På samma sätt är det med miljökampen.

Själv blev jag engagerad för 25 år sedan när miljöarbetet lades ner på länsplanet. Jag hade tillfälle att följa framväxten av naturvårdslagen, miljöskyddslagen, vattenvården osv. Jag skulle kunna hålla ett särskilt anförande om hur moderaterna och även andra partier utifrån sina olika intressesynpunkter försökte att bromsa detta miljöarbete. Vi känner stolthet över att socialdemokratin behåller initiativet och driver på reformarbetet på miljöpolitikens område. Regeringens proposition är ett bra uttryck för detta.

De många reservationerna avslöjar, trots procedurdebatten och de pressade förhållandena, obönhörligen att det saknas ett samlat borgerligt alternativ när det gäller miljöpolitiken. Replikskiftet mellan Ivar Virgin och Annika Åhnberg var ganska klargörande. Det går å ena sidan inte med en ohämmad marknadsekonomi, som mycket lätt kan styras, å andra sidan inte

heller med planhushållning. Det är den tredje vägen, som Sverige har valt och som har väckt respekt ute i världen, som vi skall fortsätta på. 90-talets uppgift är att ställa om samhällets alla verksamheter i ekologisk riktning.

Det ställdes en fråga här tidigare: Vad menar socialdemokraterna med livskvalitet? Har man inte ens läst sammanfattningen av propositionen, är det ju väldigt svårt att i ett utskottsarbete ge sig in i diskussion med andra om att försöka skapa en praktisk politik.

Miljöproblemen har förändrats under de senaste 20–30 åren. Huvuddelen av belastningen på miljön kommer nu från andra länder eller andra källor. Från att ha varit lokala och påtagliga har utsläppen blivit diffusa och globalt spridda.

Miljöpolitiken i dag och i framtiden handlar om att begränsa de miljöskador som vårt sätt att leva och att utnyttja naturresurser och energi för med sig. Den förebyggande principen skall vara kännetecknet för det framtida miljöarbetet. Den principen genomsyrar också regeringens proposition.

Nu tar miljöarbetet ytterligare ett steg framåt. Vi har en heltäckande genomgång av den framtida miljöpolitiken på riksdagens bord i dag. Mål och riktlinjer och ett stort antal förslag till konkreta åtgärder på olika områden presenteras. Huvudfrågan som vi skall ta ställning till är hur vi på 1990-talet skall ställa om samhällslivets alla verksamheter så att vi inte skadar hälsan och miljön.

Det handlar om omställning av trafiken, energiproduktionen och jordbruket. Det handlar om avvecklingsplaner för de farligaste ämnena, om omprövning och skärpning av industrins utsläppsvillkor och om förbättrad övervakning av miljön. Det handlar om ökade resurser till miljö- och landskapsvård, ett utbyggt program för sjö- och skogsmarkskalkning och större miljöhänsyn i samhällsbyggnadsprocessen. Miljölagstiftningen skärps, och lagarna samordnas i en särskild miljöbalk. Vi har tidigare behandlat miljöundervisningen, och att den nu skrivs in i läroplanen för grundskolan och gymnasiet är en utomordentligt viktig åtgärd.

Ansvaret för miljöarbetet breddas. Varje sektor i vårt samhälle skall ta sitt miljöansvar. Vi går över från utsläppsmål till miljömål. Utsläppen skall inte vara större än hälsan och naturen tål.

Tillgången till orörd natur och säkerställande av den biologiska mångfalden är en fråga som är viktig för människorna i vårt land. Regeringen föreslår nu en skärpning av naturvårdslagen. Ett särskilt skydd för småbiotoper införs, liksom förbud mot markavvattning i särskilt känsliga områden. Det blir också möjligt att fridlysa hotade arter, även om dessa inte är akut utrotningshotade.

Det kommer även i framtiden att vara nödvändigt att bevara ekologiskt viktiga markområden i skilda delar av vårt land. Det är då varken möjligt eller rimligt att detta sker enbart genom att staten köper in marken eller ersätter markägarna för intrång. Margareta Winberg kommer senare att ta upp den frågan mera. Jag vill bara slå fast att även på detta område måste sektorsprincipen gälla.

"Rent från början" är ett annat viktigt inslag i den fortsatta miljöpolitiken. Arbetet med att rena utsläppen och städa upp efter gamla miljöskador har varit framgångsrikt. Nu kan vi alltmer inrikta oss på att förhindra att skador

uppkommer. De varor som produceras skall vara så rena att de inte skadar miljön, vare sig när de används eller när de till slut blir avfall.

Tillverkningsprocesserna skall självklart också vara rena. Ansvaret för detta har producenterna.

Kontrollen av hälso- och miljöfarliga ämnen skärps. Användningen begränsas genom införande av miljöavgifter och panter. Vissa varor förbjuds, t.ex. termometrar, strömbrytare och instrument som innehåller kvicksilver. Farliga kemikalier skall, när detta är möjligt, bytas ut mot sådana som inte skadar människor och miljö.

När regeringen presenterade sin miljöproposition i februari, var oppositionens kommentarer mycket negativa. Gammal skåpmat, för litet, för allmänt hållet, osv. – det var vanligt förekommande omdömen. När vi nu har facit av utskottsbehandlingen, är man naturligtvis åtskilligt undrande. På några punkter har vi som representerar regeringspartiet hjälpt till att formulera tillkännagivanden som vi har tyckt vara bra. I övrigt har oppositionspartierna, som jag sade tidigare, inte lyckats samla sig till några egna förslag.

De nya greppen, som Ivar Virgin var inne på i sitt anförande, fördes i varje fall aldrig fram i utskottet, så att det blev möjligt att ta ställning till dem där. De lyser med sin frånvaro, även i reservationerna.

Jag instämmer med dem som avger omdömet att intresset för miljöfrågorna är i avtagande. Det är möjligt att förklaringen kan vara att det finns ett ökat förtroende för den miljöpolitik som bedrivs i vårt land. Inte heller på andra områden är det ovanligt att aktiviteten kan gå ner, men jag vill säga att det naturligtvis är oerhört viktigt med en fortsatt levande debatt om miljöfrågorna. I det arbetet har inte minst miljöorganisationerna en stor och viktigt uppgift.

Jag skall göra några kommentarer till de inlägg som har gjorts. Den internationella delen vet jag att miljöministern efter mig kommer att ägna utrymme. Vissa andra frågor har också riktats direkt till miljöministern.

Flera talare har varit inne på de ekonomiska styrmedlen. Jag hade tillfälle att delta i miljöavgiftsutredningen och kunde ganska snart i det arbetet konstatera att intresset för det universalmedel som de borgerliga partierna förde fram i valrörelsen 1988 dalade betänkligt när man insåg svårigheterna och prövade detta medels effektivitet. Det handlade egentligen inte om någon omprövning eller omsvängning, som någon debattör försökte ge sken av.

Vi socialdemokrater är naturligtvis öppna för alla medel som är bra att använda i miljöpolitiken och som har styrande effekter. De ekonomiska styrmedlen ställer vi självfallet vissa krav på: De skall vara styrande. Man måste också kunna väga effektiviteten hos ekonomiska styrmedel mot exempelvis ett administrativt styrmedel, lagar osv. Det är också den väg som regeringen använder. Arsenik och krom i träskyddsmedel är ett exempel på, har jag förstått, att regeringen först vill pröva en reglering.

Många hävdar att det borde läggas miljöavgift på exempelvis blyhagel. Vi socialdemokrater tror att man i vissa fall kan lita till ideella frivilliga krafter. Går inte det, får man tillgripa något annat, t.ex. lagstiftning.

Jag förmodar att miljöministern kommer att bemöta det påstående som Karl Erik Olsson gjorde att den svenska regeringen har saknat engagemang när det gäller förslaget om en internationell luftvårdsfond. Det är naturligt-

vis fel. Karl Erik Olsson vet att sakläget är att vi inte har fått gehör från andra länder för den tanken. Utskottet har också mycket noga beskrivit att förslaget om global miljöfond är så att säga i verkställighet.

Låt mig komma med några synpunkter på moderaternas miljöpolitik. Den utgår ju ifrån två av partiets politiska hörnstenar, den enskilda äganderätten och marknadsekonomin. Linjerna är att – när man studerar moderaternas inställning till olika miljöfrågor i riksdagen bakåt i tiden, men även i det här betänkandet – det skall ske en prioritering av privata markintressen före miljön. Man har en mycket stor tilltro på att marknad och privata initiativ av sig själva skall lösa miljöproblemen. Det finns alltid en ovilja att ge det privata näringslivet ålägganden i fråga om miljöåtgärder. Det är också ganska märkligt att man kopplar miljöavgifterna till den moderata skattepolitiken. Vi vet ju rent allmänt att man för fram förslag om våldsamma skattesänkningar. Vilket land är det som är föredöme för detta, Ivar Virgin? Har ni några exempel att peka på där detta har blivit framgångsrikt? Det är självklart att socialdemokraterna är ljusår ifrån den inställningen att sätta prislappar på miljön, som moderaterna är inne på.

Utsläppsrätter är ett exempel. Det var Ivar Virgin inne på. Man skall alltså kunna köpa och sälja utsläppsrätter. Det skulle bli en marknad där rättigheterna att förorena skulle kunna köpas och säljas. Det är helt främmande för oss socialdemokrater.

När det gäller koldioxiden tycks det vara den enda fråga som moderaterna egentligen driver här. Man vill minska utsläppen med 20 % till år 2005. Ivar Virgin försökte att rättfärdiga moderaternas ståndpunkt i den här frågan genom att pådyvla oss andra, som inte har samma mening, att det inte var sakligt. Jag skall bara citera vad centern säger i sin reservation om detta: "Det finns de som tror, att en acceptabel utveckling av växthuseffekten förutsätter ökad användning av kärnkraft."

Man har naturligtvis, i det här huset, för länge sedan genomskådat vad moderaterna är ute efter. Men det är också intressant att notera att även folk ute i samhället allt oftare ställer den frågan. Jag tror att det blir svårt för moderaterna att skaffa sig en trovärdighet i miljöfrågorna med detta paradnummer. Man har ju haft litet klent med trovärdigheten tidigare.

Får jag även säga ett par ord till folkpartiet. Man använder en teknik – och har använt den under 80-talet – att lägga motioner där man har ett överbud på beslut som ibland redan är fattade eller håller på att genomföras. Även i denna omgång slår folkpartiet in öppna dörrar, t.ex. när det gäller de globala frågorna, internationell samverkan, påtryckningar inom EG och EFTA, miljölagstiftningen osv.

När Sören Norrby talar om bingo har jag ingenting emot att han gläds åt framgångar. Det är inte därför jag säger detta, men det finns absolut ingen dramatik i detta, att efter den här stora genomgången av miljöpropositionen kommer regeringen att se över vilka tilläggsdirektiv som den här miljöskyddskommittén skall få.

Herr talman! Får jag avsluta med att säga, att det vi ser som den stora utmaningen inför 90-talet är att åstadkomma en långsiktigt hållbar och uthållig tillväxt som är i samklang med miljö och naturresurser. Vi vill förena industriella och ekonomiska framsteg med vad människor och natur tål. Vi är

övertygade om att med det beslut som riksdagen senare kommer att fatta har vi flyttat fram våra positioner när det gäller miljöarbetet.

Jag yrkar bifall till hemställan i utskottets betänkande.

Anf. 19 KARL ERIK OLSSON (c) replik.

Herr talman! Ingen skulle mer än jag bejaka ett förhållande där ett ökat förtroende för miljöpolitiken leder till att människor inte är lika engagerade som tidigare. Det hade varit den bästa av alla situationer, även om vi behöver ett engagemang inte bara för den svenska miljön, utan kanske än mer för den internationella miljön i framtiden. Jag är emellertid orolig för att det är avståndet mellan beslut och väljare, främlingsskapet och känslan av att inte kunna påverka som gör att det inte är så bra som det skulle kunna vara i det här sammanhanget.

Jan Fransson kommenterade frågan om koldioxidtaket och moderaternas inställning till det. Det har i internationella undersökningar med stor bestämdhet påvisats att en ekonomisk satsning på besparing i energisystemen ger mycket större sänkning av koldioxidhalten än satsning på kärnkraft. Jag tycker att det räcker för att avvisa de synpunkter som moderaterna för fram.

Sedan är det naturligtvis inte så, Jan Fransson, att de politiska partierna sitter uppträdda på en tråd från höger till vänster som när man plockade smultron på ett strå förr i världen. De gör det i vissa frågor, men inte i miljöfrågor. Det är därför som den gamla idén om att göra kakan större, utan hänsyn till vilka effekter det får, ofta förenar socialdemokrater och moderater. Men sedan är man inte riktigt överens om hur man skall komma till rätta med problemen. Det är detta att miljöpolitiken arbetar i ett annat perspektiv som gör att vi i jordbruksutskottet ofta har en konstellation av centerpartiet, vänsterpartiet och miljöpartiet som bygger på något slags ekologisk grundsyn som vi kanske har gemensam. Ibland följs vi även av folkpartiet i det sammanhanget. Vi behöver inte ha ett alldeles entydigt linjärt förhållande i miljöpolitiken som vi har i de ekonomiska frågorna. Det tycker jag är bra.

Sedan skulle jag bara vilja säga: Tack och lov att det finns likheter och att det finns en viss samsyn. Men det finns en stor skillnad, och jag vill fråga Jan Fransson hur man kan säga att ni inte har någon olika uppfattning jämfört med centerpartiet, och sedan avslå vår motion när det gäller att lägga fram förslag om ytterligare införande av ett pantsystem för avfallshantering eller när det gäller en ny strategi för en resurssnål avfallshantering. Där tar man bort möjligheterna att utveckla den rena produktionen som vi har föreslagit.

Anf. 20 MARIANNE SAMUELSSON (mp) replik:

Herr talman! För det första vill jag tala om att jag också anser att vi har en fantastisk personal på utskottskansliet. Den har arbetat stentufft med det här betänkandet. Det enda man kan säga är väl att de var kanske för få i förhållande till arbetet. Därför fick de arbeta litet för mycket, men det kan ju inte de hjälpa.

Sedan vill jag säga till Jan Fransson att vi inte alls har ställt oss utanför någon uppgörelse. Jag förstår inte var Jan Fransson fick de orden ifrån. Vi har deltagit i ärendets hantering i utskottet. Det var i den livsmedelspolitiska uppgörelsen vi ställde oss utanför, eftersom vi ansåg att den inte hade den

miljöprofil som behövdes för att bevara miljön. Men när det gäller just detta betänkande har vi varit med och arbetat.

Jag har också vid ett flertal tillfällen framfört att vi skall höja ribban på miljöpolitikens område och varit villig att göra det. Men där har socialdemokraterna gjort gemensam sak med moderater och lagt sig på den nivå som propositionen föreslår, och den gick inte att höja.

Mina partikollegor har just kommit in i kammaren med en symbol. Dessa tjugo gula blommor symboliserar livet. Vi vill ställa dem här framme på podiet i dag för att poängtera hur viktiga vi anser att dessa miljöfrågor är.

Den tilltänkta tallen, tallplantan som står bredvid, skulle möjligen kunna vara hämtad från Jan Franssons hemtrakter. Mellan Skövde och Skara finns något som vi brukar kalla för dieseldödens dal. Där ser träden ut ungefär så här på grund av att man inte har lärt sig att varor kan transporteras med tåg, den spårbundna miljövänliga trafiken. Det är precis sådana viktiga åtgärder som enligt vår mening behövs för att vi inte skall få denna typ av träd i framtiden.

Jag förstår att Ivar Virgin inte anser att man kan höja nivån och att Jan Fransson tycker att man skall vara realistisk, eller vad det nu var. Ni vill inte gå så långt som vi i miljöpartiet i miljöfrågorna. Vi är radikalare i miljöfrågorna, eftersom vi anser att det är livsnödvändigt om vi över huvud taget skall kunna behålla en livskraftig miljö för kommande generationer och en solidaritet med tredje världens människor.

Ta som exempel detta med en miljöbalk. För något år sedan blev vi i miljöpartiet hånade i valrörelsen för att vi kom med ett så idiotiskt förslag som att en miljöbalk skulle införas. Nu ligger förslaget här på bordet. Substitutionsprincipen är en annan princip som vi också varit med och drivit igenom.

Anf. 21 IVAR VIRGIN (m) replik:

Herr talman! Jan Fransson talade om enskild äganderätt och marknadsekonomi. Det är alldeles rätt att vi moderater är för marknadsekonomi och den enskilda äganderätten. Vi har sett många exempel på att när den enskilda äganderätten urholkas, sker det förändringar på miljöområdet som är starkt negativa.

Faktum är att motsatsen till äganderätt och marknadsekonomi faktiskt är socialism. Inom socialismen är ägandarätten överförd till staten. De exempel vi har från sådana system fordrar egentligen inte någon debatt, eftersom de själva har givit facit.

Vi erkänner att marknadsekonomin inte kan ta alla miljöhänsyn, utan att marknadsekonomin behöver korrigeras på vissa punkter. Vi föreslog då ekonomiska styrmedel för att åstadkomma detta. Socialdemokraterna var i början starkt emot detta, och argumentet var nu som då att man inte skulle få köpa sig fri. Det är samma argument de använder om det nya instrumentet utsläppsrätter.

Det verkar som om Jan Fransson inte har satt sig in i systemet. Det utgår från att nivån sätts med hänsyn till vad naturen tål. Det är faktiskt utgångspunkten. Det görs en preciserad bedömning av vad naturen tål i fråga om utsläpp. Därefter fördelas rätten till utsläppen, som alltså naturen tål, på olika aktörer vilka själva får bestämma hur utsläppen skall ske. Detta är

tvärtom ett utomordentligt effektivt system för att åstadkomma den utsläppsminskning som vi vill ha.

Sedan talade Jan Fransson litet om att vi betraktade miljöpropositionen som skåpmat. Ja, i den mån regeringen i stort sett enbart upprepar beslut som fattades 1988 anser vi faktiskt att det är klokt att kalla det för skåpmat. Riksdagen fattade t.ex. ett beslut på bl.a. moderat initiativ om att minska svavelutsläppen med 80 %. Det upprepas nu i miljöpropositionen som om det vore ett förslag som kommer från regeringen när det i själva verket är ett tre år gammalt riksdagsbeslut.

På många andra punkter är det fråga om beslut som fattades 1988 och som nu genomförs tre år senare. Att åstadkomma den typen av dokument anser jag inte vittnar om något särskilt stort engagemang på miljöområdet.

Anf. 22 ANNIKA ÅHNBERG (v) replik:

Herr talman! De blommor som ställdes här framme är vackra. Jag trodde först att de var konstgjorda, men det var de inte. Med tanke på att det är så stora och vackra vid den här tiden på året är de säkert bekämpade och gödda, och dessutom har de säkert gått åt en hel del energi för att få fram dem hit till oss. Men det är vackra i alla fall, och jag vill tacka miljöpartiet för dem.

Jan Fransson sade i sitt anförande att han kände starkt för, eller någonting liknande, den parallell som vi i vänsterpartiet gör mellan den kamp för social välfärd som arbetarrörelsen har drivit och miljökampen. Det är nu bara det att jag inte sade att det fanns en sådan parallell, jag sade att den borde finnas. Men tyvärr har man inte, Jan Fransson, på samma konsekventa sätt som arbetarrörelsen gjorde i sin början drivit miljökampen. Man har inte mobiliserat människorna till stöd för detta arbete på det sätt som man borde ha gjort. Tvärtom har vandrandet på den tredje väg som Jan Fransson var så nöjd med byggt på att vinsterna från näringslivet skulle vara så höga att de räckte både till vinster och utbyggnaden av den sociala välfärden.

Vad som hänt i dag är att vi kommit till vägens ände. Situationen har förändrats av en lång rad skäl, bl.a. miljöskäl. Det gör att vi nu vet att tillväxten i framtiden inte kan se ut på det sätt den tidigare gjort. Den måste räcka för att garantera social trygghet, men den måste vara sådan att den inte förstör miljön. Den internationella utvecklingen är också en annan. Dessutom har vi det faktum att socialdemokratin alltid har gjort halt inför makten inom det privata näringslivet. Det är därför som man aldrig har gett de fackliga företrädarna, och inte bara dem, utan också de anställda, makten att bestämma mer över sitt arbete.

Det är precis här vi står och stampar i dag. Vi rår inte på miljöproblemen om vi inte skapar ett samhälle som ger människor makt att påverka sitt liv och sitt arbete. Vi kan vara aktiva som konsumenter, och det finns en oerhört stor vilja hos människor i dag att vara det. Men som lagstiftningen och maktfördelningen ser ut i dag kan vi inte ha makt och inflytande över vårt arbete. Människorna måste få det inflytandet.

Jag måste därför upprepa min fråga från mitt första anförande. Varför kan socialdemokraterna inte ställa sig bakom det som vi har krävt i vår motion, nämligen att människor i sitt dagliga arbetsliv skall ha större makt och infly-

tande över de faktorer som där påverkar miljön? Jag tror att detta är av avgörande betydelse för våra möjligheter att agera i framtiden.

För det andra, även om det inte hör hit: Hur kan man tala om allt det fina som har gjorts och att vi är på rätt väg när fakta pekar i en annan riktning? Utvecklingen har inte vänt, vi har inte brutit den negativa miljöutvecklingen.

Hur kan man i ett sådant läge vara för att Öresundsbron byggs, när man vet att det är precis den typ av handling som kommer att fortsätta att öka det som är vårt allvarligaste miljöproblem? Det går inte ihop. Om man däremot hade sagt nej till Öresundsbron hade det gett människor hopp inför framtiden. Det hade varit ett oerhört viktigt avgörande. Men det finns ännu en chans att ändra sig.

Anf. 23 SÖREN NORRBY (fp) replik:

Herr talman! Jag sade i mitt tidigare anförande att i miljöpolitiken har de politiska partierna i stor utsträckning en mer eller mindre samstämmig uppfattning. Det finns anledning att understryka det när vi i debatten tar fram det som vi inte är eniga om. En hel del av det Jan Fransson sade tycker jag gav uttryck för samma tanke.

När Jan Fransson talade om ekonomiska styrmedel och beskrev sin erfarenhet från miljöavgiftsutredningen – dvs. att miljöavgifter kanske inte är det universalmedel som somliga har trott och att de är svåra att genomföra – kan jag redovisa exakt samma erfarenhet från miljökostnadsutredningen, som pågick under större delen av 1970-talet. Där lärde vi oss det som andra sedan lärde sig i miljöavgiftsutredningen. Jag kommer ihåg att jag i en reservation år 1974 formulerade det så här: "Det regionala svavelproblemet bör enligt vår uppfattning angripas med ekonomiska styrmedel i form av en anpassning av energiskatten så att svavelutsläpp i energiproduktionen utgör en tillkommande faktor vid bestämningen av skattenivån."

Redan 1968 tog jag upp frågan om användningen av skattesystemet som ett miljöpolitiskt instrument. För oss som funderat länge kring frågan om ekonomiska styrmedel är det väldigt uppmuntrande att andra nu har upptäckt vad ekonomiska styrmedel går att använda till. Men man har också upptäckt svårigheterna, såsom vi gjort förut.

Jag kostade på mig att utstöta ett "bingo!", dvs. det som inträffar när alla markeringar ligger på en rad. Det var just precis vad som inträffade med miljöskyddskommitténs reservanters förslag när regeringen hade fått ta hand om betänkandet. Detta späddes ytterligare på genom utskottet. Jag tyckte detta var ett typexempel på när man kan använda utropet "bingo!", men det var uteslutande för miljöavgiftskommitténs reservanter som jag använde det uttrycket.

Jan Fransson antydde sedan att folkpartiet ibland slår in öppna dörrar, särskilt när det gäller internationella miljöfrågor. Vi är väldigt glada om vi har lyckats öppna en dörr när det gäller miljömål i biståndspolitiken. Där var vi tidigt ute.

Jag vill slutligen konstatera att propositionen är en bra lägesrapport, en plattform att arbeta vidare ifrån. Regeringen hade genom sitt agerande ska-

pat förväntningar, som vi emellertid inte anser riktigt tillgodosågs av propositionen. Det innebär inte att propositionen är dålig.

Anf. 24 JAN FRANSSON (s) replik:

Herr talman! Till Annika Åhnberg vill jag säga att anledningen till att jag berörde den tredje vägen är att vi faktiskt kan visa att det varit en framgångsrik väg – att styra marknadskrafterna, att reformera steg för steg. Detta är vi stolta över, och vi tror att den vägen är framkomlig och kan bli framgångsrik även i framtiden. Det är klart att också hela det internationella engagemanget kommer att behövas. Jag vill för min personliga del säga att det har varit ganska avgörande för att jag tycker att vi skall gå offensivt in i Europafrågan. Vi behöver förena oss med de progressiva krafter som vi vet finns inom arbetarrörelsen. Det ger mig hopp inför framtiden när det gäller att klara många av de miljöproblem som har internationella kännetecken. Det är tillsammans vi skall bli den starka politiska kraft som kan driva miljöarbetet vidare.

Som svar på Annika Åhnbergs fråga om fackliga befogenheter vill jag ge svaret, som jag också tror finns i betänkandet, att regeringen har gett ett uppdrag till de berörda myndigheterna att undersöka på vilket sätt man kan få en ökad samverkan i den regionala och lokala tillsynen av arbetsmiljön och den yttre miljön. Man har på fackligt håll synpunkter på att man där inte bör få i varje fall ett formaliserat ansvar i denna fråga. I den mån man redan nu har skapat goda kontakter med tillsynsmyndigheterna vet vi att det är en framgångsrik väg. Till Karl Erik Olsson vill jag säga att jag markerade att detta kunde vara en synpunkt när vi försöker analysera miljöengagemanget. Givetvis ingår detta i en större fråga, nämligen att avståndet mellan besluten och människorna är ett gemensamt problem för oss att tackla.

Till debatten med Ivar Virgin om den ideologiska frågan om äganderätten får jag återkomma vid ett senare tillfälle eftersom min taletid nu är slut.

Anf. 25 ANNIKA ÅHNBERG (v) replik:

Herr talman! Om det vore så väl att regeringen och socialdemokraterna med stark hand styrde marknadskrafterna, skulle vi kanske kunna tillhöra samma parti, Jan Fransson och jag. Men det är inte riktigt så. Vi ställer oss frågan: Vem är det egentligen som styr? Är det verkligen så att det är marknadskrafterna som blir styrda? Är det inte fortfarande i väldigt hög grad de som styr? Det är av det skälet som vi inte, efter vad jag kan se, inom överskådlig tid kan komma att tillhöra samma parti.

Menar Jan Fransson t.ex. att Öresundsbron är någonting som har drivits fram av socialdemokraterna? Är det er ärliga och djupt kända vilja att detta är ett framtidsprojekt för att värna miljön? Jag trodde annars att ni hade drivits dithän av marknadskrafterna och inte förmått att värja er mot dem. Detta är en ny vinkling av saken, som jag i och för sig inte tycker gör det hela ett enda dyft bättre.

I fråga om Europasamarbetet delar jag verkligen uppfattningen att vi skall ha ett utvecklat samarbete med det som Jan Fransson kallar progressiva krafter och som jag utgår från innebär både partier, fackliga rörelser och miljöorganisationer. Jag förstår dock inte på vilket sätt ni varit förhindrade från

ett sådant samarbete tidigare. Varför har ni inte tidigare med kraft drivit på den utvecklingen, t.ex. genom att förbättra möjligheterna till koncernfackligt samarbete över nationsgränserna? Det har gått väldigt trögt. Men nu, i skenet av EG-anpassningen, är det plötsligt väldigt angeläget. Det är beklagligt, för vi behöver det här samarbetet. Men jag kan inte för en sekund anse att EG-medlemskapet är nödvändigt för att åstadkomma ett utökat europeiskt samarbete.

Samordningen mellan yrkesinspektionen och andra tillsynsmyndigheter är väl bra. Den saken har vi också tagit upp i vår motion. Det är emellertid inte detta vi nu diskuterar utan det är de utökade befogenheterna, som är någonting annat än samhällets tillsyn. Dessa båda saker bör inte blandas ihop. På den punkten anser jag fortfarande att jag inte har fått något tillfredsställande svar.

Anf. 26 KARL ERIK OLSSON (c) replik:

Herr talman! För att återknyta till mitt tidigare inlägg kan jag säga att när Annika Åhnberg nu hänvisar till marknadskrafterna inser jag att, även om vi blir överens i miljöfrågorna, så lär vi aldrig bli fullständigt överens. Det understryker egentligen också problemet för socialdemokraterna i dagsläget. Man har inte till fullo accepterat marknadsekonomin som den modell man skall arbeta efter. Denna är emellertid accepterad av de allra flesta runt om i världen. I dag har vi alltså inget val. Jag tror därför att en borgerlig regering klarar det arbetet bättre. Men det är naturligtvis ofrånkomligt att det måste vara ett mycket starkt centerinslag och ett miljöengagemang också i en sådan regering.

Jag kommer sedan tillbaka till frågan om principer och hur man hanterar detaljer. Jag pekade i mitt förra anförande på avfallsområdet. Vi har föreslagit att man till en början skulle ha en avfallsavgift och därefter utreda frågan om pantsystemet. Detta avfärdas av majoriteten med en enkel hänvisning till att kommunerna får ett ökat ansvar. Det stämmer ju inte alls med att man säger att man håller med oss om våra principer om slutna kretslopp. Vårt förslag skulle vara ett steg på vägen mot det målet.

Detsamma gäller ren produktion. Ni säger att ni inte har någon avvikande mening från det som vi säger i inledningen till Miljöpolitikens inriktning. Men när vi föreslår ett riksdagsuttalande om inriktningen av tillståndsprövningen för ren produktion svarar ni att ni egentligen tycker likadant, men ni är inte beredda att ge några tilläggsdirektiv. Jag tror inte att regeringen kommer att få förtroende för en politik där man säger sig ha vissa principer men sedan inte vågar leva efter dem.

Anf. 27 MARIANNE SAMUELSSON (mp) replik:

Herr talman! Jan Fransson talade här mycket varmt om miljöorganisationernas viktiga roll i arbetet med att driva miljöfrågorna framåt. Jag skulle då vilja höra om Jan Fransson är villig att driva frågan att miljöorganisationerna kan få bli sakägare i miljömålen enligt vår reservation.

Jan Fransson uttryckte sig i fråga om miljöavgifterna som om de vore någonting som man skulle ta till i allra sista hand när det visat sig att det absolut inte gick på frivillig väg. Är det så ni räknar i dessa frågor?

Anf. 28 IVAR VIRGIN (m) replik:

Herr talman! Jan Fransson talade om den tredje vägens politik. Jag tycker att det var litet oförsiktigt. I Kjell Olof Feldts bok står det bl.a.: "Vi hade nu kommit därhän att den tredje vägens ekonomiska politik höll på att bryta samman. Vid nästa anhalt väntade arbetslösheten." Detta gällde år 1989. Senare har han sagt: "Tredje vägen ledde till ett stup, till avgrunden."

Om detta är karaktäristiken på socialdemokratisk miljöpolitik tycker jag att det var litet djärva liknelser. Jag skulle ändå inte vilja betrakta det riktigt så, även om jag har starkt kritiska anmärkningar mot den.

Jan Fransson tog åter upp frågan om utsläppsrätter. Jag tog exemplet med kväveutsläpp från reningsverk. Om man kan få samma miljöeffekt med ett annat instrument än det vi använder i dag och detta dessutom enligt alla bedömningar är billigare att använda, varför skall man då inte använda det instrumentet. Jag kan inte förstå logiken i att säga nej till ett instrument av den här typen. I det fallet handlar det egentligen om att ge en typ av gruppkoncession, att inte göra en individuell prövning av varje enskilt verk, något som leder till resursslöseri, utan i stället använda en metod där marknaden själv kommer att visa den enklaste och billigaste lösningen. Jag tycker att vi alla borde vara intresserade av att de resurser som på detta sätt friställs används för andra viktiga miljöåtgärder.

Sedan vill jag konstatera att även om vissa miljöåtgärder medför problem, har de ändå på många områden varit och är framgångsrika. I utvecklingen åt det hållet har socialdemokraterna hela tiden kommit stapplande efter och tvingats acceptera en majoritets uppfattning mot sin egen innersta önskan. Det visar bara att man inom socialdemokratin har svårt att tänka i nya banor. Det är på miljöområdet särskilt allvarligt att man inte har haft den förmågan.

Anf. 29 JAN FRANSSON (s) replik:

Herr talman! Det är naturligtvis inte på det sättet som Ivar Virgin försökte ge sken av i slutet av sitt anförande, nämligen att socialdemokratin kommer stapplande efter.

När det gäller ekonomiska styrmedel är det intressant att se hur man från industrins sida uttryckte sig i valrörelsen 1988 och hur betänksam man sedan har blivit. På det har Ivar Virgin inte haft några synpunkter. Industrin har alltså svängt i den här frågan. Om man, som vi gör från socialdemokratins sida, ställer krav på att de ekonomiska styrmedlen skall få effekt är det klart att industrin inte kommer att tycka om dem. Men så länge som moderaterna i debatten för ett par år sedan talade om att man kunde ge subventioner, skattesänkningar, premier osv., såg naturligtivs industrin detta mer som en subvention än som ett åtagande i miljöarbetet.

Den stora skiljelinjen mellan moderaterna och socialdemokratin gäller naturligtivs ytterst inflytandefrågan, demokratifrågan. Det finns många exempel på att moderaterna driver frågorna på så sätt, att de vill föra bort så mycket som möjligt från politiska beslut till förmån för ägare och aktörer. Man vill att avfallsmonopolet skall flyttas – där har centern förvånat oss. Marknadslösningar skall klara det miljöfarliga avfallet och SAKAB privatiseras. I fråga om utsläppsrätter skall varje kommun kunna agera inom sin lilla kvävebubbla och själv välja de åtgärder man vill vidta. Det finns natur-

ligtvis möjligheter att inom nuvarande system ta de hänsyn som Ivar Virgin säger att man kunde åstadkomma genom en sådan här kvävebubbla. Han får aldrig mig att förstå vad man skulle vinna på att man på en marknad säljer rätten att förorena. Det må vara att man gör så i Amerika, men för mig är det ett helt främmande sätt att hantera miljöpolitiken på.

Anf. 30 Miljöminister BIRGITTA DAHL (s):

Herr talman! Så här efter flera timmars debatt skulle väl vi som funnits här hela tiden behöva något för både kroppen och själen. Jag kan inte bidra med det lekamliga, men jag tänkte inleda mitt anförande med att läsa en dikt av Stig Sjödin. Dikten handlar om den underbara försommar som nu under den här debatten omger oss. Dikten heter "Junivykort från Sverige 1976". Dikten inleds så här:

> Hej!
> Här är väldigt skönt!
> Om kvällen känner jag från balkongen
> hur rönn och syren blandar sina dofter
> på ett sätt som inga parfymer kan härma.
> Hjärtat tumlar runt av glädje.
> Efter regn luktar gräset så friskt och gott
> att man vill äta det.

Den här starka känslan för naturen är någonting som vi svenskar bär inom oss och som naturligtvis är ett världigt starkt skäl till miljöengagemanget, eftersom det är den natur vi älskar så mycket som hotas. Men nog ter det väl sig nästan overkligt att begripa att den här underbara försommaren som omger oss också inrymmer de miljörisker som hotar vår hälsa, naturens kretslopp och våra långsiktiga möjligheter till överlevnad.

Vi behöver ju bara bege oss tvärs över Östersjön, så möter oss där mångdubbelt värre problem. Bilderna från katastrofområdena i Östeuropa, från Gulfen med den pågående miljökatastrofen, från flyktinglägren i Afrikas Horn och barnen i världens slumstäder, de förföljer oss, liksom insikten om vad hotet mot klimat och ozonskikt, mot världshaven, mot den biologiska mångfalden, mot Arktis och Antarktis egentligen innebär och kräver av oss.

Det är naturligtvis så att vi för debatten här i dag i en väldigt allvarlig stämning, eftersom vi har den här insikten. Jag har trots det blivit något förvånad över den litet olustiga ton som också funnits i debatten.

Jag har stor respekt för riksdagens arbetsbörda. Jag har själv många år i riksdagen bakom mig. Jag kan försäkra att också många av mina medarbetare och tjänstemän i andra departement, liksom myndigheter och utredningar, som har arbetat med den här stora propositionen, har suckat under resans gång över mängden av arbete. Det är sant att det har varit väldigt arbetskrävande för oss alla. Så blir det när man går från ord till handling och fyller de vackra orden med massor av konkreta förslag på arbetsuppgifter som skall genomföras.

Man kan diskutera om detta är en bra metod eller inte, t.ex. att föra så många konkreta förslag till riksdagen och att ge en sådan här samlad redovis-

ning. Vi valde att göra så 1988 och 1991, eftersom det var första gången som riksdagen – och jag tror något parlament – fick en så samlad redovisning av hur vi skulle bära oss åt för att låta miljöhänsynen genomsyra alla samhällslivets områden, just därför att det nya i miljöpolitiken är att så skall det vara. Vi skall göra rätt från början. Vi skall se till att vi får en tillväxt som är i balans med vad naturlagarna och omsorgen om människors hälsa och miljö kräver. Då måste det bli så här.

Jag vill säga till riskdagens ledamöter att vi har kommit fram till att detta sannolikt är sista gången vi gör på detta sätt, eftersom det blir så arbetskrävande. Om jag vore väldigt populistisk och ville ta poäng många gånger för regeringens räkning, hade det varit bättre att lägga fram 20 propositioner i stället för en. Vi för gärna diskussionen med riksdagen om de framtida arbetsmetoderna, men det ligger en hög ambitionsgrad bakom satsningen att ge denna samlade redovisning. Jag tycker kanske inte att det med tanke på allvaret i den situation som råder anstår oss att klaga över att det är jobbigt.

Jag vill också ge riksdagen – både ledamöterna och utskottskansliets personal – en eloge för deras arbetsinsatser. Samma eloge vill jag ge alla dem som tidigare arbetat med propositionen.

Vi ser nu resultatet, inklusive den mycket breda enighet som jag kan konstatera råder. Utskottet föreslår tio olika uttalanden från riksdagen, som alla är uttryck för en hög ambitionsnivå och som egentligen inte är riktade mot regeringen – i ett sådant här jättelikt fält av förslag. Det är en fantastisk uppslutning som vi här kan konstatera både kring riktlinjerna, de grundläggande principerna, dagordningen för 90-talet och de många enskilda förslagen. Jag tycker att detta är en manifestation av att Sverige är berett att ta sitt ansvar och vill fortsätta att vara ett föregångsland på miljöns område. Det är naturligtvis en särskild styrka att regeringen kan uppträda med detta i ryggen, dvs. att riksdagen slutit upp på det sätt som den har gjort.

Den här veckan kommer att gå i miljöns tecken. Under det veckoslut som vi har bakom oss var den europeiska miljörörelsen samlad i Sverige för diskuissoner om arbetet i Europa inför 1992. För detta möte var Naturskyddsföreningen värd. I dag diskuterar riksdagen miljöpolitiken. I morgon har den svenska nationalkommittén sammanträde. Då, Sören Norrby, kommer den svenska nationalrapporten att redovisas också offentligt. Vi kommer också att redovisa hur vi ser på förberedelsearbetet med enskilda punkter inför 1992 års konferens.

På onsdag firas Världsmiljödagen i Stockholm. Den här gången kommer chefen för FNs miljöstyrelse Mustafa Tolba och generalsekreteraren i UNCED-kommittén Maurice Strong, Brasiliens president och Sveriges statsminister att delta i den manifestationen.

På torsdag, då president Gorbatjov besöker Stockholm, kommer miljöfrågorna att diskuteras. På måndag i nästa vecka inleds i Sundsvall en stor internationell konferens om hälsa och miljö.

Med detta fullföljer Sverige en tradition. Stockholmskonferensen om den mänskliga miljön 1972 var ett svenskt initiativ och ett genombrott för det internationella miljöarbetet. Sedan dess har det faktiskt nåtts framgångar på många områden, men nya dimensioner har tillkommit i miljöarbetet, och de totala miljöhoten har ökat. Till de klassiska stora utsläppen från skorstenar

och avlopp fogas nu med förfärande fart uttrycken för framför allt de rikas överflöd, nämligen de miljoner diffusa utsläppen från små utsläppskällor.

Fattigdoms- och överbefolkningsproblemen har ökat, både som mänskligt lidande och som miljöförstörelseorsak. Krig och rustningar är och förblir det värsta av alla hoten mot människors hälsa och miljö.

Under den tid som har gått sedan 1972 har också sambandet mellan miljö och utveckling visat sig mycket tydligt – ja, man kan säga att det har mångdubblats. Det har aldrig någonsin varit mer aktuellt att använda uttrycket att vi skulle behöva smida om svärdet till plog än nu. Om vi för miljöarbetet kunde få bara en del av de resurser som de senaste decennierna har gått till rustnings- och rymdforskningsprojekt, skulle vi kunna klara av uppgiften att skapa en långsiktigt hållbar tillväxt, goda levnadsvillkor och god miljö på en generation.

I bilagan till miljöpropositionen, "Hur mår Sverige?", ställs frågan: "Hur många kan leva som vi utan att vi förstör jordens miljö och resurser?" Det svar som ges är 500 miljoner människor. Det kan låta mycket, men det är inte fler än de som bor i Västeuropa och Centraleuropa. I dag har jorden mer än tio gånger så många invånare, dvs, 5,5 miljarder.

Det är fullständigt omöjligt att använda sig av den teknik och den standard vi lever på för att försörja hela jordens befolkning. Då vore miljökatastrofen mycket snabbt ett faktum.

Det här illustrerar ju hur långt vi befinner oss från målet att skapa en långsiktigt hållbar utveckling. Vi kan inte heller säga till jordens fattiga, vare sig i Östeuropa eller i u-länderna, att de inte skall ha rätt till utveckling. Det svar vi skall ge är att vi måste – och det är vår generations stora utmaning – klara att skapa förutsättningar för ett gott liv för alla människor på jorden utan att tära på jordens resurser. Vi måste klara uppgiften att skapa en långsiktigt hållbar utveckling som – såsom det uttrycks i vårt partiprogram – kan förena framsteg för de mänskliga samhällena med vad människorna och naturen tål.

Det var mot den här bakgrunden som Sverige år 1987 tog initaitivet till en ny FN-konferens, 20 år efter Stockholmskonferensen. Den här gången är temat Miljö och utveckling. Den här gången kommer konferensen att hållas i ett u-land, i Rio de Janeiro i Brasilien. På onsdag, på Världsmiljödagen den 5 juni, markerar vi sambandet mellan Stockhomskonferensen 1972 och konferensen i Rio de Janeiro 1992. Det sker i en ceremoni där både Brasiliens och Sveriges statsöverhuvuden kommer att delta.

Förberedelserna för konferensen befinner sig just nu i ett intensivt skede. Hittills har arbetet varit konstruktivt, men de mest kontroversiella och avgörande frågorna har ännu inte lösts. Det återstår mycket i sak innan vi kan säga att Riokonferensen kommer att bli framgångsrik.

Den svenska regeringen har spelat en avgörande roll i utformningen av den strategi och det handlingsprogram som för närvarande diskuteras i UNCED-processen. Det innebär bl.a. att vi arbetar mycket intensivt för konventioner till skydd för klimatet, den biologiska mångfalden och världens skogar. Vi arbetar också aktivt för en principdeklaration, en s.k. Earth Charter, som skall utarbetas och antas. Alla frågor kommer inte att kunna lösas till konferensen. Ett aktionsprogram, som går under arbetsnamnet Agenda

21, för fortsatta åtgärder och förhandlingar inom ett brett fält kan vara ett effektivt instrument, men bara under förutsättning att det förses med konkreta åtaganden och tidtabeller. Detta är den svenska ståndpunkten.

Till detta kommer att det är nödvändigt att teknologiska och ekonomiska resurser ställs till fattiga länders förfogande. Mot denna bakgrund är det naturligtvis upprörande att bara fyra länder hittills har nått ens till FN-målet att avsätta 0,7 % av bruttonationalinkomsten till bistånd. Det är den svenska regeringens uppfattning att i-länderna har ett alldeles särskilt ansvar att genom omställningsåtgärder i de egna länderna, så att vi städar upp i eget hus – det är vi som står för fyra femte delar av miljöförstöringen på jorden – och genom resursöverföringar till fattiga länder möjliggör en varaktigt hållbar utveckling. Detta fråntar naturligtvis inte u-ländernas deras eget ansvar för den inhemska utvecklingen eller deras skyldighet att konstruktivt bidra i den internationella processen, men det ger dem möjlighet att göra det. Det är det som är så viktigt. Den svenska regeringen ser Riokonferensen som ett led i en process och som en möjlighet att accelerera det internationella miljöarbetet och samtidigt förstärka FN-systemets roll på det ekonomiska och sociala området. Vi håller en hög profil i förhandlingarna. Vi kommer att satsa hårt på att uppnå konkreta resultat.

Vi har särskilt tagit upp två frågor, som jag vill nämna för riksdagens ledamöter. Den ena är fattigdomsproblematiken. Det gäller fattiga människors dagliga levnadsvillkor i världens slumområden både i storstäderna och på landsbygden samt naturligtvis arbetsmiljöfrågorna. Den andra är sambandet mellan krig och miljö. Detta illustrerades tydligt i Gulf-kriget, där miljökatastrofen fortfarande pågår. Under FNs miljöstyrelses senaste möte, som avslutades i helgen, har vi lyckats att få ett svenskt förslag om att föra upp dessa frågor på den internationella dagordningen antaget. Vi kommer att fortsätta att arbeta mycket intensivt med det.

Det finns också goda exempel på att det går att nå konkreta framsteg. Det bästa exemplet är, tycker jag, genombrottet i CFC-förhandlingarna. Där har Sverige spelat en mycket hedersam roll med sitt exempel. Montrealprotokollet och ännu mindre Wienkonventionen var inte tillräckligt långtgående. Det var det svenska avvecklingsprogrammet – som vi beslöt om för tre år sen – som kom att visa att det var praktiskt möjligt att gå längre. Det ledde också till överenskommelsen i London för snart ett år sedan där världens länder förband sig att genomföra en total avveckling till sekelskiftet. Man beslöt också att skapa den fond som fattiga länder behöver för att kunna ansluta sig.

Kina och Indien betraktas ju som nyckelländer i detta fall. Sverige har just haft en delegation i Kina för att demonstrera freonfri teknik för användning på olika områden. Delegationen fick med sig hem beskedet att Kina nu avser att ansluta sig till Londonprotokollet när tillräckligt många har undertecknat det för att det skall träda i kraft. Det är ett mycket stort och betydelsefullt genombrott i arbetet till skydd för inte bara ozonskiktet, utan också för klimatet. Vad är det då som har varit avgörande? Jo, det avgörande har varit att vi har gått före, visat på möjligheterna till något bättre, att teknik utvecklats och att resurser ställts till förfogande.

Jag vill också ta upp en annan aspekt med kammaren. Många av de inter-

nationella konventioner som vi i dag har, t.ex. luftvårdskonventionen eller Baselkonventionen, är ju liksom Montrealprotokollet bara det första steget på vägen mot vad som måste anses vara målet, nämligen att komma ned till utsläpp eller skador som inte överstiger den s.k. kritiska belastningsgränsen. Man skall alltså i stället för de gamla utsläppsmålen ha tydligt hälso- och miljörelaterade mål som utgår från vad omsorgen om hälsan och miljön kräver.

Denna linje driver vi nu i förhandlingarna t.ex. om Europas luftvård, inom ECE och inför den kommande klimatkonventionen. Vi gör detta först och främst därför att det är det enda rätta när det gäller hälsan och miljön, men också därför att detta är det mest rättvisa sättet att arbeta; den som förorenar mest får störst åtaganden. Det ger också en viss möjlighet för u-länderna att få utrymme för sin utveckling. Det ställer störst krav på rika industriländer. De allra största kraven ställs på dem som släpper ut mest och har sämst miljöpolitik. Det innebär också att man får de mest kostnadseffektiva insatserna och kan hitta en nyckel till uppgörelser i många svåra frågor.

Detta är tydligt när det gäller klimatfrågan. Det var där som det var möjligt att hitta en gemensam ståndpunkt. Det var på Sveriges vägnar som jag personligen, Ivar Virgin, dagen före miljökonferensen i höstas vid de gemensamma överläggningarna mellan EGs och EFTAs miljöministrar lade fram vår ståndpunkt. Den bygger på att man gör ett gemensamt åtagande som innebär att hela Västeuropa skall klara att närma sig vad som kan kallas kritiska belastningsgränser för klimatet. Det kommer att ta flera decennier. Det var också Brundtlandskommissionens rekommendation. Men man får olika åtaganden. England, USA och Japan som har 5 ton utsläpp per person och år får andra åtaganden än Sverige som har 2 ton och Indien eller Kina som har 0,5 ton.

Det är där vi har kunnat hjälpa till att förlösa förhandlingarna. Det var oerhört viktigt att hela Västeuropa, som svarar för 17 % av världens klimatpåverkan när det gäller koldixidutsläpp, kunde enas om en gemensam linje gentemot de två andra stora ekonomierna, Japan och USA, som tillsammans svarar för 33 %. 17 plus 33 blir 50, som kammarens ledamöter lätt kan räkna ut. Vi har inte dessa länder med oss ännu. För att vi skall kunna vara framgångsrika är det oerhört viktigt att de kommer med.

Det är också oerhört viktigt att vi – som den svenska regeringen nu redovisar för riksdagen – har en strategi för hur vi skall hantera *samtliga* miljöpåverkande gaser. OECD kunde i början på året i en studie visa att Sverige på detta område ligger före samtliga andra länder. Vi har minskat våra koldioxidutsläpp med 36 %. Vi ligger därmed väsentligt under andra industriländer. Vi ligger också främst när det gäller avvecklingen av CFC. Utöver det vi redan gjort kommer vi, med den strategi som regeringen redovisar för riksdagen, att under 90-talet kunna halvera vår miljöpåverkan. Det är ett mycket hedervärt åtagande som vi har anledning att känna stolthet över.

OECD och EG är naturligtvis nyckelorganisationer när det gäller att klara de rika ländernas särskilda ansvar och åtaganden. Det är dessa länder som skall göra åtagandena och stå för teknikutvecklingen och resursöverföringen. Det är ett skäl till att vi alltmer intensivt arbetar i dessa organisationer. Ett annat skäl är den betydelse som varorna, de många små diffusa utsläppen, har fått för miljöproblemen. Miljöproblemen passerar gränserna

inte bara med luft och vatten, utan även med varuströmmarna. Det är, för att ta ett tydligt exempel, viktigare både för Sverige och Europa vad 350 miljoner kan göra tillsammans – de som finns i EG och EFTA-länderna – än vad vi som är 8,5 miljoner ensamma kan göra. För att driva på det arbetet är då EG ett nyckelforum.

Den svenska strategin är att vi skall finnas med där för att driva på. Vi skall ställa tuffa krav och försöka få EG med på dessa krav. Vi skall välja en väg för harmonisering som stegvis går mot en högre nivå. Denna nivå skall bli gemensam först när vi nått varandra på den högre nivån. Vi har varit mycket framgångsrika i det arbetet. EGs miljökommissionär Ripa de Meana föreslog nyligen att EGs miljödirektiv eller normer skall utarbetas i två steg. Den första nivån utgörs av den existerande bästa tekniken. Den andra nivån innebär framtida teknik. Till detta kopplas någon form av ekonomiska styrmedel för den högre nivån. Detta förslag tycker vi är mycket tilltalande dels för att den grundläggande nivån kommer att krävas av alla – även de ovilliga måste klara detta för att få tillgång till marknaden –, dels för att förslaget ger utrymme för att gå längre och driva på den tekniska utvecklingen. På så sätt kan en framtida obligatorisk högre nivå förberedas. Detta är vår strategi. Det är t.ex. det som ligger bakom det förslag om miljöklasser för fordon som kammaren nu skall ta ställning till.

Jag har själv den erfarenheten att miljösamarbetet i EG kommer att vara till stor nytta för miljöskyddet i hela Europa. Utvecklingen är för närvarande väldigt dynamisk. Det styrks av våra erfarenheter av EEC-förhandlingarna, som vi i stort sett nu klarat ut. Vi kommer inte att tvingas sänka våra ambitioner. Det vet vi redan, för det har vi förhandlat klart om. Vi har varit framgångsrika på speciellt två områden. Vi kommer, det är min övertygelse, att kunna få med EG på att ta ytterligare ett steg i mitten på 90-talet. Det står i propositionen. Det andra gäller kemikaliefrågorna. Vi behöver på det området inte på någon punkt sänka våra ambitioner. Vi har däremot blivit direkt ombedda av EG att hjälpa dem att förbättra sitt kemikaliedirektiv. En särskild arbetsgrupp arbetar för närvarande med dessa frågor. Arbetsgruppen är gemensam för EG och Sverige. Det är mycket unikt.

För någon månad sedan hade vi ett EG–EFTA-seminarium. Vi gick där i detalj igenom hur man skulle se på olika problem på detta område. Vi tror att vi genom att driva frågorna på detta sätt kan spela en viktig roll i det fortsatta arbetet.

Det är inte bara Europas miljösituation som vi ett nära samarbete med EG kan påverka. Vi kan genom gemensamma strategier påverka det internationella förhandlingsarbetet inför 1992. Det var precis det som hände i Bergen i maj 1990, på CFC-förhandlingarna i London i juni förra året och på klimatkonferensen i Genève i november.

Ett sådant aktivt samarbete har vi också när det gäller att ge stöd och hjälp till Öst- och Centraleuropa. Den nya öppenheten har ju avslöjat en förfärande situation i dessa länder. Jag tänker inte ägna mig åt så billiga saker som att skylla allt det på kommunismen. Vi socialdemokrater underkänner faktiskt både kommunismen och kapitalismen när det gäller att klara ut miljöproblemen. Ett resonemang kring dessa frågor finns som en mycket viktig del med i vårt nya partiprogram. Vi tror att man måste söka en annan lös-

ning, en lösning som sätter människan och miljön före både statsnyttan och marknaden. Det är det bidraget som vi tror att vi har att komma med både i Europa, Öst- och Västeuropa, och på världsscenen. Vi tror, i all ödmjukhet, att det är något mycket fint att komma med. Det betyder att besluten i dessa avgörande frågor om hur gemensamma resurser används skall fattas av människorna själva och av deras valda representanter. Ett av de starkaste argument jag känner till för det vi ibland brukar tala om som ekonomisk demokrati är just resurshushållningen och omsorgen om miljön.

Vi har också i det arbetet varit pådrivande, som kammarens ledamöter vet. Ett exempel är att vi kallade dem till konferens om Östersjöns miljö som hölls i Ronneby i september 1990. Det arbetet har nu framskridit långt. Alla länder har redovisat sina nationella program. Arbetet med det gemensamma aktionsprogrammet pågår, och det kommer i början av nästa år att hållas ett miljöministermöte där detta aktionsprogram skall läggas fast. Arbetet skall vara i gång under 1993, i enlighet med de åtaganden som gjordes i Ronneby. Det som är intressant med åtagandet är att det just utgår från mål som är klart och kompromisslöst relaterade till hälsan och miljön.

Vi kommer nu också att hålla ett alleuropeiskt miljöministermöte i Prag i midsommar. Det är första gången i mitt liv som jag lämnar Sverige en midsommarafton, men jag tycker att detta är så viktigt att jag gärna gör det. Där kommer Europas alla miljöministrar, inkl. EGs, att träffas för att diskutera hur Västeuropas solidariska stöd till återuppbyggnaden och miljöarbetet i Östeuropa skall kunna ske. Inte minst skall vi diskutera hur ekonomiska resurser skall kunna kanaliseras så effektivt som möjligt.

Karl Erik Olsson får kalla det en "fond" eller vad han vill, men det viktiga är ju att vi får resurser till detta angelägna arbete. Vi har både i samband med Östersjöarbetet och nu inför Pragmötet lyckats intressera de stora, internationella finansinstituten att direkt ge sig in i projekten. Vi har lyckats mobilisera EG till att säga att det är önskvärt att så mycket som möjligt av den europeiska utvecklingsbankens resurser används för miljöinsatser i Östeuropa. Jag tycker då att vi har gjort ett gott arbete när det gäller att uppfylla de önskemål som även denna riksdag har framfört i denna väldigt angelägna fråga.

Samarbetet för miljön, som blir allt viktigare i Europa, har dessutom på ett verksamt sätt kunnat bidra till att stödja de krafter som arbetar för frihet och demokrati i Östeuropa. Det har t.ex. genom ett mödosamt förhandlingsarbete varit möjligt att se till att de baltiska staterna nu deltar i Östersjösamarbetet. Det gjorde de vid det möte som hölls i Stockholm i maj. Jag tror att vi kommer att lyckas också med Pragmötet.

Jag hade svårt att förstå Karl Erik Olssons kritik av propositionen som enligt hans uppfattning består av en mängd fragmentariserade förslag där man inte kunde se mönstret. Om det är något som är påtagligt i den här propositionen om en god livsmiljö, är det att den ställer sig principiellt och kompromisslöst på ekologins grund, på hälsans och miljöns grund. Den innebär att man lägger fast några oerhört viktiga principer och att man också visar hur dessa skall genomföras – det är därför vi har med alla de konkreta förslagen. Där redovisas hur vi skall gå från reparerande till förebyggande arbete, hur vi skall bära oss åt för att från början ställa de rätta kraven, hur vi från

början skall utforma produktion, infrastruktur och livsstil på rätt sätt så att de blir rena och resurshushållande, hur vi går från krav på bevis för att något är farligt till den s.k. försiktighetsprincipen och substitutionsprincipen samt den omvända bevisbördan.

Förslaget om myggmedlen är ingen liten fråga i sammanhanget. Det är ett exempel på att en myndighet tillämpar denna princip gentemot stora multinationella kemiföretag. Då får dessa företag vara så goda att bevisa att deras produkt är ofarlig. Men de har inte lyckats med det. Det gäller då att med användning av substitutionsprincipen se till att produkten blir ofarlig. Vi skall väl tycka att det är bra att myndigheterna vågar ta striden med de stora industrijättar som säljer sina produkter på den svenska marknaden. Det lilla exemplet är inte betydelselöst när det gäller att stå fast vid tillämpningen av en mycket viktig princip gentemot mycket starka intressen; det är nämligen vad det handlar om.

Vi går också från utsläppsmål till klara och tydliga hälso- och miljömål, vilket i propositionens grundformulering uttrycks med orden: De långsiktiga målen i miljöpolitiken är att skydda människors hälsa, bevara den biologiska mångfalden, hushålla med uttaget av naturresurser så att de kan utnyttjas långsiktigt samt att skydda natur och kulturlandskap.

Detta tillämpas sedan på samhällslivets alla områden. Jag skall inte nu gå igenom dem ett för ett, men jag skall ta upp ett område som är mycket viktigt och som jag vet att utskottet också har lagt ned mycket arbete på, nämligen omställningen av de areella näringarna och naturvården. Liksom på andra områden har vi på detta nu ställt upp klara miljömål för omställningen. Vi har sedan vi kom tillbaka i regeringsställning 1982 också tillfört naturvården betydande resurser, t.ex. vad gäller anslag för inköp av mark för naturvård. Det anslaget låg stilla under hela den borgerliga regeringsperioden, mellan 1976 och 1982. Sedan 1982 har den mark som skyddas som naturreservat utökats från 8 000 till 18 000 hektar. Anslaget har ökats med 250 %. Vi har tillfört pengar för landskapsvård, för vård av hotade arter och kulturminnen och för restaurering av Hornborgasjön.

Men det arbete vi inledde 1985 med en inventering av hur mycket urskog som behöver skyddas för att vi skall kunna bevara den biologiska mångfalden har ju visat på större behov än dem vi från början räknade med. Det initiativ den socialdemokratiska utskottsgruppen har tagit för att ytterligare stärka detta anslag till 140 milj.kr. förbättrar naturligtvis läget. Jag tycker emellertid att vi måste vara så ärliga mot varandra att vi erkänner att vi via statsbudgeten aldrig kommer att komma i närheten av målet om att säkerställa den biologiska mångfalden och att vi därför måste kräva ett större ansvar av markägarna och de areella näringarna.

I processindustrin är det numera en även i lag självklar princip att utövaren skall tåla de inskränkningar som miljöskyddet kräver. Nu har vi kommit till en punkt då en sådan princip måste gälla även naturvården och den biologiska mångfalden. Utskottets uttalande på den här punkten stämmer också väl överens med vad som sägs i propositionen om målen för politiken och de grundläggande principerna liksom med de beslut som vi fattade på vår partikongress i höstas.

Hur viktiga delar av dessa målsättningar skall förverkligas skall nu disku-

teras i den skogspolitiska utredningen, i miljölagstiftningskommittén och även i den uppföljning som skall göras av den livsmedelspolitiska omställningen. Andra frågor behöver däremot diskuteras ytterligare, och regeringen kommer därför redan på torsdag att tillsätta en interdepartemental arbetsgrupp som skall utreda hur principen om ett ökat kostnadsansvar kan få större tillämpning inom de areella näringarna. Utredningens uppdrag inkluderar också en översyn av reglerna för intrångsersättning i samband med att pågående markanvändning försvåras till följd av en ökad naturvårdshänsyn. Detta arbete skall vara klart före utgången av detta år. Vi tar oss alltså an det uppdrag som riksdagen ger oss med stor snabbhet.

Herr talman! Jag har stor respekt för andra partiers ambitioner. Det är nämligen ovedersägligen så att den allmänna ambitionsnivån på senare år har höjts högst väsentligt. Men jag känner ändå en mycket stor oro inför tillträdandet av en borgerlig regering, ledd av högeralliansen med moderaterna som största parti och med tokhögern som stödparti.

Den sista punkten har inte diskuterats mycket, men jag menar att man inte kommer runt den, eftersom en eventuell borgerlig regering blir beroende av Ny demokrati. Ny demokrati värvar sina röster genom att vädja till det allra sämsta hos människor, vilket är en helt oanständig politik i fråga om miljön. Partiet vädjar nämligen till människors vilja att slippa vara med om de åtaganden och uppoffringar som krävs för vår miljö.

När högeralliansen, dvs. moderaterna och folkpartiet, nyligen redovisade sin vision av hur Sverige skall rivstartas nämndes knappt miljön. Den fanns inte med mer än i en bisats i programmet. I stället är det de hårda, krassa, ekonomiska frågorna som dominerar. För högeralliansen är det plånboksfrågorna och egoismen som styr, det kommer man inte ifrån, och det kommer att påverka också miljöpolitiken. Det gör mig orolig, eftersom jag vet att svenska folket vill något annat.

Vi är beredda att slåss för att miljöfrågorna skall få vara viktiga också i svåra och dåliga tider. Det finns här faktiskt en skillnad. När vi socialdemokrater redovisar vår politik – vare sig det handlar om krisprogram eller vår vision i valplattformen om vår uppgift på 90-talet – är kampen för en god livsmiljö en av politikens fem huvudfrågor tillsammans med rätten till arbete, den sociala välfärden, en stark ekonomi och den internationella solidariteten. Vi vill kunna fortsätta att driva politiken på den grunden, där miljöfrågorna är en av våra absolut avgörande framtidsfrågor, en fråga som skall finnas med i goda och dåliga tider.

Anf. 31 KARL ERIK OLSSON (c) replik:

Herr talman! Om jag hade varit Birgitta Dahl skulle jag inte ha tagit upp frågan om de areella näringarnas omställning i samband med den här debatten. Vi får om en vecka anledning att här i kammaren återkomma till frågan om odlingslandskapet, så vi kan ta den debatten då.

När det gäller intrångsersättningen blev jag litet orolig över vad miljöministern sade om en interdepartemental utredning. Jag vill gärna från miljöministern få bekräftat att regeringen är inne på samma linje som jordbruksutskottets majoritet, nämligen att det inte handlar om att frångå grunderna i 1987 års beslut om intrångsersättning, utan att det handlar om att diskutera

vilka skyldigheter en markägare har under pågående markanvändning. Detta vill jag säga – innan jag glömmer bort det – med anledning av vad Birgitta Dahl sade i slutet av sitt anförande.

Låt mig nu börja från början. Birgitta Dahl började sitt anförande på ett sätt som jag gillade. Mot slutet av anförandet hade hon en kommentar om hänsyn till människa och miljö i stället för statsnytta eller socialism och marknad, vilket jag egentligen också gillar. Det låter nästan som mitt försök till beskrivning av ekohumanismen. Utifrån detta skulle vi kanske kunna bli ense.

Så finns det en del andra saker. Bl.a. sade Birgitta Dahl att tonen i mitt anförande var tråkig. Jag är litet ledsen över att det var nödvändigt att ha en sådan ton. Arbetsbördan är en sak, och jag har inte klagat över att det är jobbigt; det får man ta på sig om man går in i den här situationen. Bekymret är däremot att vi har fått för mycket att göra och för många frågor att ta ställning till på för kort tid. Det är en ny erfarenhet, och kanske skall vi lära av den. Jag är tacksam för kommentaren om att vi kanske skall ha det på ett annat sätt när vi väl har lärt oss ordentligt. Förra gången gick det bättre, men den här gången kände vi på oss att vi inte nådde det resultat vi var ute efter.

Jag har också tagit upp frågan om huruvida vi gör rätt. Jag vill gärna upprepa den fråga jag ställde inledningsvis: Har detaljrikedomen och teknokratiseringen blivit så stor att detta döljer dramatiken i miljöförändringarna? Jag har sagt att miljöpropositionen är ett exempel på ett ambitiöst och detaljerat men även fragmentariskt arbete. Jag har alltså även sagt ambitiöst. Frågan är bara om vi klarar av att arbeta på det här sättet eller om vi måste ta tag i problemen mera från grunden. Jag tror att det blir nödvändigt att dela upp debatten om miljöfrågorna, så att de finns med oss i hela det politiska arbetet året runt i riksdagen.

Anf. 32 IVAR VIRGIN (m) replik:

Herr talman! Moderaterna och folkpartiet försöker skapa en politik för högre tillväxt, och den lär nog behövas. I socialdemokraternas politiska redovisning i september står det: Skall miljöförstöringen kunna hejdas krävs det att vi avsätter en stor del av den ekonomiska tillväxten under 90-talet för en förbättrad miljö. – Det är säkert riktigt, men socialdemokraternas politik har faktiskt lett till en försvagad ekonomisk aktivitet. Den ekonomiska utvecklingen i Sverige är i jämförelse med omvärldens utveckling alarmerande svag. Tillväxten har minskat under de senaste åren, och prognoserna är oroväckande. Det här är ingen svartmålning av Sverige. Det är sanningen, den direkta effekten av socialdemokratisk politik. Därför kan man säga att socialdemokraterna försvårar miljöarbetet. Det är självklart att utrymmet för miljöinvesteringar minskar när tillväxten minskar. När socialdemokraterna därför säger att de vill avsätta en stor del av tillväxten för miljöinsatser och det inte finns någon tillväxt, är det klart att läget är allvarligt.

Birgitta Dahl sade att vi svenskar har en stark känsla för naturen. Det håller jag med om, det har vi. Men jag skulle tro att känslan för naturen är mycket starkt kopplad till vårt äganderättsbegrepp. Jag hänvisar till citatet av Vilhelm Moberg och den oerhört starka koppling som det i Sverige finns mellan äganderätt och känsla för naturen. Jag ser ingreppet mot äganderät-

ten som utomordentligt allvarligt just med tanke på skyddet av naturen. Jag tror att det blir en effekt helt motsatt den avsedda.

Till slut skulle jag vilja säga att Sverige inte längre är ett föredöme på klimatvårdsområdet. När riksdagen 1988 fattade beslutet om ett koldioxidtak väckte det internationellt intresse. Det var inte för inte som Carlo Ripa de Meana sade att det vore högst olyckligt om Sverige rev upp sitt koldioxidbeslut. Om Sverige som är ett rikt land inte klarar miljömålet, förlorar vi en verklig förebild, sade han. Att vara stark i internationella förhandlingar förutsätter faktiskt att man har en egen stark position och den positionen lämnar vi sannolikt i morgon. Detta är, enligt min mening, utomordentligt illa inför de möten som kommer att äga rum de närmaste dagarna.

Anf. 33 MARIANNE SAMUELSSON (mp) replik:

Herr talman! Jag tycker att det är mycket glädjande att miljöministern visar ett så stort engagemang för de internationella frågorna på miljöområdet. Jag hoppas verkligen att Sverige vid Brasilien-mötet agerar mycket kraftfullt för att förändra miljösituationen i världen. Jag läste just Strongs uttalande i samband med besöket i Sverige: Varje människa i västvärlden måste se sig själv som en säkerhetsrisk. Vår slösaktiga och resurskrävande livsstil är ett hot mot hela jordens miljö. – Just detta blev inte särskilt mycket belyst av miljöministern när hon talade om just den kommande Brasilien-konferensen. Det verkar som om vi skulle kunna fortsätta på samma sätt som tidigare. Jag känner att det måste bli en annan satsning, där självtillitsbegreppet finns med både i i-världen och i u-världen. Jordens resurser måste fördelas på ett helt annat sätt än hittills, om vi över huvud taget skall kunna klara de globala problemen.

Sedan till den areella näringen och den nuvarande svenska jordbrukspolitiken. Jag känner stor osäkerhet om huruvida miljömålet har blivit vad det borde ha blivit. Våtmarksrestaureringen är naturligtvis en satsning som måste stimuleras, eftersom den är viktig i sammanhanget. Risken är faktiskt att vi planterar igen mycket av de värdefulla ängsmarkerna, där det finns ett rikt biotopliv som bör bevaras.

En internationell fråga är regnskogsskyddet. Vidare har vi skyddet för våra fjällnära skogar. Dessa frågor bör också tas upp. Jag skulle vilja veta hur miljöministern i nuläget ser på just våra fjällnära skogar. Vi tycker inte att dessa skogar i den proposition som behandlats i riksdagen har fått det skydd som de förtjänar.

Anf. 34 SÖREN NORRBY (fp) replik:

Herr talman! Miljöministern inledde med att anspela på en olustig ton i debatten. Jag tror att detta litet grand är uttryck för den trötthet som vi känner vid den här tiden under ett hårt belastat riksdagsår. Som jag framhöll är propositionsanhopningen under årets vårriksdag väl närmast unik. Jag erinrar mig att jag en gång i tiden inledde min bana i riksdagen i april 1967 med att litet uppkäftigt fråga Tage Erlander om han avsåg att genom en bättre planering av regeringens arbete undvika den propositionsanhopning som riksdagen då drabbades av. Nu konstaterar jag att det faktiskt inte har blivit bättre.

Frågan när den svenska nationalrapporten presenteras besvarade Birgitta Dahl genom att säga att den kommer i morgon. Detta bekräftar ju vad jag sade i mitt inledningsanförande, nämligen att riksdagens miljödebatt kommer litet grand på mellanhand. Rapporten hade naturligtvis också varit ett värdefullt dokument som utgångspunkt för dagens debatt.

Sedan vill jag tacka för en utomordentligt bra lägesrapport om Sveriges arbete inte minst när det gäller de internationella klimatfrågorna och det övriga konventionsarbetet inför Rio-konferensen 1992. Det här bekräftar att den klimatstrategi som ingår i energiöverenskommelsen mellan socialdemokraterna, folkpartiet liberalerna och centerpartiet är väl underbyggd. Beträffande påståendet att vi inte klarar koldioxidmålet, vilket moderaterna ofta återkommer till, kan man säga att vi klarar koldioxidmålet om vi väljer det basår som moderaterna har valt. Men det är inte lika säkert att det går bra, om vi väljer basåret 1988 i stället för 1987. Detta visar vilka små marginaler som det handlar om. De siffror som man använder när det gäller koldioxidutsläpp är behäftade med stor osäkerhet. Oftast är de inte temperaturkorrigerade, och därför blir de också osäkra. Väljer vi 1987 som basår tror jag att vi har goda möjligheter att hålla oss under den nivån fram till sekelskiftet. Den nationella ambitionen måste vara just den.

Birgitta Dahl talade om initiativet av s-gruppen i utskottet att plussa på 60 milj.kr. Det var motiveringen som var ett s-initiativ, medan anslagsbeslutet faktiskt var ett bifall till bl.a. folkpartiet liberalernas partimotion om plus 60 milj.kr.

När det gäller oron för m–fp-överenskommelsen vill jag framhålla att den inte avser miljöfrågorna. Plattformen kommer att skapa en ekonomisk tillväxt som ger utrymme för en mer offensiv miljöpolitik.

Anf. 35 ANNIKA ÅHNBERG (v) replik:

Herr talman! Miljöministern inledde med en vacker dikt som bl.a. handlade om att gräset luktade så gott att man ville äta det. Jag hoppas att vi inte skall förväxla detta med att bita i gräset, vilket vi definitivt inte har för avsikt att göra när det gäller vänsterpartiets miljöambitioner.

Miljöministern yttrade många vackra ord och hade många synpunkter som jag delar; behovet av höga ambitioner avseende det globala arbetet och nödvändigheten av att skapa en motvikt mot världsgiganterna USA och Japan, som ständigt framträder som bromsklossar när det gäller de internationella miljöambitionerna. Det jag inte tyckte om var den attityd av självgodhet som jag tyckte präglade miljöministerns anförande. När man lyssnade kunde man nästan få känslan av att det bara var att slå sig till ro, för regeringen har redan gjort allt som kan göras. I denna den bästa av världar går allt åt rätt håll. Då får man nypa sig i armen, tänkta efter och inse att problemen är oerhörda och att vi i verkligheten faktiskt ännu inte har vänt utvecklingen. Jag tycker att en mer ödmjuk hållning kanske skulle passa bättre.

Miljöpolitiken är kompromisslös, säger miljöministern. Nej, det är just det den inte är. Jag delar t.ex. ambitionen för biståndet, men tycker därför inte om att 700 miljoner används för flyktingmottagning i Sverige.

I fråga om den internationella handelspolitiken har vi lagt fram yrkanden om att Sverige skall vara mer drivande när det gäller miljöaspekterna. Jag

undrar om miljöministern är nöjd med den miljömedvetenhet som i dag präglar handelspolitiken. Vi vet att det inom GATT instiftades en miljökommitté 1972, för att belysa dessa aspekter. Denna kommitté har ännu inte sammanträtt en enda gång. Har Sverige då gjort allt för att driva på utvecklingen så att den internationella handeln kan ske med produkter som tillverkas på miljömässigt acceptabla villkor, så att vi kan komma bort från det som kallas grön dumpning? Det pratas annars om att dumpning inte skall vara tillåten i internationell handel. Men att producera varor på sådant sätt att man ödelägger miljön, vilket är en typ av grön dumpning, är fortfarande tillåtet. Vi i vänsterpartiet tycker inte att Sverige har gjort tillräckligt. Att bygga Öresundsbron, är det att lunka på i samma gamla resursslösande utveckling eller är det att bryta mönstret och börja något nytt? Vi tycker inte att det är att bryta mönstret och gå in för en mer resurssnål utveckling i vårt land.

På tal om EG-strategin måste jag säga att jag blir förvånad. Tänk att det förut var så oerhört svårt att i internationella sammanhang få gehör för våra starka ambitioner och tänk att det helt plötsligt är så lätt bara för att vi har sagt att vi skall gå med i EG. Jag är inte riktigt övertygad om att det kan vara så enkelt att vi, bara för att vi är positiva till EG, plötsligt får gehör för allting. Jag skulle gärna vilja höra hur vi skall bevara vår handlingsfrihet vid denna EG-anpassning. Kan vi fortsätta att ha den pådrivande roll som vi annars har haft i internationellt konventionsarbete? Hur blir det med uppföljningen, som är EGs stora problem? Visst kan man utforma direktiv, men finns det ingen uppföljning hjälper direktiven inte stort. Hur kommer det att bli med den saken?

Anf. 36 Miljöminister BIRGITTA DAHL (s):

Herr talman! En gång i min ungdom föll mina ögon på en diktrad av Edith Södergran: Det tillkommer mig icke att göra mig mindre än jag är. Det är klart att vi skall vara ödmjuka. Det är klart att vi också skall vara medvetna om att oerhört mycket finns kvar att göra. Men om man, som Annika Åhnberg beskriver det, är en pessimistisk optimist, dvs. det jag skulle vilja kalla en människa som blir pessimist när man ser på tillståndet i världen, men som måste vara optimist för att kunna göra något åt det – någon annan väg finns inte – då skall man också få lov att tala om konkreta resultat, ljuspunkter i mörkret, annars orkar man inte hålla på. Sedan kan vi ha olika synpunkter på hur vi skall resonera. Men jag tyckte att det fanns behov av litet kamp mot det jag brukar kalla för den mentala försurningen i miljödebatten. Så enkelt var det med det.

Till Karl Erik Olsson och andra som har tagit upp frågan om utredningsuppdraget vill jag säga att detta självfallet har sin utgångspunkt i det uttalande som riksdagen gör. Men där finns behov, det är precis det riksdagen säger, att klargöra hur ett vidare ansvar skall kunna utkrävas av näringen. I det underlag som finns för regeringens beslut står det, som framgår inledningsvis av jordbruksutskottets uttalande med anledning av 1991 års miljöproposition: bör regeringen återkomma till riksdagen med förslag om hur bedömningen av här behandlat slag kan påverka nuvarande regler för intrångsersättning. Utskottet förutsätter att detta kan ske med utgångspunkt i

de grundläggande principer ---. Detta är uppdraget. Det är klart att det kommer att innebära att ett större ansvar kommer att utkrävas. Jag trodde att man var överens om att det måste bli så om vi skall kunna värna om den biologiska mångfalden i Sverige.

Det går inte att komma till u-länderna och ställa krav på skydd av regnskogen om vi inte kan klara att ställa tydliga krav hemma, till skydd för den biologiska mångfalden. Det måste innebära att vi ställer större krav på oss själva. Det är en stor del av den solidaritet vi måste visa. Vi får inte ställa större krav på dem, som är fattigare än vad vi är, än vi ställer på oss själva, när vi skapar grunden för vår utveckling.

Ja, Sören Norrby, det är just det, att det inte står något om miljöfrågorna i ert progam, som är avslöjande. I vårt program för att bekämpa krisen och skapa tillväxt samt i vår ekonomiska politik, som den beskrivs i finansplanen, är uppgiften att skapa en långsiktigt hållbar tillväxt, god miljö, ansvarsfull resurshushållning ett av politikens huvudmål. Det gäller också för den ekonomiska politiken. Det är precis det som är skillnaden mellan oss och er. På den punkten finns det en skillnad. Jag hoppas att ni ändrar er, men som det är nu finns det en klar skillnad. Det är det som gör mig så orolig. Jag är alldeles övertygad om att det finns en ideologisk grund för detta. Vi är beredda att sätta omsorgen om människan och miljön före äganderätten.

Att vi redan i dag är ett föredöme, Ivar Virgin, visar en OECD-studie som publicerades i början av året. Vi ligger långt före andra länder när det gäller att minska koldioxidutsläppen, även per person. Vi har redan gjort mycket mer än det som andra nu diskuterar om som nästa steg, efter det att man fått ned utsläppen till den nivå man har i dag. När England, Tyskland och USA diskuterar att minska koldioxidutsläppen med 20 % jämfört med de 36 % som vi redan har klarat, gör de det från en nivå som ligger dubbelt så högt som vår, alltså 50 % över vår nivå. Det är stor skillnad. Vi ligger dessutom före när det gäller CFC-avvecklingen och klimatpåverkan totalt.

Men vad är det för klimatstrategi ni moderater har att komma med? Det är ett evigt kärnkraftsberoende, ingenting annat har ni att komma med. Ni har motsatt er en rad av de förslag som vi har fått igenom här i riksdagen när det gällt att i handling minska koldioxidutsläppen. Det gäller t.ex. miljöklasser på bilar, höjd bensinskatt inkl. koldioxidskatt, minskade hastigheter på vägar. Allt sådant som verksamt kan bidra till en minskning av utsläppen motsätter ni er. Det enda ni har är ett evigt kärnkraftsberoende. Men det behövs bara att ett par reaktorer behöver ställas av på grund av säkerhetsskäl, så bryter ni igenom koldioxidtaket. Vad är det att ha som klimatstrategi?

Anf. 37 KARL ERIK OLSSON (c) replik:

Herr talman! Ett ökat ansvar för alla näringsidkare, också för skogsnäringen, handlar det om, och då med utgångspunkt i de grundläggande principer som fastslogs 1987. Därmed uppfattar jag att regeringen kommer att följa det uttalande som vi är beredda att göra här i dag. Det innebär att regeringen åtminstone inte ännu har övergett den nu några år gamla överenskommelsen på den punkten.

Sedan något om detta med det ifrågasatta förtroendet för politiker i all-

mänhet och för regeringen i synnerhet. Jag vill i det sammanhanget gärna fråga Birgitta Dahl om förtroendet för politiker och för regeringen när det gäller miljöpolitiken gagnas av ställningstagandet beträffande Öresundsbron eller av ställningstagandet beträffande kommunikationsleder av typen kringfartsleder runt Stockholm. Jag för min del, och den uppfattningen stöds av centerpartiet, menar att dessa investeringar inte står i överensstämmelse med vare sig vårt kretsloppsresonemang eller en god hushållande samhällsstruktur eller en livsstil som syftar till överlevnad – principer som ni i och för sig har avfärdat men som ni ändå har sagt att ni ställer er bakom.

De internationella frågorna kan ses i samma belysning. Det handlar alltså om trovärdighet eller inte. Birgitta Dahl sade här i sitt anförande att det är rimligt att vi gör en resursöverföring till de fattiga. Ja, det är sant. Det instämmer vi således i. Men är det mot den bakgrunden rimligt att vi använder u-landspengar för att göra miljösatsningar i Östeuropa? Pengarna var ju tänkta för tredje världen.

Vi har kommit med förslag om en global miljöfond – den saken skall visserligen debatteras i samband med att utrikesutskottets betänkande tas upp – och mot den bakgrunden anför majoriteten i sin skrivning som grund för sitt avslagsyrkande att den miljarden inte finns. Men hur i all sin dar kan man veta att det är precis den miljarden som inte finns i den svenska statsbudgeten? Jag är medveten om att det är många miljarder som inte finns där? Men hur kan det alltså vara precis nämnda miljard som inte finns där? Hur mycket trovärdighet kan man då tillmäta ett uttalande om att det behövs en resursöverföring till de fattiga?

Anf. 38 IVAR VIRGIN (m) replik:

Herr talman! Jag håller med Annika Åhnberg på en punkt. Det gäller då detta med Birgitta Dahls självgodhet. Trots alla förklaringar som har getts tycker jag att socialdemokraternas miljöpolitik i stor utsträckning präglas av just självgodhet. Jag skulle vilja rekommendera Birgitta Dahl att inte ens hosta i sitt glashus.

Birgitta Dahl tar upp kolidoxidproblematiken. Jag vidhåller vad jag tidigare har sagt. Jag tycker alltså att om Sverige skall vara ett föredöme måste riksdagens beslut från 1988 kvarstå. I dagsläget gäller det utsläpp omfattande ungefär 61 miljoner ton. 1987, som är ett rimligt basår, var motsvarande siffra 65 miljoner ton. Vi har alltså kommit en bit på vägen. Men det är utomordentligt illavarslande om vi nu skall överge det här målet.

Vi vill ha ännu hårdare krav och tycker därför att det är nödvändigt att minska utsläppen med 20 % fram till år 2005 för att därmed uppfylla Torontokonferensens krav. En metod är att konsekvent beskatta koldioxidutsläpp. Då blir det automatiskt en stimulans för biobränslen. En annan metod är att sätta upp miljömål för vägtrafiken. Utsläppen av $CO_2$ får inte vara högre år 2000 än vad de är i dag. Det här är tuffa målsättningar.

Vidare bör fjärrvärmen vara momsbefriad. Det skulle också innebära en stimulans när det gäller att minska koldioxidutsläppen. Beträffande sopförbränning av källsorterat avfall kan man se likheter med förbränningen av biobränslen och den bör tillåtas, ja, t.o.m. stimuleras.

Vi tycker inte om resemomsen. Den är negativ för kollektivtrafiken. Se-

dan tycker vi att förmånsvärderingen på bilsidan är felaktig. Dessutom tycker vi att investeringarna i järnvägar har blivit alltför små. Därför har vi förslag om 500 miljoner extra i det avseendet. Vidare tror vi att en förnyelse av det svenska vägnätet utgör en viktig del i det här sammanhanget.

Avslutningsvis vill jag återge vad den finländske filosofen Georg Henrik von Wright har sagt: Att försona naturen och tekniken bör vara vårt mål, och det kan lyckas om vi med framåtanda och idérikedom använder och vidareutvecklar vårt vetande om naturens villkor.

Som politiker tycker jag faktiskt att det är klokt att arbeta i den anda som kommer till uttryck i det uttalande som jag här har återgett. Då kan vi höja livskvaliteten för våra efterkommande, och våra egna liv kan få en djupare mening.

Anf. 39 MARIANNE SAMUELSSON (mp) replik:

Herr talman! Miljöministern svarade inte på min fråga om hur det förhåller sig när det gäller självtilliten och fördelningen av jordens resurser – såvida inte det uttalande som har gjorts utgör ett svar, nämligen att vi inte kan ställa större krav på u-länderna än vi ställer på oss själva. Men i så fall är risken mycket stor att vi, med tanke på de krav som vi i dag ställer på oss själva, går mot en katastrof. Jag har fått uppfattningen att vi inte ställer några krav på oss själva när det gäller att minska resursutnyttjandet. Vi importerar t.o.m. en hel del regnskog, trots att vi säger att regnskogen är en av de saker som vi vill bevara. Dessutom fortsätter skövlingen av den fjällnära skogen. Vi planterar på viktiga marker, på marker som från biotopsynpunkt exempelvis borde bevaras i den nya jordbrukspolitiken.

Här måste vi få klarhet om vad som gäller. Vi kan inte ställa krav på u-länderna och tro att vi skall klara situationen över huvud taget om vi inte själva vidtar mer konkreta åtgärder på hemmaplan. Vi måste göra klart för oss själva att det vi håller på med inte leder till en hållbar utveckling. I stället utnyttjar vi alldeles för mycket av jordens resurser. I den rika delen av världen, där 20 % av alla människor bor, förbrukas 80 % av jordens resurser. Det måste bli en ändring beträffande den fördelningen om u-länderna över huvud taget skall ha en chans.

En annan fråga som Birgitta Dahl debatterade med moderaternas representant gäller klimatstrategin. IAEA har i dag gått ut med information om att man tänker satsa på kol och naturgas. Jag skulle gärna vilja ha ett svar på frågan om huruvida Sverige kommer att agera för att långsiktigt hållbara alternativ kommer med. Jag tänker då på t.ex. kärnkraften. Vi vill nu att användningen av denna skall upphöra. Jag hoppas verkligen att miljöministern ställer upp på det kravet. Dessutom är det nödvändigt att se till att icke önskvärda alternativ inte blir aktuella. Vi måste alltså se till att just sådana alternativ som behövs verkligen blir aktuella för att på det sättet möjliggöra en långsiktigt hållbar ekologisk utveckling.

En viktig fråga är: Kommer riskerna med kärnkraften vad gäller hälsa och miljö att tas upp på mötet i Rio?

Anf. 40 SÖREN NORRBY (fp) replik:

Herr talman! Birgitta Dahl tog i sitt anförande upp frågan om miljöeffekterna vid omställningar av de areella näringarna. Jag tycker att det är en in-

tressant fråga, särskilt som jag själv inte var med i arbetet på det livsmedelspolitiska beslutet förra året.

Jag brukar beskriva situationen så, att vi därmed inte längre betalar för öppna landskap så att säga på livsmedelspriset, utan nu måste vi lära oss att betala för det på annat sätt. Då inställer sig frågan: Vem betalar för öppna landskap, för det kulturlandskap som vi vill bevara och för de naturmiljöer som vi vill bevara och som tidigare har skötts av lantbruket, varvid livsmedelspriserna har belastats?

Vi kommer till frågor av typen: Vilka är de viktigaste produkterna av jordbruket och skogsbruket i tätortsnära områden eller kanske rekreationsmiljöerna är viktigare än livsmedel och virke? Då måste vi göra klart för oss när vi ställer krav på de avreglerade areella näringarna vem som skall betala för de öppna landskap, de rekreationsmiljöer som vi anser vara så angelägna. Alldeles självklart skall det som kallas pollutor based principle tillämpas även för areella näringar. Detta sker i stor utsträckning och betalas av konsumenterna. I slutändan är det alltid konsumenterna som betalar i en marknadsekonomi. Det kanske är dags att börja fundera på om inte pollutor based principle i själva verket skall heta producer based principle. Från folkpartiet liberalerna har vi anvisat metoden generell arealersättning som en metod att klara det öppna landskapet.

Birgitta Dahl sade att hon var orolig över att det inte stod någonting om miljön i överenskommelsen mellan moderaterna och folkpartiet liberalerna. Jag skulle också vara orolig om vi inte hade vårt miljöprogram, där det står bl.a.: De principer som hittills styrt svensk miljöpolitik har inneburit att ekonomiska och tekniska förutsättningar ofta har fått väga tyngre än miljökraven. Förvaltarskapstanken går längre. Den strävar efter att sätta hänsynen till miljön framför andra intressen.

På den grunden kan vi alltså med förtröstan se framåt när det gäller folkpartiet liberalernas miljöpolitik.

När vi talar om koldioxidutsläppen är det en faktor som man ofta förbiser, nämligen att i de svenska skogarnas tillväxt sker ett upptag av koldioxid som är mycket omfattande. Det gör att vi därmed kortsiktigt inte har lika stora problem med dessa utsläpp som med en del andra växthusgaser.

Anf. 41 ANNIKA ÅHNBERG (v) replik:

Herr talman! Låt mig säga att jag till fullo delar miljöministerns uppfattning om markägarnas ansvar i framtiden för de ökade ambitionerna när det gäller naturvården och bevarandet av den biologiska mångfalden. Det är verkligen så att vi måste ställa höga krav här hemma för att med någon kraft kunna hävda samma sak i internationella sammanhang gentemot andra länder. Jag är väldigt glad över att vi i vänsterpartiet har kunnat vara med och i utskottet driva fram ett majoritetsförslag som i praktiken kommer att ge markägarna möjligheter till det ideella engagemang som en del partier har krävt. Ideellt engagemang måste, såvitt jag tolkar begreppen, betyda att man gör insatser utan att kräva ekonomisk ersättning för det. Detta med ideellt engagemang är förvisso en rättighet, men också en skyldighet.

I övrigt fick jag inte svar på någon av de frågor som jag ställde till miljöministern om svenska insatser när det gäller ökade miljöambitioner i handels-

politiken, om hur vi kan bevara handlingfriheten vid en EG-anpassning i framtiden i vårt arbete med internationella konventioner eller hur vi skall klara av de oerhörda tillsynsproblem som EG har med att se till att EGs direktiv eller andra typer av bestämmelser i praktiken verkligen efterlevs. Inte heller fick jag svar på frågan hur man kan förena ett projekt som Öresundsbron med en inställning som bygger på att vi måste minska framför allt utsläppen från trafiken, att vi måste slå in på ett nytt sätt att fungera och att vi måste tänka på resursbevarande i största allmänhet. Jag tycker att det är beklagligt.

Miljöministern talade tidigare om Ny demokrati och kallade det för tokhögern och sade att partiet vädjar till de sämsta sidorna hos människor, vädjar till att människor inte skall ta ansvar för miljön. Om man samtidigt betänker att det här är ett parti som enligt opinionsundersökningarna får över 10 % av rösterna, tycker jag att det avslöjar att miljöministern i grunden måste ha en ganska negativ syn på människors miljöengagemang och miljömedvetenhet. Jag för min del tror absolut inte att Ny demokrati vinner gehör därför att partiet vädjar till människors sämsta sidor eller uppmanar människor att strunta i miljön.

Jag tror att Ny demokrati vinner gehör därför att det som uppfattas som det politiska etablissemanget i så hög grad har exploaterat människors miljöintressen. Jag tror att stödet till Ny demokrati är ett uttryck för att människor inte längre orkar med detta politiska dubbelspel, som tar sig uttryck i att politikerna ena dagen slår sig för bröstet här i riksdagen och har höga ambitioner när det gäller miljön, medan de nästa vecka när de hoppas att det hela skall vara bortglömt satsar på att bygga Öresundsbro eller på att i övrigt fortsätta att driva en traditionell tillväxtbefrämjande politik, som står i motsättning till de höga miljöambitionerna.

Jag tror att det bästa som de partier, som bör känna sig träffade av dessa synpunkter, kan göra är att se till att få miljöpolitiken att gå ihop med politiken i helhet. Då behöver inte människorna – jag är övertygad om att människorna har en stark känsla för miljön – sympatisera med Ny demokrati för att uttrycka protest mot eller missnöje med det politiska etablissemanget.

Anf. 42 Miljöminister BIRGITTA DAHL (s):

Herr talman! Dess värre är det så att även om det är en majoritet hos svenska folket i dag som känner mycket starkt för miljön, så finns en underström av någon sorts revolt bland en del människor mot att ta på sig de åtaganden och de uppoffringar som krävs för att vi skall kunna klara det här genom en omställning av den egna livsföringen. Och det är faktiskt så, Annika Åhnberg, att bland dessa människor fiskar Ny demokrati och moderaterna röster. Det finns andra skäl till att Ny demokrati drar till sig folk. Men det är alldeles uppenbart att Ny demokrati drar till sig röster genom att lova att man inte skall ha några som helst restriktioner på bilismen, vi skall ha mycket mer av kärnkraft. Det finns en grupp människor som partiet drar till sig på detta vis. Partiets politik är alldeles glasklar.

Det som skrämmer mig är tanken på att vi får ett sådant valresultat att Ny demokrati och moderaterna tillsammans får 30 % eller mer av rösterna. Vad kan ni i så fall sätta upp mot dem, Sören Norrby och Karl Erik Olsson? Hur

skall ni hantera detta problem? Det blir svårt. Ni kommer inte att kunna tvinga igenom era idéer. Det finns flera punkter där moderaterna – nu talar jag om moderaterna, inte om Ny demokrati – representerar en linje som oroar mig mycket. Vi har drivit diskussioner om klimatfrågor, där moderaternas enda praktiska alternativ är evigt kärnkraftsberoende. Moderaterna kan säga att de sätter upp höga mål för trafiken, men vad spelar det för roll när de sätter sig emot varje konkret förslag som redovisas i kammaren för att minska trafikens miljöeffekter? Det är vad ni gör på punkt efter punkt. Först under den borgerliga tiden mellan 1976 och 1982 lyckades ni förhala arbetet med att införa bilavgaskraven i sex år. Därefter har ni satt er emot varje enskilt förslag. Jag gav några exempel i min tidigare replik. Detsamma gjorde ni med kemikaliearbetet. Ni stoppade upp arbetet i sex år. Det var först efter det att vi hade kommit tillbaka 1982 som vi kunde genomföra det utredningsarbete som ledde till den nya lagen och till kemikalieinspektionen. Ni ville att vi skulle lägga oss platt på marken för EG när det gäller kraven. Ni har aldrig någonsin gått före på det sätt som vi med heder har gjort.

När det gäller naturvården har ni alltid varit emot den lagstiftning som vi har till skydd för naturen, naturresurslagen och strandskyddet. Ni vill försvaga den igen. Hur skall det gå i samband med en EG-anslutning och ett öppnare samarbete i Europa att skydda allemansrätten med moderaterna som det mest inflytelserika partiet i en eventuell borgerlig regering? Det är ju detta som utgör hotet mot allemansrätten i samband med en EG-anslutning, inte våra grannar ute i Europa som bör få komma hit och njuta av Europas sista vildmark.

Vem är det som skall förhandla in Sverige i EG? Är det moderaterna, som vill använda EG som ett bräckjärn mot både välfärden och miljöpolitiken och som anser att vi skall lägga oss platt för dem som vill minst i ett område styrt av marknaden? Eller är det vi socialdemokrater, som är beredda att driva miljökraven väldigt hårt, som skall sköta förhandlingarna?

Till Annika Åhnberg vill jag säga att vi har tagit initiativ både i GATT och på andra håll för att få till stånd en anpassning av handelsreglerna till miljökraven, så att det blir en harmonisering på miljöns villkor, inte en harmonisering som utgör ett hinder för miljöarbetet.

Ett skäl för att gå med i EG är ju att de beslut som där fattas blir tvingande och därmed automatiskt innebär att man kontrollerar att överenskommelserna följs. Vi framför också som en mycket viktig fråga inför 1992 års konferens att vi måste få samma starka skydd för miljökraven som man internationellt har för handelsreglerna.

Anf. 43 INGVAR ERIKSSON (m):

Herr talman! Miljöministerns avslutning i den här debattens första omgång vittnar om en skrämmande nonchalans mot andra partiers arbete och uppfattning. Hon talade om att vi moderater skulle utgöra ett bräckjärn mot välfärd och miljö. Det är skrämmande ansvarslöst av en person i den ställning som miljöministern har att säga detta i Sveriges riksdag.

Jag behöver bara nämna ett av många förslag som vi har gått i bräschen för. Det var t.ex. när vi gick i förväg, innan obligatorisk avgasrening på bilar

infördes, och föreslog skatterabatter. Vi blev då nedröstade av miljöministerns parti. Dessbättre fick vi så småningom stöd från andra partier i riksdagen, och till sist lyckades vi tvinga socialdemokraterna att lägga fram ett förslag i den riktningen. Tala om bräckjärn! Socialdemokraterna har tvärtom många gånger satt lås för åtgärder som föreslagits av andra partier. Vi beklagar detta djupt.

Miljöministern sade vidare att vi moderater vill ha evigt kärnkraftsberoende. Det är också ett ansvarslöst påstående. Jag behöver inte gå in på det i detalj.

Vi moderater lägger oss platt till marken för EG, sade miljöministern, och vi utgör ett hot mot allemansrätten.

Herr talman! Vi moderater arbetar mycket nogsamt och seriöst med EG-frågorna. Vi misstror inte EGs ambitioner när det gäller miljön och inte heller när det gäller ansvaret för naturen. Vi vill självfallet bevara allemansrätten. Jag tror att den natur och den allemansrätt som finns i Sverige är ett föredöme för andra länder. Det är skrämmande om man inte tror att också människor i andra länder kan ta ansvar för miljö och natur.

Vi moderater har också hårdare än kanske något annat parti betonat det personliga ansvaret. Till sist är det så, herr talman och fru miljöminister, att det krävs ett personligt ansvar om vi över huvud taget skall kunna komma till rätta med de miljöproblem som vi har i vårt samhälle.

Herr talman! Dagens debatt kring miljöpolitiken är uppdelad i ämnesområden, vilket har överenskommits för att få en någorlunda sammanhållen debatt. I detta andra avsnitt, som jag skall beröra, är det tänkt att frågorna kring övervakning av miljöområdet, återställning av miljöskadade områden, särskilda frågor om industrin, enskilda utsläppskällor samt varornas miljöpåverkan från råvara till avfall skall tas upp. Vissa frågor med anknytning till trafiken kommer också att beröras i detta avsnitt. Jag skall något ta upp en del av detta stora område.

Herr talman! Vi moderater har sedan lång tid tillbaka krävt att olika ekonomiska styrmedel skall användas för att driva på utvecklingen i miljövänlig riktning. Principen att förorenaren skall betala är riktig. Olika ekonomiska styrmedel kan användas och delas upp i fyra huvudgrupper.

För det första kan man införa miljöavgifter som i möjligaste mån skall sättas i proportion till utsläppens skadeverkningar. Vi menar att intäkterna härav skall öronmärkas för miljöförbättrande ändamål.

För det andra kan man ha miljöskatter, vilka i möjligaste mån också skall sättas i proportion till utsläppens skadeverkningar, men de skall tillfalla statskassan.

För det tredje anser vi att man bör kunna pröva s.k. överlåtelsebara utsläppsrätter. Detta system skulle gå ut på att högsta tillåtna utsläppsnivå fastställs för ett visst område. Avsikten är sedan att nivån successivt skall minska. Metoden har använts utomlands och meningen är att företagen skall kunna komma överens om utsläppsrätter i syfte att åstadkomma det totalt bästa resultatet för miljön.

Det fjärde styrmedlet är ekonomiska stimulanser, som syftar till att stimulera fram en övergång till mera miljövänliga alternativ. Pantsystem kan användas för att få fram ökad återvinning och återanvändning. Skatterabatter

är också ett sätt, vilket redan – på moderat initiativ – prövats med gott resultat då det gällde katalysatorrening av bilavgaser.

Dessa styrmedel skall komplettera de administrativa regleringarna på miljöområdet. De bör utformas på sådant sätt att miljöförbättringarna uppnås till lägsta möjliga totalkostnad. Det är också viktigt att de ekonomiska styrmedlen inte används för att stärka statskassan utan att de går till miljöförbättrande ändamål. Vi anser dock att koldioxidskatten utgör ett undantag härvidlag.

Vi anser det också vara av mycket stor betydelse att åtgärderna på detta område harmoniseras med EG-bestämmelserna och utformas så, att de inte försvårar ett inträde i EG. Nya skatter och avgifter som strider mot vad som kommer att gälla inom den gemensamma marknaden den 1 januari 1993 bör inte införas.

Ekonomiska stimulanser bör användas för att premiera mer miljövänliga alternativ. Skatterabatter av olika typer kan användas. Om t.ex. företagen minskar sina utsläpp utöver vad koncessionsnämnden fastställt i sina krav bör dessa företag premieras. Stimulansen skall stå i proportion till utsläppsminskningen.

Administrativa regleringar är oftast att föredra då det gäller ett begränsat antal kända förorenare. Vissa typer av industriutsläpp kan vara enklare att begränsa genom konventionellt koncessonsförfarande.

Det är angeläget att finna kostnadseffektiva lösningar, eftersom de leder till att de ekonomiska resurserna används på ett optimalt sätt. En ökad kostnadseffektivitet innebär att man får mycket miljöförbättringar för pengarna.

Vi har vid flera tidigare tillfällen redogjort för de principer som bör vara vägledande vid utformningen av de ekonomiska styrmedlen. Dessa bör – vilket framgår av namnet – ha en styrande effekt. Så är tyvärr inte nu alltid fallet. En rad s.k. miljöavgifter och miljöskatter tycks primärt ha tillkommit på rent fiskala grunder. Det gäller bl.a. koldioxidskatten och svavelskatten, som infördes med syftet att tillföra statskassen intäkter. Styreffekten är med nuvarande konstruktion ytterst svag.

Då det gäller svavelskatten anser vi moderater att intäkerna härav skall användas för miljöförbättrande åtgärder, t.ex. kalkningsinsatser. Svavelskatten bör omkonstrueras till en avgift.

Herr talman! Det är oroande att regeringen tycks ta miljöproblemen till intäkt för att driva igenom nya skattehöjningar, vilket är helt oacceptabelt.

För att man skall kunna gå över från utsläppsmål till miljömål fordras en fungerande miljöövervakning. Det svenska miljöövervakningssystemet uppvisar brister som inte beror på avsaknad av resurser utan på organisationsmässiga förhållanden. För att man skall nå bättre naturresurshushållning är det därför viktigt att förändra formerna för tillståndsgivning, miljöövervakning och informationsflöde. Regeringen tycks inte vara medveten om detta förhållande. Den föreslår att miljöövervakningen tillförs 75 milj.kr. för den närmaste treårsperioden. Vi anser att dessa medel kan användas på ett mer framåtsyftande sätt.

Redan i dag finns en mycket stor informationsmängd på miljöområdet. Problemet är att informationen många gånger varken är sammanställd eller bearbetad. Vi anser att kunskapen om miljön måste öka. Vi är däremot inte

övertygade om att intensifierade övervakningsinsatser är det primära. Enligt vår mening är det i nuläget viktigare att prioritera bearbetning och sammanställning av befintliga miljödata.

Regeringen föreslår att länsstyrelserna skall få ansvar för de regionala övervakningsprogrammen. I propositionen framhålls behovet av förstärkta planeringsinsatser. Behovet av ökad kunskapsuppbyggnad har en mindre framträdande roll.

Regeringen tycks tro att alla problem kan lösas genom förstärkta planeringsinsatser. Detta tror vi inte på. För att miljöövervakningen skall kunna förbättras krävs att även enskilda intressenter ges ett större ansvar. Naturen följer ju inte länsgränserna. Flodområden och naturgeografiska regioner är mycket lämpligare indelningsgrunder för den regionala organisationen. Därför anser vi att organisationer av den typ som vattenvårdsförbund och luftvårdsförbund representerar skall få en stärkt ställning. En viss del av de medel som avsatts till miljöövervakning bör enligt vår mening användas för att stärka de aktörsbaserade organen. En sådan organisation skulle troligtvis medverka till att insamlad information på miljöområdet blir tillgänglig på ett helt annat sätt än i dag.

I vissa andra länder utgör dessa aktörsbaserade förbund en viktig bas för övervakningsarbetet. Detta får därigenom en mer naturlig organisation. Olika intressenter kan samverka på ett mer konstruktivt sätt.

Det finns enligt vår mening starka skäl för att se över hela myndighetsorganisationen på miljöområdet. Inom ramen för denna översyn bör det övervägas om det är lämpligt att slå samman kemikalieinspektionen med naturvårdsverket och på så sätt bilda ett helt nytt miljövårdsverk. Även den regionala miljövårds- och tillsynsorganisationen bör ses över. Det är angeläget att den lokala och regionala tillsynsverksamheten blir effektiv. Behovet av att säkra kompetens och kontinuitet på lokal och regional och nivå är stort.

För att miljöarbetet skall kunna bedrivas effektivt fordras att miljöfrågorna knyts samman med ekonomiska resonemang. Det är viktigt att finna de mest kostnadseffektiva lösningarna och ständigt väga kostnad mot nytta. Genom ett bättre ekonomiskt underlag kan prioriteringar göras och resurserna kan användas mer effektivt. Vi anser att naturvårdsverket bör få utökad kompetens även då det gäller ekonomiska frågor.

När det gäller kommunernas miljövårdsarbete anser vi att varje enskild kommun skall ha rätt att utveckla den organisationsform som är bäst avpassad till de lokala behoven. Kommunerna har dock vissa lagstadgade uppgifter, främst av tillsynskaraktär, på miljöområdet. Det är angeläget att kommunerna fullföljer detta ansvar. Det behövs även i framtiden. Vi menar att miljö- och hälsoskyddskontorens övervakningsverksamhet inte bör sammanföras med verksamheterna vid byggnadsnämnderna eller de tekniska nämnderna.

Jag nämnde lagstadgad tillsynsverksamhet. Denna tillsynsverksamhet är ett led i myndighetsutövningen. Staten har i stor utsträckning vältrat över kostnaderna för denna myndighetsutövning på den som är föremål för tillsynen. Detta gäller bl.a. finansieringen av kemikalieinspektionens verksamhet. Nu föreslås att kemikalieinspektionens arbetsinsats skall utökas och att kostnaden för detta skall täckas genom ett ökat avgiftsuttag.

Vi menar i princip att lagstadgad tillsynsverksamhet i första hand bör bekostas av budgetmedel. Det är svårt att överblicka de ekonomiska konsekvenserna av en sådan förändring. Vi föreslog därför en utredning i syfte att klarlägga de ekonomiska konsekvenserna av att låta tillsynsverksamheten bekostas av budgetmedel, men vi har inte fått stöd för detta, vilket vi beklagar.

När det gäller frågan om hur den svenska miljölagstiftningen kan EG-anpassas kan noteras att EG redan har lagstadgade miljökonsekvensbeskrivningar och dessutom håller på att utarbeta kvalitetsnormer för luft och vatten. Sverige skulle tjäna på att ta aktiv del i detta arbete.

Vissa ändringar i miljöskyddslagen kan redan nu göras. I miljöskyddslagen anges krav på förprövning av miljöpåverkande industriell verksamhet. Vid denna förprövning ges en koncession, dvs. miljövillkoren för verksamheten anges i ett särskilt tillstånd.

Den som överskrider föreskrifterna i koncessionen drabbas av en miljöskyddsavgift, en typ av sanktionsavgift, om överträdelsen har medfört ekonomiska fördelar för den som utövar den miljöfarliga verksamheten. Vid grova miljöbrott kan böter eller fängelse utdömas. Sanktionsavgiften har dock utdömts endast i ett fåtal fall.

För att främja efterlevnaden av miljöskyddslagen förordar vi att sanktionsavgifter utgår vid alla överträdelser av koncessionsvillkoren, oavsett om överträdelsen medfört ekonomiska fördelar för företaget eller ej. De skall sättas så högt att de får en kraftig effekt. Och grova brott skall som hittills leda till böter eller fängelse.

Vi var nyss inne på trafiken, och jag skall bara kortfattat ta upp den.

En stor del av de luftburna utsläppen härrör från trafiken. I storstäder och tätorter orsakar trafiken problem såväl när det gäller buller som när det gäller trängsel. Under 1990-talet måste trafikens miljömässiga effekter minskas. Det går inte att lösa trafikens miljöproblem genom politisk detaljreglering. Problemen kan lösas främst genom en modernisering av trafiksystemet.

Nya och mer bränslesnåla fordon, utrustade med effektiv reningsanordning, kan på kort sikt minska utsläppen i betydande omfattning. Bättre vägar och smidigare trafikföring kan också verka i denna riktning. På längre sikt kan elbilar och användning av alternativa bränslen ytterligare minska utsläppen. Denna positiva teknikutveckling måste uppmuntras.

En övergång till spårbunden trafik och sjöfart är också positiv från miljösynpunkt, där nu detta är praktiskt möjligt.

Vi anser att konkreta miljömål måste ställas upp. För vägtrafiken bör målsättningen vara att minska kväveoxidutsläppen med mer än 50 % till år 2000.

Nära 90 % av nedfallet av kväveoxider kommer dock från andra länder. Därför är det viktigt att vi i internationella förhandlingar tar upp frågor om långtgående minskningar. Och det är viktigt att också dessa krav skärps inom EG, vilket sker successivt.

Sverige bör inom EG och EFTA verka för att avgaskraven på tunga vägfordon skärps till en nivå som motsvarar de föreslagna USA-kraven för 1996.

Vi menar också att utsläppen av kolväten från vägtrafiken bör minska med minst 70 % till år 2000. Och koldioxidutsläppen från vägtrafiken bör inte ligga på högre nivå år 2000 än vad de gör i dag. Naturvårdsverket bör få till

uppgift att årligen redovisa hur de uppställda målen och målsättningarna har infriats.

Sist vill jag säga några ord om avfallshanteringen. Vi har i reservation 120 när det gäller avfallsområdet tillsammans med centerledamöterna framhållit att olika typer av monopol hotar att hämma den tekniska utvecklingen. Renhållningsförordningen ger kommunerna ansvaret för bortforsling av miljöfarligt avfall. Vi anser att kommunerna endast skall svara för tillsyn och kontroll. Det kommunala monopolet måste upphävas. Det skulle främja teknikutveckling och tvinga fram mer kostnadseffektiva lösningar.

Vidare måste arbetet under 1990-talet inriktas på att minska avfallsmängderna och samtidigt minska avfallets farlighet. För de tre kommande åren är 87 milj.kr. avsatta för forskning kring avfallshantering och miljöanpassad produktutveckling. Vi anser att forskningen främst skall inriktas på projekt som syftar till att minimera avfallsmängderna. I reservation 115 tar vi moderater upp frågan om avfallsreduceringen. Vi begär en utredning om avfallsreduceringsplaner.

Vidare har vi frågan om det miljöfarliga avfallet som har vållat stora problem. Där menar vi moderater att vi bör låta marknaden få större inslag i den hanteringen. Vi anser att man skall låta den industri som ger upphov till det miljöfarliga avfallet ta hand om avfallshanteringen genom att bli delägare i SAKAB. Det skulle dels sätta press på industrin, dels skulle det skapa tydligare ansvarsförhållanden mellan myndigheter och dem som ansvarar för verksamheten vid SAKAB. En privatisering skulle kunna leda till en miljömässigt bättre avfallshantering. Regeringen och riksdagen skulle dessutom få möjlighet att ställa hårdare krav på ett industriägt SAKAB.

Herr talman! Jag vill yrka bifall till reservationerna 60 och 235. På grund av kammarens tidsbrist har vi inte velat yrka bifall och omröstning, såsom har hotats av miljöpartiet. Vi tar ansvar för att vi kan hantera frågorna på ett vettigt sätt i kammaren.

Anf. 44 ANNIKA ÅHNBERG (v) replik:

Herr talman! Jag begärde ordet när Ingvar Eriksson alldeles i inledningen av sitt anförande sade att moderata samlingspartiet tycker att det är så viktigt med det personliga ansvaret och att det är avgörande för om vi skall komma till rätta med miljöproblemen. Varför har då Ingvar Eriksson då inte yrkat bifall till vänsterpartiets yrkande att man i sin egenskap av anställd, arbetare, skall ha större makt och inflytande över just miljöaspekterna av det man tillverkar? Det handlar just precis om att utvidga det personliga ansvaret. Jag förstår att det måste vara ett rent förbiseende från Ingvar Erikssons sida att han inte har ställt upp på den motionen. Det kan inte bara vara vissa människor som skall ha möjlighet att ta ett personligt ansvar för vad de gör. Det måste väl gälla alla. Vi i vänsterpartiet tycker att det är självklart att vägen till det personliga ansvaret går över ett större inflytande också över vad man tillverkar, hur det tillverkas och vilka effekter det får för den yttre miljön.

Vi hälsar moderaterna välkomna i den krets som tycker att när det gäller miljöbrottslighet skall det inte krävas att brottet var avsiktligt för att det skall leda till ett straff. Även om man oavsiktligt har skadat miljön på grund av ett utsläpp, skall det naturligtvis leda till ett straff. Man kan dock få intrycket

när man lyssnade på Ingvar Eriksson, att moderaterna skulle ha varit först med att ställa detta krav. I själva verket är det precis tvärtom. Mycket sent – men bättre sent än aldrig – har moderaterna sällat sig till den skara som tycker att det är självklart att man bestraffas när man skadar miljön oavsett om det var med avsikt eller inte.

När det gäller trafiken är det alldeles oerhört uppenbart hur hycklande och ihålig den moderata politiken är. I det ena andetaget visar man på de stora problem som finns i trafiken, för att i nästa andetag säga att de kommer nog att lösa sig tack vare teknikutveckling och en bättre trafikföring, dvs. fler stora motortrafikleder, flera vägar runt städerna osv. Då blir det mindre miljöproblem på grund av trafiken.

Men moderaterna måste inse att det förhåller sig precis tvärtom. Vi har hittills inte sett att det bara med hjälp av teknikutveckling går att klara miljöproblemen som uppkommer på grund av trafiken. Det är lögn! Det måste till en förändring av hela trafiksystemet. Med det menar jag att det måste till en helt annan satsning på den kollektiva, den spårbundna, trafiken. Moderaterna måste egentligen inse att det är vad som behövs. Men det är inte riktigt den politik som moderaterna vill stå för.

Anf. 45 INGVAR ERIKSSON (m) replik:

Herr talman! Annika Åhnberg hävdar att vi moderater skulle ha en märklig uppfattning när det gäller bilismen. Vi har en positiv uppfattning om bilismen. Det har vi av det skälet att det är så oerhört många människor som är beroende av bilen i det svenska samhället. Avstånden är långa, och kollektivtrafiken är inte tillräckligt väl utbyggd. Det är också omöjligt i ett land som Sverige med dessa avstånd. Vi moderater är beredda att bidra till att förbättra denna utbyggnad i våra tätorter och vidta andra åtgärder som kan lösa de miljöproblem som finns i tätorterna. Det kan inte vara till nackdel att bygga kringfartsleder. Det kan inte vara någon nackdel ur miljösynpunkt att ha bra vägar och att få en trafik som flyter. Det allra värsta är köer och stopp. Vi som flyger för att komma till och från riksdagen upplever Arlandavägen som ett stort problem med köer i synnerhet på morgonen. Jag kan inte förstå den uppfattning som Annika Åhnberg har. Vi måste se till verkligheten. Sedan tycks inte Annika Åhnberg uppfatta vad som sker när det gäller teknikutveckling, både när det gäller motorer, när det gäller utveckling av nya bränslen och när det gäller bättre avgassystem.

Vidare har vi frågan om det personliga ansvaret i företagen. Självfallet skall den enskilda anställdas personliga uppfattning väga tungt i många sammanhang. Jag är fullständigt övertygad om, Annika Åhnberg, att en god företagare lyssnar mycket noga också på sina anställda utan att vi på något sätt skall behöva lagstifta om det.

Anf. 46 ANNIKA ÅHNBERG (v) replik:

Herr talman! Vi som åker kollektivt till och från riksdagen har för länge sedan insett att, om man skall komma till rätta med trafikproblemen räcker det inte med att sätta sig med armarna i kors och säga att vi är så beroende av bilen i detta vårt land, och som vårt land ser ut går det inte att göra något åt det. Då har man verkligen gjort nyttomoralen till sitt mål. Man konstate-

rar att vi har problem, och sedan säger man att för att vi har problem är det ett bevis för att det inte går att göra något åt det.

Det är precis motsatsen som gäller, Ingvar Eriksson. Det är just därför som det krävs kraftfulla politiska beslut om trafiken. Här handlar det om att prioritera med knappa resurser. Då är det den spårbundna kollektivtrafiken som måste prioriteras i första hand. Annars går det inte att lösa dessa problem. Visst har vi haft en positiv teknikutveckling. Men det räcker inte. Det finns metervis med undersökningar, Ingvar Eriksson, som redovisar det faktum att enbart med hjälp av teknikutveckling klarar vi inte av att hantera trafikproblemen. Det behövs faktiskt en omläggning av trafiksystem.

Vidare har vi företagen och deras inställning till sina anställda. Här är Ingvar Eriksson blåögd i dubbel mening. Har man den minsta kontakt med verkligheten vet man att det faktiskt är oerhört många människor i vårt land som inte bara känner sig utan också är maktlösa på sitt arbete i den mening att de inte har rätt att vara med och bestämma vad som tillverkas, hur det tillverkas och hur det sedan kommer att påverka den yttre miljön. Att slingra sig undan detta genom att säga att en god företagare klarar detta utan riksdagens hjälp är så genomskinligt att inte någon enda människa kan gå på det. Det är bara att titta sig omkring i samhället och se att den bild som ni moderater har av företagsamhet inte är sann. I så fall finns det ingen god företagare. Sanningen är att det behövs större inflytande för de lokala fackföreningarna, för de anställda i företagen, om man skall komma till rätta med miljöproblemen.

Anf. 47 INGVAR ERIKSSON (m) replik:

Herr talman! Jag har inte sagt något negativt från denna talarstol om den spårbundna trafiken. Tvärtom, jag har betonat att där möjligheter finns och där de bästa praktiska förutsättningarna finns skall man givetvis bygga ut den spårbundna trafiken. Det sade jag i mitt huvudanförande. Men verkligheten är sådan att det är fråga om att få majoritet för sina förslag. Vi har inte den ställningen som moderater att vi får igenom våra förslag.

Jag skäms inte för att bli betecknad som blåögd. Om man ser positivt på framtiden, som jag gör med förhoppningar, kan man gott vara blåögd. Annika Åhnberg är emellertid mörk i sin framtidsbild i dag, även om hon i sitt anförande sade att hon var optimistisk inför framtiden. Hon framställer det inte så i denna debatt.

Om man verkligen bekvämar sig med att ta reda på saker och ting när det gäller företag och deras ambitioner på miljöområdet, visar det sig att de gör oerhörda insatser i dag för att förbättra miljön både för de anställda och för omgivningsmiljön på det vidare fältet. Det är en process som har pågått länge och som intensifieras. Men man har alltid sina begränsningar, och det är bl.a. konkurrensen med omvärlden. Jag vill gärna säga att vi moderater anser att vi i Sverige, både vi som politiker och som företagare, skall ligga i frontlinjen vad gäller insatser på miljöområdet. Men vi kan aldrig gå så långt före att vi slår undan benen för vår egen verksamhet och därigenom medverkar till att verksamheten flyttar till omvärlden där det i vissa fall inte finns samma krav som här i Sverige. Om vi skulle göra det, bidrar vi till att miljön blir sämre. Den risken skall vi inte ta.

Vi skall alltså, herr talman, ligga i frontlinjen när det gäller insatserna, men vi skall också ta hänsyn till de praktiska förutsättningarna att konkurrera. Det skall ske på ett sådant sätt att det inte leder till att miljön totalt sett försämras.

Anf. 48 ANDRE VICE TALMANNEN:

Jag får meddela att anslag nu har satts upp om att detta sammanträde skall fortsätta efter kl. 19.00.

Anf. 49 ANDERS CASTBERGER (fp):

Herr talman! Bara tre år efter Birgitta Dahls "stora" miljöproposition har socialdemokraterna tvingats lägga fram ett nytt paket. Inte därför att ett nytt parti kommit in i riksdagen, utan därför att verkligheten hunnit i fatt regeringens otillräckliga, alltför ofta slagordsmässiga miljöpolitik och därför att nedröstade förslag som oppositionen redan tidigare drivit visat sig vara riktiga.

Samtidigt som regeringen förtjänar denna kritik skall också markeras nödvändigheten av att ständigt följa upp och skärpa miljöpolitiken, allteftersom teknik och ny kunskap gör oss uppmärksamma på ytterligare möjligheter att komma till rätta med miljöproblemen. I så måtto är det riktigt att riksdagen åter på ett samlat sätt prövar miljöfrågorna. Andra har före mig här i talarstolen dock givit uttryck för missnöje med de former som stått oss till buds för denna prövning. Jag instämmer i de synpunkter som framförts, utom i miljöpartiets Marianne Samuelssons bisarra kommentarer och återremissförslag.

Regeringens proposition är omfångsrik, och den innehåller många välvilliga fraser. Det är lätt att hålla med regeringen om det mesta i de sammanfattande punkterna, avsedda för massmedia och allmänhetens välvilliga konsumtion. Men när det gäller konkreta förslag och åtgärder för att leva upp till högt ställda mål finns det klara brister. Helhetsintrycket blir att regeringens förslag inte motsvarar de förväntningar som miljöminister Birgitta Dahl själv skapat genom mustiga uttalanden och frammanande av bilden av ett oåterkalleligt stopp för vårt välstånd.

Herr talman! Folkpartiet liberalerna menar att ekonomiska och administrativa styrmedel både kan och bör användas i kombination med varandra. Jag skall närmare redovisa några exempel.

Mot den angivna bakgrunden har vi inget att invända mot förslaget att miljöskyddslagen förtydligas och kompletteras så att det klart framgår att utövare av miljöfarlig verksamhet är ansvarig för att ta fram beslutsunderlag i omprövningsärenden.

Däremot tycker vi inte att naturvårdsverkets uppdrag att genomföra en översyn av industrins utsläppsvillkor skulle vara en tillräckligt offensiv insats. Naturvårdsverket har det uppdraget redan i dag. Regeringens förslag innehåller alltså inte något nytt, även om det framförs med många ord.

Det hade också varit intressant att få se en noggrannare redovisning av fördelar och nackdelar med olika typer av styrmedel för att åtgärda utsläpp. Man får ändå intrycket att regeringen främst sätter sin tro till de administrativa styrmedlen och inte riktigt vågar pröva de ekonomiska styrmedlen. Som

utskottets borgerlige ordförande tidigare i debatten noterade är socialdemokraterna nog inte så övertygat marknadsekonomiskt omvända som orden ger intryck av.

Marknadsekonomiska styrmedel måste utvecklas och kombineras med omprövning av t.ex. tekniska krav. Låt mig ge ett exempel.

Från massaindustrins sida har många gånger stark kritik riktats mot förslag om skärpta krav på klorutsläppen. Vi noterar att de krav som har ställts, sedermera har visat sig fullt möjliga att uppnå. Vi kan konstatera att förändringar av utsläppsvillkor har haft en teknikutvecklande effekt. Omprövning av villkoren tillsammans med skärpning av utsläppsmålen innebär en högre ambitionsnivå än den regeringen har.

En "rak" utsläppsavgift på klor måste för att vara styrande sättas så högt att massaindustrins konkurrensförmåga troligen skulle försvagas avsevärt. En konsekvens av det kan bli att produktionen av massa ökar i grannländer där kraven ofta inte är så höga som i Sverige. Ett troligt resultat är att de totala utsläppen av klor i Östersjön kommer att öka i stället för att som önskvärt vore minska. Därför måste marknadsekonomiska styrmedel utvecklas, som kan kombineras med de administrativa medlen.

En metod kan vara en kombination av koncessionsprövning och ekonomiska styrmedel, något som jag vill kalla en bubbla, kopplad till överlåtbara utsläppsrätter. Denna vår idé innebär att massaindustrin samsas om en gemensam total utsläppsmängd av klorerad organisk substans, som successivt skall minskas. Företagen får dessutom sinsemellan överlåta tillåtna utsläppsmängder, så att förutbestämda utsläppsminskningar sker där det ger största kostnadseffektivitet. På så sätt kan utsläppen till år 2000 nedbringas till praktiskt taget noll. Detta sker samtidigt till lägsta samhällsekonomiska kostnad, eftersom också lägsta företagsekonomiska kostnad kan uppnås. Detta skall givetvis ske, som jag inledningsvis nämnde, inom ramen för koncessionsförfaranden som garanterar att lokala utsläpp aldrig överstiger godtagbara nivåer med hänsyn till de miljökvalitetsnormer också vi vill införa. Att för miljöns skull arbeta med marknadsekonomiska mekanismer ger ett bättre resultat än att tveksamt och emot dem försöka tvinga fram samma åtgärder i byråkratisk ordning.

Herr talman! Utsläpp från kommunala avlopp tillför kusthaven stora mängder närsalter, bl.a. kväveföreningar. Enligt tidigare beslut måste utsläppen halveras. Socialdemokraterna upprepar tidigare ställda krav om en reducering av utsläppen med 50 % från större reningsverk längs Sveriges kuster, från norska gränsen till Stockholms skärgård.

Utan tvivel måste många kommuner åtgärda brister i VA-nät och reningsverk. Detta blir allt klarare. Samtidigt framstår det som helt uppenbart att kostnader för dessa åtgärder i reningsverk blir mycket höga. Folkpartiet liberalerna vill ingalunda ifrågasätta att utsläppen skall halveras – helst bör de reduceras ytterligare. Vi menar dock att kommunerna skulle tillåtas att göra olika insatser med samma effekt på de samlade kväveutsläppen men till lägre sammanlagda kostnader, t.ex. genom att anlägga våtmarker. Även här vill vi föreslå ett nytt, mer kostnadseffektivt sätt att få fram de olika alternativen.

Jag återkommer till min idé om en "bubbla". En "kvävebubbla" skulle kunna läggas över varje kommun. Inom bubblan kan kvävereduktionen

åstadkommas på det mest kostnadseffektiva sättet. Kommunen skulle alltså få reducera kväveutsläppen där det är billigast. Därmed skulle också utsläpp från reningsverk kunna kvittas mot kvävereduktion vid åtgärder mot diffusa utsläpp. Vi skall dessutom komma ihåg att inte alla verk tillhör storstäderna. Också de mindre verken måste vi tänka på. För dessa skulle belastningsminskningen med vårt sätt att se kunna ske genom ännu mer kostnadseffektiva metoder, t.ex. återställande eller anläggande av våtmarker, som jag tidigare var inne på.

En kvävebubbla över kommunen innebär en morot och ett användande av de marknadsekonomiska mekanismerna. Det ger utrymme för innovationer, nya grepp och lokala lösningar. Det innebär att vi arbetar med opinionen, med de ekonomiska krafterna, och ger utrymme för nytänkande. Låt riksdagen och en kommande regering fortsätta sitt arbete i den andan i stället.

Herr talman! När det gäller frågan om varors miljöpåverkan skall vi också använda metoder i linje med de ekonomiska mekanismerna och motivera människors handlande till att välja den miljömässigt bästa metoden. Internationellt har detta formulerats i den allmänt accepterade formeln Polluter Pays Principle – PPP –, dvs. förorenaren har ansvaret för miljöpåverkan. Som Sören Norrby i en replik noterade är det dags att överväga om inte ett nästan likalydande begrepp kan vara ett steg framåt, nämligen en Producer Pays Principle. Denna innebär att producentens ansvar måste följa produkten ända tills den har tagits om hand som avfall.

I en marknadsekonomi är det ju till sist ändå alltid konsumenten som genom priset på en vara eller tjänst betalar kostnaden. Det är därför viktigt att priset avspeglar hela den resursoffring som krävs från råvara till avfall. Genom ekonomiska styrmedel skall vi medverka till att även samhällsekonomiska kostnader, såsom miljökostnader och framtida avfallskostnader, räknas in. Priset ger då konsumenten – också den som icke kallas miljömedveten – en bra information som underlag för köpbeslut. Miljöanpassade produkter kan då också konkurrera på lika villkor.

Avslutningsvis vill jag också beröra frågan om de giftiga ämnena. Kemisamhället är en företeelse på gott och ont. Kemikalier och bekämpningsmedel har bidragit till välståndet. Samtidigt håller de på att bli ett av vår tids stora miljöproblem. Ofta vet vi för litet om deras hälso- och miljöfarlighet i förväg. Kampen mot de miljöfarliga kemikalierna måste intensifieras.

Giftiga ämnen kan vara kemiska produkter eller bekämpningsmedel, men de kan också vara biprodukter vid industriprocesser eller naturligt förekommande ämnen som koncentreras eller ges storskalig spridning genom mänsklig verksamhet.

Men det räcker inte alla gånger med ekonomiska styrmedel. En del råvaror och tillsatsämnen måste helt enkelt förbjudas. Ibland kan avveckling, begränsning eller utveckling påskyndas med hjälp av miljöavgifter. Det kan gälla råvaror som kvicksilver och kadmium, tillsatsämnen som arsenik- och kromföreningar. Och vi vill härvidlag gå längre än regeringen. Det är ingen simpel överbudspolitik, som utskottets vice ordförande socialdemokraten Jan Fransson tidigare i dag försökte vrida det till. Det är kort och gott en annan ambitionsnivå, och den är anpassad till människan.

Låt mig avslutningsvis bara ge ett enda exempel för att belysa detta. Det

gäller frågan om amalgam, dvs. det livsfarliga kvicksilvret. Där är uppenbarligen regeringens inställning: kvicksilver är farligt överallt – utom i munnen. Många människor har i sina tandfyllningar lika mycket kvicksilver som det finns i 100 lysrör. Den mest angelägna tillämpningen av substitutionsprincipen gäller naturligtvis kvicksilver i tandfyllningar, som alltmer framstår som ett folkhälsoproblem. Det är angeläget med en mer offensiv syn än regeringens på avvecklingen av amalgam, som är ett från toxikologisk synpunkt olämpligt material. Det finns substitut. En avvecklingsplan för kvicksilver i tandfyllningsmaterial bör tas fram med förtur.

Herr talman! Vi kommer senare i dag eller möjligen vid ett senare tillfälle att beröra såväl trafikfrågor som miljöavgifter och miljöskatter i annan ordning, när andra utskottsbetänkanden är aktuella. Låt mig därför sammanfattningsvis bara notera att jag självfallet står bakom de reservationer som folkpartiet liberalerna medverkar med i det här betänkandet. Däremot inskränker jag mig till att instämma i Sören Norrbys redan framförda yrkanden.

Anf. 50 MARIANNE SAMUELSSON (mp) replik:

Herr talman! Anders Castberger säger att det är bisarrt att begära återremiss av ärendet, men ändå är han inte nöjd med behandlingen. Jag förstår naturligtvis att änglamarken och gräsmattan hägrar mer för herr Castberger än att utskottsbehandla det här ärendet ytterligare. Men det innebär faktiskt att man som riksdagsledamot ser nonchalant på dessa frågor.

Här har vi en chans att ytterligare bereda ärendet, vilket skulle vara värdefullt för den viktiga fråga som miljön är i dag.

Anf. 51 ANDERS CASTBERGER (fp) replik:

Herr talman! Visst hägrar änglamarken för mig och för alla andra människor också, tror vi i folkpartiet liberalerna. Vi vill genom ett aktivt arbete i miljövårdsfrågorna medverka till att denna änglamark fortsätter att finnas i framtiden och fortsätter att vara tillgänglig för så många människor som möjligt. Men det blir inte det praktiska resultatet av miljöpartiets politik.

Jag inskränker mig till att notera att alla andra partier står enade i fråga om ett missnöje med själva hanteringen. Men Marianne Samuelsson står helt ensam i fråga om det sätt som hon ger uttryck för det på. Jag ställer mig helt bakom vad övriga partier har sagt i den frågan tidigare i dag, och jag står fast vid det.

Anf. 52 MARIANNE SAMUELSSON (mp) replik:

Herr talman! Jag förstår att herr Castberger står fast vid att ärendet inte behöver behandlas ytterligare. Som jag sade tidigare i dag har jag upplevt att det är precis så utskottet vill ha det: utskottsmajoriteten vill inte jobba så intensivt med de här viktiga överlevnadsfrågorna, utan man nöjer sig med att avge reservationer, och så kan man säga att man har drivit frågan. Men vi har ju inte seriöst försökt komma så långt med vissa av miljöfrågorna som vi borde ha kunnat göra.

Anf. 53 ANDERS CASTBERGER (fp) replik:

Herr talman! Det är mycket möjligt att just Marianne Samuelsson inte har arbetat så seriöst som hon skulle ha behövt göra. Jag kan möjligen instämma i det.

Jag noterar att Marianne Samuelsson fortsätter den närmast oförskämda debatteknik det innebär att först här i kammaren komma med en massa överraskande förslag, bl.a. om återremiss. Chansen har funnits i utskottet. Under mer än en månads tid har vi ju arbetat mer eller mindre varenda vardag i utskottet med de här frågorna.

Att då påstå att vi andra inte skulle ha gått seriöst till väga är och förblir en oförskämdhet.

Andre vice talmannen anmälde att Marianne Samuelsson anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte hade rätt till ytterligare replik.

Anf. 54 LENNART BRUNANDER (c):

Herr talman! Miljöfrågorna är grundläggande för centerpartiet. Det är ett mycket viktigt ansvar vi har som representanter för svenska folket att lägga fast en miljöpolitik där vi tar ansvar för framtiden men också för nutiden. Vi måste vara medvetna om att all mänsklig aktivitet påverkar miljön. Det är därför vi måste sätta upp vissa ramar, bestämmelser och stimulanser för att få verksamheterna att hamna inom de gränser som naturen sätter.

Vi måste ta fram system som kan fungera i alla sammanhang, system som är förnybara. Vi måste ta fram evighetssystem som aldrig slutar att fungera. De måste fungera om 10, 50 och 100 år. Det har påpekats tidigare att med det sätt som vi i dag hanterar vår miljö och våra naturresurser på kommer livet inte att vara så lätt för dem som kommer efter oss.

Vi måste skapa en balans i miljön, så att alla människor kan må bra. Mycket av de sjukdomar och de besvär som människor upplever kommer från de miljöstörande verksamheter som vi har. Björn Gillberg gav ut en bok för ett par år sedan där han beskyllde oss politiker för att vara skuld till att en mängd människor dog några år för tidigt, beroende på att vi inte satte upp tillräckligt hårda miljönormer. Man kan diskutera hur det är med detta, men helt klart är att miljön påverkar oss på olika sätt.

Karl Erik Olsson sade tidigare att i ett decentraliserat samhälle kan vi ta bättre hänsyn till miljön och skapa bättre förhållanden för både miljön och människorna. Jag tror att det är grundläggande att konstatera att det är så.

Karl Erik Olsson redovisade också vår idé om att vi måste ha slutna kretslopp, att vi inte kan plocka upp nyttigheter ur jorden på ena sidan och sedan slänga dem på andra sidan. På det sättet skapas bara stora sopberg.

En förutsättning för att få ett bra system är att vi har en ren produktion, att produkterna inte innehåller en massa saker som naturen inte klarar av att hantera. Det kräver en litet annorlunda livsstil än i dag. Vi måste kanske värdera saker på ett annorlunda sätt. Mot den bakgrunden har vi från centerpartiet föreslagit att vi skall ha en grön BNP, räkna in den miljöpåverkan som olika aktiviteter innebär i den ekonomiska kalkyl som vi gör.

Det har pratats om att vi måste öka tillväxten i samhället bara för att kunna vidta miljöåtgärder. Det är naturligtvis riktigt i och för sig, men det

är inte reservationslöst riktigt. Det är ju helt nödvändigt att vi ser till att den tillväxt vi har är sådan att den inte skapar nya och större problem.

Detta med ren produktion ställer en del krav på oss. Framför allt måste vi se till att de råvaror som vi använder är av den karaktären att de går att använda igen, att vi inte blandar ihop material på ett sådant sätt att de blir värdelösa i andra hand. Det är nödvändigt att vi tar dessa hänsyn redan från början, när en produkt tillverkas.

Vi måste också minska användningen av de kemikalier som inte är bra. Från centerpartiet sida har vi satt upp några regler för hur vi tycker att detta borde hanteras. Naturfrämmande ämnen – som naturen normalt inte känner till – skall naturligtvis inte användas. Siffran för användningen av dem skall vara noll.

Tungmetaller förekommer normalt i naturen men i ganska små mängder. När vi utnyttjar olika nyttigheter får vi se till att inte öka andelen tungmetaller i naturen, för då uppstår bekymmer, vilket vi har upplevt flera gånger.

Övriga näringsämnen av olika slag är i och för sig till nytta, men i för stor mängd blir de ändå skadliga, och det är därför viktigt att vi har viss kontroll och ser till att tillförseln av kväve, fosfat osv. inte blir så stor att den blir skadlig.

Vi har lagt upp en strategi för hur vi vill att kemikalieanvändningen skall hanteras. Där vill jag peka på några punkter.

Vi vill ha avvecklingsplaner för de naturfrämmande ämnena. Jan Fransson pratade om sådana avvecklingsplaner i sitt anförande, men i betänkandet och i propositionen talar man bara om att begränsa användningen, och det räcker alltså inte. Men det vore bra om det vore så som Jan Fransson sade i sitt anförande, att regeringen och socialdemokraterna är för avvecklingsplaner på det här området.

Substitutionsprincipen måste tillämpas på ett mer effektivt sätt. Där har vi fått ett tillkännagivande nu, bl.a. med anledning av våra förslag.

Vi måste ha miljörevisioner i företagen och införa ett antal miljöavgifter. Den frågan har diskuterats ganska mycket. Vi måste ha en effektiv tillsynsorganisation på både det regionala, lokala och centrala planet. Den tillsynsorganisationen måste vara förutseende och tänka litet framåt i tiden – inte bara stå i "bakändan" och se efter vilka bekymmer som uppstår när vi gör det ena eller det andra.

De här frågorna kommer att tas upp i olika sammanhang framöver, och vi kommer att se till att vi på allt möjligt sätt får gehör för de idéer som vi för fram. Vegetabiliskt baserade produkter måste vi t.ex. arbeta mer och mer för, eftersom de naturligt kan ingå i det naturliga kretsloppet. Här skulle substitutionsprincipen vara bra att använda. I fråga om drivmedel och annat finns det ju produkter som man kunde använda i stället.

Beträffande myggmedel sade miljöministern att det gäller att ta kamp med multijättarna. Då måste man våga göra det. Det vore bra om man ville göra det med oljejättarna och försöka få in biobaserade drivmedel i större utsträckning. Då skulle vi klara miljön betydligt bättre.

Klorutsläppen är ett bekymmer. Klor tillhör inte naturens kretslopp och skall därför bort. Skogsindustrin har gjort stora insatser, men det räcker inte. Vi vill att man skall gå längre. Vi vill att regeringen skall göra en avvecklings-

plan, och vi vill att det skall sättas avgifter på klor, så att arbetet blir effektivt. När vi då sänker användningen av klor i skogsindustrin är det viktigt att klor inte kommer in på andra ställen. Så är fallet beträffande PVC-plasten, som är lika bekymmersam och som också skall bort.

Majoriteten säger gång på gång i det betänkande som vi nu behandlar att man delar våra åsikter och tycker att skillnaderna inte är så stora. Det låter väldigt bra. Men jag säger som Karl Erik Olsson sade tidigare: Då borde man inte avslå våra förslag som man gör. Sanningen är nog snarare den att man inte alltid riktigt har förstått vad vi har menat. Man är fast i sitt eget tänkande. Man kan inte tänka tillräckligt konstruktivt framåt. Vi måste få ett system där olika saker i naturen kan gå runt i ett kretslopp och fungera i evighet. Regeringen är ganska mångordig, men jag tror att regeringen också är litet rädd för att ta strid med de här multijättarna.

När det gäller lagstiftningsfrågorna håller vi ju på att arbeta med en miljöbalk. I denna miljöbalk är det viktigt att få fram regler för mänsklig påverkan så att den inte stör naturen. Vi måste få miljömål som ser till att den här toleransen blir effektiv. Vi måste få till stånd miljökonsekvensanalyser, vi måste ge miljöorganisationerna talesrätt, vi måste se till att de internationella överenskommelserna blir så bra som möjligt och att de också återförs i den svenska lagstiftningen, vi måste få gränsvärden som stämmer med de gränser som finns i naturen och vi måste även få ett påföljdssystem som fungerar. Detta har vi inte reserverat oss för. Det kommer i det här arbetet i miljöskyddskommittén.

Däremot har vi reserverat oss till förmån för att vi skall ha en miljöombudsman. Vi tror att det är mycket viktigt att ha ett fristående organ som kan titta litet närmare på hur olika myndigheter och enskilda hanterar miljön. Vi vill också ha statsåklagare i miljömål, som kan vara speciellt kunniga i att just hantera miljöfrågor.

Försurningen är ett annat stort bekymmer. Vi var i Småland och tittade på det här. Vi fick se hur försurningen försämrar och hur situationen bara blir värre och värre. Vi har gjort insatser, men de räcker inte. Vi har för stora utsläpp av svavel, kväve och även av kolväten. Vi i centerpartiet har satt upp som mål att de skall minskas till 80 %, 75 % och 75 % på dessa tre områden.

Framför allt när det gäller kväveutsläppen har regeringen kapitulerat, när man säger att de mål som vi satte upp 1988 kan vi inte uppnå. Då sade vi att år 1995 skulle vi ha minskat utsläppen med 30 %. Nu skall man, med de åtgärder man nu föreslår, klara det till 1998. Vi i centerpartiet är inte ens nöjda med det mål som sattes upp 1988, och ännu mindre med den kapitulation som regeringen gör inför de här problemen just nu. Vi vill alltså att dessa mål skall sättas betydligt hårdare. Det är nödvändigt att så sker.

Vi vill också ha en betydligt mer utvecklad skogsmarkskalkning för att reglera de bekymmer som vi redan har och försöka att återställa dessa marker i ett bättre skick.

Avfallshanteringen är central i det här sammanhanget. Vi måste minska mängden avfall, vi måste ha rena varor, vi måste ha en sortering, vi måste kunna utnyttja material från avfallet, vi måste låta det gå i retur och vi måste kunna kompostera i betydligt större utsträckning. Vi skall egentligen inte få något avfall som vi skall deponera, utan vi skall kunna använda det, vi skall

kunna kompostera det eller kunna använda det för att göra energi, t.ex. biogas eller genom att elda det.

Det fördes ett resonemang om marknadsekonomi här för en stund sedan mellan Ivar Virgin och Annika Åhnberg. Jag skulle bara, som en kommentar till detta, vilja säga att jag tror inte att marknadsekonomin kan lösa dessa problem. Man tar inte hänsyn till människan, och man tar inte heller hänsyn till miljön. Men vi kan använda marknadsekonomiska element för att styra utvecklingen åt rätt håll. Detta har vi krävt i centerpartiet, och vi tror att det är mycket viktigt att man gör så. Det var detta förslag som utredningen om miljöavgifter lade fram. Regeringen har tagit en del, men inte tillräckligt mycket. Man måste gå betydligt snabbare fram i det här sammanhanget.

Skall vi få en bra miljö är det viktigt att de som arbetar med olika saker har en bra utbildning och att de även har en miljöutbildning i kombination med sin specialitet. Våra tekniker måste veta hur miljön fungerar. Våra kemister måste veta hur de olika substanserna de sätter i rörelse fungerar i naturen. Våra samhällsplanerare måste veta hur man planerar ett samhälle för att få en bra miljö. Vi måste också som konsumenter få utbildning i att välja rätt saker, som inte ger den miljöpåverkan som vi har i dag.

Herr talman! Jag tror alltså att utbildningen är oerhört viktig, dvs. miljöutbildningen. Den måste inordnas i all utbildning som sker på ett mer effektivt sätt än hittills.

Herr talman! Med detta vill jag yrka bifall till våra reservationer 58, 101 och 116. Den debatt som har varit här i dag, och som också finns ute i samhället, visar att det finns en medvetenhet om problemen. Det finns också en medvetenhet om hur man skulle kunna göra för att komma bort ifrån problemen. Men det räcker inte, herr talman, med medvetenhet. Det krävs också handling.

Anf. 55 BENGT HURTIG (v):

Herr talman! Man kan givetvis fråga sig varför den här medvetenheten har växt fram de senaste decennierna. Är det bara det att miljödebattörerna har blivit så mycket effektivare än vad de var tidigare och fått skickliga marknadsförare.

Jag kommer ihåg debatten på 1960-talet när Rachel Carsons bok Tyst vår kom och vilken uppmärksamhet den väckte. Då var det insekter och småfåglar som dog på grund av användning av bekämpningsmedel, främst kanske DDT.

Vi fick väl redan då en känsla av att någonting höll på att gå snett med den produktion av kemikalier som hade utvecklats. Jag tror att fler av oss under de senaste 30 åren har insett att det här bara var toppen på ett isberg. Den stegrade energiomsättningen och tekniken har gett oss möjligheter att hantera sådana stora mängder kol, olja, metaller, naturgas, fosfater osv. att bara en liten del av det avfall som vi producerar kan återföras till produktiva processer igen.

För hundra år sedan klarade marken, grundvattnet, haven och atmosfären att ta emot allt detta avfall utan att den ekologiska balansen gick snett. Men nu klarar inte naturen våra aktiviteter längre. De ekologiska ramarna

sprängs. Det är detta som är det nya och som gör att oron har spritt sig i stora delar av världen.

Genom den omåttliga eldningen av kol och olja och genom gruvbrytning och industriella processer frisläpps t.ex. stora mängder bly, kvicksilver och kadmium. Koncentrationerna av dessa giftiga metaller ökar och åstadkommer fortfarande skada. I Östersjöns bottensediment har halten av kadmium tiodubblats mot vad som kan anses vara naturligt. Den avgiftning som naturen under årmiljoners lopp har gjort åt oss och som gjort miljön dräglig att leva i, har börjat ersättas av en förgiftning. Vi har också börjat producera stabila kemikalier som levande celler aldrig tidigare träffat på under dessa årmiljoners lopp. De kan därför inte leva med dem, bryta ned och leda in dem i ett naturligt kretslopp. Exempel på sådana substanser är PCB, vissa dioxiner och andra klororganiska föreningar. Ett annat gift vi lärt oss producera är plutonium, som försvann från jorden för ca 2 miljarder år sedan.

Denna s.k. linjära materialhantering anses nu vara ett brott mot den hantering av materia som naturen och vi själva gjort i årmiljoner och som huvudsakligen varit cyklisk, dvs. ingått i det naturliga kretsloppet, som många talare varit inne på. Man har också sagt, och jag vill understryka det, att vi måste tillbaka till de cykliska systemen om vi skall klara livhanken här på jorden i längden. Restprodukterna måste i stegrande grad tas till vara och bli råvaror i produktionen. Kampen mot resursslöseri, för ett systematiskt sparande och för ett sorterande och tillvaratagande av restprodukter måste bli en del av vårt liv.

Vid utveckling av nya produkter måste analys av energiåtgång, återvinning och miljöpåverkan finnas med. Råvaru-, materiel- och energibalanser bör upprättas. I princip bör varje produkt och produktionsprocess belysas med miljökonsekvensbeskrivningar. Vi har också utvecklat det här i vår motion Jo107. Vi har även där utvecklat förslag till åtgärder för att få bättre kontroll över produktflödena.

Det borde vidare göras tydligt att huvudansvaret för hantering av kemikalier och andra produkter skall ligga på tillverkare och försäljare. Den s.k. substitutionsprincipen måste ges större vikt. Beskrivningen av olika produkter borde bli så fyllig att konsumenter lätt kan handla miljövänligt. Någon form av miljöklassning, som tar hänsyn till energiförbrukning, miljöeffekter och tillverkningsprocess, borde kunna tas fram. En markering om vikten av en sådan klassificering borde ha kunnat göras av riksdagen, utan att man närmare har preciserat hur den skall utformas.

Med en sådan klassificering av miljöfarliga produkter skulle det också bli lättare att ålägga dem som hanterar en produkt, att välja en mindre farlig produkt och därmed göra substitutionsprincipen effektivare. Som det nu är finns det en tendens att företag kör ut produkter på marknaden så länge de inte är förbjudna, även om de ur miljösynpunkt är olämpliga. Argumentet är förstås att det är tillåtna ämnen. Det är bra att utskottet gör ett tillkännagivande på denna punkt.

Vi har i vår motion Jo107 också rest kravet att den omnämnda bevisbördan borde föras in i lagtexten om kemiska produkter. Där har vi ännu ännu inte fått utskottet med oss.

Det är bra att vi fortsätter på vägen att avveckla en del av de kemiska pro-

dukter som vår hälsa och miljö inte klarar. Det kan givetvis tyckas att vi borde kunna gå längre, begränsa fler produkter och gå fortare fram, men huvudsaken är trots allt att målet är gemensamt, sedan kan vi tvista om hastigheten. Jag tänker då bl.a. på tungmetallerna bly, kadmium och kvicksilver, som jag tidigare nämnde.

Om denna begränsning skall fungera behövs en effektiv kontrollapparat, och den måste sannolikt finnas under lång tid. Vi får hoppas att vi inte får tillbaka de ämnen vars användning begränsas eller avvecklas, genom att restriktionerna i framtiden blir betraktade som tekniska handelshinder.

När det gäller nya produkter borde den förhandsanmälan som nu skall införas också innebära att producenter och importörer åläggs att i förväg visa hur en produkts livscykel skall se ut, dvs. återvinning, återanvändning och destruktionssätt borde kunna beskrivas.

Vi tror i och för sig inte att miljöavgifter är någon kungsväg för att nå resultat. Men man kan möjligen ändå då och då använda den vägen för att driva på utvecklingen. Vi har därför bl.a. föreslagit en avgift på krom och arsenik i träskyddsmedel för att uppnå en snabbare avveckling av dessa produkter.

När det gäller den stora och viktiga frågan om avfallshanteringen i kommunerna är det givetvis ett steg framåt att kommunterna nu tvingas upprätta avfallsplaner. Men om man ser på dessa avfallsplaner, får man intrycket av att kommunerna har ganska olika ambitioner när det gäller avfallshantering. Möjligen kan man med hjälp av dessa planer få ett bättre grepp om hur avfallsflödena ser ut, hur stora de är och vilket innehåll de har, men det kan också uppstå svårigheter att sammantaget får en bra situation.

Grundprincipen är att källsortering skall införas 1994. Men frågan är vilken källsortering. Vilka fraktioner skall sorteras, och hur skall dessa fraktioner definieras för att det skall vara en riktig källsortering? Det räcker inte med att plocka ut glas och tidningspapper och kalla resten avfallet för sorterat. Sannolikt bör vi komma upp i minst 5–6 fraktioner för att få en källsortering värd namnet och samtidigt få sortering hanterbar för hushållen.

I det län jag kommer ifrån i Norrbotten har vi under några år sorterat ut glas och papper. Det har visat sig att den berömda marknadsekonomin egentligen inte klarar av att ta hand om dessa produkter. Man har tyvärr i flera kommuner fått avveckla pappersinsamlingen under en period. Returpappret hade så småningom samlats på hög, och nu har man återgått till att bränna tidningspappret.

De pappersbruk som har byggt upp kapacitet för att ta emot tidningspapperet har alltså fått så mycket papper att de inte anser sig kunna betala den summa som egentlingen skulle behöva betalas för att man skall kunna transportera papperet ner till södra Sverige. Samma sak gäller insamlingen av glas. Det finns inte någon som helst ekonomi i att frakta ner glaset till glasbruken i södra Sverige.

Naturligtvis leder detta till att människor känner maktlöshet och tycker att miljökampen och miljöpolitiken tar ett steg bakåt. De ser inte några möjligheter till att få någon ordning på den elemäntära sortering som det här ju trots allt är fråga om. Det skulle vara intressant att höra vad någon företrädare för regeringspartiet har för medicin mot denna svaghet i marknadsekonomin.

Vi borde i Sverige också kunna gå före EG när det gäller avfallshanteringen. Såvitt jag förstår har Tyskland redan gjort detta. Tillverkare och distributörer i Tyskland skall bli skyldiga att ta emot förpackningar som människor vill returnera. Detta är ett utmärkt sätt att försöka minska mängden sopor. Vi hoppas att den förpackningsutredning som är tillsatt så snart som möjligt skall komma med förslag i denna riktning så att också vi i Sverige kan minska mängden förpackningar i soporna.

Herr talman! Slutligen några ord om industriutsläppen. Jag tror det är sant att vi i Sverige har nått längre än i mångra andra länder. Men fortfarande tar miljön skada av en del utsläpp som trots allt sker till luft, mark och vatten. Ett exempel är utsläppen från klorblekning i massaindustrin. Ett annat exempel är den hantering av kol och koks som sker inom stålindustrin. Genom att släcka koks med saltvatten kan koksen bli sådan att det leder till att dioxiner bildas vid råjärnframställning. Detta kan möjligen vara en källa till de dioxinutsläpp som man trots allt funnit men inte riktigt vet var de kommer ifrån.

Kvicksilverutsläppen från kloralkaliindustrin är ett annat exempel. Jag anser också att de mycket stora mängder koldioxid som produceras vid metallframställning sannolikt kommer att bli omöjliga att acceptera i framtiden när vi skriver under de kommande klimatkonventionerna och när de avgifter som diskuteras internationellt för koldioxidutsläppen kommer att införas. Skulle de avgifter som diskuteras införas kommer ett företag som SSAB att få en kostnad på uppemot en miljard kronor, och det klarar man inte med vinsterna i det företaget.

Vi i vänsterpartiet har för vår del vid flera tillfällen framfört att den högsvavliga oljan borde utredas. Vi har i Sverige problem att bli av med den. Den skulle kunna förgasas och renas och användas som energikälla. Denna högsvavliga olja exporteras i dag skamligt nog till länder som England och Polen, samtidigt som vi kritiserar dessa länder för deras höga svavelutsläpp. Det skulle också på denna punkt vara intressant att få ett svar från regeringspartiets företrädare om vad man tycker om den svenska exporten av högsvavlig olja till England och Polen. Denna olja är en typ av restprodukt i våra raffinaderier.

Det finns de som säger att en miljard kronor satsade i öst är mer väl använd än om den satsas i Sverige. Det är sannolikt riktigt. Men vi måste försöka klara av båda delarna. Vi får heller inte agera så att viktig inhemsk industri slås ut genom att miljökraven eftersätts i vårt land. En miljömässigt ren produktion blir också ett konkurrensmedel i framtiden.

Än så länge går det ganska trögt i beslutsprocessen i vissa länder i öst. Problemen med valuta och vem som har det politiska ansvaret är tyvärr i bland hinder för framgångar i samarbetet. Det är därför rimligt att driva kraven på industrin vidare också i vårt land.

Herr talman! Jag vill härmed yrka bifall till reservation 102.

Anf. 56 ROY OTTOSSON (mp):

Herr talman! Detta betänkande om miljön är mycket stort, och det rör sig om mycket komplicerade frågor. Det är också frågor som på olika sätt är politiskt svåra. När miljöpartiet de gröna kom in i riksdagen efter valet 1988

var det ett uttryck för att det svenska folket krävde en radikalare och mer långtgående politik framför allt på miljöområdet. Det var inte bara miljöpartiet som gick framåt i det valet, utan även centern och vänsterpartiet, vilka också är mer radikala än de flesta partier i denna riksdag.

Man skulle då naturligtvis kunna förvänta sig att det nu våren 1991 skulle komma ett mycket bra förslag. Vi har ju i riksdagen under de senaste två åren skjutit på alla miljöfrågor. Det har skett en summarisk behandling och mycket litet har gjorts just i väntan på den stora miljöpropositionen våren 1991. Då skulle man gå igenom det hela ordentligt, men det blev inte ordentligt.

Jag är djupt besviken över hur riksdagen har behandlat miljöfrågorna. Det har inte saknats möjligheter att planera och prioritera på ett annat sätt om det verkligen funnit en vilja till det. Om vi miljöpartister skall vara ärliga mot oss själva, är återremiss det enda vettiga för att få en seriös behandling. Vi kan inte frivilligt acceptera att man än en gång lägger allt åt sidan. Därmed har egentligen en rad ärenden inte behandlats seriöst en enda gång under denna valperiod. Detta var mycket svårt att se innan hela behandlingen i jordbruksutskottet var färdig och dimmorna så att säga skingrades så att vi kunde se vad det egentligen blev av det hela. Det vi såg var en förskräcklig syn.

Vad är det nu som skiljer miljöpartiet från de andra partierna inom miljöpolitiken? Det är bl.a. mängden av ärenden, vilket redan har berörts av andra debattörer. Vi har avgett en stor mängd reservationer och väckt en stor mängd motioner. Vi anser att detta är ett prioriterat område där man måste jobba mycket hårt för att få fram bra saker, och man måste ge sig på alla områden, inte bara vissa.

Vi anser också att man måste fastställa strikta gränser för en rad miljövidriga företeelser. När det gäller kemiska ämnen gäller det tungmetaller, klorerade lösningsämnen, PCB, CFC osv. Det gäller att avveckla användningen av denna typ av ämnen så snabbt som möjligt och totalförbjuda dem. De hör inte hemma i biosfären över huvud taget. Vår utgångspunkt är att detta skall göras så fort som möjligt. Det är därför som våra krav blir mer långtgående än de andra partiernas.

Vi vill också systematiskt förändra skattesystemet så att det i sig verkar i miljöanpassningens tjänst. Miljöavgifter är en liten del av detta, och s.k. bubblor kan vara en annan del om man kan utforma dem på ett bra sätt, vilket inte alltid har varit fallet bl.a. i USA där man försökt sig på detta.

Detta innebär naturligtvis inte att man ensidigt skall höja skatter, utan andra skatter skall sänkas i stället om dessa saker införs. Frågan om miljöavgiften dyker upp på olika ställen i de ärenden som behandlas i dag. Frågan behandlas t.o.m. i ett särskilt betänkande som kommer att debatteras senare, och med tanke på detta kommer jag inte att tala så mycket om den frågan. Det blir en särskild debatt om miljöavgifter senare.

Miljöpartiet vill prioritera miljörelaterade investeringar, så att hela samhällsbygget miljöanpassas. Det gäller kanske framför allt på trafik- och energisidan, där det måste investeras mycket stora summor. Det handlar då om rena budgetprioriteringar. Även den frågan behandlas vid ett senare tillfälle, varför jag nu inte närmare går in på den saken.

Däremot går vi i dag mer in på frågan om investeringar i naturvården. Det gäller köp av de sista naturskogarna och urskogarna i landet, så att dessa räddas innan det är för sent. Här finns det ingen väntetid – inget utrymme för väntan. Den typen av investeringar är viktiga. Vi kan notera att miljöpartiet här går betydligt längre än något annat parti, och det är naturligtvis ett uttryck för vår ambitionsnivå.

Vi har också ställt upp konkreta mål och framlagt krav på åtgärdsplaner när det gäller en lång rad miljöproblem. Vi anser inte att det räcker med vackra ord och att man säger saker som i och för sig är bra och som alla säkerligen kan skriva under på, åtminstone när vi är på gott humör. Man måste konkretisera det hela och tala om hur mycket, när, vem som har ansvaret osv. Det är vad vi har försökt göra, och då blir naturligtvis ärendevolymen stor.

Vi ställer också krav på överstatliga beslut på miljöområdet. Vi vet – och jag hoppas att alla i den här kammaren gör det vid det här laget – att miljöproblemen är internationella till sin grundläggande karaktär. Naturen struntar i våra nationsgränser, och då måste vi också hantera problemen internationellt. Svagheten i det internationella arbetet är ju alltid att konventioner och liknande inte är tvingande beslut. Därför måste vi tillskapa den typen av beslut även internationellt. Vi noterar att vi är ensamma om att driva den linjen i riksdagen, och det beklagar vi.

Vi menar också att det inte räcker med att planera och fundera kring de här frågorna, utan det gäller också att komma i gång, och det snabbt – för det är då man lär sig hur man kan jobba. Det har gått alldeles för långsamt med många saker. Vi anser att försiktigheten på många områden är överdriven.

Herr talman! Jag skall nu litet mer detaljerat gå in på en del områden, som jag har fått mitt partis uppdrag att behandla i debatten. Det gäller då i första hand frågan om kemiska produkter och varor, dels det vi köper i affären, dels sådant som släpps ut från fabrikerna. Det är en stor utmaning att komma åt alla kemiska ämnen som sprids, ofta diffust, i en lång rad varor och produkter. Ett första steg borde egentligen vara att ha en hård lagstiftning på märkning, så att vi över huvud taget kan veta vad en vara eller produkt innehåller. Den märkningen bör dels gälla vad varan eller produkten rent kemiskt består av, dels innehålla uppgifter om hur produkten har tillverkats, hur den skall tas om hand och vilka andra alternativ som finns tillgängliga för vissa användningsområden. Det sistnämnda är helt enkelt substitutionsprincipen, som finns i lagen om kemiska produkter efter ett miljöpartiinitiativ och som egentligen borde gälla även märkningssidan.

Miljömärkningen borde sedan byggas ut med konsekvensanalyser, så att man vet vilka konsekvenser olika varor och produkter får när man använder dem.

När det gäller substitutionsprincipen anser vi också att kemikalieinspektionen årligen måste redovisa de kemikalier som är utbytbara, så att substitutionsprincipen verkligen kan fungera. I dag finns ingen sådan redovisning, och det är egentligen mycket oklart vad man kan och inte kan göra. Därför, herr talman, yrkar jag bifall till motion 1990/91:Jo710, yrkande 9, som handlar just om detta.

Vi anser också att det förekommer alldeles för mycket giftiga tungmetaller i varor och produkter, som mycket väl skulle kunna förbjudas enligt substitutionsprincipen. I de fall man nu inte kan införa förbud bör man gå in med panter och återlämningspremier för att snabbt få ned användningen och stimulera teknikutvecklingen.

De värsta tungmetallerna, kvicksilver och kadmium, anser vi bör totalförbjudas till år 2000. Vi anser också att kadmiumförbudet, som redan finns men som är bemängt med dispenser och undantag skall få verka fullt ut, dvs. att dispenserna och undantagen skall avvecklas senast den 1 juli 1992. Därför yrkar jag bifall till motion 1990/91:Jo119, yrkande 32, 33, 34, 35 och 36.

Vad beträffar lagen om kemiska produkter sägs i propositionen att den omvända bevisbördan skall tillämpas. Men så står det faktiskt inte i lagtexten, och vi anser att så måste bli fallet om lagen verkligen skall kunna fungera. Annars är risken stor för att den bara blir en papperstiger.

Vi anser också att förhandsgranskning av olika kemiska produkter och varor skall föreskrivas i lagen om kemiska produkter. Vi får hela tiden uppleva hur det tillförs nya kemiska varor och produkter i vårt samhälle, vilka det egentligen inte finns någon kontroll på. Det finns inget krav på förhandsgranskning som verkligen fungerar.

Vi anser också att lagen om kemiska produkter skall tillämpas vid koncessionsprövningar enligt miljöskyddslagen. Men vi anser att även lagen om kemiska produkter bör utnyttjas i detta syfte. Det hänger samman med att det behövs en bättre täckning.

Vi anser att lagen om kemiska produkter skall gälla även varor och att detta skall skrivas in i lagen. Den gamla lagen om kemiska produkter innehöll en sådan bestämmelse, men den togs bort. Vi har motionerat i denna fråga tidigare och faktiskt fått bifall till vårt förslag, men sedan blev detta ändrat igen. Så kan det gå, och därför kommer vi tillbaka i denna fråga.

Vi anser också att kommunerna skall åläggas att upprätta åtgärdsplaner för att få bort de miljöfarliga produkterna och varorna. Därför, herr talman, yrkar jag bifall till motion 1990/91:Jo710, yrkandena 1, 4 och 14.

Vi anser vidare att kemikalieinspektionens uppdrag måste skärpas och konkretiseras. Det måste bl.a. införas tidsgränser för att vi skall bli av med de farligaste varorna och produkterna som innehåller kemiska ämnen. 13-listan, som är "värstinglistan", innehåller en rad ämnen som egentligen borde förbjudas så fort som det bara går. Vi anser att det i väldigt hög grad går att förbjuda dessa ämnen tämligen omgående. Allra senast till den 1 januari 1995 borde alla organiska ämnen som finns med på 13-listan totalförbjudas i Sverige. Förbudet mot dessa kemikalier i konsumentprodukter borde förbjudas i stort sett omgående; de har inte där att göra.

Kemikalieinspektionen har fått ett bemyndigande att förbjuda en del varor och produkter enligt § 12 LKP enligt regeringens förslag, som väl riksdagen kommer att bifalla. Det är vi glada över, för det är precis vad vi har krävt under något år. Men det är då viktigt att det bemyndigandet gäller fullt ut, så att det inte blir alltför många begränsningar. Vi har noterat att det enligt propositionen skrivs in en del begränsningar. Risken är att det hela blir tandlöst om man stirrar sig blind på dessa begränsningar. Avsikten med begräns-

ningarna är att lagen inte skall få störa frihandeln. Om lagen inte får gälla importen, blir den förstås ganska verkningslös.

Vi anser också att kommunerna måste få större befogenheter att förbjuda miljöfarliga varor och produkter. Därför, herr talman, yrkar jag bifall till motionen 1990/91:Jo119, yrkande 25 och Jo710, yrkande 11.

Vi anser också att kemikalieinspektionen skall offentliggöra hur mycket som importeras och exporteras och hur mycket som används i landet av miljöfarliga kemikalier, varor och produkter, i den mån det finns sådan statistik. Det är viktigt att sådant blir offentligt, så att det kan diskuteras på ett öppet sätt. På det sättet kan vi också komma åt problemen effektivare.

Vi anser också att de ansvariga myndigheterna – dels kemikalieinspektionen, dels livsmedelsverket och andra – skall göra regelbundna revisioner i syfte att skärpa bestämmelserna så långt det är möjligt.

Andra debattörer har påpekat att amalgam är en kvicksilverförening. Amalgamet är ett miljöproblem. Amalgamet hamnar så småningom i naturen och kommer att sprida där. Visserligen är amalgamet mycket stabilt i den kemiska form i vilket det används i tänderna, men vi vet att en del människor får betydande besvär av amalgamet. Redan av det skälet bör man få bort amalgamet så snabbt som möjligt. Vi anser att det bör kunna totalförbjudas senast den 1 juli 1994. Vi anser också att det är viktigt att se till att man får en effektiv rening på krematorier och liknande för att förhindra spridning av kvicksilver i miljön.

Vi föreslår vidare att man på arsenik och krom, som är andra farliga tungmetaller, skall lägga på en miljöavgift på träskyddsmedel på det sätt som miljöavgiftsutredningen föreslår. Vi är faktiskt rätt förvånade över att regeringen inte kom med det förslaget, eftersom det var ett ganska välanpassat förslag. Utredningen lade fram bara ett antal välutredda förslag för att få dessa som en test i verkligheten innan man breddade det hela. Tanken är ju att man mer systematiskt skall kunna arbeta med miljöavgifter. Men detta förslag har regeringen lagt åt sidan för att i stället använda administrativa styrmedel, utan att det egentligen finns någon uppenbar fördel med det. Därmed missar man en bra chans att pröva det här styrmedlet och att utveckla det på ett konstruktivt sätt.

När det gäller de klororganiska lösningsmedlen föreslog miljöavgiftutredningen även där en avgift. Den avgiften är också principiellt riktig, eftersom det här handlar om en vara. Utredningen valde ut tre lösningsmedel som är speciellt farliga och som dessutom har en begränsad spridning. Även det förslaget har regeringen underlåtit att ta upp. Därmed fördröjer man hela processen att utveckla denna typ av ekonomiska styrmedel ett antal år. Denna tanke förblir därför oprövad. Det är beklagligt. Nu anser vi i och för sig att dessa klororganiska lösningsmedel är så giftiga att de bör förbjudas ganska snabbt. Vi har föreslagit att de skall vara förbjudna till år 1995 senast, och då blir avgiftens funktion dels att påskynda avvecklingen, dels att dra in pengar till en fond, vilka pengar då kan användas för att stimulera utvecklingen av miljöanpassade varor och produkter. Därför, herr talman, yrkar jag bifall till motion 1990/91:Jo119, yrkandena 26–28 samt motion 1990/91:Sk625, yrkande 19.

CFC – dessa freonor – är egentligen någonting helt onödigt och borde

kunna förbjudas mycket snabbt. Detta har i någon mån också observerats av regeringen och de andra partierna här i riksdagen. Vi är internationellt sett ganska snabba på detta område. Men vi anser att man borde kunna gå ännu mycket snabbare fram. Dessutom anser vi att dessa ämnen borde kunna samlas in mycket mer effektivt. Risken för ozonskiktet och växthuseffekten är ett så pass stort problem att det finns alla skäl i världen att gå fram så snabbt det över huvud taget är möjligt.

Vi anser även att PCB skall förbjudas totalt sedan från den 1 juli 1992. Vi bör också få i gång en aktiv insamling av alla varor som innehåller PCB. I den takt man får fram uppgifter om PCB-förorenade föremål bör man utveckla metoder att samla in dessa på ett effektivt sätt. PCB är ju ett mycket allvarligt miljögift. Hur PCB verkar i naturen tänker jag nu inte tala om, eftersom jag förutsätter att ni känner till det.

Även klortetraklorid och trikloretan anser vi bör förbjudas så snart som möjligt, senast den 1 januari 1992. Vi har svårt att se varför dessa två mycket giftiga lösningsämnen skall få användas när det finns så många andra alternativ. Därför yrkar jag bifall till motion 1990/91:Jo119, yrkandena 19 och 20.

Herr talman! I andra änden på det hela har vi detta med avfall och därmed återvinning. Vi anser att vi bör få en lagstiftning här i landet om just återvinning, vars syfte och inriktning skall vara att vi skall kunna se till att så mycket som möjligt av det som i dag blir avfall aldrig blir avfall utan att det i första och andra hand återanvänds, i den mån det alls behöver förekomma. Vi har därför i riksdagen lagt fram ett komplett förslag till en återvinningslag. Vi tycker att denna fråga behandlats mycket styvmoderligt i samband med riksdagsbehandlingen. Vi lade fram förslaget redan förra året, men den förkortade behandlingen gjorde att det inte blev någonting då. Vi har nu lagt fram det igen, och det har blivit en förkortad behandling av åtminstone detta. Det kan vi notera. Bakom detta lagförslag ligger naturligtvis flera års arbete av oss för att få fram ett heltäckande och sammanhållet lagförslag.

Vi anser att avfallet borde kunna reduceras med åtminstone 50 % på tio år och med åtminstone 80 % när det gäller miljöfarligt avfall. Det är också idén med denna lag. Vi anser också att en miljöavgift skall kunna läggas på osorterat hushållsavfall. Den bör kunna utsträckas till att gälla fler typer av avfall i takt med att man höjer standarden beträffande vad som kan anses vara osorterat resp. sorterat. Detta är delvis också ett förslag från miljöavgiftsutredningen. Vi skiljer oss dock från miljöavgiftsutredningen på så sätt att vi vill ha en betydligt högre avgift, 200 kr. per ton mot utredningens 50 kr. per ton.

Detta är också något som vi väntat oss i propositionen, men det kom aldrig. Det är naturligtvis en besvikelse att man underlät det. Det visar väl att man från regeringens sida inte är beredd att satsa på ekonomiska styrmedel annat än i mycket begränsad utsträckning.

Vi anser också att källsortering måste bli obligatorisk från den 1 januari 1993. Därför yrkar jag bifall till motion 1990/91:Jo119 yrkande 8 och 1990/91:Sk625 yrkande 20 och 21.

Ett annat sätt att förhindra att avfall blir avfall är att utveckla system med panter. Vi har föreslagit pant på bildäck, katalysatorer, smörjoljor, osv. Utskottet har avstyrkt allt detta. Det är litet svårt att förstå varför inte ens folk-

partiet, som faktiskt brukar tala mycket om sådant här, velat stödja oss i denna fråga. I andra sammanhang framhålls detta som ganska okontroversiellt, men när det gäller får vi ändå inte igenom det här i riksdagen.

Vi har ett förslag om att inrätta en avfallsfond.

Anf. 57 TREDJE VICE TALMANNEN:

Meningsyttringar från läktaren är absolut inte tillåtna.

Anf. 58 ROY OTTOSSON (mp):

Herr talman! Avfallsfondens idé är att se till att återvinningsmarknaden förbättras. Det är inte stor mening att sortera och återvinna avfall om ingen vill ha det och det inte finns teknik för att göra något vettigt av det i nästa steg. Här krävs det insatser. Flera utredningar pekar på just detta problem. Jag tror att en av de största besvikelserna på många håll i landet är just detta, att det inte fanns något förslag om avfallsfond i regeringens proposition eller i det betänkande som vi strax skall ta ställning till.

Herr talman! Jag yrkar därför bifall till motion 1990/91:Jo728 yrkande 5, som kräver en avfallsfond.

Beträffande avfall och återvinning finns det många andra frågor som man skulle kunna beröra. Det mesta täcks dock av det lagförslag jag förut nämnde. Jag skall inte gå in på alla detaljer. I stället tänker jag gå in på detta med industrin och andra punktutsläpp. Detta är ett mer traditionellt område, där man får säga att det hänt ganska mycket. Miljöskyddslagen är i hög grad riktad mot just punktutsläppen. Men vi menar att det ändå finns en hel del kvar att göra. Beträffande tungmetaller bör man, tycker jag, ompröva utsläppen betydligt mer systematiskt. Man bör försöka pressa ned dem så att de praktiskt taget upphör till mitten av 90-talet och senast år 2000.

Vi anser att alla företag som omfattas av miljöskyddslagen och inte har något tillstånd eller inte ens sökt något måste göra det snarast och senast 1994. Det är egentligen rätt konstigt att vi inte fått med utskottet på detta. Jag yrkar därför, herr talman, bifall till motion 1990/91:Jo89, som kräver just detta.

Vi anser också att avloppssystemen bör förbättras i landet. De behöver åtskiljas. Man bör inte blanda ihop avlopp från hushåll, industri och dagvatten. De bör skiljas åt, och man skall rena var och en av dem i den mån det behövs. På det sättet kan man i reningsverken av hushållsavfallet få fram ett slam som inte är förorenat med en massa kemikalier. Det är också en förutsättning för att man i framtiden skall kunna återanvända detta slam som gödningsmedel. Jag yrkar därför, herr talman, bifall till motion 1990/91:Jo118 yrkande 14.

Vidare menar vi att utsläppen av klororganiska ämnen måste minskas snabbare. Det gäller alltså utsläpp från blekerierna hos massaindustrierna. Vi vet att en stor del av de klorerade organiska ämnena som kommer ut från blekerierna egentligen är okända. Det är potentiella miljögifter. Man räknar med att vi inte ens vet vad 80 % av dem är. Vi har upptäckt att fler och fler av just dessa klororganiska ämnen är mycket farliga. Vi anser att de senast efter 1995 inte skall få släppas ut alls. Vi anser också att klorblekt papper skall kunna förbjudas i Sverige. Det behövs inte någon klorblekning för att

få vitt papper. Vi anser också att naturvårdsverkets plan i dessa avseenden måste skärpas. Vi anser dessutom att en kloravgift skall införas för att påskynda denna process. Det skall vara en avgift på kloret in till fabriken, inte på utsläppen. Skälet är att kloranvändning som sådan är farlig även ur arbetsmiljösynpunkt. Det behandlas dock i ett annat betänkande, skatteutskottets betänkande om miljöavgifter, så det kommer väl upp i den debatten. Det blir litet inkonsekvent, för det finns andra partier som har reservationer till det här betänkandet om ungefär samma sak.

Vi anser också att kraven på reningsverken skall skärpas och att kommunerna som alternativ skall kunna få utnyttja möjligheten att göra våtmarker och på det sättet få ned kväve- och fosforutsläppen till våra kusthav. Vi anser att kvicksilvret måste bort ur kloralkaliindustrin. Vi anser att det bör kunna ske ganska snart, senast den 1 juli 1992. Vi har en reservation om detta. Detta var några axplock av vad vi kräver på detta område.

Det finns tyvärr flera miljöskador som vi ärver från tidigare generationer. Det gäller kanske framför allt försurningen. Vi tvingas kalka för att dämpa effekten. Vi har föreslagit påökningar, och vi har lyckats få en majoritet i utskottet för en smärre påökning. För att få en majoritet för detta har vi inte reserverat oss i denna fråga. Jag vill ändå betona att det egentligen behövs mycket mer än det som utskottet nu föreslår.

Beträffande gamla industritippar, ofta gruvavfallsupplag, måste man vidta en del åtgärder för att stoppa läckaget av framför allt tungmetaller. Vi har där förslagit att man skall satsa 100 milj.kr. Tyvärr har regeringen och utskottet bara föreslagit 25 miljoner. Det anser vi vara alldeles för litet. Detta är ju stora problem, som måste åtgärdas så fort som möjligt. Det läcker alltså stora mängder tungmetaller från dessa avfallsupplag.

Herr talman! Förutom allt detta behandlas även trafikfrågor i betänkandet, trots att ett annat betänkande om trafik och miljö senare kommer att debatteras. Det som tas upp i detta betänkande om trafik är också sådant som tidigare under våren behandlats i trafikutskottet. Det behandlas också delvis i det betänkade som kommer från trafikutskottet. Detta är återigen ett tecken på att det hela gått väldigt snabbt till väga och att det kanske inte har behandlats så grundligt som det kanske borde.

Jag måste ändå kommentera några punkter. Bilskrotningspremien bör höjas. Jag noterar att vi här vill gå längre än de andra. Det kan man väl bara konstatera. En viss höjning blir det trots allt, och det får vi glädjas åt.

Vi anser att miljöklasser bör införas även för arbetsfordon. Det kravet finns med även i ett förslag från ett annat parti vilket behandlas i ett annat betänkande. Också den frågan har alltså tydligen hamnat på flera ställen.

Vi anser att miljöfarliga tillsatser i drivmedel skall förbjudas. De är nästan aldrig motiverade, utan man kan ta fram rena drivmedel som ändå håller hög kvalitet. Jag vill därför särskilt yrka bifall till motion 1990/91:Jo730 yrkande 4, där detta krav finns med.

Vi föreslår mycket långtgående krav på rening av avgaser i bilar och övriga fordon. Vi anser att dessa krav skall gälla även för sjöfarten och flyget. Självfallet finns också en reservation som allmänt handlar om en miljöanpassning av transportsystemen. Men detta kommer som sagt upp i samband med de-

batten kring ett senare betänkande, och jag skall därför inte här och nu ta mer tid i anspråk för dessa frågor.

Herr talman! Jag har pratat med mina vänner i miljöpartiet och vi har kommit överens om att försöka begränsa antalet reservationer som vi begär votering på. Skulle vi ta med alla, skulle det som vi ser det bli en alldeles orimlig börda på kammaren. Men vi har ändå väldigt många reservationer till betänkandet. Detta är hjärtefrågor för oss, frågor som väger mycket tungt, så vi kommer därför ändå att begära votering på en del. Jag vill yrka bifall till reservationerna 5, 9, 12, 21, 46, 57, 75, 93, 104, 117, 119, 128, 134 och 160. Det är de enligt vår mening principiellt tyngre reservationerna.

Anf. 59 ANDERS CASTBERGER (fp) replik:

Herr talman! Roy Ottosson använde en god tid av sin inledning till att försöka att över huvud taget motivera varför miljöpartiet finns i riksdagen. Man kan möjligen förstå att han känner sig i behov av att göra en sådan lång utläggning om detta.

Vad han däremot egentligen inte behövde känna något behov av var att fäkta så vilt vad gäller två av de frågor han tog upp, nämligen frågan om återvinning och skrotningsavgift på bildäck. Jag vet inte om Roy Ottosson inte har uppmärksammat det, men vi har faktiskt i reservation 124 reserverat oss till förmån för vår motion, och vi har i allra högsta grad uppmärksammat själva sakfrågan om de 50 000 ton bildäck som kasseras varje år i Sverige och vilka möjligheter det skulle ge till återvinning och återanvändning. För att klara detta i ett marknadsekonomiskt system måste man naturligtvis också se till att det finns någon form av marknadsmorot. Vi har därför föreslagit att en skrotningsavgift skulle införas och att systemet skulle bli ganska likt skrotpremiesystemet för bilar. Miljöpartiet har dock i reservation 126 kraftfullt tagit avstånd från detta. Jag undanber mig sådana påhopp som Roy Ottosson gjorde, som skulle ge sken av att vi inte har uppmärksammat frågan.

Avslutningsvis påstod Roy Ottosson också att miljöpartiet är det enda parti som driver överstatlighetsfrågor. Det är ju bara struntprat och nonsens! Överstatliga beslut är möjliga att åstadkomma bl.a. genom att man är med i EG. Miljöpartiet är den mest infernaliska motståndaren mot att Sverige går med i EG. Med överstatliga EG-beslut till miljöns froma kan man få just de beslut som Roy Ottosson efterlyser. Gå med i EG i stället, Roy Ottosson!

Anf. 60 ROY OTTOSSON (mp) replik:

Herr talman! Jag märker att Anders Castberger är noga med att följa upp sitt partis reservationer. Det är riktigt att också folkpartiet har en reservation om bildäck. Det har jag noterat. Jag var litet slarvig i min formulering. Vad jag snarare avsåg var katalysatorer och smörjoljor. Vi skulle ju faktiskt kunna prata ihop oss litet mer om vi fick litet mer tid, vilket vi kräver genom att yrka på återförvisning av ärendet. På så sätt skulle vi faktiskt kunna få fram bra förslag som kan stödjas av en majoritet så att vi kan se till att någonting händer på det här området. Anders Castberger menar väl inte att man bara skall syssla med något slags demonstrationspolitik, där man talar om vilka fantastiska reservationer man har? Det väsentliga är väl att försöka nå bra beslut, eller hur?

När det gäller överstatlighet och EG skulle jag vilja be Anders Castberger att ta del av de miljökonsekvensanalyser som EG själv gör och har gjort angående vilka miljöeffekterna blir av vad man gör inom EG nu och under de närmaste två–tre åren. Dessa analyser visar – tyvärr – entydigt att utsläppen från en lång rad luftföroreningar och vattenföroreningar kommer att öka, och man kan också notera att även energianvändningen kommer att öka. Allt detta innebär belastningar på miljön och naturen. Därför är det naturligtvis ingen bra miljöpolitik att gå med i EG och göra likadant. Man kan alltså inte säga att EG skulle innebära något slags underverk för miljön.

Jag noterar att folkpartiet faktiskt inte stödjer våra konkreta krav på överstatlighet. Så är det. Vi menar att de överstatliga besluten bör gälla hela Europa och helst hela världen, om det skulle vara möjligt. Det är något annat än att underkasta sig en ny supermakt för att uppnå maximal ekonomisk tillväxt.

Anf. 61 ANDERS CASTBERGER (fp) replik:

Herr talman! Miljöpartiets argumentationsteknik går över allt sunt förstånd. Roy Ottosson talade i sin inledning om bildäck, och jag replikerade på det. Men då visade det sig helt plötsligt att debatten i stället handlade om katalysatorer och smörjoljor, vilket inte alls var fallet i Roy Ottossons inledningsanförande. Det är ju faktiskt inte så lätt att bemöta miljöpartiets invändningar, när de inte talar om samma sak hela tiden.

Sedan till frågan om överstatlighet. Folkpartiet liberalerna har flertalet gånger hävdat vikten av olika internationella överenskommelser, och vi har gång på gång – det kan säkert statsrådet Dahl intyga – varit mycket kritiska till att vi inte har kommit längre i fråga om t.ex. en Nordsjökommission. Man kan emellertid inte, som miljöpartiet faktiskt gjorde alldeles nyss, använda argumentet om överstatlighet och sedan tro att detta bara går för sig de gånger överstatligheten går miljöpartiets väg men inte någon annan gång. Vi måste faktiskt vara så konsekventa att vi, om vi önskar ett samarbete på internationell nivå i syfte att så småningom få till överstatliga beslut på vissa områden, också är beredda att ge oss in i diskussioner med och söka påverka de övriga nationerna. Kanske kan vi då så småningom övertyga dem om att vår linje är den riktiga, eller att den riktiga linjen åtminstone bör gå åt samma håll som vår. Det går inte att argumentera så som miljöpartiet gör. När det gäller EG finns en hel rad överstatliga beslut att ta del av.

Vad avser konsekvensbeskrivningar finns en hel lång rad sådana, som pekar åt olika håll. Den av miljöpartiet annars mycket åberopade miljörättsjuristen Staffan Westerlund har ju kommit till delvis andra slutsatser än dem miljöpartiets Roy Ottosson här visade på.

Anf. 62 ROY OTTOSSON (mp) replik:

Herr talman! Nej, Anders Castberger, när jag nämnde panterna räknade jag upp tre saker: bildäck, katalysatorer och smörjoljor. Åtminstone är detta vad jag har skrivit i mitt manus, och jag hoppas att det också var vad jag sade. Vi får väl kontrollera saken i protokollet. Det var just förslagen om katalysatorer och smörjoljor som jag menar var en liten miss från folkpartiet. Men det är inget att gräla om. Varför gräla om detta? Varför denna de-

monstrationspolitik från folkpartiet? Varför inte i stället samarbeta och försöka få fram ett bra pantförslag? Jag tycker inte att ni är seriösa när ni debatterar sådana här småfrågor. Ni försöker alltid blåsa upp dem och göra dem väldigt märkvärdiga. I själva verket är det ju bara att komma överens, eller hur? En förutsättning är ju att ni verkligen menar allvar, men det är kanske där det brister.

Internationella överenskommelser är ju inte samma sak som lagstiftning. De gäller inte automatiskt i Sverige, såsom en lag gör. Detta betyder att man kan strunta i dem. Vi har ett antal exempel, bl.a. Bernkonventionen, som kommer att debatteras senare i dag. Efter det att vi hade antagit den tog det mycket lång tid innan något började hända. Nu har vi ett förslag till biotoplag, som egentligen – som vi ser det – inte heller är tillräckligt. Om jag minns rätt stödjer folkpartiet detta förslag. Det får väl folkpartisterna berätta mer om sedan.

Vi inser därför att det är nödvändigt att satsa på överstatliga beslut om man skall klara av miljöproblemen. Det innebär emellertid inte att överstatliga beslut skall fattas på alla områden. Skälet till att besluten på miljöområdet måste vara överstatliga är ju att föroreningarna inte känner några gränser. Svavelutsläppen i Europa sprider sig över hela Europa med bl.a. vindar. Detta går inte att effektivt kontrollera enbart genom nationella beslut. Men detta är något helt annat än att säga att allt som är överstatligt skulle vara bra.

Faktum är ju att vi, när vi har föreslagit konkreta överstatliga beslut på miljöområdet, inte har fått något stöd från folkpartiet. Det är sanningen. Vad folkpartiet vill är i så fall snarare att anpassa sig till EGs politik. Jag förstår inte vad det är som är överstatligt med de besluten, eftersom man då bara går in i ett annat block. Då missar man idén med att man på miljöns område genom internationella och solidariska åtgärder kan klara problem som inte går att klara av på det nationella planet.

Jag måste också kommentara vad Anders Castberger sade om Staffan Westerlund. Det bör poängteras att juristen Staffan Westerlund inte har studerat de systemeffekter som EG ger upphov till. Det jag refererade till när det gäller EGs miljörapporter var just systemeffekterna av ökad trafik, ökad produktion inom viss industri, ökad energianvändning, osv. Detta är något som Staffan Westerlund inte alls tittade på, det skall man ha klart för sig. Vad han tittade på var mer specifika regler i viss lagstiftning, och där finns en hel del intressant att hämta.

Tredje vice talmannen anmälde att Anders Castberger anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 63 GRETHE LUNDBLAD (s):

Herr talman! Det är nu snart 20 år sedan Sverige stod som värd för den första internationella miljökonferensen. Året var 1972, och platsen var Sveriges riksdag. Den konferensen blev en väckarklocka för många av världens folk och politiker; man upptäckte att vår omgivning håller på att förstöras.

I Sverige hade långt tidigare politiker varnat för den förstörelse av natur

och hälsa som industrisamhället skapar. Bl.a. Axel Danielsson såg hur det vackra skånska landskapet påverkades i närheten av industrierna.

På 50- och 60-talen var jag själv vittne till hur svavelsyrefabriken i Hälsingborg skapade nästan ett månlandskap runt fabriken, där gräs inte kunde växa och där inga blommor eller träd utvecklades. Det var på den tiden en hård politisk kamp att få till stånd beslut om renare gaser ur skorstenarna. Nu är det trots allt mycket bättre. På denna tomt växer i dag både gräs och blommor.

Utvecklingen har framför allt lyfts fram av många vetenskapsmän och forskare, som genom sina undersökningar och experiment har kunnat påvisa sambandet mellan utsläpp eller användning av vissa ämnen och deras inverkan på natur och människor. Vi politiker måste vara tacksamma mot de forskare som framsynt för oss har kunnat avslöja framtida hot och risker. För dem kan det ibland synas ta lång tid innan producenter och politiker reagerar på informationen. Men vi måste naturligtvis också ta hänsyn till att allt skall genomföras på ett bra sätt.

Trots detta är Sverige ett föregångsland på miljöskyddets område – det är faktiskt det vitsord man ständigt möter utomlands.

Jag skall nu ta upp några av de områden som berörs i det mittersta blocket av propositionen och försöka att ganska kort kommentera de förslag som kommer fram där. Jag kommer kanske inte så mycket att uppehålla mig vid reservationerna, eftersom de är så oerhört många.

Vi måste minska luftföroreningarna – nationellt men i ännu högre grad internationellt – till en nivå som naturen tål. Det är i och för sig en gigantisk uppgift för världssamhället, så det kommer tyvärr att vara en process som tar tid. Fram till dess att detta mål har uppnåtts måste vi därför sätta in räddningsåtgärder för sjöar, vattendrag och skogsmark så att naturen och fiskbeståndet kan överleva. Detta sker främst genom kalkning, som vi nu har hållit på med en del år.

I propositionen föreslås en 33-procentig ökning av anslaget till kalkningsåtgärder. Det innebär, i en tid av åtstramning, långt mer än vad som skulle motsvara en inflationsuppräkning. Sammanlagt vill regeringen bevilja 176 milj.kr. till kalkning av försurade sjöar och vattendrag och till försurade brunnar samt till skogsmarkskalkning.

Det gäller bl.a. att få ökade medel till omkalkning för att hindra farliga tungmetaller, som t.ex. fastnat i botten på sjöar, från att frigöras. Likaså behövs medel till kalkning i Norrlands inland. Utöver detta anslag finns även på andra anslag medel reserverade till forskning kring försurning och till övervakning av försurningstillståndet i naturen.

I samband med anslagsbehandlingen till kalkning har det i utskottet blivit majoritet för att bevilja ytterligare 20 milj.kr. till kalkning. Det har vi socialdemokrater motsatt oss mot bakgrund att vi anser att den uppräkning som har gjorts i propositionen är tillräcklig. Utskottet ger regeringen till känna att det behövs en utökad skogskalkning i utsatta områden, men att den i åtta län bedrivna försöksverksamheten under 1990 och 1991 först bör utvärderas.

Därmed kan man vara helt säker på att de kunskaper och erfarenheter som kommer från dessa projekt garanterar att ett storskaligt skogskalknings-

program kan utföras på ett sätt som är till största nytta ur ekonomisk och ekologisk synpunkt.

Trots att man har enats om ett högre anslagsbelopp går centerns och moderaternas uppfattningar om hur pengarna skall användas isär. Detsamma gäller hur mycket pengar som skall användas på sikt. Moderaterna anser att det behövs åtgärder för 300–500 milj.kr. per år för skyddskalkning och vitaliseringsgödsling, varav skogsägarna själva bör betala 20 %. Centern vill öka anslagen från 40 milj.kr. till 130 milj.kr. på tre år plus 30 milj.kr. extra i år.

I verkligheten bidde det dock bara en tumme, en mindre slant i påslag, närmare bestämt 20 milj.kr.

Mot bakgrund av dessa motions- och reservationstexter kan man undra hur verkligheten egentligen skulle se ut om partierna i en regering enades om anslagen. Skulle det bli de anslag som varje enskilt parti föreslog, eller skulle det bli det lilla anslag man kom överens om gemensamt?

Beträffande industrins utsläpp och kampen för en bättre miljö var det tidigare så att all kamp för en bättre miljö var inriktad på att minska utsläppen från industri till luft och vatten. Även om försurning och förorening av hav, mark och vatten fortfarande är ett problem, så är det i dag främst de luftburna föroreningarna från utländska industrier och kraftverk som orsakar miljöstörningarna. Jag anser att svensk industri i en hel del fall har tagit sitt ansvar. Genom att ändra processteknik och därmed få mindre giftiga utsläpp har man bromsat upp miljöstörningarna. Därmed har också svaveldioxidutsläppen minskat med 70 % sedan 1970-talet. Nu vill man åstadkomma en minskning med 60 % räknat från 1980. Jag tycker att vi skall vara tacksamma över den utveckling som har ägt rum.

Med avloppsreningen har det varit trögare. Därför måste vi nu upprepa kraven på en bättre rening av avloppsvatten från industri och reningsverk.

Utsläpp av kväveoxider gäller kanske främst trafiken, men även industrin. På det området har vi tyvärr inte nått samma goda resultat.

Det är viktigt att slå fast att man inom samma bransch har någorlunda lika miljövillkor, oberoende av när industrins tillstånd har prövats. Därför måste omprövning ske när ny teknik blir tillgänglig. Hänsyn skall dock tas till lokala miljöförhållanden.

Därför är det bra att utskottet understryker vikten av att de mest eftersatta branscherna samt de ur miljösynpunkt känsligaste branscherna skall prioriteras när statens naturvårdsverk nu har fått i uppdrag att fram till år 2000 göra en översyn av industrins utsläppsvillkor. Jag tror att det är bra att denna översyn görs. Med detta yrkar jag avslag på reservationerna 89–98.

I 1988 års miljöpolitiska beslut togs ett stort steg för en minskning av stabila organiserade ämnen från skogs- och massaindustri. Det har lett till att man år 1992 bör ha åstadkommit en minskning av klorutsläppen från 6 till 8 kg per ton massa, som var mängden 1975, till 1,5 kg per ton massa. Räknat i det moderna mätvärdet AOX så motsvarar det 2 kg.

Detta var ett mycket tufft program 1988. I kap. 7 i bilaga A – "Hur mår Sverige" – kan man läsa att massaindustrins klorförbrukning har sjunkit från ca 250 000 ton 1975 till 100 000 ton 1990 och troligtvis minskar till 50 000 ton år 1995. Det pågår alltså en ständig minskning av utsläppen.

Med en ständigt pågående utveckling av tekniken bör det vara möjligt att

nå för miljön helt ofarliga nivåer på utsläppen fram till år 2000. Det bör också vara målsättningen vid omprövningar av tillstånd. Skogsindustrin är en prioriterad bransch därvidlag.

I många reservationer krävs preciserade framtida utsläppsminskningar och bestämda årtal, men enbart det förhållandet att man i reservationer från tre partier kan läsa om olika målsättningar för samma industrier gör att det är svårt och osäkert för oss som står i denna talarstol att göra preciseringar till såväl årtal som mängd.

Även beträffande ambitionen att avgiftsbelägga klorutsläppen ges tre olika förslag i reservationerna, nämligen en avgift på 50 kr. per kg som släpps ut till en stimulansersättning på 50 kr. per kg över viss mängd som inte släpps ut.

Jag yrkar därför avslag på reservationerna 90–96 och föreslår att den hittills positiva utvecklingen följs upp vid tillståndsprövningen. Vi skall inte med detaljerat angivna avgifter och ersättningar försöka påverka utvecklingen.

I propositionen berörs frågan om utsläpp från kommunala avloppsreningsverk. Regeringen föreslår att 50 procents kvävereduktion skall vara riktlinje vid prövning av tillstånd för kustbaserade reningsverk från Bohuslän till Stockholms skärgård som behandlar avlopp från mer än 10 000 personer. Dock skall man ställa högre krav för områden som Laholmsbukten, Skälderviken och Hanöbukten. Alla partier utom miljöpartiet är med på att höja ambitionen i fråga om kraven på kväverening. Det tycker jag är bra. Övergödningen är nämligen ett av de allra största hoten mot Östersjön, Öresund och Kattegatt. Även om det sker en stor urlakning av kväve från marken och reningsverken bedöms svara för 10–20 % av kvävetillförseln till våra havs- och vattenområden, så är det viktigt att vi även på detta område försöker begränsa utsläppsmängden.

I motion JoU118 kräver miljöpartiet bl.a. att kustkommunerna vid Östersjön och Västerhavet skall ha en reduceringsgrad med 60 % till den 1 juli 1993 och med 75 % två år senare. Tror verkligen miljöpartiet att man utan vidare investeringar och ändrad processteknik kan höja reningsgraden på två år? Vi socialdemokrater anser i stället att man skall ställa krav på stora utsläppskällor att rena avloppsvattnet innan det når det kommunala reningsverket. Detta åstadkommer man bäst genom att skärpa industrins utsläppsvillkor i form av kommunal avgiftssättning. Därmed yrkar jag avslag också på reservationerna 99 och 100 samt bifall till propositionen på denna punkt.

Herr talman! Ett av de viktigaste områdena i detta ärende gäller kemikaliehanteringen. Jag talade tidigare om de kritiska miljöfrågorna kring industriutvecklingen. Jag tror inte att dagens och morgondagens stora miljöproblem blir de som processer och skorstensrök skapar, utan de varor som fraktas ut ur fabriksportarna. Många varor innehåller kemiska ämnen som både vid användning och som avfall kan skada hälsa och miljö. Därför måste kemikaliekontrollen skärpas och avfallshanteringen förbättras.

Den förhandsanmälan som skall införas är mycket viktig. Därmed får kemikaliekontrollen större kunskaper om råvaror och insatsvaror. Kemikalieinspektionen föreslås också arbeta vidare med att ge föreskrifter om hur pro-

dukter skall klassificeras och märkas efter miljöfarlighet. Man får medel till att bygga ut produktregistret. Tillsammans med naturvårdsverket får man också en utvidgad rätt att förbjuda skadliga ämnen och produkter. Det innebär att det i fortsättningen blir mycket lättare att kunna förbjuda vissa produkter.

Redan i denna proposition föreslås avvecklingsplaner för tungmetallerna kvicksilver, kadmium och bly, tre mycket använda men för hälsa och miljö skadliga ämnen.

I flera motioner framförs i stort sett samma synsätt som regeringen på kemikaliekontrollen. Man vill få till stånd skärpningar och fler förbud, även om metoder och takt kan variera.

En viktig princip i kemikaliehanteringen är att ersätta farliga ämnen och produkter med ofarliga, den s.k. substitutionsprincipen. Trots att principen så sent som år 1990 fastlades genom lagändring och trots att miljöskyddskommittén funderar över ytterligare preciseringar, så lyfter utskottet fram en mer aktiv tillämpning av substitutionsprincipen.

Det är glädjande att utskottet, på socialdemokraternas förslag, enigt har uttalat att berörda myndigheters klassificering av miljöfarliga produkter och förelägganden beträffande farliga kemikalier skall medverka till att producenter, försäljare och konsumenter mera uppmärksammar möjligheten att välja ofarliga ämnen och produkter. Det är en fråga som har diskuterats mycket här i dag. Jag tycker att utskottets precisering på något sätt lyfter fram frågan så att det kan gå litet snabbare att ersätta dessa farliga ämnen.

Det var intressant att redan i dagens morgoneko höra hur kemikalieinspektionen mot bakgrund av den undersökning som man har gjort av bilvårdsprodukter, som bl.a. redovisats i en rapport 1990, uppmanade producenterna att märka produkterna bättre och att inte göra dem onödigt starka. Jag tror att vi på detta sätt kan medverka till en sanering av kemikalierna inom kort. Tvärs över partigränserna råder det i riksdagen enighet om en stor del av de åtgärder som föreslås för att begränsa eller förbjuda användningen av miljöfarliga kemikalier. Det föreligger också enighet om den utveckling och den precisering av kemikalieinspektionen och naturvårdsverkets åtgärdskatalog som anges i propositionen. Jag tror att ambitionsnivån på detta område kommer att vara hög. Men jag måste erkänna att jag inte riktigt förstår miljöpartiet, som i sina reservationer vill skärpa alla förslag på kemikalieområdet. Samtidigt lägger man fram mycket få reella ändringsförslag som anger metoder för skärpta tidsramar.

Alla vill vi begränsa användningen av eller ta bort miljöfarliga varor. För att kunna göra detta måste vi öka våra kunskaper sätta in mer forskning och få kännedom om den marknad där varorna används. Jag tycker inte att miljöpartiets politik på detta område är trovärdigt och tillförlitligt. Man ger inte ett tillräckligt bra underlag för alla tidsramar och minskningar som man vill ha. Jag påstår att socialdemokraternas politik vilar på en stabil kunskapsgrund och på ambitionen att tillsammans med producenter och användare förändra den svenska kemikalieanvändningen till en för miljön och hälsan ofarlig användning.

Herr talman! Tiden går fort, och jag hinner inte fullfölja mitt anförande. Många har här berört avfallsfrågorna och sagt att det behövs mer lagstiftning

på det området. Jag tror att det är mycket viktigt med ökade kommunala insatser, och sådana har också påbörjats. När man kräver ekonomiska styrmedel, tycker jag att vi kan hänvisa till att kommunerna använder olika avgiftssättning för att stimulera till en bättre avfallshantering. I min kommun har man faktiskt i varje kommundel ställt upp en återvinningsgård där människor kan lämna olika produkter, t.o.m. kylskåp och frysskåp samt allt annat som de vill skall tillvaratas genom återvinning. Det tror jag är ett bra sätt för kommunerna att stimulera medborgarna till att medverka till en bra avfallshantering.

Låt mig vidare något kommentera det som har sagts i debatten. Lennart Brunander efterlyser avvecklingsplaner. I bilaga D, som är fogad till propositionen, framgår att det begränsningsuppdrag som kemikalieinspektionen och naturvårdsverket har fått förekommer på flera ställen avvecklingsplaner av en hel del kemikalier. Det är alltså något som redan är på gång. Lennart Brunander efterlyser också mer biobaserade drivmedel. Jag kan hänvisa till att man nu i ökad utsträckning använder vegetabilisk olja både i skogsbruket och i traktorer. Jag tror därför att det kommer att bli mycket vanligare med drivmedel som är mer biobränslebaserade. Bengt Hurtig talade om substitutionsprincipen och miljöklassificeringen samt hänvisade till de uttalanden som jag just har redovisat. Jag tycker det är bra att riksdagen uttalar att man vill få mer fart på detta område. Kommunerna är i full gång med att utarbeta avfallsplaner. Jag tycker inte att vi i fortsättningen skall kräva statliga insatser på det området i så stor utsträckning. Det är enligt min mening viktigt att avfallshanteringsfrågorna läggs mer på kommunal nivå. Det medför att människor inte längre känner så stor maktlöshet. I stället upplever de att besluten fattas nära dem.

Ingvar Eriksson pläderar mycket för en mängd ekonomiska styrmedel och anser att pengar skall sättas in i olika fonder för att därefter användas till miljöförbättrande åtgärder. Problemet är att det är en mycket osäker finansieringskälla. När miljöproblemen minskar på vissa områden, då minskar också avgiftsuttagen. Samtidigt är det inte säkert att problemen och kostnaderna minskar på andra områden, och det gör alltså finansieringen osäker. Det är mycket bättre att låta avgifterna gå in i statskassan, som därefter får betala för kalkning och annat.

Roy Ottosson talade om överstatliga beslut. De frågor som han ställde har Anders Castberger redan besvarat. Jag hade faktiskt tänkt svara på precis samma sätt som han. Jag förstår inte varför miljöpartiet är så negativt inställt till EG. Där fattas verkligen överstatliga beslut. Vad gäller frågan om massafabrikernas begränsning av kemikalieanvändning, tycker jag att vi fattade ett bra beslut 1988. Jag tror också att massaindustrin kommer att fortsätta sitt arbete med att förbättra processtekniken. Det har redan skett mycket på det området. De som har uppmärksammat problemen i Hanöbukten har sagt att de redan nu upplever att en förbättring har inträffat.

Anders Castberger anser att det är en alldeles för dyr insats att halvera kväveutsläppen från reningsverken. Jag tror inte att våtmarksfällor för utlakning i och för sig påverkar samma förorenade vatten som man tar hand om i reningsverken. När det gäller de kommunala reningsverken vill jag säga att det bästa sättet att minska kväveutsläppen där är ju att utöva press på

industrin, att se till att det blir en bra teknik för att rena hushållsavfallet. Då kan vi så småningom också få mycket mindre kväveutsläpp från reningsverken. Men jag tror att det viktigaste när det gäller att minska kväveutsläppen är jordbrukets minskning av användningen av handelsgödsel. Det måste bli en försvarbar användning av stallgödsel, så att det inte blir så stor kväveurlakning.

Herr talman! Med detta vill jag sluta mitt anförande. Kanske har jag överskridit min tid, men det är svårt att hinna med. Allra sist skulle jag med anledning av uttalanden om att vi har fått en mycket stor proposition alldeles för sent vilja säga att jag vet att utskottets arbetsbörda har varit oerhört stor. Men det är bra att det läggs fram ett så här stort och sammanhållet förslag på miljöpolitikens område. Mycket hänger nämligen ihop, och man kan prioritera bättre när det rör sig om ett stort förslag. Naturligtvis hade det behövts mer tid. Jag hoppas att mina kamrater i riksdagen framöver får många intressanta miljöförslag att debattera och kanske också får bättre organisatoriska förhållanden för att bättre kunna gå till botten med miljöproblemen.

Anf. 64 ANDERS CASTBERGER (fp) replik:

Herr talman! Grethe Lundblads ödmjuka ansats är ju en konstruktiv infallsvinkel för ytterligare utveckling av ett samtal om hur vi gemensamt skall kunna ta ansvar för att få fram nya metoder och ett bättre förhållningssätt för att på den vägen komma längre i miljöarbetet. Jag gjorde ett försök i den riktningen, som Grethe Lundblad dess värre tillbakavisade då hon avstyrkte reservation 90. I stället för just detaljerade mål och gränser för klorutsläpp är jag där öppen för andra tänkbara metoder som skulle kunna prövas. Jag nämnde en kombination av marknadsekonomiskt synsätt och koncessionsmetoder, som i form av vad jag kallar klorbubbla skulle kunna vara ett alternativ.

När det gällde skogsmarkskalkning drev kanske Grethe Lundblad retoriken litet väl långt. Hon sade att det bara bidde en tumme. Regeringens anslag är tillräckligt, sade Grethe Lundblad. Varför då bli så förnärmad över att andra partier tillsammans gått längre och faktiskt föreslagit mer än 50 % utöver regeringens förslag? Sedan frågade Grethe Lundblad hur det gemensamma programmet på bl.a. det här området skulle se ut om en annan regering – det var i alla fall så jag tolkade det – skulle komma fram till. Jo, det skulle bli minst 20 milj.kr. mer än vad regeringen har föreslagit. Det är just vad partierna har enat sig om.

Jag påstod inte alls att det är alldeles för dyrt att se till att det blir en bättre ordning på reningsverken, men det är och kommer att bli mycket dyrt. Vi vill inte på något sätt ställa oss avvisande till en halvering av utsläppen, tvärtom. Som jag inledningsvis sade vill vi gå ännu längre, men det gäller kanske också att få fram helt nya metoder. Det kan vara väl så kostnadseffektivt som att i alla lägen hålla fast vid den nuvarande tekniken. Detta nämnde jag och försökte ge en infallsvinkel med avseende på vad man skulle kunna göra. Självfallet spelar en mindre mängd kväve i jordbruket en stor roll, och här har folkpartiet liberalerna också medverkat till att en minskning fortlöpande har kunnat ske.

Anf. 65 LENNART BRUNANDER (c) replik:

Herr talman! Grethe Lundblad talade en hel del om luftföroreningarnas påverkan på vår miljö och vår mark. Hon sade att det är ett mycket stort bekymmer, och det är det naturligtvis. Men då tycker man att regeringen borde vara litet mer intresserad av att satsa på åtgärder för att minska utsläppen och för att påverka situationen genom just kalkning. Nu ökades kalkningsbidraget, men det är ju inte tillräckligt. Grethe Lundblad var litet bekymrad över hur det skulle gå om det var en annan regering. Trots att det var litet oenighet om nivåerna fick vi en höjning, som är 20 milj.kr. högre än regeringens förslag. Men Grethe Lundblad hade ju rätt när hon sade att moderaterna begränsade höjningen. Vi i centern tycker att man bör satsa mer på skogsmarkskalkning redan nu.

Sedan talade Grethe Lundblad om läckaget ut till våra hav. I Naturskyddsföreningens senaste nummer av sin tidskrift står det att den pågående försurningen gör att läckage av kväve till våra kustvatten ökar. Detta talar ju för att vi borde starta mycket tidigare med skogsmarkskalkning för att så att säga neutralisera. Jag undrar varför inte Grethe Lundblad och de andra socialdemokraterna kan vara med på detta.

När det gäller skogsindustrins utsläpp av klor tyckte Grethe Lundblad att 1988 års beslut var så bra. Det var det kanske, men det var inte på långa vägar tillräckligt bra. Industrin sprang ju förbi regeringens förslag mycket snart. Nu börjar väl regeringen flåsa i nacken på industrins folk när det gäller ambitionen på det här området. Industrin har ju arbetat mycket bra, men inte tillräckligt. Utvecklingen måste påskyndas. Jag tycker att regeringen och socialdemokratin borde se till att avvecklingsplanerna kommer till stånd. Jag förstår inte varför ni inte vill medverka till detta.

Sedan skulle jag också vilja fråga om PVC-plasten och klorutsläppen i det sammanhanget. Borde man inte också här försöka göra någonting mycket snart?

Sedan till bilvårdsmedel. Här rör det sig om varor som vi inte borde använda så mycket av. Det finns ett miljövårdsprojekt Sundsvall–Timrå där man bl.a. tagit upp bilvårdsmedlen. Man har räknat ut att 200 000 liter bilvårdsmedel används årligen. Detta är väldigt mycket och påverkar i hög grad naturen. Det vore mycket bra om man kunde vidta åtgärder på det här området. Jag tycker att det vore intressant att få veta hur regeringen tänker minska användningen av bilvårdsmedel. Det finns många paralleller.

Anf. 66 ROY OTTOSSON (mp) replik:

Herr talman! Först vill jag betona att behovet av kalkning är oerhört stort, inte minst i Norrland. Den här höjningen av bidraget till kalkning räcker inte om man skall kunna klara problemen.

När det gäller kväveoxiderna förhåller det sig ju så, att målet 30-procentig minskning inte kommer att kunna klaras. Det sade också Grethe Lundblad i klartext. Men är det då inte rimligt att kräva av regeringen att den skall komma tillbaka med konkreta åtgärdsförslag för att vi skall kunna uppnå de mål som riksdagen har slagit fast? Man får inte ge efter när det börjar bli litet svårt. Är det rimligt att i det läget acceptera en sådan sak som Öresundsbrobygget, som vi vet kommer att öka utsläppen av kväveoxider? Man har ju

en målsättning och kan sedan välja i åtgärdsfloran vad som är praktiskt och rimligt. Men här släpper man som sagt målsättningen så snart det uppstår lite problem.

När det gäller utsläpp av organiskt klor från blekerierna vill jag fråga vad Grethe Lundblad menar med helt ofarliga nivåer. Industrin anser att den nuvarande nivån är ofarlig. Jag har inte någonstans hittat att man pekat ut vilken nivå som skulle betraktas som ofarlig.

Grethe Lundblad hade en del att säga om våra förslag till målsättningar och tidsperioder för att minska utsläppen av miljöfarliga ämnen i vår miljö. Hon menade att vi inte skulle klara dem. Jag kan förstå att det, med de utgångspunkter som Grethe Lundblad har, kan vara litet svårt att få det hela att gå ihop. Men vi förutsätter att man är beredd att sätta till de åtgärder som tekniskt går att vidta. Det får kosta en del, men det blir inte orimligt dyrt, som vi ser det.

Vi har jobbat med expertgrupper inom partiet för att se vad som är möjligt att göra och vad som inte är möjligt att göra. Vi har inte velat skicka in motioner där vi detaljerat talar om precis varenda liten åtgärd som går att vidta. Det skulle bli fullständigt oformligt att behandla här. Vi tycker att politikerna skall sätta upp mål och ramar. Regeringen verkställer, och vi ställer gärna upp så gott det går om regeringen kallar.

Är det så svårt att begripa att miljön kräver överstatliga beslut, men att det inte i sig kräver att man underkastar sig EG?

Anf. 67 INGVAR ERIKSSON (m) replik:

Herr talman! Grethe Lundblad säger att vi moderater och centerpartister har lyckats att få gehör för en ökning av kalkningsanslaget. Men så ondgör hon sig över att vi inte skulle ha samma uppfattning när det gäller uppföljningen och hur man sedan skall arbeta vidare med detta. Hon frågar sig också hur en ny regering skall jobba med dessa problem.

Grethe Lundblad, jag tror inte att det är några stora problem. Vi har enat oss om problembeskrivningen. Vi har också lyckats att få till stånd en ökning av anslaget. Den ökning som har kommit till stånd när det gäller skogsmarkskalkning anser vi vara positiv. Vi moderater vill givetvis verka för att det också framöver skall bli successiva ökningar. Det får givetvis ske i den takt som det finns praktiska möjligheter till.

Vi vill att miljöavgifter avsätts till miljöfonder i stället för att gå in i statskassan. Det är det som skiljer oss litet grand från andra partier. Vi menar att dessa fonder sedan skall bekosta de miljöförbättrande åtgärderna, i första hand i de mest drabbade områdena. En sådan förvaltningsform menar vi skulle kunna ge bättre möjligheter till en långsiktig och jämn användning av resurserna jämfört med hur det blir om man går in för att använda statliga budgetmedel.

Som motargument säger Grethe Lundblad att när behovet av dessa åtgärder minskar finns det inga medel om det inte flyter in några miljöavgifter. Men i praktiken är det uppenbarligen så, att när det inte längre flyter in medel har också miljöproblemen minskat. Att dessa fonder avskaffar sig själva successivt kan inte vara någon nackdel. Nog är det positivt. Skulle det vara

så illa att det ändå finns jättestora problem, får vi givetvis fatta de beslut om nya anslag som i så fall skulle behövas.

En del av skogsproblematiken är klorutsläppen i samband med massatillverkningen. Miljöavgiftsutredningens förslag är logiskt, men det förutsätter att liknande miljöavgifter tas ut i Sveriges konkurrentländer. Det är inte så i dag. Det är därför inte lämpligt att Sverige ensidigt inför miljöavgifter på de utsläppen. Kostnadsbelastningen skulle bli orimlig. Som jag sade tidigare i debatten är det sämsta vi kan göra att ställa så hårda krav att företagen flyttar ut och vi, totalt sett, får en sämre miljö.

Anf. 68 BENGT HURTIG (v) replik:

Herr talman! Jag talade litet grand om problemen med avfallshantering och källsortering i den del av landet som jag kommer ifrån. Vi har i flera års tid samlat in tidningspapper och skickat i väg till pappersbruken i Mellansverige. På samma sätt har vi samlat in glas och skickat ner. Så småningom har människor i södra Sverige och även nere i Europa blivit bättre och bättre på att samla papper. Pappersbruken blir överhopade med papper och kan få det mycket billigare från Danmark och Tyskland. Det betyder att de inte kan ta emot vårt returpapper. Vi skulle få subventionera det kraftigt om vi skulle skicka ner det. Det anser sig inte kommunerna ha råd att göra. På likartat sätt är det med glasinsamlingen. I princip skulle den behöva subventioneras för att bruken inte vill betala så mycket för det att ens frakten täcks.

Frågan är vad vi skall göra åt det här problemet. Det visar sig att marknadsekonomin inte fungerar på det här området. Finns det några förslag till lösningar? När man har mobiliserat i stort sett vartenda hushåll i kommunerna i denna verksamhet, som går bra något år och sedan plötsligt måste läggas ned, gäller det att hitta på någon lösning. Om glaset körs på soptippen och papperet eldas upp känner människorna en maktlöshet i miljökampen.

Anf. 69 GRETHE LUNDBLAD (s) replik:

Herr talman! Jag skulle gärna till Bengt Hurtig vilja säga att jag vet att det ibland förekommer problem med att få avsättning för de insamlade produkterna. Men jag tror faktiskt att vårt naturvårdsverk, när man får litet mindre att göra, genom att uppgifter förs över även till andra, kommer att kunna ta itu med detta problem, som måste lösas centralt, så att vi verkligen får ordning på det. Jag är medveten om att det är ett problem, men jag tror fortfarande att verksamheten är mycket positiv. Jag har åtminstone hört att pappersbruken i dag använder en stor andel returpapper i sin produktion och att man även försöker utveckla processer för att kunna använda det.

Att jag angrep främst moderaterna och centerpartiet i fråga om kalkningsanslaget var för att de i sina motioner gett löften om mycket stora belopp till kalkning. Jag har förståelse för att man kan göra en kompromiss i utskottet, men det blev alltså bara 20 miljoner. Det är därför jag säger att man skall vara litet försiktig med motioner som innehåller mycket stora löften. Det kan visa sig att man inte har möjlighet att genomföra dem. Det är det som kan bli farligt, om man nu kommer med en massa löften och så småningom skall vara med och ta ansvar för frågorna.

Det är naturligtvis alltid mycket svårt att uttala på vilken nivå som utsläp-

pen blir farliga. Men vi har allihop gått in för uttrycket att vi inte skall ha större utsläpp än vad naturen tål. Jag tycker alltså att nivån för utsläppen måste vara sådan att den inte skadar naturen. Utifrån detta måste naturligtvis alla tidsramar och utsläppsgränser så småningom sättas. Men jag tycker inte att man, som miljöpartiet gör, kan gå ut och ange en massa tidsramar och utsläppsgränser i sina motioner utan att också förklara vilka metoder och kunskaper som utgör bakgrunden till förslagen.

Roy Ottosson säger att man har tänkt sig att jobba med expertgrupper. Men jag tror att man först måste bygga upp kunskapsbaser innan man kan komma med dessa förslag. Det är oerhört viktigt att också industrin och de som producerar känner en viss fasthet i besluten. Man kan inte rycka olika bestämmelser fram och tillbaka. Då tror jag att det blir mycket svårt att få en positiv inställning från industrin. En sådan positiv inställning har vi haft de senaste åren och den har faktiskt lett till att vi på många områden har fått en mycket bra minskning av utsläppen.

Jag nämnde, Lennart Brunander, detta med bilvårdsmedel – en fråga som togs upp i Ekot i morse. Jag vill i det sammanhanget gärna säga att kemikalieinspektionen också har gjort en stor undersökning när det gäller tvättmedel. Därvid har man påvisat att det finns en hel del tvättmedel som innehåller olika kemikalier som inte är lämpliga. Nu håller man på att bearbeta olika företag för att få dessa att ta bort olämpliga medel från sina produkter. Jag tror att det är ett bra sätt att arbeta på.

Det handlar alltså dels om att genom en kunskapsbreddning se till att människor får veta vad olika produkter innehåller, dels om att till företagen framföra att det är nödvändigt att dessa märker sina produkter och talar om vilka farliga medel som produkterna innehåller. Samtidigt måste man gå ut med information till allmänheten. Jag tror, som sagt, att det är ett mycket bra sätt att arbeta på. Sedan får vi se vad undersökningen om bilvårdsmedel resulterar i.

Anf. 70 LENNART BRUNANDER (c) replik:

Herr talman! Vi skulle kunna diskutera väldigt många olika saker. Jag tror alltså att det skulle kunna bli ganska många repliker.

Denna min sista replik i detta replikskifte tänkte jag emellertid använda för att tacka Grethe för de ganska många och trevliga debatter som vi har haft. Såvitt jag förstår är det sista gången som vi möts i en debatt här i kammaren. Grethe tänker ju sluta här i riksdagen.

Jag tänkte alltså bara tacka dig, Grethe, för de meningsutbyten som vi har haft. Vi har olika åsikter om en mängd saker. Men det är ju sådant som är grunden för en demokrati och för att arbetet kan gå framåt. Grethe har gjort stora insatser i det här sammanhanget både när det gäller miljöområdet och när det gäller livsmedelsfrågorna. Det är många saker som du, Grethe, har sysslat med.

För en stund sedan fanns det en stor blombukett här framme. Det var miljöpartiet som kom in med den. Men nu är buketten borta. Om den hade funnits här nu, skulle jag ha tagit den och överlämnat den till Grethe som ett tack för allt hon har gjort. Nu står jag här alldeles tomhänt. Jag kan alltså

bara framföra ett tack. Men sedan kan jag komma bort till dig, Grethe, och ge dig en kram.

I detta anförande instämde Anders Castberger (fp).

Anf. 71 INGVAR ERIKSSON (m) replik:

Herr talman! Grethe Lundblad återkom till frågan om anslagen avseende kalkningen. Helt kort konstaterar jag bara att det blev 20 miljoner utöver vad regeringen föreslagit. Då kan det väl inte vara så dåligt, Grethe Lundblad!

I likhet med Lennart Brunander förmodar också jag att den här debatten i dag är Grethe Lundblads sista debatt i Sveriges riksdag, efter lång och trogen tjänst. Jag vill gärna tacka för de många debatter och meningsutbyten som vi har haft. Jag konstaterar att Grethe alltid har haft en väldigt vänlig ton. Hon har också visat ett mycket stort engagemang i de frågor som har tagits upp och som vi har haft i uppgift att sköta. Ofta har det gällt frågor av synnerligen praktisk art. Våra mål har därför inte skilt sig särskilt mycket. Men de olika partiernas metoder för att nå fram till uppsatta mål har naturligtvis varit olika.

Jag vill alltså tacka Grethe Lundblad, och jag önskar henne lycka till i fortsättningen.

Anf. 72 BENGT HURTIG (v) replik:

Herr talman! De pappersindustrier som i dag tar emot tidningspapper tar inte, Grethe Lundblad, emot alltför små mängder. Av ekonomiska skäl föredrar man att skaffa papper från andra länder. Vidare anser man inte att det t.ex. är ekonomiskt att bygga ut ett tidningspappersbruk i norra Norrland, eftersom underlaget där är alltför litet. I princip är det här alltså fråga om ett ekonomiskt problem. På liknande sätt förhåller det sig beträffande glas.

På något sätt måste det gå att komma fram till en lösning, t.ex. genom någon sorts finansiellt stöd. Jag skulle kunna tänka mig vidgade möjligheter för företagen att få transportstöd också för sådana här produkter – transportstöd kan ju beviljas beträffande halvfabrikat. Jag undrar om det inte vore en framkomlig väg och om det inte är en väg som också Grethe Lundblad skulle kunna säga ja till.

Jag har inte suttit med särskilt många år här i riksdagen. Men jag instämmer gärna i föregående talares tack till Grethe Lundblad för hennes medverkan i olika debatter här.

Anf. 73 ROY OTTOSSON (mp) replik:

Herr talman! Det här med farliga nivåer är faktiskt en mycket viktig detalj. Om vi skall hävda försiktighetsprincipen, och det säger alla att vi skall göra – vi skall inte ge naturen vad den tål, utan vi skall ligga på en betydligt lägre nivå, och det är det som är försiktighetsprincipen – bör vi nog inte ägna oss åt så här luddiga begrepp. Man kan faktiskt göra tolkningen att det inte kommer att bli fråga om ytterligare åtgärder utöver vad som redan är planerat inom industrin. Från industrins sida hävdar man ju mycket bestämt att

det rör sig ofarliga nivåer. Men den typen av tvärsäkra uttalanden hörs allt som oftast från det hållet när det är besvärligt.

Grethe Lundblad vidhåller att hon tycker att vi alltför dåligt har konkretiserat hur utsläppen av framför allt tungmetaller och klororganiska föreningar kan minskas, vilka är extremt giftiga för miljön.

Vad vi säger är att ämnen, varor och produkter som enligt substitutionsprincipen kan bytas ut mot någonting annat – ibland kan det också vara fråga om ett byte till en annan process genom att man löser ett problem på ett något annorlunda sätt – skall väck. Det är möjligt att göra det, och detta kan ske fort. I de fall där detta inte är möjligt vill vi ha ett pantsystem, som innebär en ekonomisk stimulans att snabbt söka efter alternativ.

Vi har noterat att det på vissa områden kan vara svårt att hitta alternativ, t.ex. när det gäller kvicksilver. Kvicksilverlamporna har vi ju från energisparsynpunkt haft mycket stor nytta av. Därför är det svårt att ersätta dem med någonting annat – åtminstone som situationen är i dag. Således har vi när det gäller just denna restpost accepterat ett bortre slutdatum, framemot år 2000. Det gäller i och för sig en mycket liten mängd – men ändå! Mot den bakgrunden vill jag nog påstå att vi är realistiska när vi ställer våra krav.

När det gäller Sundsvallsprojektet och den undersökning av bilvårdsprodukter som har gjorts vill jag säga följande. Naturligtvis känner jag till detta mycket väl. Jag bor nämligen strax utanför Sundsvall. Om substitutionsprincipen verkligen var verkställd, skulle flertalet av de här aktuella bilvårdsprodukterna aldrig ha fått komma ut på marknaden. I realiteten är alltså den här principen inte verkställd. Det är däri som mycket av problemet ligger.

Anf. 74 GRETHE LUNDBLAD (s) replik:

Herr talman! Jag kan inte, Bengt Hurtig, uttala mig om detta med transportstöd. Det behövs ett ordentligt underlag för att man skall veta vilka de ekonomiska konsekvenserna blir och på vilket sätt det här praktiskt skulle kunna utformas. I och med att det är kommunerna som har ansvaret för avfallshanteringen finns det kanske en möjlighet för kommunerna och Kommunförbundet att förhandla, och det gör man nog också, med de olika mottagarna av insamlat avfall.

Till Roy Ottosson skulle jag vilja säga följande. Försiktighetsprincipen innebär enligt min mening att man, om man inte säkert vet hur det förhåller sig med ett utsläpp eller om man inte känner till en produkts farlighetsgrad, skall gå försiktigt fram och bara tillåta mindre utsläpp. Men när man är säker och har goda kunskaper är det inte försiktighetsprincipen som gäller, utan då går man efter principen om vad naturen tål. Man får absolut inte göra mera än vad naturen tål, hellre litet mindre. Det är på det sättet som vi gör beräkningar.

I övrigt skall substitutionsprincipen användas mera effektivt. Det har vi i utskottet också uttalat, och jag hoppas verkligen att det blir så.

Jag har själv varit med om att fatta beslut om förbud i fråga om kadmium. Det var på 80-talet. Men det beslutet har aldrig kunnat genomföras, därför att det genomdrevs utifrån alltför dåliga kunskaper. Således tror jag att det är farligt att kräva förbud och hårda tidsramar om det inte finns tillräckliga kunskaper i botten, för då blir det hela bara ett fiasko – precis som det blev

med förbudet i fråga om kadmium, ett beslut som alltså aldrig har kunnat genomföras.

Till slut, herr talman, vill jag tacka för de vänliga ord som jag har fått höra från mina kamrater. Jag tycker att det alltid har varit fina debatter. Det har varit en god stämning i utskottet. Vad som är viktigt: vi har alla haft en gemensam vilja att nå goda resultat på miljöområdet. Det uppskattar jag högt. Tack så mycket!

Anf. 75 JENS ERIKSSON (m):

Herr talman! Vi har kommit in i en vänlig fas i denna debatt. Jag håller helt och fullt med dem som uttalat sin sympati för Grethe Lundblad. Efter de år som jag har varit med i utskottet har jag ingen annan uppfattning än den som har kommit till uttryck här. Hon har varit en stor tillgång, hon har alltid varit saklig och vänlig.

Det är en stor, omfattande och viktig proposition som vi behandlar i dag. Det är ett stort och innehållsrikt betänkande, som inrymmer inte mindre än 249 reservationer. För att få en viss ordning på det hela har vi delat in debatten i fyra olika avsnitt. Jag kommer in i debatten vid inledningen av det tredje avsnittet och kommer att beröra en del av de frågor som skall behandlas under detta avsnitt.

Jag yrkar bifall till ytterligare en reservation, utöver de reservationer som Ingvar Eriksson och Ivar Virgin tidigare yrkat bifall till, nämligen reservation 44. För att spara tid har vi från vårt håll varit mycket restriktiva, vilket inte innebär att våra övriga reservationer inte skulle vara för oss angelägna. De ställningstaganden som vi gör och de åsikter som vi framför återkommer vi till i framtiden – det är jag övertygad om.

Det är väl känt att vi moderater slår vakt om enskilt ägande. Vi vill uppmuntra och stödja de människor som vill ta ansvar, som vill äga och förvalta. Vi reagerar därför när majoriteten uttalar att markägaren och företagaren skall ta sin del av det ekonomiska ansvaret för att säkra skyddsvärda områden. Det är ett ingrepp mot privat egendom och en kränkning av äganderätten. Principen står dessutom i strid med riksdagens tidigare beslut om rätten till ersättning enligt plan- och bygglagen.

Vi anser det inte heller nödvändigt att satsa 750 milj.kr. för inköp av skogsmark. Vi moderater menar att en samverkan med skogsbruket om skyddsinsatserna skulle bli både effektivare och kunna ske till längre kostnad än vad som nu föreslås.

Staten är inte speciellt bra på att utöva naturvård. Det räcker inte bara med att utfärda bestämmelser om reservat och naturvårdsområden. Genom att privata markägare och ideella föreningar ägnar sig åt naturvård begränsas kostnaderna och verksamheten effektiviseras. De statliga inköpen bör därför begränsas och endast få ske i undantagsfall i enlighet med de moderata partimotionerna.

Det stora felet enligt vår uppfattning i dagens skogspolitik är att den är reglerad in i minsta detalj. Det är i praktiken myndigheterna, inte markägarna, som bestämmer hur marken skall brukas. Denna detaljstyrning måste därför avskaffas.

Skogs- och markägare måste få chansen till engagemang och därmed ut-

veckla egna idéer och lösningar. Då stimuleras mångfalden och nytänkandet till gang för såväl skogsbruket som naturvården.

Dessa frågor tas upp i vår reservation 235, till vilken Ingvar Eriksson tidigare yrkat bifall.

I vår motion Jo105 tar vi också upp de problem och den stora kostnad det innebär att naturvårdsverket köpt stora skogsarealer, men saknar medel att fullfölja köpen. Vi föreslår att avtalet omförhandlas på så sätt, att staten erbjuder säljaren skogsmark från domänverket. Det finns, enligt vår uppfattning, ingen anledning att dra på sig så stora kostnader när det finns gott om mark att byta med.

När det gäller kalkning av skogsmark har vi ingen annan uppfattning än den som framförs i propositionen om behovet av kalkning. Det är ett behov som ökar för varje år så länge nedfallet av svavel och kväve överskrider den kritiska belastningen. Kalkningen, som är ett sätt att åtminstone på kort sikt begränsa försurningen, drar stora kostnader. Kostnaderna kan beräknas till mellan 300 och 500 milj.kr.

Vi moderater anser det vara skäligt att markägaren står för en viss del av kostnaden, förslagsvis 20 %, med eget arbete inräknat.

Vi anser nu liksom tidigare att miljöavgifterna inte skall fungera som en skatt för att klara statens finanser utan skall användas för att förbättra miljön, i första hand för kalkning och återställningsarbete. Genom att avgifterna fonderas skapas en långsiktig och säker finansiering till gagn för miljön och naturen. Detta gör miljövården oberoende av budgetmedel och statliga anslag.

Det måste val fel att beskatta miljöförstöring och se det som ett medel och en utväg att klara statens finanser. Sverige kan på det sättet göra sig beroende av miljöförstöring för att slippa budgetunderskott. Men det måste vara rätt att ta ut en avgift som används för att återställa miljön efter miljöskador, forska för att finna bättre reningsmetoder och substitut för skadliga ämnen. Ett sådant system skapar en god cirkel, där inkomsterna och miljöförstöringen minskar i samma takt eller rent av att miljöskadorna minskar fortare än inkomsterna till fonder.

När det gäller Norges förorening av gränsvattnen i norra Bohuslän skriver utskottets majoritet att vissa åtgärder redan vidtagits för att minska föroreningarna och utsläppen och att dessutom ytterligare åtgärder utlovats, såsom att lägga ner massafabriken i Halden. Jag anser att vi nu levt tillräckligt länge på norska löften som inte infriats. Vi har fortfarande varken torsk eller rödspätta hemma i min skärgård, precis som det har varit de senaste 15 åren.

Det är oerhört trist att leva i en fiskefattig, nästan fisketom, skärgård där bortåt ett hundratal skärgårdsfiskare för inte mer än 30–40 år sedan fick sin försörjning. De har slagits ut av föroreningar i den inre skärgården av en onaturligt stor sälstam i ytterskärgården. Det finns därför anledning att ta upp förhandlingar där överenskommelser träffas om reducering av förstörelsen, men också om återställande av fiskbestånden inom de områden som drabbats.

I ett särskilt yttrande tar vi upp ett par av de frågor som nyss behandlats ingående av riksdagen. Vårt ena yttrande har som rubrik "Hotade arter – Genteknik". När det gäller genteknik pekar vi på den varsamhet som måste

iakttas, behovet av forskning och internationellt samarbete samt att ökade kunskaper måste vara en grund när användning av tekniken bedöms. Det är viktigt att analysmetoden har så god säkerhet att den kan användas när konsekvenserna för människor och miljö skall bedömas.

Det andra särskilda yttrandet berör de fjällnära skogarna. Vi uttalar där att skyddet skall förstärkas samtidigt som förutsättningar för ett livskraftigt skogsbruk skapas. Vi hänvisar till våra förslag om indelning av de fjällnära skogarna i olika skyddsklasser, men uttalar samtidigt att markägaren skall ersättas om myndigheternas krav innebär försvårad markanvändning.

Anf. 76 LARS ERNESTAM (fp):

Herr talman! Det är vänlig ton i debatten, säger Jens Eriksson när han tackar Grethe Lundblad. Jag instämmer i detta, och jag vill rikta ett tack till Jens Eriksson. Jag vet inte om Jens Eriksson kommer att delta i någon ytterligare debatt här i riksdagen, men jag vill säga att samvaron med Jens Eriksson har för mig varit mycket inspirerande. Han är ett lexikon i fiskefrågor. Han har tillfört oss alla mycken kunskap.

Debatten är vänlig. Nu skall vi i detta avsnitt debattera med Margareta Winberg. Det innebär kanske att vi tar upp en del av de skillnader som finns i naturvårdspolitiken mellan folkpartiet liberalerna och socialdemokraterna. Men innan jag tar upp den debatten, herr talman, vill jag rikta ett par ord till miljöpartiet. Det är flera här som har gjort det med anledning av miljöpartiets återremissyrkande.

I nära en månads tid har jordbruksutskottet morgon, middag och kväll arbetat med detta miljöbetänkande. Det har klagats på att det har kommit fram för sent och det har det gjort. Men Marianne Samuelsson från miljöpartiet har varit ensam. Var fanns Åsa Domeij i den diskussionen? Var fanns Roy Ottosson?

När vi nu går till omröstning i morgon, anser jag att Åsa Domeij bör rodna av skam, eftersom hon inte har deltagit i realbehandlingen av miljöpropositionen. Var Åsa Domeij ute i landet? Vandrade hon kanske i vårsolen? Det är allvarligt, eftersom miljöpartiet har sagt att Åsa Domeij kan bli deras ministerkandidat.

Också Roy Ottosson bör rodna, dock icke lika mycket som Åsa Domeij, eftersom han har varit tjänstledig en del av tiden. Marianne Samuelsson som har gjort det tunga jobbet behöver inte rodna.

Herr talman! Liberal miljösyn utgår ifrån förvaltarskapstanken. Denna tanke utgår ifrån kristna och humanistiska etiska värderingar. Den uttrycker att människan har rätt att utnyttja de naturtillgångar som står till människans förfogande. Detta nyttjande måste göras med ansvar. Rätten att nyttja naturen innebär ingen rätt att missbruka den. Vi liberaler tror att tillväxt och utveckling är en nödvändighet för att göra vår jord mänsklig för så många som möjligt.

Det är i det här sammanhanget viktigt att understryka att förvaltarskapstanken medför att vi med den socialliberala samhällssynen värjer oss mot rovdrift, när det gäller både den enskilda människan och naturen i övrigt. Tillgången till naturen är som min partikollega Sören Norrby tidigare sade i

debatten ett lån, en tillgång som vi har att förvalta för kommande generationer.

Det kan i det här sammanhanget vara lämpligt att påminna om att den liberale samhällsförändraren Adolf Hedin för mer än 100 år sedan väckte – såvitt jag kan utröna – den första arbetsmiljömotionen i riksdagen. Den vände sig mot den rovdrift mot människan som delvis fanns i den framväxande industrialismen.

I början av det nya seklet, som nu går mot sin avslutning, väckte liberalen Karl Starbäck en motion om naturvården. Starbäck kände de hot som fanns mot orörda naturområden. Så inrättades nationalparker. Grunddragen i Starbäcks motion gäller än i dag, trots att det är nära 80 år sedan den väcktes. Åtskilligt positivt har hänt på naturvårdsområdet, men hoten finns kvar.

Herr talman! Vi i folkpartiet liberalerna har ofta med rätta kritiserat socialdemokraterna för bristande engagemang på naturvårdsområdet. För socialdemokraterna har det gällt att så långt som möjligt nyttja naturtillgångarna och ibland suga ut dem. Naturvården har blivit en lyx som har fått tillgodoses först som en restprodukt när andra behov är tillgodosedda.

Folkpartiet liberalerna har därvid fått tjäna som en motkraft. Vår aktiva opposition har ibland stoppat risker för utarmning, ibland medfört uppbromsning av en pågående negativ utveckling.

Jag skall nämna några sådana områden. För att undvika missförstånd vill jag först dock nämna att vi i folkpartiet anser självfallet att utbyggnaden av vattenkraften och nyttjandet av våra skogar varit en av de oundgängliga och nödvändiga förutsättningarna för att bygga upp vårt land och det välstånd vi har.

Vår kritik gäller överutnyttjandet.

Utbyggnaden av vattenkraften har gett oss ren energi och har, som jag nyss sade, varit en av förutsättningarna för vårt lands utveckling. Samtidigt påverkar utbyggnaden det ekologiska systemet. Vi har med skärpa uttalat att de kvarvarande älvarna nu måste skyddas. Miljöminister Birgitta Dahl har då och då kastat fram propåer om att någon eller några av dem måste byggas ut. Nu har vår opposition, senare också med stöd av andra, stoppat utbyggnaden. Vi ser det som en framgång, men vi litar ännu inte helt på socialdemokraterna.

Den socialdemokratiska politiken har inneburit ett överutnyttjande av våra fjällskogar. En stor del av de orörda skogar som finns kvar är i privat ägo. Det är naturligtvis en stor pedagogisk uppgift att övertyga ägarna om bevarande, när staten genom domänverket gjort alltför stora ingrepp. Det behövs också ekonomiska resurser för att kompensera dem som har fått avstå från avverkning. Nu har miljöministern tvingats att bromsa utvecklingen. Vi anser dock fortfarande att det behövs en hänsynsgräns och det har vi reserverat oss för. Naturvårdsverket har år efter år begärt resurser för skydd av hotade arter. Socialdemokraterna motsatte sig länge detta. Vår enträngda opposition har gett resultat, och nu finns anslag även om de fortfarande är otillräckliga.

Folkpartiet liberalerna anser att riksdagen som princip bör uttala att 1 % av skogsarealen nedanför fjällområdet bör avsättas för friare utveckling, men det återstår att uppnå majoritet för denna synpunkt i riksdagen. Miljö-

ministerns inläggande av växel bakåt när det gäller markinköpen, som jag återkommer till, är en varningssignal. Vad hjälper det att lyriskt tala vackert om behovet att skydda naturen, när man inte ens vill ställa upp för att täcka de kostnader man redan har avtalat om?

Det har träffats en kompromiss om jordbrukspolitiken, som folkpartiet liberalerna ställer sig bakom. Jag vill dock påpeka att vår metod att skydda det öppna landskapet torde vara den mest effektiva. Vi vill att det gemensamma ansvaret för att behålla det öppna landskapet konkretiseras i att staten genom arealersättning betalar dem som har som uppgift att sköta åkerjorden. Ersättningen för odling av livsmedel räcker inte för att bönderna också skall kunna fullgöra uppgiften att ge oss det öppna landskap som vi alla värdesätter så mycket.

Herr talman! Det här var några områden där folkpartiet liberalerna agerat. Jag skulle kunna nämna fler, men jag övergår nu till att kommentera några av våra motioner på naturvårdsområdet som pekar framåt.

I reservation 164, som vi har avgett tillsammans med moderaterna och som jag yrkar bifall till, tar vi upp principerna för naturvården. När jag läser centerns reservation 165, finner jag att om rimlig tid för arbete funnits hade vi mycket väl kunnat skriva oss samman till en gemensam reservation.

Vi säger i reservationen att skyddet av den biologiska mångfalden nationellt och internationellt framstår som en av vår tids viktigaste uppgifter. Trots alla vackra ord är flora- och faunavården en försummad del som måste få ökad tyngd. Naturvårdsstrategin måste få utgå från vad naturen tål och grundas på biologiska kunskaper om landskapets mosaikartade sammansättning, där de olika arterna är beroende av varandra. Det behövs mer forskning, och de omfattande rön som finns på många områden måste samordnas och nyttjas. Det bakgrundsmaterial som finns är mycket bättre än den proposition som miljöministern lämnat.

Utöver de skyddsinstitut som finns, naturreservat och nationalpark, vill vi införa något som vi kallar för hänsynsområde. De flesta markägare som har skyddsvärda arter är stolta över detta och vill göra insatser. Genom frivilliga avtal och ersättning för försvårad användning kan man många gånger på ett enklare sätt än att bilda naturreservat komma till rätta med problemen. Ett hänsynsområde kan vara ett sätt att öka den enskilda markägarens engagemang för naturvårdsfrågorna.

Eventuella ersättningar kan spridas i tiden och på detta sätt skulle de många gånger konstlade motsättningar som uppstår vid reservatsbildningar över huvud taget kunna motverkas.

Vi har i en reservation understrukit hur viktigt det är att naturvårdsmark överförs från domänfonden till naturvårdsfonden. Inte minst angeläget är detta när domänmark nu skall utförsäljas. Det behövs också bytesmark för de lantbrukare som skall avstå mark för bl.a. naturreservat. Jag har redan nämnt att folkpartiet liberalerna anser att ett enprocentsmål bör inrättas för skogsmark nedanför de fjällnära skogarna.

Herr talman! Det reella ansvaret för naturvården visar sig också i vilka resurser man är beredd att ställa till förfogande. I vår reservation 227, som jag, herr talman, yrkar bifall till, föreslår vi ökade anslag för forskning, ho-

tade arter, utvärdering av kalkning och vård av naturreservat. Det är beklagligt att det inte har gått att samla majoritet för dessa angelägna anslagsbehov.

Herr talman! Jag vill avslutningsvis säga några ord om något av det mest anmärkningsvärda som finns i miljöministerns sena proposition till riksdagens avslutning. Statsrådet Birgitta Dahl ville, trots att kontrakt om skyddsvärda områden träffades, sänka anslaget för markinköp. Det gällde bl.a. Färnebofjärden vid Dalälvens utlopp, Dalälven vars återställande statsrådet ordat så mycket om. Det är glädjande att jordbruksutskottet i stort sett samfällt ger statsrådet bakläxa genom att tillstyrka bl.a. folkpartiet liberalernas motion om höjning av anslaget till 140 milj.kr. Vi ser det som en framgång för vår naturvårdssyn och är naturligtvis mycket tillfredsställda med att också socialdemokraterna i utskottet har ställt sig bakom förslaget.

Tillstyrkandet har åtföljts av en skrivning om den enskildes ansvar. Vi har i ett särskilt yttrande sagt att vi får återkomma till vår bedömning av resultatet av den allmänna beskrivningen när förslag redovisas. Skrivningen överensstämmer i stora stycken med den naturvårdssyn som vi har. Vi kan dock inte tänka oss konfiskation av enskild egendom. Kanske är det inte detta det är fråga om. En stor del av dessa frågeställningar tas upp och täcks i vår reservation om hänsynsområden.

Herr talman! Jag ställer mig bakom alla reservationer från folkpartiet och yrkar bifall till de reservationer som Sören Norrby tidigare yrkat bifall till. (forts.)

## Beslut om uppskjuten votering

På förslag av tredje vice talmannen medgav kammaren att det ärende som för närvarande debatterades, dvs. jordbruksutskottets betänkande JoU30, samt de ytterligare betänkanden som hann debatteras färdigt under återstoden av dagens sammanträde skulle företas till avgörande i ett sammanhang i början av morgondagens arbetsplenum.

## Ajournering

Kammaren beslöt kl. 17.51 att ajournera förhandlingarna till kl. 19.00 för middagsuppehåll.

## Återupptagna förhandlingar

Förhandlingarna återupptogs kl. 19.00.

## 4 § (forts.) **Miljöpolitiken** (forts. JoU30)

Anf. 77 ROY OTTOSSON (mp) replik:

Herr talman! Lars Ernestam tycker att det skulle vara bättre om vi är fler miljöpartister i utskottet vid varje sammanträde. Det är emellertid litet

svårt, eftersom vi bara är 20 ledamöter i riksdagen och det finns 16 utskott. Dessutom måste vi bevaka en lång rad andra funktioner. En och annan kan ju faktiskt vara sjuk emellanåt eller ha andra svårigheter. Tyvärr kan jag inte tillgodose det önskemålet från Lars Ernestam.

Lars Ernestam beklagar sig också över att Åsa Domeij inte sitter med i något utskott, då hon är lanserad som ministerkandidat av några i miljöpartiet. Det är ett litet märkligt argument. Det skulle betyda att ministerkandidaterna måste sitta med i utskottssammanträden. Jag har aldrig sett att Bengt Westerberg har suttit med i något utskottssammanträde. Jag undrar hur det är med detta egentligen. Det är en konstig argumentering från Lars Ernestams sida.

Då har vi återremissyrkandet – om man nu skall vara allvarlig. Vi i miljöpartiet tycker – jag har förstått att alla partier tycker så – att behandlingen av miljöpropositionen och alla de motioner som är kopplade till den har varit summarisk och inte alls tillfredsställande. Det hade varit mycket bättre om det hade funnits mer tid. Då hade det funnits betydligt större möjligheter att verkligen penetrera frågorna och kanske komma fram till en del andra saker att komma överens om. Det är det som är bakgrunden till att vi kräver återremiss. Vi tycker att miljöfrågorna är så viktiga att man inte kan behandla dem på detta sätt, i synnerhet inte när ärendet har skjutits upp flera år i rad. Behandlingen har varit summarisk, och det har vi alltid ställt upp på för att vara samarbetsvilliga och försöka göra så mycket som möjligt av situationen.

Det är svårt att begripa vad det är som är så upprörande. Är det att ett parti vill behandla ett ärende mer seriöst och mer ingående än vad som har varit möjligt hittills? Det är ingen kritik mot att ni i utskottet har arbetat så mycket och det arbete ni faktiskt har gjort i utskottet. Långtifrån! Ni har arbetat mycket, och det vet vi om. Både Åsa Domeij och jag har suttit med i den utskottsgrupp som Marianne Samuelsson har bakom sig. Vi har ägnat kvällarna åt att läsa i genom allting och försökt göra det bästa möjliga av situationen. Det är bara att konstatera att det har varit oerhört mycket att göra på kort tid och alltså svårt att göra mycket av det hela. Det är därför vi tycker att denna fråga borde behandlas mer seriöst.

Jag kan inte tolka denna diskussion på annat sätt än att man från folkpartiets sida, i synnerhet Lars Ernestam, egentligen inte betraktar dessa frågor som så fantastiskt viktiga som vi gör. Lars Ernestam ser dem ändå som något man har fått arbeta med och att det är roligt att ha några frågor kvar till valrörelsen – vi skall inte komma överens om för mycket osv. Det tycker jag är litet tråkigt.

Anf. 78 MARIANNE SAMUELSSON (mp) replik:

Herr talman! Jag tycker att det Lars Ernestam sade här om var Åsa Domeij och Roy Ottosson fanns var så otroligt intressant. Vad jag kan förstå skulle det innebära att med Åsa Domeij och Roy Ottosson i utskottet, dvs. tre miljöpartister, skulle det ha blivit ett betydligt bättre betänkande. Det måste ha inneburit att vi hade fått mer tid att prata om just miljöpartiets motioner i ärendet. Det är glädjande om Lars Ernestam tycker att det var de motionerna vi skulle ha pratat mera om och att vi skulle ha sett till att få

majoritet för dem. Det har inte riktigt antytts tidigare i dag att miljöpartiets motioner var så populära. Men det gläder mig.

Vi skall nog se till att det blir en behandling av miljöfrågorna, där vi kan ägna mycket tid åt miljöpartiets motioner och förhoppningsvis få utskottsmajoriteten med oss i dessa viktiga ärenden. Jag såg inte frågan riktigt så egoistiskt, dvs. att det var miljöpartiet som behövde mer tid. Jag både såg och hörde i förmiddags alla partier klaga på att det var fråga om en för dålig behandling. Det var av den anledningen jag tyckte att det var viktigt att ärendet återremitteras för en mer seriös behandling. Jag tycker fortfarande så. Jag uppfattade att det var detta som representanterna för de olika partierna ville ha då de klagade över för litet tid för hanteringen av frågorna. Jag tror också att Lars Ernestam hade velat ha mera tid. Han har i morgon chansen att rösta för mer tid för att arbeta just med miljöfrågorna. Jag hoppas att det inte bara är något man pratar om utan något man också vill göra från folkpartiets sida, dvs. förbättra miljöpolitiken i Sverige.

Anf. 79 LARS ERNESTAM (fp) replik:

Herr talman! Om jag först skall försöka tolka återremissyrkandet positivt, skulle det möjligen vara därför att Marianne Samuelsson m.fl. väntar sig att det skall bli en bättre regering i höst. Det kan möjligen vara en positiv bedömning. Så enkelt går det inte att klara detta. Propositionen har lagts, och den måste behandlas.

De olika partierna har hjärtefrågor. Jag har alltid hört miljöpartisterna säga att miljön är deras hjärtefråga. Nu kom miljöpropositionen. Jag håller med om att det har funnits dåligt med tid att arbeta med den. Då behövs det så mycket större insatser. Skyll inte på att miljöpartiet är ett litet parti. Mellan åren 1982 och 1985 var vi precis lika många i folkpartiet. Men när det kom stora propositioner, delade ordinarie ledamot och suppleant upp arbetet mellan sig. Det är en övermänsklig uppgift att klara allt när det gäller denna stora proposition.

Jag tycker att Marianne Samuelsson har varit duktig. Men frågan går till miljöpartiets suppleanter Roy Ottosson och fröken Åsa Domeij. Jag riktar mig särskilt till Åsa Domeij. Det är ju ändå hon som har framställts som den som har det huvudsakliga miljöansvaret inom miljöpartiet. Var fanns Åsa Domeij när vi dag efter dag tragglade med dessa motioner? Det hjälper inte att som dagsländor komma in här och plocka fram blommor och gamla tallar och anmäla sig på löpande band till slutdebatten. Det är i realbehandlingen i utskottet som grunden läggs för betänkandet. Där fanns endast Marianne Samuelsson, med undantag för en gång, när Åsa Domeij var med. Det är i utskottet som sammanjämkningen sker, och det är där som det går att uträtta saker och ting. Det lasset fick Marianne Samuelsson dra ensam.

Anf. 80 MARIANNE SAMUELSSON (mp) replik:

Herr talman! Det var intressant att höra att folkpartiet nu skall bestämma hur vi i miljöpartiet skall lägga upp vår arbetsordning för våra möten. Jag är ordinarie ledamot i jordbruksutskottet. Jag tycker att det har varit roligt att sitta i jordbruksutskottet under denna ärendebehandling. Jag har haft all den hjälp jag har velat få av Åsa Domeij och Roy Ottosson när det gäller

inläsning osv. Jag vet inte varför det skulle vara så konstigt att en och samma person sitter med i behandlingen av ett och samma ärende. Jag tror snarare att det är en fördel att göra så. Kom ihåg att jag inte har klagat på antalet timmar. Jag har snarare krävt att vi skulle lägga ned fler timmar på detta. Det var flera dagar som blev tomma. Jag tyckte att vi kunde ha använt dem, men det var ingen mer än jag som tyckte det. Nu tycker jag att vi skall behandla detta ärende ytterligare, därför att det inte är behandlat tillräckligt grundligt. Det har också framförts från de andra partierna. Vi har inte hunnit höra olika instanser osv.

Eftersom riksdagsordningen säger att det går att göra så här, tycker jag vi kan göra det. Det innebär inte att vi har någon ny regering när det urtima mötet skall inkallas. Det är till hösten, efter valet, som vi avgör hur den nya regeringen skall se ut. Det är såvitt jag vet inte förrän i september, vilket innebär att regeringsfrågan kommer att hanteras först i oktober. Om vi får en bättre eller sämre regering då, kan vi inte avgöra nu. Vi kan däremot hoppas på att miljöfrågorna blir så viktiga att den nya regeringen, vilken det nu kan bli, verkligen tar sig an de frågorna. Det skall vi i miljöpartiet se till att den inte kommer undan, om vi inte själva kommer att delta i något regeringsarbete.

Anf. 81 ROY OTTOSSON (mp) replik:

Herr talman! Detta är rena oförskämdheter från Lars Ernestam. Han vill göra gällande att vi skulle kunna uppträda på flera platser samtidigt och att vårt återremissyrkande har att göra med arbetssituationen i miljöpartiet. Det är fullständigt fel. Vad det handlar om är att hinna diskutera igenom alla frågor ordentligt i utskottet och se om man kan komma fram till gemensamma ståndpunkter som bär framåt. Det är vitsen med det hela. Det har inte gått på denna korta tid. Det handlar alltså om hur man planerar arbetet i riksdagen, huruvida man har ett miljöutskott, hur regeringen planerar sitt arbete osv. Vi har kritiserat hela uppläggningen. Vi har inte kritiserat dem som har arbetat och försökt göra det bästa möjliga av situationen. Vi har inte kritiserat utskottskansliets personal.

Om vi finge bestämma själva, skulle det inte vara några problem med tiden. Vi vet vad vi vill. Det står i motionerna. Det är inte det som är problemet.

Lars Ernestam försöker forma personangrepp på osaklig grund därför att han inte tycker om att vi vill behandla miljöpolitiken mera seriöst. Det är den enda slutsats jag kan dra av detta.

Anf. 82 LARS ERNESTAM (fp) replik:

Herr talman! Endast en kort replik. Återremissyrkandet har väl ändå begärts därför att vi har haft för litet tid på oss. Det har också sagts från miljöpartiet i den här diskussionen att miljöpartiet är ett litet parti som inte har samma möjligheter som andra partier. Vi kan inte vara på flera ställen samtidigt, har miljöpartiets företrädare sagt. Men om man har sin hjärtefråga uppe till behandling, tror jag att man skulle frigöra sig från annat utskottsarbete. Det kanske t.o.m. finns dem av er som inte deltar i något utskottsarbete under den här tiden.

Vi bestämmer inte hur andra partier agerar. Men vi registrerar, och vi ser vilka som har tagit aktiv del i det mödosamma arbetet med miljöpropositionen. Det ligger inga personangrepp i detta. Men jag tycker att miljöpartiets företrädare i dag arbetar med ett spel för gallerierna. I stället för att se till att alla ledamöter som har möjlighet deltar i det aktiva arbetet med att ta fram betänkandet, antecknar man sig till en rad inlägg i debatten, släpar in tallar, kommer med blommor osv. Blommor är i och för sig trevligt. Men denna typ av åtgärder inger inget förtroende. Jag hoppas att allmänheten förstår det och drar sin slutsats, när vi i höst kommer till valdagen.

Andre vice talmannen anmälde att Marianne Samuelsson anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 83 KARIN STARRIN (c):

Herr talman! Jag tänker inte lägga mig i grälet mellan miljöpartiet och folkpartiet, även om jag kan säga att jag också blev ytterst överraskad när kravet på återremiss kom. Vill man flytta fram positionerna om än i små steg, måste dessa steg tas. Det är på så sätt denna behandling har gjorts, även om det har funnits mycket att önska när det gäller tidsdisponeringen.

Jag vill ta chansen att säga att jag tycker att det var bra att Jens Eriksson lurade oss i förra veckan, eller om det var för två veckor sedan, när han tackade för sig och sade att det var hans sista debatt. Nu får också jag chansen att tacka Jens Eriksson för allt nytt han har lärt mig. Jag är ny i riksdagen och har under dessa tre år verkligen fått en inblick i just fiskefrågorna. Jag har förstått hur komplexa de är, men också hur viktiga de är. Tack, Jens Eriksson.

"Jag har känt det dunklaste dunkla,
som lever och njuter och lider
under gräsens flätade täcke
som kravlar och krälar och kryper
och fångar och dödar och äter
och avlar och dör för att leva
pånyttfött i kommande tider..."

Herr talman! Det jag läste upp var en strof i dikten Vårkänning av Dan Andersson. Den understryker verkligen det komplexa arbetet omkring naturvårdsfrågorna, som vi nu behandlar i detta debattblock.

Nu händer det saker där ute. Det blir grönare än grönt. Jag blir lika överraskad varje år över att våren har en sådan färg och grönska med sig.

Det växer så att det knakar, mer än någonsin. Hur kan vi uppleva denna förändring år efter år? Naturligtvis är det värmen och ljuset som påverkar även oss när våren kommer. Men är det månntro kvävebomben som slår till?

Kvävet som växterna behöver tillförs nu i en extra mängd från alla luftföroreningar. Växterna har hittills kunnat ta upp det mesta av detta avfall. Men på senare år har det börjat falla ned mer kväve än vad växterna förmår att ta upp. Detta, mina kära kolleger, är ett av de stora hoten mot vårt naturvårdsarbete. Hur stora insatser vi än sätter in på kort sikt, måste vi lösa detta.

Nu rinner kvävet ut till grundvatten och vattendrag. Kvävet bidrar till försurningen. Dessutom kommer det frigjorda kvävet att föras ut till haven och orsaka övergödning. Det har vi sett exempel på. Övergödningen av haven kan tyvärr komma att öka med accelererande fart. Kan vi tillåta oss det?

Ofta glömmer vi bort att vi faktiskt har en möjlighet att påverka framtiden och åstadkomma en framtid med mindre av försurning. Det är vi själva som skapar framtiden. Det är ofta svårt att se vikten av det lilla som en enda människa gör. Ändå är det just varje människas beslut som skapar framtiden. Därför är det oerhört viktigt att vi intar en ny livsstil där inte mängd och hastighet är honnörsorden, utan där kvaliteten och respekten för livet – allt liv – får vara vägledande.

Människan orsakar decimering och förintelse av både växter och djur. År 2000 kan enligt beräkningar 15–20 % av alla nu kända växter och djur vara oåterkalleligen borta. Bevarandet av den biologiska mångfalden är en central fråga, som ytterst handlar om människans egen överlevnad. Vi i centern tycker att Sverige måste upprätta en lista över vilka arter och biotoper som kan sägas utgöra vårt nationalarv och som därför bör ges särskild omsorg och särskilt skydd.

Jag håller med Lars Ernestam om att våra reservationer i det här fallet är mycket lika och att vi borde ha kunnat skriva ihop oss. Jag tycker också att vi visst borde ha kunnat få ett majoritetsbeslut om att vi behöver en lista över de mest hotade arterna och biotoperna. Vad säger socialdemokraterna om det här?

Jag yrkar bifall till reservation 165.

Riksdagen räddar nu regeringens rykte. Man gör inte så här om man vill skapa respekt i det politiska arbetet. För att naturvårdsverket skall kunna fullfölja redan ingångna avtal behövs ytterligare 60 miljoner för att köpa mark för naturvårdsändamål. Centern har i en partimotion tagit upp detta, och vi har nu fått gehör för det. Det är vi glada och tacksamma över. Detta är ett viktigt steg i det framtida naturvårdsarbetet.

Det som är vår tids stora tekniska revolution och 90-talets stora fråga är biotekniken. Regeringen tycker ändå inte att biotekniken är värd mer än några enstaka rader i miljöpropositionen. Man kan i dag flytta gener – arvsmassa – mellan växter och djur av samma slag, men också flytta arvsmassa mellan organismer som inte har ett dugg med varandra att göra.

Hur reagerar naturen för nya växter, för nya organismer? I dag kan ingen svara på det. Centern har nu två år i rad krävt en heltäckande lagstiftning inom bioteknikområdet. Det räcker inte med att gömma sig i dessa angelägna frågor bakom pappershögarna eller i den parlamentariska beredningen, som tydligen inte kommer någon vart. Det vi i centern vill ha och efterlyser är ett riksdagsbeslut emot frisläppande av gentekniskt förändrade organismer i naturen. Vi tycker att det är viktigt att ta det beslutet i dag, när vi inte vet hur naturen reagerar. Låt oss först skaffa kunskap, så att vi inte går i fällan.

Jordbruket utgör en viktig kraft i miljöarbetet. Vi i centern anser att åkermarken måste användas både till livsmedelsproduktion och till energi- och industriråvaror. Då får vi en användning som bygger på recirkulation, och

det är viktigt. Vi måste övergå till att använda de förnybara resurserna mer och de icke förnybara resurserna mindre.

Matdebatten får inte innebära att vi offrar det svenska jordbruket för att vinna små och kortsiktiga fördelar för oss konsumenter. Det är enbart 3,6 % av vad hushållen totalt konsumerar som kommer från jordbruket. Minskar volymen för det svenska jordbruket, stiger successivt matpriserna igen. Den turbulens som förekommer i dag och som orsakats av det livsmedelspolitiska beslutet får inte förstärkas ytterligare.

I betänkandet betonar utskottet att naturvårdsverket har fått uppdraget att fortlöpande följa och utvärdera miljöeffekterna av det nya livsmedelspolitiska beslutet. Uppdraget skall redovisas i mitten av 1992, och därefter skall en kontinuerlig uppföljning ske.

Man kan redan nu oroa sig över att så stor del av åkerarealen kommer att planteras med granskog. Hade man verkligen tänkt sig denna utveckling inför beslutet? Hur kommer vidare det öppna landskapet att förändras? Vi vill ha en målbeskrivning av hur det framtida jordbruket skall utformas utifrån naturvårdshänsyn. Detta behandlar vi i vår reservation 203, som jag yrkar bifall till.

Det behövs miljöförbättrande åtgärder i jordbruket. De pengar som kommer in från avgifterna på handelsgödsel och bekämpningsmedel måste återföras till jordbruket. Det behöver göras kalkning, det behövs ökad rådgivning och inte minst behövs forskning för att vi skall få fram nya användningsområden för jordbruksprodukter. Se t.ex. på de vegetabiliska oljorna! Socialdemokraterna måste väl hålla med om att det skulle innebära stora fördelar om vi kunde få fram sådana som alternativa bränslen.

Det har tagits ett riksdagsbeslut om att avgifterna skall gå tillbaka till jordbruket. Då blev regeringen och socialdemokraterna överkörda. Men man skall naturligtvis följa fattade beslut. Här har regeringen handlat dåligt, och man vill tydligen inte rätta till gjorda felsteg. Vi i centern tycker att de pengar som finns kvar både sedan 1989/90 och efter 1990/91 inte får drunkna i statsbudgeten. Det finns massor att göra i miljöarbetet inom jordbruket, och de pengarna skall tillbaka till jordbruket för forskning och miljöförbättrande åtgärder. Detta beskriver vi i vår reservation 226, som jag yrkar bifall till.

Vi har från centerns sida hävdat att naturvårdsverket har blivit för stort för att kunna vara riktigt effektivt i miljöarbetet. När det nu pågår en omorganisation är det viktigt, anser jag, att man riktar in uppläggningen av hela arbetet på förebyggande lösningar i stället för att sätta in åtgärder när de olika effekterna redan har uppkommit. Jag tycker att man nu skall lägga upp verksamheten så, att den övergår från att vara "akutsjukhus" till att bli "friskvårdsanläggning".

Herr talman! Länge nog har jorden plundrats och förgiftats. Länge nog har det pratats om hur den skall räddas. När skall vi människor sluta att enbart prata och i stället övergå till handling? När skall vi kunna se naturen i ögonen.

Anf. 84 JENS ERIKSSON (m) replik:

Herr talman! Samtidigt som jag tackar Karin Starrin för de vänliga orden vill jag göra klart att det som jag sade för 14 dagar sedan inte var något löfte utan – för att apostrofera en känd socialdemokrat – en målsättning.

Jag fick gå in i en miljödebatt därför att vår huvudföreträdare hade något annat att uträtta i dag. Nu blir det min sista miljödebatt, och bortsett från någon interpellationsdebatt som jag har haft med miljöministern så var det också den första.

Anf. 85 JAN JENNEHAG (v):

Herr talman! I dag har det talats om mycket om utskottsarbetet, om arbetssituationen när det gällde att få fram det här betänkandet och om det i vissa stycken klena resultatet. Nåja – några punkter finns väl att glädjas åt: 60 milj.kr. för inköp av mark och 20 milj.kr. för kalkningsåtgärder är väl i och för sig bra. Men naturligtvis är det inte bara fråga om motioners mängd och yrkandens detaljgrad, utan också en fråga om politisk spännvidd.

Det är inte bara så att utskott i allmänhet inhämtar faktaunderlag, sitter och diskuterar och jämkar sig samman och kommer överens om kloka åtgärder. Det finns en verklighet utanför det här huset. Det handlar om makt, makt över produktionen. Vi kan besluta om mål för koldioxid- och kväveutsläpp, men saknar samhället styrmedel händer ändå något som kanske inte riktigt stämmer överens med de mål som man faktiskt har beslutat om.

Makten över produktionen, demokratins problem – om alla vill något, då skall det också bli så. Men så enkelt är det naturligtvis inte, och det vet vi mer än väl, vi som sitter här i kammaren.

Den här delen av debatten handlar om naturvård. Om man ser svensk naturvård i ett internationellt perspektiv är det självklart att man kan säga att också vårt samhälle är beroende av att planeten jorden som ekosystem producerar rent vatten, syre och föda. För jorden som helhet är kopplingen mellan naturvård och överlevnad klar och tydlig.

En majoritet av jordens befolkning lever i självhushåll med mycket små eller inga marginaler. Om odlingsjordarna föröds, om regnen uteblir eller om fisket försämras, hotas deras överlevnad. Den enda vägen till förbättrade levnadsvillkor går över ett planerat och väl balanserat utnyttjande av naturresurserna. En hållbar utveckling förutsätter att dagens behov tillgodoses utan att kommande generationers möjligheter till försörjning äventyras. Detta förutsätter i sin tur att vi har en rättvis fördelning av jordens resurser. I-ländernas primära uppgift för den internationella naturvården är alltså att skära ned sin enorma överkonsumtion och åstadkomma en ny ekonomisk världsordning som skapar förutsättningar för en hållbar utveckling i tredje världen. Även detta har det talats om i dag från den här talarstolen.

Om vi ser det hela i ett nationellt svenskt perspektiv är naturvårdsproblemet delvis av en annan dimension. Kopplingen mellan vården av naturresurserna och vår försörjning är i grunden lika ovillkorlig, men sambanden är otydligare och våra marginaler mycket större. Det gör dock inte frågorna mindre viktiga. Just det faktum att vi har större handlingsutrymme ger oss ett ökat ansvar både för de globala naturresursfrågorna och för den del av jordens naturarv som finns inom våra gränser.

Om detta är vi alla överens i teorin. Vi vill alla att ekosystemens produktionsförmåga skall bevaras. Vi vill alla att den genetiska mångfalden skall bevaras. Vi vill alla slå vakt om ett variationsrikt och levande landskap. Det vi inte är överens om är medlen. För mig som socialist är det naturligt att

ifrågasätta marknadens förmåga såväl i teorin som i praktiken att lösa de här överlevnadsfrågorna.

Det finns alltså en skillnad beträffande vad vi tror att vi kan påverka i demokratiska organ, om vi samtidigt har ett samhälle där många avgörande beslut fattas utan demokratisk kontroll. Den kontrollen menar jag inte kan uppnås i en marknadsekonomi som tillåts agera på det sätt som vi ser exempel på runt om i världen.

Om vi ser till det resultat som naturvårdsarbetet hittills har medfört kan vi konstatera att det som skett och sker med Sveriges natur är en spegelbild av den globala verkligheten, i och för sig i mindre skala och med mindre dramatiska konsekvenser, åtminstone på kort sikt. Mark- och vattenresurser exploateras allt hårdare. Grundläggande processer i naturen påverkas djupare av vår verksamhet. Variationsrikedomen, den biologiska mångfalden minskar, och allt fler växt- och djurarter hotas. Mycket litet återstår av orörda skogar och odikade våtmarker. Arealerna fortsätter att minska. De sista resterna av det gamla kulturlandskapets artrika ängs- och hagmarker försvinner också. Produktionslandskapets mönster blir alltmer storskaligt, och det äventyrar också estetiska och kulturhistoriska värden.

Detta kan man hitta siffror på. Vid sekelskiftet fanns det omkring två miljoner hektar ängs- och hagmarker i jordbrukslandskapet. I dag är det mindre än en tiondel kvar. Resten har övergivits, förbuskats eller planterats igen. De biologiskt värdefulla våtmarkerna har utplånats ännu mer fullständigt genom sjösänkningar, invallningar och dikningsföretag. Bara fragment återstår av det gamla odlingslandskapets översvämmningsmarker och betade strandängar.

Av de någorlunda opåverkade skogsområdena har vi i dag inte mer än drygt 60 000 hektar kvar, om vi inte räknar med Norrbottens län och skogarna längs fjällkedjan. Det motsvarar bara 0,3 % av skogsarealen inom det området. Det unika barrskogsbältet längs fjällkedjan och de fjällnära skogarna sargas nu och fortsättningsvis av storskalig kalhuggning.

Vi har ungefär 475 arter ryggradsdjur i Sverige. Av dem är ungefär en tredjedel hotade eller så sällsynta att de kan komma att hotas till sin existens inom en överblickbar tid. Närmare 500 växter är på samma sätt mer eller mindre utrotningshotade. Samtidigt minskar också många i dag vanliga arter som vi har lärt oss att de finns överallt, och inom ett antal decennier kanske de inte alls finns kvar.

För både växter och djur gäller att de i de flesta fall hotas därför att deras livsmiljöer förstörs. En stor del av de hotade arterna är knutna till orörda skogar eller ängs- och hagmarker. Det är naturligtvis en allvarlig situation, och siffrorna beskriver det. Men ändå har vi bara sett en del av de biologiska konsekvenserna av dagens sätt att utnyttja naturen. Det är mer än hälften av Sveriges skog som inte har kalavverkats eller beskogats med det mekaniserade storskogsbrukets metoder. Det betyder alltså att det under ännu ett antal decennier kommer att finnas skog med annan historia och annat utseende än storskogsbrukets, och där kan vi fortfarande finna gårdagens växt- och djurvärld som dröjer sig kvar. Frågan är hur lång tid vi har på oss och vad vi hinner företa oss innan dess. Det som pågår är alltså en biologisk utarmning. De insatser som hittills gjorts för att freda arter och naturområden

har inte kunnat förhindra att utvecklingen fortsatt, utan i stället har den accelererat.

Det vänsterpartiet har tryckt på i sin reservation 166, som jag yrkar bifall till, är att vi måste ha en sammanhållen syn på detta eller ha ett, som det står i rubriken på reservationen, holistiskt synsätt på naturvårdsarbetet. Holistisk i något slags kunskapsteoretisk mening att summan av delarna inte blir lika mycket som helheten. Helheten är större än summan av sina delar. Om vi betraktar verkligheten styckevis och försöker åtgärda styckena börjar vi i galen ända.

Vi skall alltså utarbeta ett systematiskt underlag med kvalitetsmål för naturvårdsarbetet. Vi skall upprätta en nationell naturvårdsstrategi som skall utgöra ett underlag för att skydda hotade arter, unika naturområden och naturområden som representerar olika naturtyper. I nästa steg måste vi rangordna skyddsinsatserna och planlägga genomförandet.

Detta måste naturligtvis ske i samklang med ett lokalt arbete. Här menar vi att kommunerna skall ha ett större ansvar. Vi skall stärka den ekologiska kompetensen i kommunerna. Där fordras det statliga insatser. Kommunerna måste ha hjälp med att göra en utvärdering av den ekologiska kompetensen och av det naturvårdsinriktade arbetets omfattning på olika områden inom kommunerna.

Jag nämnde tidigare marknadsmekanismerna som illa ägnar att säkra en god naturvård, lika litet som dessa marknadskrafter fungerar när det gäller pappers- och glasåtervinning, för att ta exempel som har diskuterats tidigare i dag.

Bland partierna i riksdagen är det moderaterna som konsekvent kämpar för marknadsekonomin. Därför är det naturligtvis helt följdriktigt att man förordar ytterligare en urholkning av strandskyddet i reservation 193. Jag tar detta som ett exempel på att vi ständigt måste ställa frågan vem som tjänar på detta. Vilka intressen är det som gynnas? Är det naturvården eller är det andra intressen?

Lars Ernestam litade inte på socialdemokraterna sade han i sitt huvudanförande. Man kan då undra vilka bröder och systrar han litar på i en eventuellt borgerlig regering mot bakgrund av vad jag nyss sade.

Anf. 86 JENS ERIKSSON (m) replik:

Herr talman! Jan Jennehag säger att vi konsekvent arbetar för en marknadsekonomi. Ja, det kan man kanske säga, men vi gör det inte huvudlöst, utan med en väl avvägd politik så att det fungerar på rätt sätt.

Sedan tar Jan Jennehag upp de ändringar som vi begär i strandskyddet och vem som tjänar på det. Jo, det tjänar vi på allihop, eftersom man har lagt strandskydd på mycket stora områden som ingen utnyttjar till något annat. Där skulle man kunna skapa möjligheter för människor att få en liten bit av Sveriges jord att ägna intresse åt, bruka och leva på. Det är så vi menar. Vi vill inte ta bort strandskyddet. Vi har samma syn som de flesta andra på att det var tur att vi fick strandskydd 1950. Annars hade säkert alla stränder varit belamrade med stugor. Men det finns oändligt många områden där man kan släppa fram människor för att få bygga fritidshus. Det finns stora behov

av det. Där trissar man i dag upp priserna i våra skärgårdssamhällen, eftersom man är stoppade och inte har någon möjlighet att få bygga.

Det är stora problem även för bofasta att få lov att bygga. Jag höll på att överklaga och bråka i fem år innan jag fick lov att bygga mitt hus på den ö där jag bor och lever.

Anf. 87 JAN JENNEHAG (v) replik:

Herr talman! Jag betvivlar inte alls Jens Erikssons förmåga att ta ansvar för sina marker. Frågan är vilka styrmedel samhället bör disponera över för att säkra värdet. Jag tror säkert att det har varit besvärligt för Jens Eriksson att få bygga på sin tomt. Krångel och byråkrati lär vi nog inte kunna utesluta i vilket samhälle som helst. Jag tror dess värre inte att alla som kommer att dra nytta av de moderata åsikterna när det gäller strandskydd är lika ansvariga som Jens Eriksson.

Anf. 88 JENS ERIKSSON (m) replik:

Herr talman! Det finns alla möjligheter för kommunerna att reglera byggandet i dag. Man har rätt att ge byggnadstillstånd och man har rätt att avslå det. Om man kommer inom 300 metersgränsen får man också gå via länsstyrelsen. Jag ser inga problem i detta.

Man har snart tillskapat naturvårdsområden längst hela bohuskusten och man har skapat reservat som också är skyddade. Det finns inga problem när det gäller skyddet. Problemet är att man håller på att tränga bort den bofasta befolkningen. Man är inte beredd att ge människor utrymme att under sommaren leva på en plätt som de äger själva.

Anf. 89 JAN JENNEHAG (v) replik:

Herr talman! Jens Eriksson, dessa frågor gäller andra än den bofasta befolkningen. Jag är helt överens med Jens Eriksson om effekterna av den nuvarande utvecklingen när det gäller den bofasta befolkningens problem.

Anf. 90 ÅSA DOMEIJ (mp):

Herr talman! Jag tycker att den här debatten börjar bli ganska lång. Ibland tycker jag att det känns som en nattlig innebandymatch som höll på i minst 24 timmar. Det har vi säkert varit med om allihop som barn. Men vi skall väl försöka debattera dessa viktiga frågor ordentligt i alla fall.

Vi producerar en stor mängd ord här och samtidigt så litet handling. Det är kanske detta som gör att människor tycker att miljöpolitiken är jobbig. Visst finns det en politisk enighet på det sättet att alla som sitter i riksdagen skulle säga att miljön är viktig. Vi vill alla kämpa för en god livsmiljö, och på sikt är ju överlevnaden det absolut viktigaste. Det är väldigt lätt att enas om det, eftersom förnuftet säger att så måste det ju vara.

Problemet är att det är mycket svårt att ställa om utvecklingen. Det kräver en hel del uppoffringar och saker som är jobbiga. Det är ofta så att miljöfrågorna krockar med andra samhällsproblem och att det finns intressemotsättningar. Det är hela tiden frågan om så många val.

Det är kanske så att många människor känner att det är jobbigt med dessa långtgående löften om att nu skall vi ha en miljöpolitik som utgår ifrån vad

naturen tål, vi skall ta internationellt ansvar för vår livsstil och vara solidariska osv.

När man sedan ser att det inte kommer några konkreta beslut eller målsättningar för att minska energiförbrukningen – någonting vi måste göra om vi skall ta internationellt ansvar för koldioxidutsläppen – beror det ju på att det finns ett samband mellan energiförbrukning och ekonomisk tillväxt i det ekonomiska system som vi har i dag. Om vi verkligen skulle arbeta för att minska energiförbrukningen, skulle troligen den ekonomiska tillväxten påverkas också. Det är klart att det är jobbigt för många miljöengagerade, trots allt prat om att vi måste utgå ifrån vad naturen tål – jag tänker t.ex. på bokskogarna i Skåne – att man ändå fattar beslut om att bygga en bilbro till Danmark. Det är litet konstigt.

Tänk på vad som händer med alla utredningar. Det utreds ju så mycket, och det kommer fram en hel del förslag som är klart användbara. Jag tänker t.ex. på miljöavgiftsutredningen. Där ser vi att nästan alla förslag som den lade fram i sin tredje och sista del är slopade i miljöpropositionen. De finns helt enkelt inte med. Jag tänker också på jordbrukspolitiken där det fanns en möjlighet att välja. Antingen kunde vi lägga ned jordbruksmark eller också kunde vi minska på användningen av handelsgödsel och kemiska bekämpningsmedel. Men man valde att lägga ner jordbruksmark.

Många talare har varit uppe i debatten och sagt att miljön skall ges ökad tyngd i förhållande till exempelvis ekonomiska intressen. Jag tycker att det låter mycket bra. På den punkten är propositionens förslag faktiskt bättre än miljöskyddskommitténs förslag. Miljöskyddskommitténs majoritet blev överkörd på en rad punkter. Jag tänker på hela naturresurslagen och naturvårdslagen.

Samtidigt fanns det en sak som faktiskt är bättre i miljöpropositionen än i miljöskyddskommitténs förslag. Det är just detta att naturen och miljön skall ges en ökad tyngd i förhållande till ekonomi och teknik. Det handlar konkret om t.ex. 5 § i miljöskyddslagen. Jag hoppas att vi skall kunna någonstans på den vägen, eftersom jag sitter med i miljöskyddskommittén. Men jag kan samtidigt tänka mig att det kan bli mycket svårare att komma överens när vi sitter där och skall arbeta med konkreta förslag och enas om lagtexter där miljön verkligen ges en ökad tyngd. Vi skall inte längre utgå från den genomsnittliga branschekonomin, utan vi skall utgå från naturen. Hur kommer vi att klara det? Jag hoppas att det kommer att gå bra. Miljöskyddskommittén har ju i varje fall lyckats åstadkomma en hel del hittills. Den enda positiva delen i miljöpropositionen är just den del som handlar om miljölagstiftningen.

Det jag egentligen skulle tala om här var naturvård, gröna frågor och biologisk mångfald. Det är frågor som mycket ofta kommer bort i miljödebatten. De kommer också bort när det t.ex. skall satsas pengar på forskning. Man satsar gärna pengar på andra delar av biologin än den gröna biologin.

Man kan fråga sig varför dessa frågor så ofta kommer bort. Det kanske beror på att man många gånger inte konkret kan se nyttan. Varför skall vi bevara den här arten eller den biotopen? Man kanske inte omedelbart ser nyttan i pengar, och därför får dessa frågor en låg prioritet.

När man talar om målsättningar och principer är det kanske inte så svårt

att komma överens. Det handlar till stor del om att säga: Nu skall vi bevara den biologiska mångfalden, biotoper och arter, och det är mycket viktigt. Jag förstår inte riktigt skillnaden mellan folkpartiets och moderaternas reservationer när det gäller principerna och det utskottet säger. Vänsterpartiet har ju en annan linje, men folkpartiet och moderaterna säger faktiskt samma sak som utskottsmajoriteten.

Sedan vill jag något ta upp frågan om internationellt ansvar. Det kommer att hållas en konferens i Brasilien 1992, och där kommer den biologiska mångfalden att vara en mycket stor fråga. Det tycker jag är bra. Som jag tidigare sade har dessa frågor tidigare haft en mycket låg prioritet. Men hur skall vi i Sverige kunna vara trovärdiga där med den politik vi för när det gäller den fjällnära skogen? Det finns t.o.m. tendenser till köpmotstånd i andra länder när det gäller svensk skogsråvara.

Jag tänker något kommentera folkpartiets och moderaternas linje, eftersom företrädare för dessa partier har talat om den fjällnära skogen. Under de två första åren av denna mandatperiod stod folkpartiet för en bra linje när det gäller den fjällnära skogen. Förra året backade man och sade att endast de markägare som vill skall behöva ta hänsyn. Det var ett steg tillbaka, och det var synd.

Moderaterna kom med ett förslag om tre skyddsklasser. Jag tyckte att förpackningen var intressant, och jag talade med moderaterna och sade: Ni har ju en fin förpackning med dessa tre skyddsklasser, men tänk om ni också kunde fylla förpackningen med något.

Jag tänker särskilt på den högsta skyddsklassen som moderaterna föreslog. Tänk om man hade sagt, att om det finns arter som tillhör skyddsklass 1 och 2 inom området, då skall det inte få avverkas över huvud taget. Det hade varit toppen! Då hade moderaternas förslag varit mycket bra. Men paketet var ju så tomt. I den lägsta skyddsklassen ville moderaterna införa ett krav på anmälningsplikt vid avverkning. Men det gäller ju redan nu för all skog i Sverige, så det förslaget var bara löjligt. Men om ni moderater fyller på paketet kanske ni inte behöver vara svikare när det gäller fjällskogen nästa gång!

Sveriges regering talar ofta om att vi i Sverige är så oerhört bra på naturvård. Men i jämförelse med många andra länder är en mycket liten andel av den svenska arealen skyddad. När vi skyddar areal gör vi det oftast där det är billigast, t.ex. i fjällen, som ju ändå inte är så produktiva. De nationalparkerna är mycket viktiga, men mer produktiv skogsmark skulle behöva skyddas.

Miljöpartiet de gröna föreslår som ett långsiktigt mål att 10 % av alla representativa naturtypers areal i Sverige bör skyddas och att regeringen bör komma med en plan för hur detta skall gå till. Det är inte alls mycket om man jämför med många andra länder, t.ex. vissa länder i öststaterna. Detta är också vad som krävs i världsstrategi för naturvård och vad Internationella naturvårdsunionen kräver, där Sverige är medlem.

Biotopskyddet är något som har debatterats väldigt mycket i Sverige. Inte minst har vi i miljöpartiet många gånger klagat på att Sverige inte uppfyller de krav som uppställs i Bernkonventionen som vi skrev på redan 1983, och som innebär att alla hotade arters biotoper skall skyddas. I Sverige får man

t.ex. inte gå ut och slå ihjäl en fridlyst vitryggig hackspett, Lars Ernestam, men man får förstöra livsmiljön där den bor, och det borde man ändra på.

Vi i miljöpartiet har därför arbetat fram ett speciellt lagförslag, ett fullständigt lagförslag, för att klara biotopskyddet så att Sverige skall uppfylla åtagandena enligt konventionen. Men tyvärr har utskottet inte ens velat diskutera frågan, utan lagförslaget avfärdas med bara en rad. I stället hänvisar utskottet till regeringens förslag. Men regeringens förslag innebär att man enbart kan skydda vissa små områden. Dessutom står det i förslaget att detta åtminstone till en början inte skall göras generellt, utan man måste säga till varje enskild markägare. Det innebär att det knappast blir någon skillnad mot hur det är i dag.

Vi ser detta som ett problem, eftersom man nu kommer att påstå att ett biotopskydd kommer att införas. Men det är inte fallet. Sverige kommer fortfarande inte att uppfylla vad Bernkonventionen kräver, och det kommer fortfarande att vara fullt tillåtet att avverka de sista urskogsrester i Sverige som i dag inte är skyddade i nationalparker och i naturreservat.

Jag vill också säga något om skogsbruket. Många gånger hör man från skogsindustrins företrädare att vi har så oerhört mycket skog i Sverige. Men när de säger detta, säger de ingenting om vilken skog vi har och hur det egentligen ser ut med artrikedomen, utan man tittar endast på antalet skogskubikmeter. Det är just detta som miljöpartiet vill ändra på. Vi vill rädda de sista urskogarna som finns kvar, och det är därför som det behövs mycket pengar.

Jag yrkar bifall till motion Jo104 yrkande 18 om 500 milj.kr. till urskogsinvesteringar. Jag yrkar också bifall till vårt förslag om en princip när det gäller arealmålsättning i motion Jo751 yrkande 1 och 2 samt till förslaget om nationalparksplanen i motion Jo751 yrkande 6.

En annan viktig fråga är jordbruket. Vi ser i dag att stora arealer planteras igen med skog. Naturvårdsverket har sagt att den nya jordbrukspolitiken kan innebära stora nackdelar för naturvården. Man har sagt att det behövs minst 500 milj.kr. för att klara de allra värdefullaste biotoperna.

Vi i miljöpartiet menar dessutom att detta skulle kunna göras på ett annat sätt. Man skulle kunna minska på mängden handelsgödsel och kemiska bekämpningsmedel och i stället behålla mer åkerareal och även de litet sämre markerna som många gånger är viktiga för naturvården. Men trots att vi företräder en annorlunda linje inom jordbrukspolitiken anser vi ändå att man skall satsa rejält på landskapsvården. Här har vi föreslagit 300 milj.kr. som vi så snart det är möjligt att teckna kontrakt vill trappa upp till 500 milj.kr. Vi vill också satsa mer på NOLA-ersättning, alltså till riktigt värdefulla biotoper som skall skötas på ett speciellt sätt. Där vill vi satsa 30 milj.kr. mer än regeringen.

Jag skulle också vilja vända mig till talmannen och berätta litet om hur jag ser på arbetet med miljöfrågorna. Det arbetet är faktiskt ganska besvärligt i avsaknad av ett speciellt miljöutskott. Det har helt enkelt blivit för mycket för regering och riksdag att klara dessa frågor på en gång. Det handlar om regeringens planering. Jag tycker att riksdagen på ett tydligare sätt skulle kräva att få stora propositioner i tid. Nu är det väldigt bekymmersamt när det gäller den fråga som många människor tycker är den viktigaste.

Först jobbar man fram aktionsplaner under ett antal år – tre år ungefär. Då avslås alla miljöförslag i riksdagen med hänvisning till aktionsplanerna. Sedan måste jordbruksutskottet på grund av för litet tid arbeta med förkortad behandling och masslakta motioner, vilket är väldigt tråkigt. Även vi har dock gått med på denna förkortade behandling. Vi har inte sett någon annan lösning så länge det inte finns ett speciellt miljöutskott.

Under förra året lade vi fram två fullständiga lagförslag på miljöområdet: en lag om avfall och återvinning och en lag om biotopskydd. Förra året blev det masslakt. Inte heller nu har det funnits tid i utskottet att diskutera dessa frågor. Utskottet har helt enkelt inte haft någon sportslig chans. Därför hakar man lätt fast vid småfrågorna, eftersom det inte finns tid att diskutera de stora och fullständiga lagförslag som vi har lagt fram. Inte ens en sådan stor miljöfråga som miljöeffekterna av Öresundsbron hinner med att diskuteras. Det skulle vara väldigt fint med ett initiativ så att vi får ett miljöutskott.

Jag tänker ge några exempel på hur rörigt det kan bli i behandlingen genom splittringen på olika utskott. Många frågor behandlas på flera ställen. Frågan om kostnadseffektiv kvävereduktion kommer tillbaka då och då. Miljökraven i samband med motortrafiken till sjöss kommer tillbaka både i trafikutskottet och i jordbruksutskottet. Detsamma gäller miljökraven på fartyg. När det gäller kloravgiften finns vårt yrkande i skatteutskottets betänkande. Centerns och vänsterpartiets väldigt snarlika yrkanden återfinns i jordbruksutskottets betänkande. Det är väldigt svårt för människor utanför riksdagen att få en överblick. Utrikesutskottet behandlar yrkanden om överstatlighet som är snarlika dem som behandlas i jordbruksutskottet.

I bostadsutskottet och i jordbruksutskottet finns exakt likalydande yrkanden. Detta gör att partier kan ha otur och hamna på olika linjer. Det har t.ex. folkpartiet gjort när det gäller ersättningsbestämmelserna i naturvårdslagen. Det är mänskligt, men hanteringen blir besvärlig när samma fråga hamnar på olika ställen. Detsamma gäller Helsingforskommissionen med likalydande yrkanden i utrikesutskottet och i jordbruksutskottet. Detta gör att det blir mer arbete för riksdagen. Vi måste fatta beslut i samma fråga flera gånger. Jag hoppas att det till ett annat år skall kunna gå att göra någonting åt detta.

Sedan tänkte jag vända mig till Grethe Lundblad när det gäller en fråga på kemikaliesidan. Jag tycker att den är så viktig. Det gäller försiktighetsprincipen. Jag tycker att Grethe Lundblads beskrivning av försiktighetsprincipen – att det gäller att vara försiktig och använda så litet av en viss produkt som möjligt – inte är riktig. Försiktighetsprincipen innebär att man skall vara försiktig så till vida att om man inte vet att någonting är ofarligt skall man inte använda det. Det handlar alltså om den omvända bevisbördan. Detta tycker vi är så viktigt att vi vill ha in det i själva lagtexten när det gäller kemiska produkter.

Jag vill också vända mig till Lars Ernestam, som inte tycker så mycket om tallar utan bara om blommor. Jag tycker om både blommor och tallar. Det är väl det som kallas biologisk mångfald. Tallen kanske var litet för vissen för Lars Ernestams smak.

Jag undrar varför folkpartiet blir så upprört över att det inte sitter en massa miljöpartister på suppleantbänkarna vid utskottsbehandlingen. Jag blev litet förvånad. Om vi hade bytt folk då och då, hade det väl kommit

upprörda påståenden om att det har blivit så rörigt därför att vi hela tiden skiftar representanter så att man aldrig vet vem man har kommit överens med. Jag tror att Lars Ernestam egentligen inte är besviken över att samma miljöpartister har suttit i utskottet hela tiden. Jag tror att det handlar om någonting annat.

Jag har suttit och filosoferat för mig själv. Jag tror att det handlar om att folkpartiet håller på att tappa rollen som det häftiga naturvårdspartiet. Folkpartiet har haft en väldigt bra profil i naturvårdsfrågor, åtminstone ett gott rykte inom miljörörelsen. Nu håller man på att tappa detta rykte. Varför? Jag tror att det beror på att folkpartiet plockar ut småfrågor som syns väldigt bra i media. Man pratar t.ex. om lövgrodor, om ävjepilört och vitryggiga hackspettar. Men sedan när man kommer till de tunga förslagen backar man. Folkpartiet har inte agerat för ett bättre lagförslag om biotopskydd än det som regeringen har lagt fram. Folkpartiet har inte bedrivit någon bättre naturvårdspolitik.

Ta ävjepilörten. Bengt Westerberg är ute vid en älv som skall byggas ut. Åh, detta går inte, även den lilla ävjepilörten måste få leva, säger Bengt Westerberg. Sedan kommer ävjepilörten tillbaka i tal efter tal.

Så är det dags att exploatera Indalsälvens delta. Även där finns en massa ävjepilört. Men då är det inte längre så intressant att skydda den. Då är det mycket roligare med en väg.

Även när det gäller andra förslag slår sig folkpartiet för bröstet och säger: Folkpartiet vill ha nationalälvar. Men ser man närmare på förslaget, är det inte alls fråga om grundlagsskydd, som vi menar när vi pratar om nationalälvar, utan älvarna skall få namnet nationalälvar men inget bättre skydd i lagen.

Förra året lade folkpartiet fram sitt förslag om att 1 % av den produktiva skogsmarken skulle skyddas – trodde vi. Men när man läste motionen, fann man att skogsmarken inte skulle skyddas mot skogsbruk utan att det skulle användas litet skonsammare metoder på 1 % av skogsmarken.

När det gäller jordbruket har folkpartiet talat om änglamark, landskapsvård, arealbidrag och annat. Men det har man nu frångått genom jordbruksöverenskommelsen. När det kommer till kritan, brukar folkpartiet ofta ändra sig i miljöfrågor. Tag t.ex. att folkpartiet i flera år jättehårt drev detta med varor och produkter. Man sade att lagen om kemiska produkter måste omfatta också hälso- och miljöfarliga varor. När miljöpartiet väl fick igenom ett sådant yrkande, var folkpartiet med i första omgången. När regeringen sedan kom med ett annat förslag, var det bara vi och vänsterpartiet som var kvar på den linje som folkpartiet hade skrutit med ute i miljörörelsen i flera år.

Det finns flera sådana exempel. Folkpartiet motionerar år efter år: Snälla regeringen, kom med ett lagförslag om avfall och återvinning. Vi lägger i stället fram förslag om avfall och återvinning. Den dag regeringen kommer med ett lagförslag om avfall och återvinning, kanske inte folkpartiet ställer upp. Åtminstone i det regeringsprogram som folkpartiet och moderaterna tillsammans har lagt fram har man inte med någonting om en häftig avfalls- och återvinningslag för att införa kretsloppstänkande i samhället.

Sedan vill jag ta upp en annan sak – men det gäller ett så farligt svek om

det är på gång att man knappt vågar nämna det – nämligen ersättningsbestämmelserna i naturvårdslagen. Där har folkpartiet reserverat sig tillsammans med oss och vänsterpartiet om att man bör ändra dessa bestämmelser så att de blir sådana som de var före 1987. De reglerna försämrades väldigt mycket för naturvårdens del, när den nya planlagstiftningen antogs. Det var en rejäl försämring. Varje naturvårdare ute på länsstyrelserna beskrev det såsom ett dråpslag mot naturvården. Ja, folkpartiet var med på reservationen i jordbruksutskottet, men läs yttrandet längst bak. Redan i detta yttrande börjar folkpartiet vingla. Tänker man sig ett par debatter framåt, till bostadsutskottets betänkande – som egentligen skulle ha debatterats ikväll, men som inte kommer att hinnas med, bl.a. för att jag har pratat alldeles för länge – finner vi att man har bytt linje, trots att man har haft den här fina profilfrågan ute hos naturvårdarna länge.

Om Lars Ernestam vill ha reda på vad jag har jobbat med varje gång Lars Ernestam har varit i jordbruksutskottet utan att se mig är han välkommen upp på miljöpartiets kansli så kan jag, över en kopp kaffe, gå igenom min almanacka. Jag har inte varit ute och solat. Lars Ernestam sade att jag kanske hade varit ute i vårsolens glans, men då skulle jag nog inte vara så här blek. Men om Lars Ernestam kommer upp på kansliet skall han få veta vilka spännande saker jag har varit med om. Då kanske vi kan diskutera litet biotopskydd. Då kan vi prata om ävjepilörter, vitryggig hackspett och annat. Då kan vi verkligen prata om vilka lagförslag som skulle behövas för att kunna skydda dem.

Anf. 91 LARS ERNESTAM (fp) replik:

Herr talman! Mina synpunkter på Åsa Domeijs frånvaro från det mödosamma arbetet i utskottet har gjort henne engagerad. Jag förstår att det är därför hon har sett sig föranledd att ta upp en hel del saker om folkpartiets miljöpolitik. Jag skall beröra några av de frågeställningar hon har tagit upp.

Den första frågan gäller miljöutskott. Jag delar principen att det vore bra om vi hade ett särskilt miljöutskott. Men då kanske det skulle vara ännu svårare att släppa kaffekoppen och få fram representanter från miljöpartiet till ytterligare ett utskott.

Sedan kommer det synpunkter på de käcka, fina och bra lagförslag som miljöpartiet lagt fram. Vi arbetar inte på det sättet i folkpartiet. Det lagförslag som kommer till riksdagen skall vara remissbehandlat, det skall vara lagrådsgranskat m.m. Därför skall inte riksdagen, mer än i absolut största undantagsfall, anta ett lagförslag direkt med anledning av en motion.

Jag anser att om Åsa Domeij hade hälsat på oss någon gång, så att inte Marianne Samuelsson hade varit så ensam i utskottet, hade det kanske inte tvingats fram en rad direkta yrkanden om bifall till motioner som hon inte hade reserverat sig för. I sådant fall kanske miljöpartiet tillsammans med oss, moderaterna och även centerpartiet, som har en reservation som ligger mycket nära, hade kunnat föra fram frågorna om vården av flora och fauna längre, såsom vi har gjort i vår reservation. Så blev det inte nu. Lagar kan man inte anta utan att de är utredda och beredda. Jag begriper inte att miljöpartiet under de här tre åren inte har lärt sig förstå det. Man kan inte göra på det sättet. Det kan vara bra lagförslag, det kan vara väl funna formule-

ringar, men de måste remitteras, de måste lagrådsgranskas innan man kan anta dem.

Långt innan miljöpartiet fanns i riksdagen ställde vi oss bakom de gamla ersättningsreglerna för mark. Det har vi gjort principiellt både i bostadsutskottet och i jordbruksutskottet. Ibland har vi släppt våra krav då vi vetat att det inte funnits majoritet. Så har man även gjort i bostadsutskottet. Men vi står självklart fast vid den principen, särskilt som den nya skrivning som utskottet har antagit innebär att centern och socialdemokraterna har backat från det man kommit överens om i PBL.

Anf. 92 JENS ERIKSSON (m) replik:

Herr talman! Åsa Domeij börjar med att säga att debatten blev lång. Jag uppfattade att hon tyckte att den blev alltför lång. Men Åsa Domeij förkortade den inte. Hon sade själv att hon pratade ganska länge. Dessutom kom hon med påståenden som inte innehåller sanning. Hon går till grov överdrift, vilket gör att jag måste gå upp och tala om vad som fanns i det paket som Åsa Domeij inte hade upptäckt något i.

Vi säger att vi i vårt paket vill ha tre skyddsklasser. Samtliga går ut på att skyddet för de fjällnära skogarna skall förstärkas. Vi vill forcera naturvårdsinventeringen, så att vi kan särskilja de tre olika skyddsklasserna.

För skyddsklass ett säger vi att i princip inga ingrepp bör tillåtas. Det är i stort sett avverkningsförbud. Enligt skyddslag två skall vi ha ett skonsamt skogsbruk. I den tredje skyddsklassen skall vi ha generell naturaktsamhet. Det innebär att vi vill ha förbud mot radikal markberedning och mot att plantera in utländska trädslag. Det blir ett bra skydd för de fjällnära skogarna. Det blir ett bättre skydd än att dra en geografisk gräns, som drar med sig både den ena och den andra typen av skyddsvärd skog. En sådan gräns kan aldrig bli så bra som det förslag som vi har lagt fram. Det kommer säkert Åsa Domeij och fler underfund med när tiden fått arbeta och förslaget fått mogna.

Anf. 93 ÅSA DOMEIJ (mp) replik:

Herr talman! Lars Ernestam svarade inte på så många frågor, så jag kanske inte skall gå vidare med dem. Men i fråga om miljöutskott har i varje fall en folkpartist varit ute i god tid och motionerat. Det är Håkan Holmberg. Vi i miljöpartiet har faktiskt stött hans motion tidigare. Det var bara synd att inte de andra folkpartisterna också kunde hänga på.

Om jordbruksutskottet hade velat lagrådsbehandla våra lagförslag, velat arbeta med dem och förbättra dem hade vi varit väldigt nöjda och glada. Då hade vi kommit mycket långt. Detsamma gäller om man hade velat skicka ut dem på remiss. Det har förekommit ibland att jordbruksutskottet faktiskt har skickat ut vissa frågor på remiss, när man har velat göra en noggrannare behandling.

Det är klart att det var en liten överdrift att de tre skyddsklasserna absolut inte innehöll någonting. Någonting sades väl i dem. Visserligen sades något om totalt avverkningsförbud i skyddsklass 1, men frågan är när det skall tillämpas. Jag föreslog att vi skulle kunna säga att om det fanns arter som tillhörde hotkategorin 1 och 2, alltså de mest hotade arterna, skulle avverk-

ningsförbud gälla. Då vore det en jättebra grej. Då blev det konkret. Men så länge förslaget är så pass löst och inte svarar på frågan när, kommer man inte speciellt långt.

I skyddsklass 3 talas det om anmälningsplikt och generell aktsamhet. Generell aktsamhet gäller allt skogsbruk i Sverige enligt 1 och 21 §§ i skogsvårdslagen.

Anf. 94 LARS ERNESTAM (fp) replik:

Herr talman! Jag har svarat på de frågor som Åsa Domeij ställde till mig. Jag skall dock förtydliga ett svar. Det gäller ersättningsfrågorna. Folkpartisterna i bostadsutskottet finns inte med på den aktuella reservationen. Det beror på att bostadsutskottet justerade sitt betänkande före jordbruksutskottet, dvs. innan socialdemokraterna gjorde de här tilläggen beträffande ersättningsfrågorna. Självfallet kommer man i bostadsutskottet, om det blir votering i den frågan, att följa de synpunkter som vi har framställt i jordbruksutskottet.

Anf. 95 JENS ERIKSSON (m) replik:

Herr talman! Då Åsa Domeij inte kunde få svar på när skyddsklasserna skulle tillämpas menar hon att paketet var mer eller mindre tomt. Men vi har också begärt en naturvårdsinventering. Vi har begärt att den skall forceras. När den har tagits fram, så att vi får en klar bild av de tre olika klasserna av skyddsvärd skog, skall vi också kunna bestämma tidpunkt. Det hoppas vi självklart skall kunna ske ganska snart, så att vi kan förstärka skyddet för de fjällnära skogarna.

Anf. 96 ÅSA DOMEIJ (mp) replik:

Herr talman! Till Jens Eriksson vill jag säga att inventeringen inte alls behövs. Man kan mycket väl fylla skyddsklasserna med innehåll innan dess. Säger man t.ex. att hotkategori 1 och 2 skall vara skyddsklass 1, märker man vid en inventering hur mycket mark som skall tillhöra den skyddsklassen. Konstigare än så är det inte.

Det klara beskedet från Lars Ernestam om ersättningsfrågorna var mycket bra, nämligen att folkpartiet håller fast vid samma linje som vi och vänsterpartiet driver, dvs. att ersättningsbestämmelserna måste ändras så att de blir som de var innan uppgörelsen gjordes mellan socialdemokraterna och centerpartiet. Jag trodde annars att något var på gång inom folkpartiet i och med samarbetet med moderaterna, och att Birgitta Dahl i sitt tidigare anförande skickligt försökte slå in en kil, eftersom hon visade en öppning i frågan.

Birgitta Dahl åstadkom också tidigare i vår en öppning när hon i en debatt här i kammaren sade: Vi ändrar gärna tillbaka ersättningsreglerna, så att de blir som de var i mitten av 80-talet om bara centerpartiet går med på det. Jag tänkte att det möjligen var så, att folkpartiet hade börjat vackla för att lättare kunna komma överens med moderaterna och centerpartiet i ett regeringssamarbete.

Anf. 97 MARGARETA WINBERG (s):

Herr talman! I boken "Brandsyn" från 1895 skriver Axel Danielsson:

"Kan en socialdemokrat älska våra strömmars brus så länge den elektriska

kraften är privategendom, älska bäckarnas språng så länge endast strändernas ägare får fiska kräftor och högt betalande engelsmän metar laxöring, älska den mörka skogens dystra sus när baggbölarnas yxa förjagar skogsnymfer och andra poesier, älska stjärnnatten varunder en här av utplundrade proletärer hackar tänder av köld och sommarljuset i vars sken de får arbeta sig svettiga dag och natt. Kan han älska allt detta?"

Axel Danielsson svarade ja på den frågan. Men i detta hans ja låg också viljan och nödvändigheten att röja undan orättvisorna och bristerna. Det handlade om att ge alla del av naturens värden. Det Axel Danielsson gav uttryck för i slutet av 1800-talet har till stor del varit drivkraften när det gäller vår urgamla allemansrätt och vår tidiga naturvårdslagstiftning.

Jan Fransson redovisade i dag på morgonen några milstolpar i vår natur- och miljöhistoria. Det är angeläget att peka på dessa saker. Det är alltså angeläget att se de historiska sambanden framvuxna ur social välfärd kopplad till en utveckling på miljöns område.

Lars Ernestam nämnde tidigare Adolf Hedin, som 1884 skrev en motion i riksdagen om arbetsmiljön. Ja, det är sant att det har funnits enskilda liberaler som har känt, och det finns fortfarande enskilda liberaler som känner, det här socialliberala ansvaret. Men det är också så, Lars Ernestam, att det, för att sådana här idéer för arbetarklassen skulle kunna förverkligas, inte var tillräckligt att det fanns några enstaka vänligt sinnade personer. Trots att liberalerna under en period var det största partiet i riksdagen kunde man inte genomföra något för arbetarklassen, utan det var socialdemokratin, den fackliga och den politiska arbetarrörelsen, som kunde se kampen för människovärdet ge resultat.

Utvecklingen är också i linje med en ideologisk grundsyn när det gäller miljöfrågorna, nämligen att miljöförstöring kommer ur kampen efter högsta möjliga vinst. Det stod klart redan i början av det här seklet – från åren 1902–1906 och 1908, då utsläppen från fabriker och tätorter var av sådan omfattning att frågan faktiskt diskuterades i riksdagen. Men den framväxande industrin motsatte sig åtgärder, och det dröjde ända till 50- och 60-talen innan mera omfattande åtgärder mot föroreningar beslutades. Även nu vet vi var motståndet finns.

Vad vi tidigt lärde oss var att det, när marknadskrafterna sätter ett pris på mark, vatten och luft antingen som råvaror eller som avfallsbehållare, uppstår en konkurrens om dessa ting, som resulterar i ett utnyttjande, en exploatering.

Därför håller jag med de talare som tidigare i dag har sagt att en oreglerad marknadsekonomi är naturens och jordens främste fiende. Således handlar framtiden om att vi måste lägga om kurs och välja ett ekonomiskt system för att ekologin skall komma med. En första rapport om en "grön" budget har faktiskt presenterats i Sverige.

Herr talman! Den socialdemokratiska miljöpolitiken av år 1991 fortsätter i bl.a. Axel Danielssons spår. Det finns nu ett nittiotal reservationer på det gröna området. Det beror kanske på att det är valtider. Men framför allt beror det, hoppas jag, på att vi alla har blivit mera insiktsfulla. Vi har blivit mera varse om både nationella och internationella angelägenheter. Vi vill

fortsätta med de principer som lades fast för 3 år sedan och som bl.a. innebär att aktsamheten om naturen samt skyddet för flora och fauna stärks.

Dagens debatt, som troligen är den mest omfattande debatten i riksdagens historia, visar att överlevnadsfrågan och miljöfrågan engagerar alla partier. Det är väldigt bra. Men man kan också konstatera att det inte finns något verkligt alternativ till den socialdemokratiska politiken. Av de totalt 249 reservationerna svarar moderaterna för 52 stycken, varav man har tolv tillsammans med folkpartiet, en tillsammans med centerpartiet och en tillsammans med folkpartiet, centerpartiet och miljöpartiet. Det finns fog, det har sagts tidigare, men jag upprepar det, att fråga vilken miljöpolitik en eventuell borgerlig regering kommer att föra. Jag återkommer senare till detta.

Herr talman! Min uppgift här är att kommentera den gröna delen i utskottsbetänkandet. I det avseendet finns det ca 90 reservationer. Naturligtvis är det omöjligt för mig att ta upp var och en för sig. Därför tänker jag hålla mig till några övergripande frågeställningar.

Först vill jag anlägga några allmänna synpunkter på de borgerliga partierna.

Moderaterna är, och jag tänker då på hela betänkandet, mycket koldioxidfixerade. Det nya begreppet är nybeskogning i tredje världen, som skulle kunna räknas in i det här sammanhanget. Man talar väldigt mycket om att pengar med fördel hanteras via fonder. Man talar om att så mycket som möjligt, och det är ju gammal moderat politik/högerpolitik, skall föras bort från politiska beslut, till förmån för ägare och andra aktörer. Man talar om att kommunala avfallsmonopol skall brytas och om att marknadslösningar skall klara olika saker. Man talar också om att den ideella naturvården skall få mera pengar till inköp av skyddsvärd mark, mot löfte om att marken sköts. Vidare är man noga med att poängtera att det enskilda ägandet inte får kränkas. Man har också ett mera precist krav vad gäller strandskyddet, som man vill luckra upp, till förmån för markägare och exploatörer.

Folkpartiets slår in en hel del öppna dörrar. Det gäller då globala miljöfrågor, internationell samverkan, påtryckningar inom EG och EFTA, miljölagstiftning osv. Men när det gäller det som brukar vara folkpartiets paradnummer, nämligen den gröna sidan, kan man göra en sammanfattning innebärande att vi skall fullfölja nationalplanen och att 1 % av den produktiva skogen skall skyddas. Den biologiska mångfalden skall bevaras. Skogsbruket skall avregleras. Det behövs ett bättre skydd för fjällnära skogar. Vidare gäller det att fullfölja urskogsinventeringen.

Om centerpartiet kan rent allmänt sägas att det av dess reservationer klart framgår vilket intresseparti för jordbrukarna som det här partiet är. En bärande idé, som ideligen återkommer, är centerns betoning av kretsloppet och detta med en ren produktion. I centern är man oftast ensam om sina reservationer. Det finns inte någon linje som visar att centern lierar sig med något annat parti.

Det här var en kort resumé av de borgerligas ställningstaganden.

När det gäller utskottsbetänkandet kan man konstatera att det i dag finns 22 nationalparker i Sverige. Vidare finns det 1 366 naturreservat, 88 naturvårdsområden, 1 310 naturminnen och 854 djurskyddsområden. Den skyd-

dade arealen har sedan 1988 ökat med 400 000 hektar, varav 350 000 hektar har tillkommit under det senaste året genom urskogsreservat.

Det finns nu en plan för den fortsatta utvecklingen av nationalparker. Det ankommer på regeringen att i den takt man finner det möjligt fullfölja naturvårdsverkets förslag. Detta riktat till de partier som har reservationer om nationalparker.

Regeringen föreslår, och majoriteten i utskottet godkänner, att naturvårdsarbetet skall delas in i tre nivåer som bör styra prioritering, kostnadsfördelning och ansvar. Det föreslås vidare att naturvårdsverket skall arbeta fram ett systematiskt underlag för mätbara kvalitetsmål. Detta skall ske i nära samarbete med berörda myndigheter.

Utskottet föreslår i ett tillkännagivande att anslaget till investeringar inom miljöområdet höjs med 60 miljoner utöver regeringens förslag, därför att vi vill säkerställa statens förvärv av urskogar. Kopplat till detta är ett annat uttalande, där vi säger att ansvarsfördelningen mellan staten och den enskilde i naturvårdsarbetet och strävandena att behålla den biologiska mångfalden måste ses över. I enlighet härmed bör regeringen utreda hur detta kan ske på de areella områdena.

Det var mycket glädjande att höra Birgitta Dahl i morse meddela att regeringen redan på torsdag skall besluta om en översyn av intrångsersättning inom de areella näringarna. Det är helt naturligt och också nödvändigt att PPP-principen genomsyrar hela området. Jag har litet svårt att förstå Jens Erikssons m.fl. upprördhet. Jens Eriksson menar att det här är orosamt, det kränker den enskilda äganderätten. Men det är egentligen en självmotsägelse. Å ena sidan hävdar moderaterna det enskilda ansvaret, ideella organisationers ansvar och enskilda personers ansvar. Å andra sidan motsätter sig moderaterna när detta skall utredas. Det här med äganderätten är också litet dubbelbottnat, Jens Eriksson. Att vara markägare innebär alltid en risk att bli exploaterad. Jag tycker att moderaterna borde vara nöjda när nu ytterligare en grupp får ta ett större personligt ansvar, eller hur?

Även på länsnivå skall sektorsansvaret vidgas och skyddet av naturmiljön göras till en naturlig del i varje samhällssektor. Kommunernas roll blir liknande, alltså sektorssamordnande. Det här innebär en helhetssyn, man kan inte säga något annat. Jag vill påpeka att när lagen om den nya länsförvaltningen träder i kraft den 1 juli blir det en ännu bättre sektorssamordning på länsplanet. Jag tycker att den här helhetssynen, parat med det vi gör på det ekonomiska området, där vi visserligen tyvärr inte kommit så långt, men där som ett första steg förslag till hur en grön budget skulle kunna se ut har framlagts, ligger ganska nära vänsterpartiets förslag om den holistiska synen.

Moderaterna önskar som sagt stärka den enskildas och de ideella organisationernas vilja till naturvårdsinsatser. Såvitt jag tolkar motionerna rätt finns det inte så stor skillnad i uppfattning. Vi menar att ansvar och kostnader i vardagslandskapet bör vila på de näringsutövare inom de olika sektorerna som nyttjar naturen i sin verksamhet. Att länsstyrelserna kan söka stöd för angelägna naturvårdsprojekt visar bl.a. Tåkernfonden i Östergötland.

Skyddet för mindre mark- och vattenföretag måste öka. Det gäller åkerholmar, våtmarker, naturliga betes- och slåttermarker, källor m.m. Det sker, som vi hört tidigare, genom en ändring i naturvårdslagen, där ett nytt skydd

för biotoper införs. Det betyder att markägare eller annan kan få ersättning om biotopsskydd innebär att pågående markanvändning avsevärt försvåras.

Jordbruket och miljön ägnas stor uppmärksamhet i denna del av betänkandet. Sektorsansvaret på miljöområdet läggs fast för de myndigheter som har ansvar för de areella näringarna. Nuvarande program för en utbyggd lagringskapacitet för gödsel skall fullföljas. Det anslås 20 miljoner för en treårsperiod för att ta fram typgodkännande av gödselspridare.

Centern har i en reservation bl.a. påpekat jordbrukets stora betydelse som kraft i miljöarbetet. Jag förstår inte riktigt skillnaden mellan reservationstexten och utskottsmajoritetens text. Detta är, som jag ser det, en formuleringsfråga. Jag finner faktiskt reservationen en aning konstruerad. Vad man kan finna i övriga reservationer är en tendens i centern att vara ett intresseparti för jordbruket också när det gäller miljösfären. Centern har en ansamling av stöd, ekonomiskt och på annat sätt, till bönderna. Var finns ert intresse för kemikalie-, industri- och stadsproblemen? Hur tolkar ni i folkpartiet centerns något ensidiga inriktning av miljöpolitiken? Ni i folkpartiet vill ändå berömma er om att vara offensiva på flera miljöområden. Tycker ni att vi i framtiden skall tillämpa PPP-principen på alla sektorer, eller skall vissa vara undantagna?

Moderaterna är centerns motsvarighet framför allt inom skogsbruket. Här skall inte någon PPP-princip gälla. Skogsägare skall inte behöva ta sin del av ansvaret för att stärka skyddsvärda skogar. Varför inte det, Jens Eriksson? Och vad säger koalitionsbrodern Ernestam om denna lösliga hållning till sektorn skog från moderaternas sida? Vilken linje kommer en eventuell borgerlig regering att föra?

Moderaterna vill luckra upp strandskyddet – det har vi hört – till förmån för markägare och exploatörer. Det finns i dag en betryggande majoritet mot detta. Men sedan? Det är en allvarlig fråga. Den har en historia. Den är viktig – människorna skall kunna gå och vandra längs stränderna. Vems vilja får råda i en eventuell borgerlig regering Lars Ernestam? Jag tror att det är viktigt att svenska folket, som fäster stor vikt vid miljöfrågorna, får besked på dessa viktiga punkter, precis som de kan kräva besked på annat. De kan väl få besked här och nu. Era reservationer spretar nämligen åt alla håll. Har ni någon linje, Eriksson och Ernestam? Och vad säger centern om nu centern får vara med?

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till reservationerna 234 och 239, som är socialdemokratiska, i övrigt bifall till utskottets hemställan och avslag på övriga reservationer.

Slutligen, herr talman, vill jag uttrycka min glädje över att debatten, även om det i långa stycken blev en procedurdebatt, har präglats av en ideologisk grundsyn hos många talare. Det är bra att här i riksdagen få höra olika partiföreträdare tala om konflikten nord–syd. Jag vill väldigt gärna understryka vikten av att en sådan opinion får växa. Framtidens stora frågor handlar nämligen inte om huruvida vi skall ha bevarandelag eller om det skall införas hänsynsområden, utan de handlar om den ekonomiska fördelningen av jordens samlade resurser. Det är bra att det står inskrivet i betänkandet att regeringen även i fortsättningen tillvaratar de möjligheter som erbjuds att inom

FNs ram och övriga internationella fora verka för en ny ekonomisk världsordning.

Vi måste också komma ihåg att människor går här på jorden bara en liten tid. Detta illustrerar Inger Sjöstrand så här:

"Fiskarna
som varit här
i fyrahundratrettio
miljoner år
och fåglarna
som varit här
i trehundrafemtio
miljoner år
suckar till varandra
Dom där som kom
alldeles nyss
tvåbenen
som går omkring och spottar
på Jorden
– ska dom stanna?"

Anf. 98 LARS ERNESTAM (fp) replik:

Herr talman! Margareta Winberg anförde ett vackert citat av Axel Danielsson. Vet Margareta Winberg inte att allemansrätten i Sverige är en urgammal sedvanerätt? Den har funnits mycket längre än det har funnits både liberaler och socialdemokrater i denna kammare.

Det är litet bekymmersamt för socialdemokraterna att det har varit socialliberaler som har drivit nästan varje fråga som socialdemokraterna vill berömma sig av. Också jag har en fråga till Margareta Winberg. Hon talade om marknadsekonomin som någonting skadligt. Jan Jennehag sade nyss att han var socialist. Är Margareta Winberg socialist eller tror Margareta Winberg på en fungerande marknadsekonomi? Det är tack vare en fungerande marknadsekonomi i västvärlden som vi kan komma till rätta med dagens miljöproblem. Vi vet vad som har hänt i Östersjöländerna och hur oerhört stora mängder kemikalier och annat som går ut i Östersjön från länder med planekonomi. Nej, Margareta Winberg, det är en fungerande marknadsekonomi som kan klara miljöproblemen.

Margareta Winberg oroar sig för vår samverkan. Jag har varit med om att behandla två stora miljöpropositioner, 1988 och 1991. På vilket sätt har positionerna i de båda betänkandena flyttats fram? Jo, därigenom att alla övriga partier har varit överens mot socialdemokraterna. Så skedde 1988 och så har skett på en rad punkter också i dag. Moderaterna har också varit med. Visst har vi som olika partier olika uppfattningar, även i miljöfrågor.

Socialdemokraterna har kanske bara en uppfattning. Ivar Virgin har varit vänlig nog att tidigare referera till en debatt som jag har haft med Birgitta Dahl. Denna debatt hölls efter förra valet, då man var i färd med att bryta mot en rad vallöften. "Valet är över, Lars Ernestam", var det besked jag fick. Kommer det att bli så också efter nästa val? Vilken falang kommer att vinna? Är det de som vill bygga ut älvarna eller de som vill bevara dem? Är det de

som vill hugga ned fjällskogarna eller de som vill bevara dem? Jag kan gå igenom område efter område. Rosornas krig råder fortfarande hos socialdemokraterna.

Anf. 99 KARIN STARRIN (c) replik:

Herr talman! Det var ganska intressant att höra Margareta Winberg, inte minst när hon gottgjorde sig över att vi nu äntligen kommer att få se en grön budget, där hänsyn kommer att tas till de olika miljölösningarna i kombination med de ekonomiska förutsättningar som finns. Det är näst intill fräckt att socialdemokraterna slår sig för bröstet över att den gröna budgeten kommer till, när vi vet hur bakgrunden ser ut och vilka krav som vi år efter år har ställt för att få fram den gröna budgeten. Jag hoppas mycket av den och på att vi i riksdagen så småningom kommer att kunna ta ställning till denna budget.

Margareta Winberg och socialdemokraterna anklagar oss i centern för att vara ett intresseparti, att vi endast för jordbrukets talan. I och för sig vill jag klart slå fast att vi inte skäms för våra rötter. Vi är stolta över att ha denna tradition i vårt parti. Samtidigt ber jag Margareta Winberg att läsa alla våra reservationer och inte bara ta upp någon enstaka rad. Vi har ställt tydliga krav på att det är viktigt med miljömål i jordbruket, i skogsbruket och i fisket – miljömål som innebär minskad kemikalieanvändning, minskat kadmium i handelsgödsel osv. Har kretsloppstänkandet och kravet på ren produktion enbart med jordbruket att göra? Här har Margareta Winberg verkligen blandat ihop begreppen. Jag vill betona att vi tror på kravet på ren produktion och att det skall omfatta hela den verksamhet som bedrivs i samhället.

Vad tjatigt detta bekymmer över hur en eventuell kommande regering skall se ut är! Skall vi behöva höra detta tjat nu i debatt efter debatt? Jag som är oerfaren drar slutsatsen att regeringen ligger lågt. Det verkar inte som att man kräver framgång i debatten och inför valrörelsen.

Vi är naturligtvis skilda partier och skall framföra våra uppfattningar så tydligt som möjligt. Utifrån detta skall vi sedan bilda en konstellation. Jag tror att vi når framgång med en ny regering i höst.

Anf. 100 JENS ERIKSSON (m) replik:

Herr talman! Det var värst vad Margareta Winberg har blivit socialistisk. Jag upplever det som att hon står till vänster om både Jan Jennehag och Lars Werner, att döma av det anförande som hon höll för några minuter sedan.

Tack för att vi inte har socialism i Sverige, Margareta Winberg. Då kan vi dela med oss både av pengar och av teknik till länder där socialismen har nått sin fulländning och där planekonomin har fått utvecklas fritt.

Margareta Winberg frågade vilken miljöpolitik det blir med de borgerliga i regeringsställning. Det vet vi inte riktigt i dag, eftersom det är väljarna som skall tala om vilken miljöpolitik de vill ha efter valet. Vi skall gå ut och förklara för väljarna var vi står i olika frågor, även när det gäller miljöpolitiken. Sedan får väljarna bestämma vilket inslag de vill ha i en ny regering.

Jag vill också hävda att enskilt ägande har stora fördelar. Monopolen har mer eller mindre misslyckats överallt där de har funnits. Jag kan erkänna att

det finns vissa områden som lämpar sig för monopol, men som regel misslyckas man med dem.

Margareta Winberg tog upp reservat och naturvårdsområden och hur många det finns av varje. Det förefaller mig som att hon betraktar inrättandet av dessa områden som någonting storartat som har uträttats, men så är det inte, Margareta Winberg. Vi som lever i närheten av naturvårdsområden och reservat ser hur de förfaller mer och mer, eftersom det inte är någon som tar ansvar för dem. Staten tar inget ansvar och inte heller naturvårdsenheten på länsstyrelsen. Så länge som det är enskilda som sköter dessa områden har vi det fint på landsbygden där det tidigare inte var naturreservat. Men när de enskilda upphör med sin skötsel fungerar det inte längre.

Margareta Winberg tog upp detta med att fler skall ta ansvar. Det är inte fråga om att jag inte tycker att det vore bra om flera tog ansvar. Självfallet tycker jag att det vore bra, men här är det fråga om ett intrång utan ersättning. Man lägger över kostnaden på den enskilde i stället för att ta ett gemensamt ansvar för den kostnad som berör oss alla. Man gör intrång och konfiskerar enskild rätt och egendom.

Jordägarna har alltid tagit ansvar för de skyddsvärda skogarna liksom de har tagit ansvar för övrig mark som de äger och förvaltar. Staten har ju utfärdat bestämmelser som försvårar för den enskilde att sköta sin egendom, inbegripet de fjällnära skogarna. Nu gör man ingrepp i deras urgamla rätt och konfiskerar enskild egendom. Man tar ifrån den enskilde hans intresse och hans möjlighet att sköta det som han äger.

Anf. 101 ÅSA DOMEIJ (mp) replik:

Herr talman! Jag har några frågor till Margareta Winberg om biotopskyddet, naturvårdslagen och kväveläckaget från jordbruket. Jag tänkte börja med biotopskyddet. Jag undrar hur socialdemokraterna, och förresten även resten av utskottet, kan tycka att det är tillräckligt att bara lägga till en enda liten paragraf som i vissa fall gör det möjligt att skydda småbiotoper. Det är ju bara ytterst små biotoper som man kan skydda på detta sätt. Dessutom står det att man åtminstone i början måste säga till varje enskild markägare och att man inte kan göra detta generellt. Större områden kommer man ju inte åt. Och som jag sade i mitt inledningsanförande blir det även i fortsättningen tillåtet att avverka urskog. Skulle vi inte behöva något tuffare, t.ex. den typ av lag som man har i USA, Endangered species act?

Sedan skulle jag också vilja fråga något om naturvårdslagen. Det är mycket positivt att man i propositionen går på vår linje om att naturvårdslagen skall föras in i miljöbalken. Beskedet i dag om att ersättningsreglerna skall ses över är också jättebra. Men varför skall miljökonsekvensbeskrivningar inte föras in i naturvårdslagen, precis som i miljöskyddslagen, tills de kommer in i miljöbalken? Jag tycker att det verkar litet inkonsekvent. Bör inte miljökonsekvensbeskrivningar föras in även i naturvårdslagen, så att det åtminstone blir lika bra som i miljöskyddslagen, även om vi också anser att det finns brister i förslaget till miljökonsekvensbeskrivningar?

Beträffande kväveläckaget från jordbruket undrar jag om det inte är glädjekalkyler i propositionen när det påstås att man skall kunna klara riksdagens målsättning. Om man läser HAV 90 är ju naturvårdsverket och lant-

bruksstyrelsen mycket mer pessimistiska. Man säger från lantbruksstyrelsens sida att målet inte kommer att nås och att det, om denna omställning av jordbruket skall ge något, krävs att den mest intensiva marken där det finns mest problem tas ur drift. Om man skall kunna nå målet krävs det nog en omstrukturering av hela det svenska jordbruket. Så låter det i HAV 90. Men om man läser propositionen har regeringen räknat på ett annat sätt. Regeringen tror att man kan klara detta. Då räknar man väldigt starkt på att det skall bli minskat kväveläckage från den jordbruksmark som läggs ned, och det är inte mark främst i Halland och Skåne, där de största problemen finns. Och varför har man bytt fot från HAV 90 till regeringens proposition? Det sägs ingenting om detta i underlaget till propositionen.

Till sist vill jag yrka bifall till några av våra reservationer, vilket jag glömde tidigare. Det gäller reservationerna 170, 183, 207, 210, 212, 225 och 230. Och vi står naturligtvis bakom även våra övriga reservationer.

Anf. 102 ROY OTTOSSON (mp) replik:

Herr talman! Det här blir en mycket kort replik, eftersom det här egentligen inte är min debatt. Jag kan emellertid inte låta bli att ställa en fråga till Margareta Winberg. Hon tog upp allemansrätten, vilket är något mycket viktigt och bra i vårt land. Men hur ser hon på allemansrätten vid ett EG-medlemskap? Det är vid det här laget ändå ganska klart att om EG-medborgare får köpa mark i Sverige, vilket de kommer att få göra om Sverige blir medlem i EG, kan de kräva att de skall ha sin mark i fred och att folk inte skall gå där och plocka bär, osv. i enlighet med den svenska allemansrätten. Om vi försöker att förhindra dem att kräva detta, kommer de att gå till EG-domstolen, och där gäller helt andra synsätt i fråga om privat äganderätt. Det sannolika är då att allemansrätten sätts ur spel. Det vore intressant med några synpunkter på detta.

En annan sak som jag kom att tänka på gäller världsstrategin för naturvård. Sverige har i princip ställt sig bakom den genom att vara medlem i Världsnaturunionen som tagit fram detta. Där rekommenderas bl.a. att ungefär 10 % av representativa naturtyper skall skyddas – 10 % alltså och inte 1 % som vi brukar tala om i det här landet. Är Margareta Winberg beredd att ställa sig bakom detta?

Jag yrkade bifall till en del motioner tidigare. Det har under dagens gång visat sig att dessa motioner inte går att behandla i kammaren, eftersom de kräver färdiga lagförslag, eftersom yrkandena är så formulerade. Jag drar därför tillbaka dessa yrkanden. Det gäller Jo119, yrkandena 26–28, Sk625 yrkandena 20 och 21, Jo728 yrkande 5 och Jo730 yrkande 4.

Anf. 103 MARGARETA WINBERG (s) replik:

Herr talman! Jag förstår inte vad Lars Ernestam menar när han säger att han fråntar arbetarrörelsen ensamrätten att ha drivit de frågor som är bra för folket under den period som vi tidigare diskuterade. Vilka frågor har ni drivit under årens lopp, och jag tänker då på början av seklet? Jag skall läsa upp ett citat från en debatt mellan August Palm och Anton Nyström i tidningen Folkviljan från 1882. August Palm skrev följande:

"Aldrig blir ni den verkliga arbetarens ledare, därtill är ni alltför mycket obekant med det arbetande ståndets verkliga ställning."

Så var det ju. Men det vore trevligt om Lars Ernestam utvecklade detta.

Sedan kom Lars Ernestam med det litet skamliga greppet och undrade om jag är socialist. Då tror han att jag skall falla i gropen att inte våga erkänna att jag är det. Men det skall jag inte göra, utan jag svarar ja på den frågan. Och jag skäms inte ett dugg för det. Vi är demokratiska socialister, och det står vi upp för.

Det som Lars Ernestam säger om Östersjön är också ett skamgrepp tycker jag, dvs. att ta planekonomi och kommunism till intäkt för att kapitalismen skulle vara motpolen, det fina och det som är bra. Det är ju inte detta det handlar om, utan det handlar om att ha inflytande över de politiska besluten och om att ha demokrati. Och det handlar även om, vilket Lars Ernestam sagt tidigare i debatter med mig, att korrigera marknadskrafterna när man nu har dem. Det är ju det som vi diskuterar här i dag. Jag tror inte att vi på den punkten är så oense i princip, utan vad vi är oense om är i vilken grad man skall korrigera.

Till Karin Starrin i centerpartiet vill jag säga att jag inte har slagit mig för bröstet. Jag har bara konstaterat att ett förslag till hur en grön budget skall se ut har lagts fram och att jag tycker att det är bra. Jag vet att det är ni som har drivit detta, vilket mitt kvinnoförbund också har gjort. Men det tog jag aldrig upp. Men jag tycker att det är bra att man nu har en utredning och att den har kommit med sin första rapport. Jag hoppas, precis som Karin Starrin, att det här så småningom skall kunna inlemmas i den svenska nationalbudgeten.

Sedan tycker Karin Starrin att jag tjatar om det här med en borgerlig regering. Jag tycker att det är ganska rimligt att väljarna före valet får besked, speciellt med tanke på att folkpartiet och moderaterna faktiskt har gjort en plattform där ni i centern inte fick vara med. Då är det intressant för en utomstående, som då skall vara alternativet till den folkpartistiska och moderata plattformen, att få veta hur det blir. Det fick jag inget svar på från Lars Ernestam. Hur blir det med strandskyddet, Lars Ernestam, och de andra frågorna som jag tog upp? Får centern vara med? Då är det intressant att höra centerns syn på detta. Jag tycker inte att det är ett dugg orimligt.

Jag måste fråga Jens Eriksson om han inte ser någon som helst konflikt i det enskilda ägandet, och om han inte ser någon svårighet i att enskilda markägare och andra aktörer vill exploatera?

Jag får återkomma till övriga debattörer i en senare replik.

Anf. 104 LARS ERNESTAM (fp) replik:

Herr talman! Först vill jag uttala ett tack till Margareta Winberg för att hon i sitt anförande gjorde en utomordentligt fin sammanfattning av folkpartiets naturvårdspolitik. Om vi får den genomförd, i enlighet med våra förslag som hon koncentrerat redovisade, är vi nöjda.

Sedan vill jag ta upp frågan om de 60 miljonerna till markinköp. På något sätt får jag ibland för mig att det är som om socialdemokraterna vill ta åt sig äran av att det blir genomfört. Var det inte så att här möttes socialdemokraterna i jordbruksutskottet av en enad opposition, där moderaterna i och för

sig hade en annan vinkling på frågeställningarna? Inför detta faktum kom dessa pengar, som naturvården så väl behövde, fram.

Margareta Winberg har talat om för oss här att hon är socialist. Det är bra. Men många socialdemokrater tror också på den marknadsekonomi som Margareta Winberg kritiserar så hårt. Då kommer min fråga tillbaka. Hur skall det bli? Är det Margareta Winbergs socialistiska linje som skall råda? Är det de marknadsekonomiskt orienterade socialdemokraternas linje som skall råda? Om detta råder stora tvivel i Sverige i dag. Jag skulle gärna vilja ha ett svar från Margareta Winberg om vilken grupp hon tror får majoritet.

Jag vill ha ytterligare ett förtydligande från Margareta Winberg. Det gäller egentligen inte det som hon har tagit upp i debatten. Delar Margareta Winberg den uppfattning som har kommit från andra här i debatten att spanjorer, italienare och greker som kommer på besök till vårt land – vi åker mycket till deras hemländer och hälsar på dem – inte skall få ta del av den allemansrätt som vi har här? Är inte det något fint som vi i Sverige har att erbjuda gäster från andra länder?

Anf. 105 KARIN STARRIN (c) replik:

Herr talman! Det är bra att Margareta Winberg understryker att vi är överens om det viktiga miljömålet att vi får en grön miljöproduktion i fortsättningen, där miljöhänsyn sammanvägs med de ekonomiska målen. Det skall vi arbeta gemensamt för även i fortsättningen.

Jag kan ändå inte rå för att jag tycker att det är enormt tjatigt att vi skall diskutera regeringskonstellationer. Min motfråga blir direkt till Margareta Winberg: Hur skall socialdemokraterna bilda regering efter kommande val? Den frågan förutsätter jag att Margareta Winberg inte kan svara på, likaväl som vi i centerpartiet inte vet hur den slutgiltiga konstellationen kommer att bli i en icke s-regering. Vi i centern deklarerar klart att vi vill ha en ny regering. Vi vill medverka i den regeringen. Centern behövs i en ny regering. Det är det besked vi i dag vill ge våra väljare.

"Marknadskrafterna är jordens och naturens största fiende." Jag håller definitivt inte med om att man kan se så snävt på utvecklingen. Marknadskrafterna kan åstadkomma olika lösningar åt rätt håll med rätt styrmedel och med rätt engagemang. Vi vill naturligtvis få näringslivet att gå med på olika krav på miljömål som måste uppfyllas. Detta är vad vi tror på i centern.

Jag ställde några frågor i mitt inledningsanförande i det här blocket av debatten som jag inte har fått något svar på. Tycker inte Margareta Winberg att just denna kombination av att få ett öppet landskap, att få åkermarken använd på ett effektivt sätt och att odla bioråvaror är viktig? Det gäller att få nya olika råvaror till både industri- och energiändamål. Är inte det angeläget? Är det inte viktigt att vi har ett dubbelt syfte och använder de pengar som vi en gång har sagt att vi skall använda till att utveckla markanvändningen på ett miljömässigt bra sätt? Jag vill gärna ha svar på den frågan.

Anf. 106 JENS ERIKSSON (m) replik:

Herr talman! Margareta Winberg hann bara ställa en kort fråga till mig. Jag förstår att det är svårt att hinna med att svara alla som ställer frågor och debattera med fyra fem samtidigt. Hon frågade mig om jag inte upplever en

konflikt när det gäller människor som vill exploatera. Jag sade i ett tidigare inlägg att 1950, när strandskyddet tillskapades, välkomnade jag det därför att jag ansåg att det var till gagn. Det finns möjligheter att göra en översyn av strandskyddet och lätta på bestämmelserna så att människor kan få tillgång till stränderna på ett helt annat och bättre sätt än vad de får i dag. Man behöver inte benhårt hålla på 100 m längs hela kusten.

Min tro på den enskilda som vill ta ansvar, äga och förvalta har inte rubbats bara för att jag har varit i debatt med Margareta Winberg. Den tron har snarare förstärkts. Jag har hela mitt liv levt bland sådana människor och sett vad de kan uträtta. Därför tror jag på dem. Vår skärgård och vår landsbygd hade inte sett ut som den gör i dag om inte sådana människor hade funnits. Jag hoppas att de skall få finnas kvar med sitt levande intresse för bygden.

Anf. 107 MARGARETA WINBERG (s) replik:

Herr talman! Först vill jag säga några ord till Lars Ernestam angående de 60 miljonerna. Det hade aldrig blivit något om vi inte hade gått med på det. Det fanns annars ingen majoritet för det. Det var vänsterpartiet och vi socialdemokrater som gjorde detta, plus det som var kopplat till det uttalande jag tidigare pratade om.

Det är märkligt vilken makt Lars Ernestam tilldelar mig. Hela Sverige tycks vänta på ett uttalande om min socialistiska inställning gentemot andra i mitt parti. Jag kan försäkra Lars Ernestam att så betydelsefull är jag faktiskt inte.

Vidare har vi frågan om miljöpartiet, Åsa Domeij och biotopskyddet.

Anf. 108 ANDRE VICE TALMANNEN:

Jag är ledsen, men replikrätten gäller inte Domeij och Ottosson.

Anf. 109 MARGARETA WINBERG (s) replik:

Herr talman! Repliken gäller i varje fall Jens Eriksson.

Jag vill gärna tacka Jens Eriksson för åren tillsammans i utskottet. Vi brukar när vi skojar i utskottet säga att Jens Eriksson i fiskefrågor står över alla partier. Han är experten, och han är den som kan allt. Sedan har han fått med sig moderaterna i mycket av vad han tycker.

Vi har haft mycket trevligt tillsammans. Du har lärt oss andra mycket. Mig har du t.ex. lärt att sjunga Ålefiskarens vals. Vi har haft mycket roligt tillsammans, och vi har arbetat hårt tillsammans. Tack för de åren! Jag hoppas att du får en bra ålderns höst – vad du nu skall göra med den. Det finns säkert mycket på västkusten att ta sig för.

Det är min förhoppning att alla ser till att miljöfrågorna får en framskjuten plats i den kommande valrörelsen. Det är också min förhoppning att vi lyfter blicken och ser jorden som vårt arbetsfält och litet grand tänker på det som Birgitta Dahl sade i morse. Hur många kan leva på samma standardnivå som vi? Till hur många räcker jorden? Birgitta Dahl nämnde siffran 500 miljoner. Men vi är över 5 miljarder människor. Det förpliktar till att fundera över om vi i alla sammanhang skall kräva mer, fler och större. I stället är det kanske så att nästa fas i utvecklingen är något annat. Vi kanske inte skall äta två korvar i stället för en när vi nu är mätta i magen, eller biff i stället för kött-

färs. Det är helt andra och betydligt väsentligare saker det gäller om vi menar något med ordet solidaritet.

Som Jan Jennehag sade kan man inte reformera ett samhälle emot majoritetens vilja. Därför är det för alla oss som har uttalat oss för solidaritet och för ny ekonomisk världsordning en uppgift att leda opinionen mot ett solidariskt samhälle i dess verkligt goda betydelse.

Anf. 110 MAGGI MIKAELSSON (v):

Herr talman! Det här är en lång debatt, men också en mycket viktig sådan. Jag tänkte ta upp skogen och dess roll och betydelse i mitt anförande i kväll.

Skogen och skogsmarken måste ur ett ekologiskt och miljöinriktat perspektiv ses som en av våra allra viktigaste naturresurser. Den är förnybar, den har en mångsidig användning och den rymmer inom sig en stor del av den fauna och flora som är förutsättningen för det kretslopp som livet självt utgör. Skogen och dess produkter utgör i dag också vår viktigaste exportvara och ger ett stort exportöverskott.

I ett globalt perspektiv är skogen jordens lunga, och Sverige har ett stort ansvar för att inte bidra till skövlingen av regnskog. Men också i Sverige har vi ett stort ansvar för att skogen ses i ett helhetsperspektiv och för att ta till vara alla dess förtjänster.

Vänsterpartiet lade fram ett förslag till portalparagraf i skogsvårdslagen redan till den förra skogsutredningen, men förslaget står sig bra även i dag. Vi föreslog då att skogsmark med därpå växande skog skall vara en tillgång som skall skyddas, vårdas och skötas så, att den varaktigt ger människor, djur och växter en god miljö. Den skall dessutom med hänsyn till markens produktionsförmåga och övriga allmänna intressen ge hög avkastning av virke och andra nyttigheter. Den skall vara tillgänglig för alla enligt allemansrätten.

Vi vill alltså se skogen som någonting mer än en virkesproducent, och det känns därför bra att det finns ett uttalat krav på den skogspolitiska kommittén att ta fram ett miljömål för skogsbruket. I direktiven anges också att en ansvarsfull hushållning bl.a. innebär bevarande av biologisk mångfald och försiktighet vid markberedning.

Att vara skogsägare och få förmånen att förvalta skogen är därför, eller borde i alla fall ses som en viktig uppgift, men också som ett stort ansvar. Nya kunskaper om hoten mot vår natur kräver nytänkande och nya skötselmetoder. Det kommer att krävas tid och resurser att föra ut ny kunskap om skogen. Biologisk mångfald och ståndortsanpassat skogsbruk är nya begrepp som måste få tid att slå igenom. Det är förståeligt att det tar tid att inse att de skogar och skogsområden som många har lärt sig betrakta som skräpskog, som skall ersättas med planterad skog i likåldriga bestånd, också har andra värden och måste bevaras. Jag tänker t.ex. på de våtmarker, myrmarker och surdrag som har dikats och planterats genom åren.

Kunskap är dock förändringens grund, och det går inte att nå målet om ett ekologiskt skogsbruk med värdesättande av skogens alla förtjänster utan att ha skogsägarna med sig – såväl de privata som bolagen och staten själv.

Det skall villigt erkännas att det privata småskogsbruket i dag är det som står för mångfalden i skogen – ibland i trotsigt mostånd mot alltför nitiska

uttolkare av den befintliga lagen – och att det är de stora skogsbolagen, inte minst domänverket, som har gjort de största misstagen och skövlat mest. Utvecklingen under 70- och 80-talen var skrämmande.

Detta innebär dock inte att varje enskild skogsägare automatiskt vet bäst. Det är min och vänsterpartiets uppfattning att en stark lagstiftning kommer att vara en nödvändig förutsättning för att skogen skall ses som en långsiktig naturresurs i ett brett perspektiv.

För den skogspolitiska kommittén gäller det att lägga fast en skogspolitik som garanterar kommande generationer valmöjligheterna. Vi kan inte veta i dag hur skogen kommer att användas om 100 eller 200 år. Vår viktigaste uppgift måste därför bli att garantera förutsättningarna för att det i Sverige alltid kommer att finnas en stor areal skog av varierande åldrar, med varierande trädslag och i olika naturtyper.

Detta innebär dock inte att skogsbruket fungerar bäst om man tar bort alla regleringar, såsom moderaterna skriver i en reservation. Marknadskrafterna, som alltid har ett kortsiktigt lönsamhetstänkande som sitt främsta mål, måste anses vara de minst lämpade att ta ansvar för en näring som bygger på månghundraåriga omloppstider.

Skogen och hela vår livsmiljö utsätts för stora hot i dag, hot som en bred allmänhet börjar känna till och oroa sig över. Ett av dem gäller försurningen. Vi har hört siffror från flera av de tidigare debattörerna, och vi vet att de kritiska belastningsgränserna överskrids på flera håll. Den akuta åtgärd som man i dag kan vidta är att vitaliseringskalka. Enligt vad man vet i dag har detta inte skadliga effekter på sikt, men det krävs självfallet fortsatta försök.

Det är bra att utskottsmajoriteten skriver att skogsmarkskalkningen bör drivas vidare i minst nuvarande omfattning. Men samtidigt måste man inse att det inte går att hela tiden försöka reparera misstagen i efterhand. Jag kan inte låta bli att, som flera andra före mig, också göra en koppling till det beslut om en Öresundsbro som skall fattas här om några dar. Alla vet att en bro över Öresund mellan Malmö och Köpenhamn kommer att innebära ökad trafik, och därmed också en ökad miljöbelastning på skogen just i de områden som lider svårast av föroreningar i dag.

Detta bekräftades i Aktuellt kl. 18, där man redovisade färska uppgifter om skogsskadorna i södra Sverige på grund av luftföroreningar och försurning. Situationen är så allvarlig att man riskerar att tvingas att avverka skogen i förtid, enligt inslaget i TV.

Herr talman! Det finns många fler aspekter som man kan anlägga på skogen. Jag förväntar mig att vi får flera sådana debatter här i riksdagen. Därför nöjer jag mig för tillfället med det jag har sagt. Talarlistan är lång, och det är många fler som vill tala efter mig.

Anf. 111 INGRID HASSELSTRÖM NYVALL (fp):

Herr talman! Efter denna långa debattdag vill jag komma med något som mera liknar en plädering. Jag skall ta upp ett enda ämne, Emån. Emån hör till de frågor som årligen återkommer i riksdagen. Upprepning, tycker en del – nödvändigt, tycker vi som motionerar och reserverar oss.

Under de senaste åren har Emån varit med i två olika utskottsbetänkanden. Det ena handlade om att detta unika vattendrag skulle omfattas av na-

turresurslagen och därigenom skyddas mot bl.a. vattenkraftsutbyggnad. Det sega motståndet från s och m har nu äntligen gett vika. När bostadsutskottets betänkande nr 18 behandlas i den fortsatta miljödebatten kan Emån räknas in bland de skyddade objekten. Detta glädjer i hög grad folkpartiet liberalerna, som har yrkat på detta sedan 1985. Där behöver alltså inte frågan om Emån återkomma.

Jag hoppas dock att frågan återkommer inom det andra området, naturvården, som finns med i jordbruksutskottets betänkande nr 30. Där har inte motionen lett till något alltför positivt yttrande från utskottet.

Man kan också här säga att det finns två delfrågor. För det första: Bör inte ett 13 år gammalt riksdagsbeslut om åtgärder mot översvämningar omprövas? För det andra: Hur skall man utveckla den rika naturtillgången Emån till båtnad för turism och arbetstillfällen?

Riksdagen beslöt 1978, efter mångåriga utredningar, att ge stöd för åtgärder att hindra de tidigare ofta återkommande översvämningarna på jordbruksmarker utmed ån. Einar Larsson, jordbruksutskottets ordförande 1978, betonade att arbetet skulle igångsättas snarast. Men det skulle dröja ända till 1988 innan arbetet började. Då skedde det så brutalt och med så ringa hänsyn till den miljö som de aktuella 7–8 kilometrarna omfattar, att en kraftig opinion väcktes. Arbetet fick läggas ned och kunde återupptas först sedan andra metoder påbjudits och utarbetats av entreprenörerna. Efter kritik även här i riksdagen beslöt regeringen att en överprövning måste göras av kommande etapper.

Så sent som i förra veckan klargjordes att kammarkollegiet kommer att säga nej till nya etapper av invallning av Emån. Detta bör väga tungt i den fortsatta handläggningen. Men först skall vattendomstolen säga sitt, något som alla intresserade redan har väntat på i flera år.

Hittills har invallningen kostat staten 23 milj.kr. Kammarrådet Gunnar Edenman, som nyligen företrädde det allmännas intresse inför vattendomstolen, sade bl.a.: "Det verkar inte rimligt att satsa miljontals kronor för att skydda 450 hektar åkermark, när vi vet att 500 000 hektar skall tas ur produktion under 1990-talet." Totalt beräknas projektet kosta minst det dubbla.

Man måste dock ha förståelse för de lantbrukare som lever och arbetar i Emådalen. Hur skall ett fortsatt jordbruk förenas med dagens miljökrav? Kan man förstärka stödet för det öppna landskapet inom detta område? Hur kan lantbruk och turism dra nytta av varandra?

Detta anser jag bör ingå i den utredning om Emåns framtid som jag föreslagit i en motion. Motionen följs upp i reservation nr 163, som jag stöder, liksom övriga motioner där folkpartister är med.

Herr talman! Därmed har jag kommit fram till den andra delfrågan: Hur skall man utveckla naturresursen Emån? En arbetsgrupp med representanter för kommunerna i dalen, fisket och naturvården har framlagt planer på att få havsöringen och laxen att vandra ända upp till Vetlanda, något som de gjorde i början av seklet. Detta skulle vara grunden till en utbyggd fisketurism och skulle också ge ökade möjligheter för fiskens reproduktion.

Många ideella krafter ställer upp, men mer stöd behövs, bl.a. för turistsatsningar. Också andra idéer kan vara värda att ta fram. Därför är mitt förslag, som jag hoppas kan tas upp i riksdagen nästa år: Upphäv beslutet om

invallning av Emån! Använd de medel, som skulle satsas där, som resurs för en planering som siktar till att använda Emån som den underbara naturtillgång den är! Det kan leda till en positiv utveckling i stället för den handlingsförlamning som nu till stor del råder till följd av beslutsvånda på flera olika håll.

Anf. 112 GÖSTA LYNGÅ (mp):

Herr talman! Låt mig för några minuter ta kammarens ledamöters tid i anspråk med att fästa uppmärksamheten på det sydvästra hörnet av Skåne, där det vackra Falsterbonäset finns. Falsterbo och Höllviken är bekanta namn, och i närheten ligger också Foteviken. Det är ett våtmarksområde med häckande fåglar, ett område som är inkluderat på den av Sverige undertecknade internationella lista över våtmarksområden som skall skyddas.

Där vill vägverket dock bygga väg. Det har varit många turer i ärendet, där olika instanser har sagt sitt. Jag skall inte repetera allt som förekommit, utan skall bara säga att jag för ungefär två år sedan hade en frågedebatt här i kammaren med Birgitta Dahl om detta. Jag fick då svaret: Självfallet lever Sverige upp till sådana konventioner som man skrivit på.

Ja, fru talman, väg håller på att byggas. Man har byggt vallarna, och för att tala med en annan minister – Georg Andersson – asfalt skall läggas. Hittills har inte asfalt lagts, men det lär vara helt omöjligt att bifalla förslaget i vår motion, nämligen att riksdagen skall stoppa vägbygget vid Foteviken.

Det är hittills inte i första hand fåglarna som har drabbats, utan fisken. Stranden är mycket långgrund, och där har man gjort utfyllningar. Om djupet är mindre än 30 cm får man nämligen göra sådant. Men det är just på det djupet som ynglen ligger. Ni har säkerligen många gånger när ni har badat vid långgrunda stränder sett att det där finns mycket yngel.

Nu drabbas biotoperna där. Vad är det för biotopskydd man har, Margareta Winberg, när man beslutar att fylla ut sådana långgrunda områden?

Jag skall inte beskylla bara socialdemokraterna för detta. Det är faktiskt de som har ansvaret, men de som verkligen puffar på är den moderatdominerade Vellinge kommun. Det är svårt att där hålla en våtmark levande och att upprätthålla det habitat som man behöver för fisk och fågel och som man enligt internationella konventioner som Sverige har skrivit på borde ha kvar för kommande generationer.

Det finns en liten möjlighet, fru talman, att komma undan utbyggnad av våtmarker. Enligt konventionerna skall man då ha ett liknande eller likvärdigt område att avsätta. Utskottet har diskuterat det i samband med vår motion, och det har funnit att det inte finns något likvärdigt område. Det finns ingenting i Sverige som man kan avsätta i stället för Foteviken. Man förstör Foteviken ändå.

Detta är beklagligt, fru talman. Jag hoppas, eftersom riksdagen inte är mäktig att stoppa detta, att något liknande inte kommer att ske i framtiden.

Anf. 113 ÅKE GUSTAVSSON (s):

Fru talman! De socialdemokratiska partidistrikten runt Vättern har i olika sammanhang markerat den stora vikt som de fäster vid att Vättern kan vara

i god ekologisk balans. Det har bl.a. skett i form av konferensverksamhet, uttalanden och uppmaningar till förtroendevalda.

Vi kunde vid en överläggning för några månader sedan konstatera att vattenvårdsplanen Vättern 90, som Vätternvårdsförbundet presenterat, är en bra gemensam grund för bedömningar och åtgärder i berörda län. Det yttersta syftet är naturligtvis att skydda Vättern. Till de problem som måste angripas hör föroreningar av kväve, klororganiska föreningar, metaller, farligt gods och militär verksamhet.

Vättern är klassad som riksintresse för vetenskaplig naturvård och friluftsliv. Mer än en kvarts miljon får sitt dricksvatten från Vättern. Därför är det viktigt att hindra förorenande utsläpp och nedfall i Vättern. Det krävs en god kännedom om nuvarande tillstånd, samband mellan orsak och verkan samt inte minst åtgärdsinriktad kunskapsuppbyggnad.

Enligt vattenvårdsplanen handlar det främst om förekomsten av kväve, metaller och klororganiska föreningar.

I motion nr Jo73 pekar vi på att det är ytterst angeläget att få ökad klarhet i hur Vättern påverkas av ökad kvävebelastning och hur olika miljögifter påverkar ekologi, fiske och vattenkvalitet. Här har naturvårdsverket ett övergripande ansvar. I motionen förutsätter vi att detta arbete sker i samverkan med i första hand Vätternförbundet, men vi uttalar också att Eko-region Vätterbygden kan bli en viktig samarbetspartner. Eko-region Vätterbygden har utarbetat ett samlat program för sitt forskningsarbete i dessa sammanhang.

För att peka på en mycket konkret punkt vill jag säga att en åtgärd måste vidtagas snarast, nämligen att hindra fortsatt utsläpp av klor och dioxiner från Aspa pappersbruk i Olshammar. Låt mig säga att jag tror att också Verner von Heidenstam, en av våra större nationalromantiska skalder, skulle ha uppskattat det, eftersom han växte upp i Olshammar.

Utskottet ger oss motionärer i sin tur några uppmuntrande tillrop och säger att motionen i valda delar kan tjäna som inspirationskälla i det fortsatta arbetet.

Låt också mig då å min sida ge ett ord på vägen. Det är viktigt att de stora sjöarna, i detta fall Vättern, får en större uppmärksamhet inom naturvårdsverkets forskning. Jag förutsätter att så blir fallet. Utskottet har särskilt betonat angelägenheten av fortsatt forskning och undersökningar av miljöstörande utsläpp.

Sker inte detta kan jag försäkra herrarna och damerna inom naturvårdsverket att vi återkommer. Sötvatten 90 måste nu följas upp och Vättern prioriteras. Vattenföroreningarna handlar nämligen inte bara om våra hav, utan de handlar också om Vättern och de andra stora sjöarna. Detta förtjänar en långt större uppmärksamhet än vad som för närvarande är fallet.

Anf. 114 LOLA BJÖRKQUIST (fp):

Fru talman! Nu har Åke Gustavsson tagit upp ett av de tre ämnen som jag tänkte ta upp. Därför kan jag ägna litet mer tid åt det som handlar om eklandskapet och ängs- och hagmarkerna i Östergötland.

I det aktuella betänkandet behandlas tre motioner som berör områden i Östergötland som dessutom är av riksintresse. Det gäller Vättern, det gäller

eklandskapet samt ängs- och hagmarkerna och det gäller sjön Tåkern. Jag vill inte spara någon möda för att öka förståelsen för de behov som finns i fråga om bevarandet och skötseln av de här viktiga områdena. De måste kunna bevaras och utvecklas för kommande generationers behov.

I dagens nummer av Östgöta Correspondenten finns en stor rubrik som lyder "Kan hagarna räddas?" Sista och tredje omgången av en kurs för handläggare av länsstyrelsernas gröna naturvård har just avslutats. Östergötland har fått vara värd för samtliga kurser, eftersom vårt län har störst areal av gamla fodermarker som fortfarande är intakta. De kan spåras ända ner till järnåldern och har alltså hävdats sedan dess.

Nu börjar tack och lov allt fler förstå att dessa ängs- och hagmarker är lika värdefulla att bevara som fornminnen av annat slag. Stark oro finns dock på naturvårdsenheten för att naturmiljöernas mångformighet skall utarmas och de artrika slåtter- och betesmarkerna växa igen. Vi river inte våra kyrkor eller andra kulturbyggnader. Men det har varit få som tidigare reagerat på att landskapet på så många håll förändrats och blivit mörkare de senaste 30–40 åren.

Vid den inventering som länsstyrelsen har utfört i vårt län har man hittat 2 600 bevarandevärda objekt naturlig fodermark på tillsammans 16 270 hektar. Det är alltså sådan mark som inte är gödslad. Objekten varierar i storlek från 1 hektar, dvs. små öar här och var, upp till Tåkernstranden, som är på 440 hektar. De är registrerade i klasser från 1 till 4.

Ungefär en tredjedel av Sveriges totala arealhagmark finns inom Östergötland och norra Småland. Den har klassats som så värdefull att stöd bör utgå för betesdrift.

Genom att några bönder envist har gjort fina natur- och kulturgärningar så är 100 hektar alltjämt slåtterängar. Alla minns säkert sin barndoms änglamark, med blommorna och ljuset. En slåtteräng har ett fyrtiotal eller fler blomarter per kvadratmeter, till skillnad från gödslad betesmark, som bara har 10–15 arter.

Speciellt viktigt är vårt eklandskap, som har stor betydelse för lokalbefolkningen och turisterna och är ett vackert inslag i landskapsbilden. Söder om Linköping har vi den största sammanhängande ekhagmarken. Det området är ett av de riksintressen jag nämnde i början.

Eken är det ädlaste av våra lövträd. Den är inte bara vacker att se på, utan 500 arter är knutna till detta träd. Av de ca 130 utrotningshotade insekterna, som läderbaggen och ekoxen, finns ett fyrtiotal knutna just till eken i detta område. Dårgräsfjärilen är också akut hotad och finns nu bara på Gotland och i Östergötland. Vi har också trumgräshoppan, som har vackert klarröda flygvingar. Många fåglar är dessutom beroende av detta eklandskap. Många arter är beroende av att kunna förflytta sig mellan olika trädbestånd, och därför behövs öar mellan dessa och åkerarealerna.

En del av ekens inneboende gäster kräver värme för att utvecklas och trivs bara i bredkroniga och grova ekar. Därför måste eken stå öppet och fritt och inte inklämd mellan granar. Helt nyligen har man också upptäckt vilken "guldgruva" de stora ekarna är när det gäller bevarandet av sällsynta lavar. Arter som sedan länge är försvunna i övriga Europa har man hittat just i de här områdena.

För att vi skall kunna bevara dessa områden krävs det långsiktiga avtal på 10–15 år. På tre eller fyra år kan annars hagmark av första klassen rasa ned till fjärde, om marken inte sköts. Markerna måste betas eller slås. Vid omställningen av livsmedelspolitiken skall många av Östergötlands mjölkkor tas ut ur produktionen. Teoretiska beräkningar visar att mer än hälften av den klassade marken skulle växa igen om inte de mindre gårdarnas besättningar kan ersättas med t.ex. köttdjur.

Östergötland har fått 9 milj.kr. av de 200 som avsatts till landskapsvård. Kommunerna bidrar också med en mindre del. Ändå är länsstyrelsernas gröna enheter mycket bekymrade inför framtiden. Det behövs nämligen fem gånger så mycket. Bekymren gäller också deras egen arbetssituation. Hur skall de klara fördelning och utvärdering med nödvändiga besök på platsen, utan att personalstyrkan ökas?

Folkpartiet liberalerna har länge värnat om kultur- och naturvården och också anvisat medel för de förslag som vi har lagt. Vi är självfallet glada för att utskottet har gått förbi regeringen och, precis som vi föreslagit, ökar anslaget till bildande av naturreservat med 60 milj.kr. Däremot fanns det inte samma intresse för vårt förslag om 30 milj.kr. till en ny ersättning för frivilliga naturvårdsåtgärder, ett skogsbrukets NOLA-bidrag. En majoritet i utskottet säger också nej till folkpartiet liberalernas förslag om ytterligare medel till vård av naturreservat, hotade arter och forskning i naturvårdsbiologi. Det är beklagligt.

Riksdagen har dessutom i ett tidigare betänkande sagt nej till vårt förslag på ytterligare 20 miljoner för den välbehövliga personalförstärkning som jag nämnde nyss.

Ett annat av folkpartiet liberalernas förslag, den generella arealersättningen, tror jag skulle vara till stor hjälp när det gäller att hålla bl.a. Östergötlands landskap öppet. Ett annat förslag från folkpartiet som skulle kunna underlätta skyddandet av hotade arter inom större områden är att pröva formen hänsynsområde i stället för att inrätta reservat.

Miljöeffekterna av den nya livsmedelspolitiken skall följas upp av naturvårdsverket, lantbruksstyrelsen och riksantikvarieämbetet. En redovisning skall vara klar till den 30 juni 1992. Jag kan garantera att också östgötarna kommer att följa utvecklingen mycket noga. Min förhoppning är att även de som bor på annat håll i landet skall vara lika intresserade av att detta eklandskap och dessa ängs- och hagmarker kan bevaras. Det har vi alla stor glädje av.

Så till nästa riksintresse, som är Nordeuropas förnämsta fågelsjö. Det är Tåkern, som ligger vid Ombergs fot. Den blev naturreservat 1975. Där kan man beskåda 250 fågelarter, varav hundratal häckar. I oktober kan man se hur tiotusentals sädgäss lyfter varje morgon för att äta på fälten runt sjön.

Sverige har genom våtmarkskonventionen förbundit sig att bevara Tåkerns naturvärden. Men Tåkern höll på att växa igen. Reservatsmedlen räckte inte. År 1987 tog initiativrika personer kontakt med Världsnaturfonden, och så bildades Tåkernfonden, med landshövding Rolf Wirtén som ordförande. Pengar har nu samlats in så att avkastningen kan användas till att betala lantbrukarna för betet av strandängarna och gässens skadegörelse på åkrarna, forskning, restaurering, guidning m.m. Men man saknar ett hög-

klassigt informations- och besökscentrum likt det vid Hornborgasjön, som staten för några år sedan i stort sett betalade för med 10 milj.kr.

I vår flerpartimotion har vi begärt ca 300 000 kr. till projektering av en besöksanläggning. De som lagt ned otaliga gratistimmar vid Tåkern kan inte förstå rättvisan med att Hornborgasjön stöttas med stora summor statliga medel – nu senast i det här betänkandet med 48 milj.kr. – för i stort sett hela restaureringen och dessutom pengar till detta besökscentrum, medan Nordeuropas förnämsta fågelsjö och attraktiva turistmål inte får någon hjälp utöver driftsbidraget. Hur förklarar utskottsmajoriteten detta? Beror det på ärendemängden i detta betänkande, eller menar utskottsmajoriteten att östgötarna skall straffas för att de är så idealistiska och lägger ned så mycket eget arbete? I detta fall är jag mycket besviken på skrivningen i betänkandet.

Det finns mycket mer att säga om Tåkern och omgivningarna, men jag rekommenderar ett besök vid sjön och alla övriga närliggande turistmål. Där finns t.ex. Ombergs blomsterängar, Dags mosse, Alvastra klosterruin och de nio gamla kyrkorna.

Sedan var det mening att jag skulle tala någonting om Vättern, det tredje riksintresset. Men Åke Gustavsson har utförligt berättat om vikten av att Vättern får bevaras i det skick den är nu, men det fina dricksvatten som vi har. Det är mycket viktigt att vi kan följa det som sker med Vättern, eftersom omloppstiden är så lång, 60 år. Om det händer en olycka i Vättern blir den katastrofal.

Fru talman! I övrigt ställer jag mig bakom samma reservationer som Sören Norrby tidigare yrkade bifall till.

Anf. 115 KRISTER SKÅNBERG (mp):

Fru talman! Låt mig börja med att ta upp två reservationer. Det gäller reserveration 68 om talerätten. Miljöpartiet menar alltså att även miljöorganisationer skall kunna betraktas som sakägare i miljömål. Man bör utvidga talerätten för enskilda och organisationer i mål som berör olika miljöintressen. Jag ställer mig bakom den reservationen, fru talman.

Jag vill också tala om reservation 69, som gäller en miljöombudsman. Där vill jag yrka bifall. Jag tror inte att jag närmare behöver beskriva behovet av en miljöombudsman. Jag är ganska säker på att de flesta av er förstår det. Det är ju en gemensam reservation, som även centerpartiser, folkpartister och vänsterpartister har varit med om att lägga fram. Visst skulle det vara mycket bra om man kunde motverka de ökade miljöriskerna i samhället och om det fanns en miljöombudsman som kunde anlägga en helhetssyn och arbeta på ett övergripande sätt för miljöfrågorna.

Fru talman! Jag har varit konsult i affärsutveckling i ett antal år. Dessförinnan arbetade jag ett dussin år i svenska bruksföretag. Jag har även en viss utbildning i nationalekonomi. Därför tycker jag att det är så intressant när några talare tar upp kopplingen mellan miljö och ekonomi. Jag får hålla med Karin Starrin i vad hon sade förut om att också marknadskrafterna kan arbeta för miljön och för ett bättre resursbevarande.

Jag arbetade i Stora Kopparberg i Skutskär med cellulosa. Där lärde jag mig bland mycket annat hur duktig man var på att ta till vara energi och att hushålla. Det var för 25 år sedan. Sedan dess har man blivit ännu duktigare

och fått bättre teknik. I skogsindustrin skulle man kunna ta ut en mycket större del av den energi man behöver ur skogen, om det lönade sig även företagsekonomiskt. Samhällsekonomiskt är det självfallet lönsamt.

Jag har arbetat i Perstorp AB, och där började jag med affärsutveckling. Jag lärde mig att upptäcka och utvärdera affärsmöjligheter. Jag var bl.a. ansvarig för att Perstorp började utveckla och marknadsföra bullerbekämpningsmateriel och teknik för bullerbekämpning. I dag omsätter den verksamheten över en halv miljard kronor. Man har även, fru talman, hunnit minska en hel del buller, bullerskador och stress. Det har skapat många arbetstillfällen, och man har tjänat en hel del pengar. Det är ingen dålig kombination. Marknadskrafterna har i det här fallet arbetat åt rätt håll.

Häromåret återvände jag för resten till Perstorp ABs fabriksområde för att göra försök med rökgasrening. Jag hade blivit delägare i ett företag som skulle utveckla och marknadsföra gasrening. Andra delägare var Alfa-Laval, Landskrona Finans och två privatpersoner. Försöken gick bra, men vi fick inte ihop pengar till att föra idén i hamn. Ett västtyskt företag tog över licensrätten. Det hade möjligen varit bra att ha den affärsutvecklingsmöjligheten kvar i Sverige.

Fru talman! I fredags var jag på Perstorp ABs område igen och såg då den nya pannan för biobränslen. Perstorp AB har räknat fram att det lönar sig bättre att använda biobränslen än kol, olja och fossilgas. Det är ju spännande att man också där med tidig vittring kan se att marknadskrafterna egentligen talar för biobränslen och förnybara energiformer.

Jag skall bara säga att jag också arbetade några år på Höganäs AB med eldfast material. Då fick jag litet insikt i hur man skulle kunna använda energi i järn- och stålindustrin mycket effektivare än man gör i dag.

Fru talman! Det finns massor med lovande affärsmöjligheter som skulle förbättra miljön om de förverkligades. De skulle minska förbrukningen av naturresurser som inte förnyas och även förbättra människors hälsa. I många fall är det redan samhällsekonomiskt lönsamt att förverkliga dem. Om vi hade ekonomiska styrmedel som gjorde att det som är bra för människor, för natur och för samhällets ekonomi även var lönsamt för företagen, skulle marknadskrafterna plötslig arbeta i miljöns och i framtidens tjänst. Det skulle löna sig, fru talman, att värna förutsättningarna för fortsatt liv på jorden. Det vore väl ganska fint.

Jag vill ta upp två exempel. Det ena är, och det har jag talat om förut här flera gånger i kammaren, hur man i Danmark har tagit vara på kraften i vinden. Man har utvecklat vindkraften på ett helt annat sätt än här i Sverige. Man har faktiskt bättre sinne för affärer. Det är ju etablerat. Var och en kan se att det har givit en bra andel, än så länge 2 %, men växande, av den danska elförsörjningen. Det har också givit exportinkomster, och det kommer att fortsätta att vara en tillgång för Danmark.

Nu håller man på att göra om det hela med biogas. Det har jag i och för sig också nämnt här förut. Men jag vill gärna ta upp det i det här sammanhanget när det gäller att se affärsidéer, möjligheter att göra någonting som är bra både för miljön, för naturresurserna och för ett lands ekonomi.

Jag har en rapport här, som det fortfarande luktar trycksvärta om. Den kommer från Danmark och heter Biogasfællesanlæg. Jag var där på ett stu-

diebesök, tillsammans med folk från ett antal svenska verk och organisationer som sysslar med energi, för några veckor sedan. Rapporten kom i förrgår, tror jag. Där visar man att man kan uppnå ett antal fördelar genom att ta till vara biogas. Jag skall nämna några av dem. Uppräkningen kan bli lång.

Genom sådana här biogasanläggningar underlättar man flytgödselhanteringen i jordbruket. Man ger bättre precision i gödslingen, och man minskar behovet av konstgödsel. Man minskar också, genom den ökade precisionen i gödslingen, riskerna för kväveläckage. Man får möjlighet att oskadliggöra organiskt industriavfall. Man tar vara på rötgas från kommunala reningsverk. Man får elkraft och fjärrvärme, och man minskar därmed, fru talman, även förbrukningen av fossila bränslen, som hade varit alternativet. Därmed förbättras också den danska bytesbalansen.

I Danmarks fall är detta inte bara samhällsekonomiskt lönsamt, utan man håller också på att göra det företagsekonomiskt lönsamt. Eftersom detta är en miljödebatt borde jag kanske också nämna, fru talman, att naturligtvis även utsläppen av växthusgaser minskas, något som ju är viktigt. Det kommer att visa sig att detta har ett väsentligt samhällsekonomiskt värde.

Dessa funderingar om en helhetssyn på miljö, ekonomi och resursanvändning har jag tagit upp i motion Fi67. Jag kan här inte göra annat än att berätta och informera om denna motion, och jag hoppas att den leder till något i samband med behandlingen av kompletteringspropositionen. I denna motion redogör jag för helhetssynen och att det kan löna sig för alla inblandade parter att anlägga en sådan helhetssyn.

Jag hoppas att vi riksdagen skall sluta med att se detta med miljöskydd och åtgärder för att skydda miljön och att bättre ta till vara naturresurserna som enbart en kostnad. Det är ett mycket inskränkt sätt att se det hela, fru talman. Det finns faktiskt plus- och minussidor. Jag kan försäkra kammarens ledamöter: Har ni inte insett detta hittills, kommer ni inom några få år att komma underfund med det. Försök att hänga med redan nu! Tack, fru talman.

Anf. 116 LARS NORBERG (mp):

Fru talman! Jag vill gärna ansluta mig till det som Krister Skånberg sade här alldeles nyss. Att inrätta vårt liv och vår kultur efter de förutsättningar som de ekologiska systemen och naturen kräver är egentligen det enda som kan vara lönsamt på sikt.

Jag skall anknyta till vad som står i betänkandet på s. 69. Där skriver utskottet: "Utskottet vill erinra om att vissa miljöfrågor under innevarande vårsession kommer att behandlas i samband med riksdagens beredning av de näringspolitiska och energipolitiska propositionerna." Detta är sant. Näringsutskottet har behandlat dessa propositioner. Jag har begärt ordet för att komma med en liten rapport i det sammanhanget om hur man där har behandlat miljöfrågorna.

Miljöpropositionen kan karakteriseras som ofullständig. Vårt återremissyrkande hänger samman med att vi anser att innehållet är otillräckligt och egentligen inte ger något som helst avstamp för det som Birgitta Dahl ofta så vältaligt har talat om, nämligen att vi, vårt land och vår kultur behöver

lägga om livsstil och konsumtionsmönster. Det är mycket litet i betänkandet som leder i den riktningen.

Vår kritik av betänkandet gäller förvisso inte enbart proceduren, utan i allra högsta grad innehållet. Ändå är betänkandet naturligtvis mycket förnämligt i jämförelse med näringsutskottets behandling av miljöfrågorna i samband med näringslivspropositionen och energipropositionen. Där finns praktiskt taget ingenting som kan betraktas som några framsteg för miljöfrågorna.

Den stora bolagisering av statliga affärsverk som exempelvis debatterades här i förra veckan i kammaren, och som förmodligen kommer att genomdrivas ganska snart, kommer med all säkerhet att vara till skada för miljön. Att stora delar av statens markinnehav, fjällvärlden icke minst, överlåts till ett aktiebolag, AB Domänverket, torde knappast leda till större hänsyn till miljön. Bakom aktiebolagslagens ridåer finns förutsättningar för detta bolag att enbart inrikta sig på det som är kortsiktigt lönsamt.

Förslagen på energipolitikens område kommer att debatteras här om någon vecka. Men det är egentligen inte någon hemlighet vad som kommer att hända. Det finns en trepartiöverenskommelse, och i den finns praktiskt taget inga kraftfulla incitament till att förbättra miljön. Man vågar inte av hänsyn till EG gå vidare med koldioxidavgifter för kraftproduktion eller att höja koldioxidavgifterna över huvud taget. Framför allt föreslås inga verkningsfulla åtgärder för att avskaffa kärnkraften.

Det som föreslås i trepartiöverenskommelsen måste jag när det gäller kärnkraftsavvecklingen tyvärr betrakta som kosmetik och dimridåer. Det låter i och för sig väldigt bra, men det är helt otillräckligt.

Det är också utomordentligt märkvärdigt att man i jordbruksutskottets betänkande talar om gränsöverskridande luftföroreningar, men det finns inte ett ord nämnt om utsläppen från Tjernobyl och den typ av gränsöverskridande luftföroreningar som kommer av kärnenergin. Vi vet också att kärnenergin i form av bomber kan leda till den mest katastrofala luftförorening som över huvud taget kan inträffa.

De som har läst boken Köld och mörker, följderna av ett stort kärnvapenkrig, vet att detta är en ekologisk katastrof av oerhörda mått. Men även haverier i kärnkraftverk kan leda till stora gränsöverskridande luftföroreningar. Det har vi också erfarenhet av efter Tjernobylolyckan. Ändå tas inte dessa frågor upp vare sig av jordbruksutskottet eller i trepartiöverenskommelsen.

Vidare står i propositionen att tillverkaren har ansvar för produkterna och att det gäller under hela deras livslängd. Så säger regeringen, och utskottet instämmer med detta uttalande. Men näringsutskottet föreslår avslag på alla praktiska förslag som exempelvis miljöpartiet har lagt fram om att livscykelspecifikationer skall införas såsom ett lagfäst krav, att produktkoncessioner skall införas och miljöredovisning från företagen. Man är inte beredd att gå från propositionens ord till reell handling.

Det har sagts att miljöpartiets återremissyrkande är en förolämpning mot utskottet. Min uppfattning är att regeringens och riksdagens hantering av miljö- och resursfrågorna är en förolämpning mot naturen, mot fattiga folk och mot kommande generationer. Den förolämpningen är upprörande. Ni

må gärna anklaga oss i miljöpartiet för att vi förolämpar jordbruksutskottet. Jag anklagar riksdagen för en mycket värre förolämpning. Jag yrkar återremiss på utskottets betänkande.

Jag vill avsluta med en dikt om allvaret i dessa frågor. Det är en dikt av Harry Martinsson, som heter Den stora sorgen:

Naturens lagar är redan på väg
att ställa oss alla mot väggen.
Den väggen är lag av naturen.
Den saknar evangelium.
Den stora sorgen måste vi alla dela.
Då blir den möjlig att bära.
Den stora sorgen är den stora omsorgen.
Det måste vi alla lära.

Det finns bland alla bör och borde
ett måste för alla.
Alla måste lära att sörja för världen.

När mänskan nu fått makt nog
att ställa till världssorg
då är tiden inne
att bota världssorg i tid
innan all naturen blir
sorgebarnet för alla.

Detta kallas omsorg i tid.
Den verkliga sorgen
som i tid ser och inser.

Anf. 117 KAJ NILSSON (mp):

Fru talman! Med anledning av den dikt som nyss lästes upp skulle jag vilja säga: Så talar en profet!

Sommaren 1941 skapade Elin Wägner sitt ideologiska testamente. Det var krig i världen, och Elin Wägner såg framtiden i undergångsperspektiv. Boken heter Väckarklocka, och Elin Wägner blev vår första miljöprofet.

Det tog 40 år för att ett antal nya miljöprofeter skulle ta sig in i det svenska parlamentet. I dag står vi inför perspektivet av ekologiska kollapser, som bl.a. Väckarklocka varnade för. Här står nu miljöpartiet de gröna med ett av sina viktigaste bidrag till räddningen av vår miljö. Vår del av betänkandet, reservationsdelen, skulle jag vilja ge arbetsnamnet Blåslampa, dock utan att den skall betraktas som vårt ideologiska testamente. För både Elin Wägner och miljöpartiet de gröna gäller tydligen det gamla talesättet att ingen blir profet i sin hemstad.

Jag tänker ta upp en viktig praktisk detalj i betänkandet, nämligen tillämpningen av substitutions- eller ersättningsprincipen inom kemikaliekontrollen. Utskottet självt anser denna så viktig att "riksdagen bör göra ett särskilt uttalande om en mer aktiv tillämpning av denna princip".

Sedan vi i riksdagen bidrog till att få igenom substitutionsprincipen fr.o.m. den 1 juli 1990 och den blev en del av 5 § i lagen om kemiska produkter, LKP, har tillämpningen av principen alltmer kommit i brännpunkten. Substitutionsprincipen innebär som bekant att om samma ändamål kan uppnås om en kemisk produkt byts ut mot en mindre skadlig produkt, skall den bytas ut om det inte är alltför dyrt.

Fru talman! Jag har alldeles färska erfarenheter från min hemkommun av hur den här lagstiftningen kan tas emot. Jag har hemställt om att kommunen gör en översyn av sin kemikalieanvändning och konsekvent tillämpar ersättningsprincipen så snabbt och effektivt som möjligt, eftersom den enorma kemikalieanvändningen i samhället medför stora risker för människors hälsa och miljö. De synergistiska skadeeffekterna är föga eller inte alls utforskade. Många människor upplever också kemikaliehotet såsom en samhällsterror.

Alla kommunala förvaltningar bör ges i uppdrag att göra en sådan översyn och konsekvent byta ut farliga kemikalier mot mindre farliga i de fall det finns alternativ. Hälsoskyddsnämnden svarar nu att den praktiska tillämpningen kan vara ytterligt svår, eftersom också tekniska och ekonomiska bedömningar kommer in i bilden. Nämnden konstaterar att den, trots att den är tillsynsorgan enligt LKP, med nuvarande bristfälliga tillämpningsanvisningar ej har möjligheter eller resurser att övervaka och uttolka tillämpningen av ersättningsprincipen hos alla kemikalieanvändare. Än vanskligare synes det vara att tillämpa principen konsekvent och fullt ut. Kommunen kan dock göra en grundlig redovisning av sin samlade kemikalieanvändning vad gäller statistik, kostnader, ändamål, m.m. Men samtidigt understryker man att det alltid i första hand ankommer på användarna själva att följa gällande lagstiftning, vilket reser frågan om ansvarsförhållandena, som kan variera i olika sammanhang.

Hälsoskyddsnämnden i min hemkommun upplever att gränsdragningen i tillsynsarbetet enligt LKP, miljöskyddslagen, hälsoskyddslagen, m.fl. angränsande lagstiftningar är flytande. Renodlad tillsyn enligt LKP vid andra tillfällen än vid bekämpningsmedelshantering och vid incidenter saknar nämnden för närvarande resurser att utföra.

Med en ny miljöbalk kommer miljölagstiftningen förhoppningsvis att bli mer konsekvent, eftersom kravregler, ambitionsnivå och straffregler då kommer att harmoniseras. Det är viktigt att kommunerna får möjligheter att göra generella förelägganden, t.ex. totalförbjuda användningen av en viss kemisk produkt inom kommunen. Som det nu är tvingas miljö- och hälsoskyddsförvaltningarna att göra ett föreläggande för varje enskild hanterare, vilket är ytterst arbetskrävande.

Fru talman! Jag yrkar bifall till reservation 104 och ställer mig bakom reservation 103, 105, 107 och 108, vilka reservationer gör det möjligt att arbeta med kemikaliefrågorna på ett mer effektivt sätt på kommunal nivå.

Anf. 118 EVA BENGTSSON (mp):

Fru talman! Laholmsbukten i sydöstra Kattegatt är ett av landets mest miljöbelastade havsområden. Regeringen klassade 1987 en del av Laholmsbuktens tillrinningsområden som ett särskilt föroreningskänsligt område. För att få acceptabla förhållanden i Kattegatt måste en lång rad åtgärder vidtas för

att bl.a. halvera kvävetillförseln, vilket riksdagen ju har satt som mål. Det är ett mål som naturvårdsenheten på länsstyrelsen i Halland anser inte kommer att kunna uppnås, om inte betydligt kraftigare åtgärder vidtas än dem som nu har påbörjats.

I propositionen skriver regeringen att föroreningarna *bör* nedbringas till ofarliga nivåer och att miljöskyddskommittén *bör* överväga frågorna om att införa miljökvalitetsnormer. Hjälpverbet *skall* i stället för *bör* hade varit på sin plats enligt vårt sätt att se.

Utskottet är ju positivt till att miljökvalitetsnormer införs så småningom men menar att det behövs både grundläggande forskning och praktiska tillämpningsförsök innan de kan införas.

I motion Jo804, Försök med kvalitetsnormer för miljöstörande utsläpp, föreslår Hans Leghammar att Laholmsbuktens avrinningsområden skall bli föremål för ett praktiskt försök. I utskottets svar på motionen nämner man att naturvårdsverket inom det projekt som kallas mistprojektet nu har vissa planer på att göra en förstudie i exempelvis Laholmsbukten för att pröva kvalitetsnormer i närsaltstillförseln. Det skulle säkert innebära ett steg framåt för att rädda Laholmsbukten från den hotande havsdöden, och jag vill enträget uppmana miljöminister Birgitta Dahl att medverka till att försöket kommer till stånd. Hon är inte närvarande nu, men förhoppningsvis läser hon protokollet.

Fru talman! Jag är ju alldeles ny och tillfällig i den här församlingen och är dessutom sista anmälda talare i debatten om miljöpolitiken under denna dags långa färd mot natt. Jag har ingen avsikt att förlänga debatten. Jag erinrar mig bara vad jag avslutade ett anförande med i en valdebatt 1985. Jag sade då någonting om att våra frågor kommer att prioriteras av alla människor, om vi skall ha någon chans att överleva på jorden. Att döma av alla ord i dag finns det kanske hopp, om orden följs av handling. Detta blir mitt första och förmodligen sista inlägg i den här kammaren. Jag hoppas att ingen vill förlänga debatten genom att säga emot mig.

Anf. 119 ÅSA DOMEIJ (mp):

Fru talman! Av tekniska skäl skulle jag gärna vilja dra tillbaka reservationerna 207 och 210.

Anf. 120 CARL FRICK (mp):

Fru talman! Det har varit en lång och intressant dag, då man med stor kraft har talat om recirkulation, kretsloppsprinciper, ren produktion och något som man kallar PPP, Polluter Pay Principal. Det låter mycket bra och det är mycket intressant. Jag tycker att alltihop är alldeles riktigt.

Sedan läser man hur utskottet behandlar vissa frågor. Bl.a. finns det en motion, JoU 764, som behandlar frågan om hur man skall ta hand om industrins avlopp. I motionen har vi föreslagit att det egentligen skall återföras till industrins vattenintag och att industrin normalt sett bara skall ha rätt att kompensera sig för tvättvatten, det vatten som dunstar och det som går in i produkten. Finessen med det tänkandet är att industrin själv bestämmer kvaliteten på det vatten som skall användas i processen. Det här skulle verkligen vara den perfekta recirkulationen. Här har man ett kretslopp, man har

knutit ihop det hela. Det trodde man naturligtvis att jordbruksutskottet skulle gilla i allra högsta grad, med tanke på alla de som har talat om recirkulation, kretslopp, osv. Döm om min utomordentliga förvåning, man säger nej till detta. Det måste betyda att det här råder en kvalificerad sinnesförvirring. Man talar varmt och hängivet om vissa saker, men i praktiken struntar man fullkomligt i dem. Jag tycker att detta är utomordentligt dystert. Det är många gånger mycket betecknande för miljöpolitiken här i Sverige och som den bedrivs från Sveriges riksdag. Jag kan inte säga annat än att den är utomordentligt beklaglig och enfaldig.

På samma sätt har man avstyrkt en motion som handlar om att man inte bör blanda dagvatten med utsläpp från industrin och avlopp. Anledningen till det är att man då inte kan göra ett fungerande och bra rötslam, för det är fullt av olika industrigifter. Tänk om man inte finge blanda detta, utan att industrin finge ta hand om sitt miljöfarliga avlopp själv. Då kunde man faktiskt få ett rötslam som kunde återföras till våra jordar. Då hade man också ett kretslopp som vore helt fantastiskt. Men, döm om min förvåning, man säger nej till det också. Vad skall vi egentligen tro. Timme ut och timme in talar man vackert om vissa saker. Men i praktiken bryr man sig inte om dem.

Jag tänkte inte heller förlänga den här debatten, och jag tänker inte betunga voteringsordningen med att yrka bifall till de här motionerna. Men det vore berättigat, måste jag säga.

Anf. 121 KRISTER SKÅNBERG (mp):

Fru talman! Jag vill kommentera frågeställningen om det skulle vara en förolämpning att miljöpartiet tvingas begära återremiss. På det här sättet såg man inte saken i industrin. Det tror jag att både Carl Frick och Lars Norberg kan intyga. Om man inte blev färdig med sitt arbete så att det gick att använda, spelade det ingen roll hur mycket arbete man redan hade lagt ned och hur stora ambitioner som låg bakom. Om det fanns tid var det bara att komplettera, så att arbetet blev användbart för företaget. Med en klok chef behövde aldrig någon känna sig förolämpad. Det var bara att ta nya tag. Varför inte se det så i stället. Inte skall vi behöva anse oss förolämpade av varandra åt något håll. Det är bara att lägga ned litet mer jobb på detta, för miljöns och framtidens skull. Jag tror att det skulle vara en bra insats i valrörelsen för alla inblandade partier. Många väljare skulle varmt uppskatta att riksdagen gjorde mer för att lösa de miljöproblem som väldigt många människor oroar sig för.

Fru talman! Carl Frick tog upp en del frågor och undrade över hur det kunde komma sig att man inte gjorde något åt så självklara saker. Jag vill komplettera med en sak. Det gäller de rötgaser som bildas på våra soptippar och som fortfarande bildas i en del avfallsdepåer. Det vore egentligen en självklarhet att man tog vara på dem för att utvinna energi, men framför allt för att de annars ytterligare förvärrar växthuseffekten. På en del håll finns det redan en rötgasbildning under kontroll, nämligen i en massa kommunala avfallsverk. Men där bryr man sig inte om att ta vara på den rötgas man har samlat in. Där bränner man bara bort den. Det är också någonting som är ägnat att förvåna om man talar om ekonomi i samma betydelse som tyskarna gör, Haushalt – hushållning.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 4 juni.)

## 5 § Internationella miljöfrågor

Föredrogs
utrikesutskottets betänkande
1990/91:UU19 Internationella miljöfrågor (prop. 1990/91:90 delvis).

Anf. 122 PÄR GRANSTEDT (c):

Fru talman! Miljöfrågorna har diskuterats med en viss utförlighet här i dag. Det har också framgått av dagens debatt att miljöfrågorna har stor internationell betydelse. Det gör att jag inte tror att det kommer att bli nödvändigt för mig att utnyttja alla de 15 minuter som jag har antecknat mig för i den här debatten.

Vi i centern har i utförliga parti- och kommittémotioner redovisat hur vi ser på miljöfrågorna i ett internationellt perspektiv. Miljötänkandet präglar också i hög grad de motioner som vi har väckt om u-landspolitik och om Europapolitik. För oss är det naturligt att de internationella frågorna likaväl som den nationella politiken utgår från naturens förutsättningar. Det måste vara en av de viktigaste uppgifterna i Sveriges internationella strävanden, vare sig vi ser det i europeiskt perspektiv eller i ett globalt perspektiv, att främja en ekologiskt sund utveckling internationellt.

Bland de förslag som vi har väckt i motioner finns förslaget att Sverige skall verka för att skapa en global miljöfond. Målet bör i första rummet vara att alla länder avsätter en promille av sin bruttonationalprodukt, så att resurser byggs upp till åtgärder mot de mest överhängande globala miljöhoten. Det gäller sådant som förstörelsen av regnskogar, ökenutbredningen, erosionen i bergsområden m.m. I stor utsträckning är det problem i tredje världen. Det är dessa man kan kalla fattigdomens miljöproblem. När det gäller rikedomens miljöproblem, sådana som vi dras med i Sverige, får vi naturligtvis själva finna resurserna för att bekämpa dem.

Jag skall nöja mig med att ha nämnt detta som exempel på de många förslag till internationella miljöinsatser som vi har tagit upp i motioner och som behandlas i detta betänkande. En hel del av de förslag som vi har lagt fram har fått ett positivt bemötande i betänkandet. Det gör att det inte krävs några ytterligare åtgärder i detta sammanhang. På en del andra punkter har vi varit tvungna att reservera oss. Bl.a. gäller det den globala miljöfonden.

Jag vill, fru talman, yrka bifall till den reservation i vilken den här frågan tas upp, nämligen reservation nr 8. Självfallet står jag också bakom de övriga reservationer som vi har fogat till betänkandet, men jag avser för tids vinnande inte att yrka bifall till eller begära votering med anledning av dem. I övrigt stöder jag naturligtvis det som står i betänkandet.

Anf. 123 BENGT HURTIG (v):

Fru talman! Sedan år 1970 har världen förlorat nästan 200 miljoner hektar skog, grovt räknat motsvarande USAs yta öster om Mississippi. Öknarnas

areal har ökat med 120 miljoner hektar, och öknarna har därmed erövrat mer ny mark än vad det för närvarande odlas på i Kina. Tusentals växt- och djurarter, som före 1970 fanns på planeten, har upphört att existera. Det här är några av de uppgifter som World Watch Institute har kommit med. Samtidigt har jordens befolkning ökat med 2 miljarder människor under de senaste 30 åren, och man räknar med att komma upp till en ökning med nästan 2 miljarder inom 20 år. Viktiga indikatorer pekar mot en försämring av balansen i de naturliga ekosystemen. Kraftfulla åtgärder är oundgängliga.

För utvecklingsländerna grundas de orättvisa förhållandena på en lång historia av utplundring och utsugning. Kolonialism, neokolonialism och imperialism har inneburit rovdrift på råvaror, utnyttjande av billig arbetskraft och under en lång epok också slavhandel. Sedan något decennium tillbaka plågas de allra fattigaste länderna av en skuldkris som har antagit en neokolonial karaktär.

I en värld där ekosystemen hotas har en fjärdedel av mänskligheten stora svårigheter att tillgodose sina mest elementära behov av mat, kläder och husrum. I mer än 40 länder sjönk inkomsten per capita under 80-talet.

Miljöförstöring och ekonomisk nedgång följs ofta åt och lever så att säga på varandra. De fattiga människornas öde och ekosystemens framtid hänger samman. Om vi med ett fungerande ekonomiskt system menar ett system som tillfredsställer åtminstone människornas grundläggande behov och som inte hotar viktiga ekosystem, kan vi säga att det nuvarande ekonomiska världssystemet inte fungerar. Det må sedan kallas marknadsekonomi eller vad det nu kan vara!

För att ta ett exempel vill jag nämna följande. Jag menar att den nu pågående koleraepidemin i Latinamerika hänger samman med de hårda krav på en strukturanpassning som länderna där har utsatts för i och med de krav som har ställts på återbetalning av de skulder som de här länderna har haft. Dåliga system för vatten och avlopp och dålig hygien ger grogrund för spridning av epidemier, precis som nu är fallet i och med nämnda koleraepidemi. Människor som får livslånga sjukdomar och som dör blir naturligtvis inte entreprenörer eller producenter i den framtida ekonomi som de hjälpande händerna säger sig vilja vara med om att skapa.

Fru talman! Det är givetvis viktigt att klimatfrågan utgör ett av de centrala förhandlingsområdena inför FN-konferensen 1992. Självfallet är det ett minimikrav att vårt land verkar för att koldioxidutsläppen inte ökar fram till år 2000, vilka därefter skall minska. Om man betänker att vissa klimatforskare bedömer att den totala produktionen av koldioxid borde minskas med 85 % för att göra det möjligt att förhindra en temperaturökning, förstår man att propositionens nuvarande krav är minst sagt måttligt. Det andra stora området inför nämnda konferens gäller bevarandet av den biologiska mångfalden och övergången till ett ekologiskt uthålligt skogsbruk i hela världen. Om skogsvolymen också fortsättningsvis tillåts minska, förvärras klimatproblemet i och med att koldioxidöverskottet ökar. Allt skogsbruk måste därför innehålla återbeskogningsprogram och kontrolleras av självständiga skogsvårdsmyndigheter. Trots att Världsbanken och UNDP genomför sitt program, "Tropical Forest Reaction Plan", fortsätter skogsskövlingen på många håll. Avverkningsförbud efterlevs inte bl.a. på grund av laglöshet och kor-

ruption i en hel del länder. Ibland är också biståndsmedel inblandade när det gäller den här avverkningen.

Även om det har blivit en förskjutning vad gäller attityden, så att man åtminstone säger sig vilja integrera miljöhänsyn i projekt som är beroende av Världsbanken och av bistånd, borde man kunna ta steget fullt ut och som regel, åtmistone från svensk sida, kräva miljökonsekvensbeskrivningar beträffande olika projekt om sådana inte är alldeles uppenbart onödiga! Vi vill där gå litet längre än vad utskottet har velat göra.

Så länge Världsbanken inte i praktisk handling dokumenterar sitt miljömedvetande tycker vi att de resurser som ställs till förfogande beträffande de nya miljöfonderna i stället borde ges direkt till UNEP och UNDP för att på det sättet minska Världsbankens inflytande. Kritiken mot Världsbanken är allmänt känd och har diskuterats åtskilliga gånger här i kammaren.

Också när det gäller samarbetet med Öst- och Centraleuropa vill vi givetvis ha miljökonsekvensbeskrivningar på motsvarande sätt. Det vore en katastrof om miljörörelsen i länderna i öst skulle börja rikta kritik mot västfinansierade projekt, som har fått karaktären av miljödumpning, dvs. verksamhet som vi av miljöskäl inte vill bedriva i väst flyttar vi till öst. Jag menar att det finns vissa tendenser till en sådan utveckling. Det stora petrokemiska projektet i Tyumen i Sibirien har väckt protester, och frågan är om vår export av tjockolja till Polen kan anses höra hemma här.

Vi tycker i stället att man mycket generöst borde bygga ut kontakterna med t.ex. den sovjetiska miljörörelsen och att man även borde ge kommunerna möjlighet att göra detta inom ramen för det vänortsutbyte som de bedriver. Ofta har ju miljöstudier fått en framträdande plats i det sammanhanget. Vi hade gärna sett att litet mera pengar avsattes till den typen av miljösamarbete med våra nära grannar i öst. Miljörörelsen i öst har också betytt mycket för att demokratiseringsprocessen har kunnat hållas vid liv.

Miljöföroreningarna på Kolahalvön är av stort intresse för norra Skandinavien. Vi kan inte nöja oss med att hur länge som helst sitta och vänta på nya sovjetiska initiativ efter de förslag som har lämnats. Förr eller senare måste något göras för att arbetet med ombyggnaderna av smältverken verkligen skall komma i gång. Vi måste också vara beredda på att vi måste ställa upp med förmånliga lånevillkor. Till miljökampen på Nordkalotten räknar jag också kravet på att kärnvapensprängningarna på Novaja Zemlja upphör för gott.

När det gäller Aralsjöns eventuella återställande hänvisar utskottet till att det är en intern sovjetisk angelägenhet. Detta faktum hindrar inte att vi klargör vår vilja att hjälpa till om Sovjetunionen skulle gå ut med krav på internationell hjälp.

Vidare argumenterar vi i en motion för att FNs "Human Development Index" och "Index of Sustainable Economic Welfare" skall tillmätas en avgörande betydelse när det gäller att beräkna en ekonomisk utveckling och att bidra till en bättre grund för beslut i biståndsfrågor. Självfallet vill vi inte, som utskottet skriver, överge BNP-måttet. Jag begriper inte varför man måste måla ut extra ståndpunkter och hänvisa till motionärerna när man skall avslå vissa yrkanden.

Vi får denna gång nöja oss med att utskottet trots allt ser positivt på de mått som vill ge en större tyngd.

Slutligen, fru talman, hävdar vi i ett yrkande att Sverige bör stå utanför medlemskap i EG så länge som man använder principen att nationellt eller regionalt politiskt införda miljöbestämmelser kan upphävas genom domstolsbeslut på grund av att de ses som handelshinder. Utskottet argumenterar på ett sådant sätt att man skulle kunna tro att motionärerna är emot principen om minimiregler. Men vad vi är emot är att det som kan anses vara mer än minimiregler skall kunna förbjudas.

Vi står givetvis bakom samtliga reservationer som vårt parti har medverkat till. Men i den här omgången nöjer jag mig med att endast yrka bifall till reservation 15.

Anf. 124 ÅSA DOMEIJ (mp):

Fru talman! Tekniken har flyttat oss människor närmare varandra. Förutom alla gemensamma möjligheter har vi också fått en mängd gemensamma problem. Dit hör de gränsöverskridande miljöproblemen.

Det är litet tråkigt att de allra viktigaste miljöfrågorna skall debatteras halv elva på kvällen. Debatten blir då gärna litet avslagen, och man känner inte samma debattlust. Jag skall i alla fall berätta litet om vad vi miljöpartiet tycker är det viktigaste i en bra internationell miljöpolitik. Det är tre olika saker. Dels skall man vara pådrivande i ett land om man skall vara bra på det internationella miljöområdet. Dels skall man arbeta för överstatlighet, men en överstatlighet kombinerad med mångfald. Dels – och detta är väldigt viktigt – bör i-länderna verkligen ta sitt speciella ansvar på allvar.

Det här att vara pådrivande: de goda föredömena har enorm makt. Låt oss t.ex. se på vad som gjorts i Kalifornien. Där har man skärpt miljölagstiftningen mycket i förhållande till andra delstater i USA. Kalifornien har kunnat påverka miljöpolitiken inte bara i USA, utan också i Västeuropa. Det är egentligen oerhört bra. Där är vi väldigt kritiska till Sveriges hållning i miljöpolitiken. Sverige fungerar inte som pådrivande i miljöpolitiken. Några exempel på det kan vi lätt hitta i miljöpropositionen.

Naturvårdsverket har t.ex. i Luft 90 lagt fram förslag om en skärpning av avgasnormerna, men regeringen säger helt enkelt nej. Vi väntar tills EG eventuellt gör någonting fram mot 1996, säger man. På samma sätt är det när det gäller andra trafikfrågor, såsom krav beträffande utsläpp från arbetsfordon. "Vi väntar och ser vad andra länder gör." Så är det när det gäller miljökrav inom sjöfarten. Det finns inga förslag i propositionen, inte heller från majoriteten i utskottet. Detsamma gäller inom luftfarten. Sverige har alltså inte den pådrivande rollen.

En annan väldigt viktig sak om man skall vara pådrivande är att man håller vad man har lovat. Där har vi en reservation som handlar om att Sverige bör följa internationella konventioner som vi har skrivit under. Det finns en rad konventioner som vi bryter emot och som vi har brutit emot. Det gäller exempelvis våtmarkskonventionen, Bernkonventionen och andra. Vi tycker att det skulle vara en självklarhet att riksdagen gjorde någonting här, så att vi kunde få en ordentlig genomgång av de internationella konventioner som

Sverige har skrivit på och att vi kunde ändra vår miljölagstiftning så att vi åtminstone uppfyller de krav som ställs i dessa konventioner.

Sedan beträffande överstatlighet kombinerad med mångfald: Varför behöver vi det egentligen? Jo, därför att om vi släpper ut miljöfarliga ämnen som är gränsöverskridande, hamnar dessa med stor sannolikhet i något annat land och drabbar naturen och människorna där. Det är inte så konstigt. Ofta när vi i Sverige talar om att vi inte behöver göra något mer, för det största nedfallet kommer från andra länder, skall vi komma ihåg att så är det för andra länder också. Det är då lätt att statsegoismen leder till att det inte fattas ordentliga miljöbeslut. Kan man kortsiktigt tjäna pengar på en dålig miljöpolitik som mest drabbar andra länder, kanske man gör det. Därför vill vi verka för en alleuropeisk miljölagstiftning på miniminivå, med möjlighet för varje land att gå längre. Det gäller givetvis också på produktområdet. Det måste vara möjligt att följa upp detta ordentligt. Därför behövs en internationell miljödomstol och någon typ av sanktioner mot de länder som inte följer den här lagstiftningen på miniminivå.

Jag kan ge ett exempel som visar på behovet av överstatlighet. Jag tänker på det nordiska miljösamarbetet. Tänk vad det fungerar dåligt! Marianne Samuelsson, som sitter här i kammaren och har arbetat med dessa frågor i Nordiska rådet, skulle säkert hålla med. När regeringarna skall försöka komma överens händer det ingenting, utan det enskilda land som är sämst på varje område får bestämma vad som tas med i det gemensamma nordiska miljöprogrammet. Det gör att inget land tvingas att skärpa sig. Anta att Nordiska rådet i stället fick fatta beslut och de olika nordiska länderna hade måst skärpa sig på olika punkter, då hade det alltså varit helt annorlunda.

En annan viktig sak som vi tar upp i betänkandet gäller rätt till fri information. Vi tror att om vi skall få ett bättre internationellt miljöarbete är det nödvändigt att olika länder kan följa vad som händer i andra länder på miljöområdet, inte minst att miljöorganisationerna kan göra det. Därför tycker vi att det är väldigt viktigt att arbeta för en konvention om fri information på miljöområdet. Vi tycker att det är litet tråkigt att inte utskottet har kunnat ställa sig bakom en så viktig sak.

Vidare tycker vi det är viktigt för en bra internationell miljöpolitik att i-länderna tar sitt speciella ansvar på allvar. Då tänker jag exempelvis på Brasilienkonferensen 1992. Vad kommer Sverige att göra där? Nu har jag inte sett det senaste utkast som skall presenteras i nationalrapporten. Problemet är att det inte är så lätt att vara ödmjuk och komma till konferensen och säga: Okej, vissa saker har vi i Sverige gjort bra, men andra saker har vi faktiskt gjort dåligt. Vi släpper ut oerhört mycket koldioxid per person i Sverige. Vi producerar oerhört mycket kärnkraftsavfall, vi förbrukar mycket energi och mycket resurser över huvud taget. Vi visar i stället den glättade bilden. Vi vill helt enkelt inte visa upp problemen. Jag tror att vi i våra diskussioner och i vårt samarbete med u-länderna skulle tjäna på vår ärlighet, speciellt om denna ärlighet och ödmjukhet kopplades till konkreta förslag om vad Sverige skall göra för att t.ex. minska energiförbrukningen. Varför då inte presentera miljöpartiets förslag om att minska energiförbrukningen med 2 % per år de närmaste 25 åren?

Sedan har vi föreslagit en del ekonomiska satsningar när det gäller interna-

tionellt miljöarbete. Vi föreslår en miljard till miljösamarbete med Östeuropa. Det tror jag är oerhört viktigt, inte bara för miljöns skull utan faktiskt också för den demokratiska utvecklingen. Jag tror att om vi får för stora sociala spänningar mellan öst och väst, kanske det på sikt t.o.m. hotar freden i Europa.

Vi har också föreslagit en miljard i en utomeuropeisk miljöfond. Vad skulle dessa pengar kunna användas till? Jo, t.ex. till miljökatastrofen vid Persiska viken. Där skulle man kunna göra en insats med sådana pengar, och naturligtvis inte bara från svenskt håll. Idén är ju att vi skall starta och hoppas att andra länder följer efter. Man skulle också kunna använda pengarna till att köpa in regnskog. Man skulle kunna använda pengarna till att hindra markförstöringen. Varje år förstörs dubbelt så mycket åkermark som det finns i hela Sverige. Pengarna skulle också kunna användas till en del industrisatsningar, t.ex. kunde man ställa upp för de u-länder som vill gå över till freonfri teknik. En del u-länder har faktiskt lurats av storföretagen att gå in för en teknik som håller på att försvinna.

Till sist skall jag yrka bifall till två av våra reservationer, nämligen reservationerna 12 och 13. Vi står naturligtvis bakom alla andra reservationer där miljöpartister finns med.

Anf. 125 AXEL ANDERSSON (s):

Fru talman! Det innebär vissa risker att vid denna sena timme debattera miljöpolitik med Åsa Domeij. Det har gjorts många liknelser i dag, men när jag lyssnar på Åsa Domeij tycker jag att det är som att lyssna till en kvillrande vårbäck mitt under högsta vårflod – den stoppar aldrig. Åsa Domeij sade i sitt första inlägg i dag att miljöpolitik talas det väldigt mycket om i det här huset, men det görs väldigt litet. Jag skall försöka bevisa motsatsen, trots den utmaning som Åsa Domeij har utfärdat här när det gäller att ta upp hela detta ämne, inte därför att jag tycker att det är oviktigt att diskutera internationella miljöfrågor i riksdagens kammare även om det är sent, utan därför att, som Pär Granstedt sade, vi i fråga om de allra flesta viktiga ställningstagandena när det gäller utrikesutskottets betänkande är överens. De 17 reservationer som är fogade till detta betänkande ser jag i stället som ytterligare ambitioner hos tre av utskottets partier att gå längre.

Vi har dock från utskottsmajoritetens sida ansett att vi bör ta en viss hänsyn till den verklighet som Sverige lever i också i internationella miljösammanhang. Därför tar vi på oss risken att bli beskyllda för att inte vara tillräckligt radikala. Man skall nämligen också kunna ha förutsättningar för att kunna genomföra den politik som man bestämmer sig för. Det betyder inte att målsättningarna behöver skilja sig åt särskilt mycket.

Jag skall därför i detta inlägg inte ta upp någon specifik reservation till behandling utan nöja mig med att yrka bifall till utskottets hemställan i betänkandet och avslag på de 17 reservationerna.

Anf. 126 ÅSA DOMEIJ (mp) replik:

Fru talman! Jag skulle bara vilja ställa några frågor till Axel Andersson. Skulle det inte vara bra med en internationell miljödomstol, dels för att man skulle få bättre efterföljd när det gäller konventioner, dels för att man skulle

kunna hjälpa till att kontrollera en kommande överstatlig lagstiftning? Tidigare har utskottet ibland sagt att andra länder inte vill ha det, men Sverige skulle ju kunna arbeta för detta. Detsamma gäller i fråga om konventioner som vi i Sverige har skrivit på. Vore det inte självklart att vi gör en rejäl genomgång av svensk miljölagstifning och jämför den med konventionerna och ser om vi behöver göra några förbättringar?

Beträffande möjligheten att få fri information undrar jag om det inte vore bra om Sverige tog internationella intiativ till att arbeta för en internationell konvention om fri information, så att vi lättare kan bevaka vad som händer internationellt på miljöområdet.

Anf. 127 AXEL ANDERSSON (s) replik:

Fru talman! När det gäller dessa specifika yrkanden från miljöpartiet om en internationell miljödomstol, anser utskottet att det är mer konsekvent att arbeta för strikta konventioner och konventionstexter, så att arbetet för de kommissioner som har att övervaka konventionstexterna underlättas. Vi anser kanske inte på samma sätt som miljöpartiet att det är världsviktigt att ha en internationell miljömdomstol. Det finns organ redan i dag som kan utvecklas och väl fylla den funktionen.

Anf. 128 ÅSA DOMEIJ (mp) replik:

Fru talman! Det är givetvis mycket viktigt att man jobbar för striktare konventioner, så att de inte blir så flummiga som de många gånger är i dag. Men är det då inte ännu viktigare att man har en internationell domstol som kan avgöra om länderna följer t.ex. en lagstiftning eller en konvention? Annars skulle man kunna säga att vi inte behöver några domstolar i Sverige bara därför att vi gör lagarna striktare. Men jag tror att det skulle fungera mycket dåligt.

Sedan vill jag åter ta upp min fråga om fri information. Jag förstår inte varför utskottet inte är mer positivt till en konvention om fri information. Det vore faktiskt något jättebra för Sverige att ta upp internationellt. Jag tror nämligen att det finns ett stort tryck inom många länder, där framför allt miljöorganisationerna vill ha möjlighet att få denna information.

Anf. 129 AXEL ANDERSSON (s) replik:

Fru talman! När det gäller miljöpartiets krav på fri information om uppgifter som rör miljön har utskottet tidigare tagit ställning till den frågan. Då konstaterade utskottet att regeringen i olika delar av världen tagit upp frågan om fri information och driver den, bl.a. tillsammans med de övriga nordiska länderna. Liksom förra gången som utskottet behandlade denna fråga utgår utskottet även nu från att regeringen i fortsättningen driver den. Vi anser därför inte att reservation 10 från miljöpartiet skall bifallas.

Förste vice talmannen anmälde att Åsa Domeij anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 130 EVA BJÖRNE (m):

Fru talman! Moderater, folkpartister och socialdemokrater är ense när det gäller det här betänkandet om internationella miljöfrågor. Jag yrkar därför bifall till hemställan i betänkandet.

Sverige har gjort internationella åtaganden för att rädda ozonskiktet. Efter en stegvis nedtrappning av användningen av freoner, haloner och koltetraklorid skall bruket av dessa ämnen upphöra totalt till år 2000.

Regeringen föreslår en samlad strategi för minskad klimatpåverkan. Sverige skall verka för att de totala koldioxidutsläppen i Västeuropa år 2000 inte överstiger nuvarande nivå för att därefter minska. Utskottet stöder den målsättningen.

Denna politik måste också bli regeringens politik i det praktiska handlandet och inte bara en läpparnas bekännelse. Hittills har regeringen inte följt de rekommendationer som gjorts vid flera internationella konferenser. Vid konferensen i Bergen i maj 1990 uppmanades alla deltagare att utarbeta nationella strategier för att begränsa eller reducera utsläppen av koldioxid och andra växthusgaser. Studierna med kostnadsuppskattningar skulle vara klara i februari i år. I Sverige har inte någon sådan studie blivit utförd.

Miljöministern har vid åtskilliga tillfällen avvisat det koldioxidtak som beslutades av riksdagen 1988. I stället förordar hon en ökad användning av fossila bränslen och därmed en ökning av koldioxidutsläppen.

Sverige har utsatts för en hel del internationell kritik för sitt agerande i klimatvårdsfrågorna. Vid Bergenkonferensen i fjol uttalade EGs miljöminister: "Det vore högst olyckligt om Sverige river upp sitt koldioxidbeslut. Om inte Sverige, som är ett rikt land, klarar det miljömålet förlorar vi en verklig förebild."

Flera länder har redan lagt fast nationella målsättningar inom klimatområdet. Tyskland avser att minska koldioxidutsläppen med 25 % till år 2005, Schweiz, Österrike, Danmark, Italien, Australien och Nya Zeeland med 20 %, och andra länder förbereder liknande beslut.

Utskottet uttalar i betänkandet att klimatfrågan intar en särställning i miljöarbetet. Det är nu av yttersta vikt att regeringen tar sitt ansvar och arbetar i enlighet med riksdagens beslut. Sverige har resurser och möjligheter att befinna sig i frontlinjen när det gäller arbetet med klimatfrågan.

Det är viktigt att det svenska arbetet, både nationellt och internationellt, intensifieras inför FNs konferens om miljö och utveckling nästa år. Enligt utskottet är det av vikt att problemen inte förringas på grund av osäkerhet bland forskare om tidsskalan och storleken av de befarade klimatförändringarna, liksom om effekterna i olika regioner. Effekterna uppträder gradvis och under en utdragen tidsperiod. Det är därför naturligt och viktigt att även mindre tecken på klimatförändringar och skador på ozonskiktet leder till omedelbara åtgärder, trots att effekterna av sådana åtgärder inte kan iakttas förrän längre fram i tiden.

Anf. 131 AXEL ANDERSSON (s) replik:

Fru talman! Det är litet svårt att replikera på den fråga som Eva Björne tar upp. Vi var eniga i utskottsmajoriteten, så det är inte fråga om någon reservation. Men Eva Björne hade förmodligen ett behov av att återigen

deklarera moderaternas stora och nyvunna intresse för de internationella miljöfrågorna. Vi har hört exempel på koldioxidintresset tidigare i dag.

Jag begärde emellertid replik bara för att försäkra Eva Björne om att den socialdemokratiska regeringen inte tänker förspilla någon möda i fråga om att fortsätta att vara pådrivande både när det gäller koldioxid och andra luftföroreningar som inte känner några gränser. Jag hälsar Eva Björne och hennes partikamrater välkomna i det arbetet.

Anf. 132 EVA BJÖRNE (m) replik:

Fru talman! Det är ju bra att Axel Andersson svarar för att regeringen skall arbeta för att koldioxidutsläppen skall minska. Han sade "fortsätta att arbeta", men det hade varit bättre om han hade sagt att regeringen på allvar skall börja arbeta för att koldioxidutsläppen skall minska.

Vi har ett globalt ansvar att se till att växthusgaserna över huvud taget minskar. Det var ju vi moderater som tog initiativ till det koldioxidtak som beslutades här i riksdagen redan 1988. Om nu regeringen arbetar för att minska koldioxidutsläppen, borde man ju ha tagit kraftfulla initiativ och inte agerat som man har har gjort när miljöministern i januari i år gick ut och sade att det var ett stolligt beslut.

Anf. 133 AXEL ANDERSSON (s) replik:

Fru talman! Sverige är en av initativtagarna till den miljökonferens som skall hållas i Brasilien nästa år och som det har talats mycket om här i dag.

Vi från svenskt håll arbetar för att denna konferens skall bli handlingsinriktad, dvs. att den skall fastställa precisa mål, tidtabeller och finansiering, någonting som inte är minst viktigt.

Det är tre frågor som flera talare har tagit upp i dag, men som jag vill upprepa för Eva Björnes skull. Det är konventioner om skogen, om klimatförändringar och om biologisk mångfald.

Jag skall inte ta mer av kammarens tid i anspråk, men jag hoppas att det förarbete som skall presenteras kommer att visa att Eva Björne är fel ute när hon i den här frågan misstänkliggör den socialdemokratiska regeringen.

Anf. 134 EVA BJÖRNE (m) replik:

Fru talman! Jag hoppas att det kommer att bli så att jag är fel ute. Det är väldigt viktigt att regeringen arbetar praktiskt och målinriktat i dessa frågor.

Vi tycker att skrivningen i betänkandet är bra och därför ställer vi oss bakom den. Men regeringens agerande har varit ganska fegt. Man har liksom krupit tillbaka. Regeringen har talat internationellt om hur aktiv och pådrivande man har varit, men i verkligheten förhåller det sig inte så.

Jag hoppas att Axel Andersson har rätt och att man inför nästa års konferens verkligen kommer att arbeta så som han vill framställa att man arbetar.

Förste vice talmannen anmälde att Axel Andersson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 135 GÖSTA LYNGÅ (mp):

Fru talman! Den här gången skall jag inte beklaga mig särskilt mycket. Jag har motionerat om att man skulle få FN att inrätta ett miljöråd i stil med

säkerhetsrådet och att den organisation som förbereder mötet i Brasilien nästa år skulle ta upp detta. Det är precis vad utskottet anser vara en rimlig begäran. Utskottet har uttalat sig mycket vänligt och mycket bra. Det är jag tacksam för och jag hoppas att frågan följs upp.

En liten malörtsdroppe i glädjebägaren är det dock att utskottet inte riktigt tycks ha förstått vad en del saker handlar om. Det står nämligen att de internationella miljökatastroferna når sådana proportioner att de hotar den internationella freden och säkerheten. Frågorna kan i så fall väckas i säkerhetsrådet.

Just nu hotar ozonlagrets förtunning den internationella säkerheten. Såvitt jag vet har detta inte tagits upp av säkerhetsrådet. Det är viktigt att sådant kan tas upp, och det är syftet med ett miljöråd. Jag är glad att utrikesutskottet har stött min begäran.

Anf. 136 ANNA HORN AF RANTZIEN (mp):

Fru talman! Jag har över helgen varit på Biskops-Arnö, Nordens folkhögskola, där man sedan många år tillbaka lägger stor vikt vid ekologi, social utveckling och kunskap om tredje världens problem. Den här gången hade representanter för nord och syd bjudits in för att hitta fram till en gemensam plattform inför Brasilienkonferensen nästa år. Det blev ett fruktbart möte, och den sammanfattning som skrevs redan efter första dagen säger mycket om hur tredje världen vill skapa sin egen framtid utifrån medvetenhet om den miljöförstörelse och de ekonomiska bojor, som de nu har begåvats med utifrån den rika världens hjälpinsatser.

Man kan tala om ett mode med begrepp som "utveckling" eller "framsteg", "modernisering" eller "westernisering". Det modet har nu nått in i alla världens hörn. Det modet har exploaterat och mördat många av söderns miljoner och det fortsätter att göra så. Det förstör lokal, regional och global ekologi – basen för livet på jorden. Det förstör lokalt anpassade livsstilar, som bygger på samarbete, basen i ett uthålligt samhälle.

Vi är i stort behov av en förändring; inte heller etablissemanget kan längre undkomma detta faktum. Men förändringen måste nå djupare än till bara kosmetik – och det är inte etablissemanget berett att godta, eftersom det skulle undergräva dess maktbas och dess möjlighet att utvidga makten ännu mer.

En strategi för verklig förändring måste börja med en analys av dynamiken hos det nuvarande dominerande utvecklingsmönstret. Vi lade fast följande nyckelelement:

– Den fria marknadsekonomin, den fria handeln, ersätter alla övriga former av utbyte av nyttigheter och tjänster. Den avskaffar den lokala kontrollen över tillgångar och samhällets funktioner och koncentrerar makt, pengar, produktionsmedel, jordbrukets insatsvaror, media, kunskap och beslutsfattande i händerna på några få, dvs. de stora företagen, statliga byråkratier och andra eliter.
– Det ekonomiska systemets lagar är sådana att företagen måste konkurrera och växa år från år för att överleva. De stora äter upp de små, så att många företag, jordbruk m.m. också faller offer för systemet.

– Det här systemet är inte intresserat av att förse hela jordklotet med mänskliga förnödenheter. Utifrån sin egen logik måste det fortsätta att växa – och skapar mer och mer nya "behov", som aldrig behövts tidigare. Det förorenar vattnet, så att vi behöver reningsverk. Det förstör närnaturen så att vi behöver Disneyland. De förstör vårt "här" så att vi behöver bilar för att fara "dit" där det sägs att det händer något.
– Ekonomisk hänsyn ses som viktigare än alla andra icke materiella hänsyn, som meningsfullhet, samarbete, kultur, andlighet, tid för barn och barnbarn.
– Modern vetenskap fungerar som en pseudoreligion, vars makt inte tycks ha några gränser. Med sin mäktiga teknologi sägs den kunna förbättra livskvaliteten på alla sätt och också lösa dagens kris. Erfarenheten har visat att detta är en grym myt.

Det är ytterst svårt att handla för att förändra, att ändra kurs från detta globala destruktiva och dominerande system. I stora delar av Södern ger hunger, fattigdom och utsugning – ofta under auktoritära regimer – föga styrutrymme. Samtidigt låter det här dominanta systemet folk tro att det för med sig förbättringar för dem.

Det är mycket svårt att handla för att förändra också i stora delar av Norden. Människorna är fastkrokade på systemet, beroende av det för sina basförnödenheter och den kompensation de behöver för "meningsfullhet". Huvudströmmens utbildning, reklam, TV-underhållning, statusjakt, osv. har utrymmet i en sinnets försurning.

Både i norr och söder har specialister ersatt traditionell delad visdom; det hierarkiska systemets uppifrån-beslut har ersatt de små gruppernas beslut, information har ersatt tankar, man talar i stället för att handla.

För att ta oss ur krisen måste vi skapa en verkligt global solidaritet, understödja förändringsinitiativ inom ett holistiskt, politiskt medvetet mönster av verklig hållbarhet och kraftförnyelse. Vi måste avslöja många dominanta mönster och handlingar. Vi måste uppmärksamma hur vi använder språket eftersom många begrepp har olika mening och historia för olika människor och många termer har sugits upp av etablissemanget. Vi måste vara försiktiga med att lägga fast handlingsmönster och i vilken utsträckning vi har tillgångar för att skapa globala och lokala alternativ till nuvarande utveckling. Vi måste arbeta fram konkreta öppningar mot förändring och bilda nya samarbetsformer.

Så långt överenskommelsen mellan nord och syd ute på Biskops-Arnö. Om vi tar detta uttalande, grundat på insikter gemensamma för människor från nord såväl som syd, på allvar, kommer vårt bistånd att förändras ordentligt. Jag hoppas att så blir fallet.

I detta anförande instämde Eva Goës och Gösta Lyngå (båda mp).

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 4 juni.)

## 6 § Beslut om fortsatt ärendebehandling den 4 juni

Kammaren beslöt att ärendebehandlingen skulle fortsättas den 4 juni.

## 7 § Bordläggning

Anmäldes och bordlades

Konstitutionsutskottets betänkande
1990/91:KU46 Uppskov till 1991/92 års riksmöte med behandlingen av vissa ärenden

Finansutskottets betänkande
1990/91:FiU35 Uppskov med behandlingen av vissa ärenden

Skatteutskottets betänkanden
1990/91:SkU37 Ändringar av grundavdraget för pensionärer, m.m.
1990/91:SkU38 Ändring i lagen om dubbelbeskattningsavtal mellan de nordiska länderna

Utbildningsutskottets betänkanden
1990/91:UbU5 Godkännande av avtal avseende ERASMUS-programmet
1990/91:UbU12 Grundläggande högskoleutbildning
1990/91:UbU16 Gymnasieskolan och vuxenutbildningen
1990/91:UbU17 Vissa frågor avseende skolväsendet
1990/91:UbU18 Folkbildningen
1990/91:UbU19 Uppskov med behandlingen av vissa ärenden
1990/91:UbU20 Tilläggsbudget II

Trafikutskottets betänkanden
1990/91:TU28 Telepolitik i utveckling
1990/91:TU29 Översyn av postverket samt mål och riktlinjer för verksamheten åren 1992–1994, m.m.

Näringsutskottets betänkande
1990/91:NU46 Tilläggsbudget II (industridepartementet)

Bostadsutskottets betänkande
1990/91:BoU19 Byggnaders inomhusmiljö

**8 §** Kammaren åtskildes kl. 23.00.

Förhandlingarna leddes
av förste vice talmannen från sammanträdets början t.o.m. 4 § anf. 12 (delvis),
av talmannen därefter t.o.m. anf. 31 (delvis),
av andre vice talmannen därefter t.o.m. anf. 56 (delvis),
av tredje vice talmannen därefter t.o.m. ajourneringen kl. 17.51,
av andre vice talmannen därefter t.o.m. anf. 112 (delvis) och
av förste vice talmannen därefter till sammanträdets slut.

Vid protokollet

OLOF MARCUSSON

*/Gunborg Apelgren*

# Innehållsförteckning

**Måndagen den 3 juni**

1 § Anmälan om återtagande av plats i riksdagen . . . . . 1
2 § Justering av protokoll . . . . . 1
3 § Förnyad bordläggning . . . . . 1
4 § Miljöpolitiken . . . . . 1
Jordbruksutskottets betänkande JoU30
Debatt
Karl Erik Olsson (c)
Ivar Virgin (m)
Sören Norrby (fp)
Annika Åhnberg (v)
Marianne Samuelsson (mp)
Jan Fransson (s)
Miljöminister Birgitta Dahl (s)
Ingvar Eriksson (m)
Andre vice talmannen (om sammanträdets fortsättning under kvällen)
Anders Castberger (fp)
Lennart Brunander (c)
Bengt Hurtig (v)
Roy Ottosson (mp)
Tredje vice talmannen (om förbudet att från åhörarläktaren störa kammarens förhandlingar)
Grethe Lundblad (s)
Jens Eriksson (m)
Lars Ernestam (fp)
(forts.)
Beslut om uppskjuten votering . . . . . 108
Ajournering . . . . . 108
Återupptagna förhandlingar . . . . . 108
4 § (forts.) Miljöpolitiken (forts. JoU30) . . . . . 108
Karin Starrin (c)
Jan Jennehag (v)
Åsa Domeij (mp)
Margareta Winberg (s)
Andre vice talmannen (om debattreglerna)
Maggi Mikaelsson (v)
Ingrid Hasselström Nyvall (fp)
Gösta Lyngå (mp)
Åke Gustavsson (s)
Lola Björkquist (fp)
Krister Skånberg (mp)
Lars Norberg (mp)

Kaj Nilsson (mp)
Eva Bengtsson (mp)
Carl Frick (mp)
*Beslut skulle fattas den 4 juni*
5 § Internationella miljöfrågor ..... 153
Utrikesutskottets betänkande UU19
Debatt
Pär Granstedt (c)
Bengt Hurtig (v)
Åsa Domeij (mp)
Axel Andersson (s)
Eva Björne (m)
Gösta Lyngå (mp)
Anna Horn af Rantzien (mp)
*Beslut skulle fattas den 4 juni*
6 § Beslut om fortsatt ärendebehandling den 4 juni ..... 164
7 § Bordläggning ..... 164

*gotab* 98960, Stockholm 1991